

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Daiva
VELIČKAITĖ

Viešasis interesas ir jo įgyvendinimo sąlygos architektūros srityje

DAKTARO DISERTACIJA

Socialiniai mokslai
Teisė S 001

VILNIUS 2019

Disertacija rengta 2013–2018 metais Vilniaus universitete.
Mokslinius tyrimus rėmė Lietuvos mokslo taryba.

Mokslinė vadovė – doc. dr. Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. VIEŠASIS INTERESAS ARCHITEKTŪROS SRITYJE.....	24
1.1 Architektūra ir jos santykių ypatumai.....	24
1.1.1 Architektūros samprata ir reikšmė visuomenei.....	24
1.1.2 Architektūros, kaip aplinkos formavimo proceso, specifiniai aspektai.....	29
1.2 Architektūros srityje įgyvendinami visuomenės interesai.....	33
1.2.1 Ekonominiai interesai.....	34
1.2.2 Ekologiniai interesai.....	37
1.2.3 Socialiniai interesai.....	42
1.2.4 Kultūriniai interesai.....	47
1.4 Viešojo intereso ribos architektūros srityje.....	52
2. ARCHITEKTŪROS SRITIES TEISINIU REGULIAVIMU SUDARYTOS VIEŠOJO INTERESO ĮGYVENDINIMO SĄLYGOS.....	61
2.1 Viešojo intereso įgyvendinimas kuriant aplinką formuojančius sprendinius.....	62
2.1.1 Architektūrą kuriantys asmenys.....	62
2.1.1.1 Architektai.....	63
2.1.1.2 Atestuoti architektai.....	66
2.1.2 Kiti įtaką architektūros sprendiniams darantys asmenys.....	72
2.1.2.1 Teritorijų planavimo procesų dalyviai.....	73
2.1.2.2 Statybos dalyviai.....	76
2.1.2.3 Visuomenės vaidmuo priimant kuriamos aplinkos sprendimus.....	81
2.1.3 Architektūros kokybės reikalavimai.....	89
2.1.3.1 Reikalavimai, įtvirtinti įstatymuose.....	90
2.1.3.2 Reikalavimai, įtvirtinti poįstatyminiuose teisės aktuose.....	94
2.1.4 Procesai, kurių metu kuriami architektūros sprendiniai.....	98
2.1.4.1 Teritorijų planavimas.....	99
2.1.4.2 Projektinių pasiūlymų rengimas ir autorių teisių apsauga.....	106

2.1.4.3	Statinio projektavimas.....	111
2.1.4.4	Architektūriniai konkursai.....	115
2.2	Savivaldybių vyriausiųjų architektų statuso ir diskrecijos klausimai...	121
2.3	Viešojo intereso įgyvendinimas priimant administracinius sprendimus.....	127
2.3.1	Administraciniai sprendimai, kuriais patvirtinami architektūros sprendiniai.....	128
2.3.1.1	Teritorijų planavimo dokumentų tvirtinimas.....	129
2.3.1.2	Projektinių pasiūlymų derinimas	134
2.3.1.3	Specialiųjų architektūros reikalavimų išdavimas	137
2.3.1.4	Statybą leidžiančio dokumento išdavimas.....	141
2.3.1.5	Statinio projekto vykdymo priežiūra, statybos užbaigimas.....	145
2.3.2	Administraciniai sprendimai architektų veiklos priežiūros srityje...	148
2.3.2.1	Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos priežiūra.....	149
2.3.2.2	Architektų profesinė savivalda kaip (savi)priežiūros forma.....	151
2.3.2.3	Lietuvos architektų rūmų vykdomos funkcijos.....	157
2.3.2.1.1	Architektų atestavimas ir teisės pripažinimas.....	159
2.3.2.1.2	Architektų kvalifikacijos tobulinimo priežiūra.....	163
2.3.2.1.3	Architektų profesinės etikos priežiūra.....	165
2.3.2.1.4	Atestatų galiojimo sustabdymas ir panaikinimas.....	170
2.3.2.1.5	Informacijos teikimas.....	173
2.3.2.1.6	Architektūros ekspertinis vertinimas	176
2.3.2.4	Regioninių architektūros tarybų veikla.....	177
3.	VIEŠOJO INTERESO GYNIMO TEISME PAGRINDINIAI ASPEKTAI.....	183
3.1	Teisės kreiptis į teismą architektūros srityje įgyvendinimo sąlygos....	184
3.1.1	Pažeistų asmens teisių gynimo inicijavimas.....	186
3.1.2	Pažeisto viešojo intereso gynimo teisme inicijavimas	188
3.1.2.1	Prokuroro sprendimo ginti viešąjį interesą teisiniai pagrindai.....	188
3.1.2.2	Lietuvos architektų rūmai kaip viešąjį interesą ginanti organizacija.....	191

3.1.2.3	Kitos viešąjį interesą ginančios institucijos ir jų kompetencija....	194
3.1.2.4	Visuomenės teisė kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo..	196
3.2	Teisminės patikros ribos architektūros srityje	198
3.2.1	Teismo argumentai, grindžiantys interesų architektūros srityje pažeidimus.....	198
3.2.2	Viešojo intereso pažeidimą apibūdinantys objektyvieji kriterijai....	208
3.2.2	Architektūros kokybės kriterijai kaip teismo sprendimo pagrindai..	214
3.3	Specialiųjų architektūros žinių taikymas teismų praktikoje.....	216
3.3.1	Specialiųjų architektūros žinių taikymo teisme pavyzdžiai.....	216
3.3.2	Teismo ekspertų veiklos architektūros srityje reglamentavimas.....	221
3.3.3	Specialisto išvada ir jos probleminiai aspektai.....	224
3.4	Ikiteisminio ginčų sprendimo būdai architektūros srityje.....	227
3.4.1	Teisės aktuose nustatyti ikiteisminio ginčų nagrinėjimo atvejai.....	227
3.4.2	Mediacijos galimybės ir pranašumai architektūros srityje.....	232
	IŠVADOS.....	237
	LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	239
	PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS	282

Sutrumpinimai

ABTĮ	Administracinių bylų teisenos įstatymas
Atestavimo komisija	Lietuvos architektų rūmų architektų profesinio atestavimo komisija
ATGTĮ	Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas
ES	Europos Sąjunga
ESTT	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
Konstitucinis Teismas	Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
LApT	Lietuvos apeliacinis teismas
LVAT	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
NKPAĮ	Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas
Profesinės etikos kodeksas	Europos architektūros paslaugų teikėjų etikos kodeksas
Profesinės etikos taryba	Lietuvos architektų rūmų profesinės etikos taryba
Rūmai	Lietuvos architektų rūmai
VAAT	Vilniaus apygardos administracinis teismas
VTPSI	Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija

ĮVADAS

„Pareiškėjų norai, kad aplink būtų statomi jų skonį ir pageidavimus atitinkantys pastatai, yra suprantami ir logiški buitine prasme, tačiau šių pareiškėjų interesų negarantuoja ir negina įstatymas. Nurodytų aplinkos veiksnių išaugimas galėtų būti draudžiamas tik tuo atveju, kai tai viršytų teisės aktuose įtvirtintas ribines normas“, – šiais teiginiais 2006 metais teismas motyvavo savo sprendimą atmesti gyventojų skundą dėl vienbučių gyvenamųjų namų kvartale inicijuotos daugiabučio pastato statybos¹.

Iš pirmo žvilgsnio teismo argumentacija pagrįsta – jei teisė kyla iš visuomenėje glūdinčio intereso ir yra jo užtikrinimo įrankis², tai teisės aktuose įtvirtintas ribojimas yra lyg arbitras – susitarimas, kurio laikantis galima išvengti konfliktų, nepagrįstų žmogaus teisių ir laisvių suvaržymų, vienu interesų užtikrinimo ir kitų nepažeidimo. Žmogaus teisių ir laisvių ribojimo doktrina taip pat nukreipia į įstatymus – būtent juose turi būti įtvirtinami žmogaus teisių ir laisvių ribojimai, privalantys atitikti ir kitas Konstitucinio Teismo bei EŽTT įvardytas sąlygas³. Tačiau kartu kyla ir kitas klausimas – kas turėtų būti laikoma teismo nurodytomis „ribinėmis normomis“, kurios galėtų apibrėžti gintinų interesų ribas, šiuo atveju formuojant aplinką? Ar tik konkrečios, matematinę išraišką turinčios valstybės nustatytos teisės normos (atstumai, kiekiai, dydžiai), ar ir vadinamosios atvirosios arba vertinamosios normos – tam tikri kokybiniai kriterijai? O gal teisės atstovaujамų ir ginamų interesų ribos apskritai neprivalo būti apibrėžiamos jokiais teisės aktų reikalavimais? Gal tokiems interesams atstovauti ir ginti užtenka, kad jie faktiškai egzistuotų ir neprieštarautų konstitucinėms vertybėms?

Šie klausimai tampa svarbūs įvertinus tai, ką nurodytoje byloje bandė ginti pareiškėjai – savo teisę į sveiką aplinką, kurią Konstitucinis Teismas yra įvardijęs būtinaja oraus gyvenimo ir naudojimosi daugeliu kitų konstitucinių teisių sąlyga⁴. Taip pat jų skundas buvo siejamas su žmogaus

¹ LVAT. 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴–1240/06.

² POSNER, R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004, p. 16.

³ Konstitucinis Teismas nurodė, kad pagal Konstituciją riboti konstitucines teises ir laisves galima, jeigu laikomasi šių sąlygų: 1) tai daroma įstatymu; 2) ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; 3) ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; 4) yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo. Konstitucinis Teismas. 2002 m. birželio 13 d. nutarimas.

⁴ Konstitucinis Teismas. 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas.

sveikata, kraštovaizdžio apsauga, socialine gerove⁵. Taigi teismo nubrėžta gintinų interesų riba (įvardyta kaip „teisės aktuose įtvirtintos ribinės normos“) tapo esmine jo sprendimo atrama ir pagrindu atmesti gyventojų skundą, susijusį su sveikos aplinkos ir kitų konstitucinių vertybių įgyvendinimu.

Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad valstybė, vykdydama savo funkcijas, turi veikti visuomenės interesais⁶, dar labiau – kad valstybės paskirtis yra garantuoti viešąjį interesą⁷ ir kad jo įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų⁸. Pagrindinė šiam tikslui valstybės naudojama priemonė (dar vadinama socialinės inžinerijos priemone, būdu per teisę siekti tautos gerovės⁹) yra teisinis reguliavimas, o vienas iš esminių teisėkūros principų yra efektyvumas, kuris reiškia, kad rengiant teisės akto projektą turi būti įvertinamos visos galimos teisinio reguliavimo alternatyvos ir pasirenkama geriausia iš jų, teisės akte turi būti įtvirtinamos veiksmingiausiai ir ekonomiškiausiai teisinio reguliavimo tikslą leisiančios pasiekti priemonės¹⁰. Taigi konstitucinių valstybės tikslų ir architektūros srities teisinio reguliavimo santykis, o dar tiksliau – klausimas, ar nustatytas reguliavimas atitinka Konstitucijos keliamus tikslus ir ar padeda juos užtikrinti, ir nubrėžė esmines tyrimo gaires.

Tyrimo aktualumas ir problematika. Aplinkos formavimas, apimantis funkcinių, erdvinių ir vizualiai suvokiamų meninių statinių, urbanistinių kompleksų ir kraštovaizdžio sprendinių kūrimą, vadinamas architektūra¹¹. Architektūros santykiai Lietuvoje reguliuojami ne tik specialiu Architektūros įstatymu, bet ir daugeliu kitų įstatymų ir

⁵ Gyventojai savo skundą grindė didėjančiais transporto srautais tam nepritaikytose kvartalo gatvėse, besikeičiančiu socialiniu klimatu, kvartalo urbanistinės struktūros ardymu, susiformavusio kraštovaizdžio žalojimu ir kt. Plačiau apie šią bylą žr. 3.2.1 skyriuje.

⁶ Konstitucinis Teismas. 2003 m. kovo 4 d. nutarimas.

⁷ Konstitucinis Teismas. 2003 m. gruodžio 30 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2005 m. liepos 8 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai.

⁸ Konstitucinis Teismas. 1997 m. gegužės 6 d., 2005 m. gegužės 13 d. nutarimai.

⁹ Konstitucinis Teismas. 2000 m. spalio 18 d. nutarimas.

¹⁰ Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas, 3 str. 2 d. *Valstybės žinios*, 2012-09-22, Nr. 110-5564.

¹¹ Lietuvos Respublikos architektūros įstatymas, 2 str. 3 d. *Teisės aktų registras*, 2017-06-19, Nr. 2017-10247; VAAT. 2014 m. gruodžio 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-9719-463/2014.

poįstatyminių teisės aktų¹². Architektūra – viena iš visuomeninių santykių sričių, kurios reikšmę pabrėžia tiek tarptautiniai¹³, tiek nacionaliniai¹⁴ teisės aktai. Remiantis šios srities reikšmingumu, architekto profesija pripažįstama reglamentuojama profesija – profesija, kurios atstovų teikiamos paslaugos yra svarbios ne tik klientui, bet ir visuomenei¹⁵. 2014 m. atlikta reprezentatyvi apklausa parodė, kad net 91 proc. gyventojų yra labai svarbi arba greičiau svarbi aplinka, kurioje jie gyvena¹⁶. Taigi valstybei (jos įstatymų leidžiamajai ir vykdomajai valdžiai, taip pat teismams) tenka užduotis garantuoti viešąjį interesą šioje srityje, tačiau nuolat čia kylantys

¹² Pagrindinis architektūros santykius reguliuojantis įstatymas nuo 2017 m. yra Architektūros įstatymas, tačiau architektūros kaip funkcinio, erdvinio aplinkos formavimo klausimai patenka ir į daugelį kitų įstatymų – Teritorijų planavimo, Statybos, Nekilnojamojo kultūros paveldo, Saugomų teritorijų, Želdynų, Žemės, Aplinkos apsaugos, Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo, Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros, Architektų rūmų, Autorių teisių ir gretutinių teisių, Viešųjų pirkimų ir kitus įstatymus, detalizuojamus daugelyje poįstatyminių teisės aktų.

¹³ 2005 m. rugsėjo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo, OL L 255, 2005 9 30, p. 22; 2001 m. vasario 12 d. Tarybos rezoliucija 2001/C73/04 dėl architektūros kokybės miesto ir kaimo aplinkoje, OL C 73, 2001 3 6, p. 6; 2008 m. gruodžio 13 d. Tarybos išvados 2008/C319/05 dėl architektūros: kultūros įnašas į tvarų vystymąsi, OL C 319, 2008 12 13, p. 13.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 18 d. nutarimas Nr. 554 „Dėl Lietuvos Respublikos architektūros politikos kryptį aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 64-2302; Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. 643 „Dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 22-652.

¹⁵ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB <...>.

¹⁶ Lietuvos gyventojų apklausa, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/B258-2014-09-architektura-ataskaita_su-foto.pdf>.

socialiniai ir teisiniai konfliktai¹⁷ verčia suabejoti, ar kokybiškai, darniai, visuomenės interesus atspindinčiai aplinkai formuoti skiriama reikiamo dėmesio tiek teisėkūros, tiek teisės įgyvendinimo procesuose.

Nepaisant plataus kiekvienos žmogaus aplinkos formavimą apimančio architektūros apibrėžimo, itin nedidelis viešojo intereso gynimo bylų, kuriose būtų vartojama architektūros sąvoka, skaičius taip pat skatina svarstyti, ar architektūros srityje viešojo intereso nėra, ar jis nėra ginamas, ar iniciatyvos jį ginti nepasiekia teismo¹⁸. Pažymėtina ir tai, kad bylose, kuriose architektūros sąvoka yra pavartota, ji kur kas dažniau randama ieškovo (pareiškėjo) argumentacijoje nei teismo sprendimo motyvuose¹⁹. Nors pats

¹⁷ Kova dėl Reformatų skvero: ar Vilniaus savivaldybė atsižvelgs į gyventojų norus? *Alfa.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.alfa.lt/straipsnis/50330296/kova-del-reformatu-skvero-ar-vilniaus-savivaldybe-atsizvelgs-i-gyventoju-norus>>; JOKŪBAITIS, M. Antakalnio gyventojai sukilo prieš būsimas „Lidl“ statybas pušyne. *15 min.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/verslas/naujiena/kvadratinis-metras/nekilnojamas-turtas/antakalnio-gyventojai-sukilo-pries-busimas-lidl-statybas-pusyne-973-1194350?copied>>; ŠARKAITĖ, K. Gyventojai nušvilpė Kauno savivaldybėje pristatytą kontroversiško kelio paupyje idėją. *15min.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/gyventojai-nusvilpe-kauno-savivaldybeje-pristatyta-kontraversisko-kelio-paupyje-idejakontraversiska-kelia-paupyje-pristaciusios-kauno-valdzios-argumentas-gatve-numatyta-dar-1929-56-1137976?copied>>; DUMALAKAS, A. Kovingai Antakalnio bendruomenei Sapiegų parko pertvarka vėl neįtiko. *Lrytas.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/bustas/nekilnojamas-turtas/2019/05/13/news/kovingai-antakalnio-bendruomenei-spiegu-parko-pertvarka-vel-neitiko-10302425/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy>; MILAŠIUS, A. Nevaldomai augančio rajono gyventojai sukilo prieš naujas statybas. *Delfi.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/bustas/nt-rinka/nevaldomai-augancio-rajono-gyventojai-sukilo-pries-naujas-statybas.d?id=76203797>>; REPEIKAITĖ, K. Dėl statybų prie sinagogos – karas su kaimynais. *Kauno.diena.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/miestopulsas/statybas-prie-sinagogos-kylanti-nama-raizgo-gincai-609355>> ir kt.

¹⁸ 2015 m. Lietuvos teisės instituto atliktoje išsamioje viešojo intereso atpažinimo analizėje, kurioje buvo išnagrinėti 836 teismo sprendimai, architektūros sritis nebuvo išskirta, o žodis „architektūra“ apskritai pavartotas tik du kartus ir tik šalia žodžio „paveldas“. BELIŪNIENĖ, L., et al. *Viešojo intereso atpažinimo problema Lietuvos teisėje: kriterijai ir prioritetai*. Vilnius, 2015.

¹⁹ IS „Infoplex“ duomenimis, LAT praktikoje „architektūros“ sąvoka buvo pavartota 346 bylose (neskaitant Statybos įstatyme apibrėžtų dokumentų pavadinimų nurodymo), tačiau *nė vienoje iš jų* ji nebuvo pavartota motyvacinėje dalyje. LVAT praktikoje ši sąvoka vartojama dažniau – 1448 bylose, iš kurių motyvacinėje dalyje architektūros sąvoka pavartota 410 bylų (be dokumentų ir įstaigų pavadinimų).

visuomeninių santykių srities sąvokos neavartojimas dar nereiškia neapginto viešojo intereso toje srityje, vis dėlto tai iš dalies iliustruoja teismų skiriamą dėmesį architektūros problematikai, jos turinio analizei, sprendžiant su aplinkos formavimu susijusius ginčus.

Apklausti architektūros srities ekspertai tvirtina, kad nemato galimybių „apginti architektūros kokybę teisme, nes teismas greičiau pasinaudos kokia nors formalia, nieko bendro su architektūros kokybe neturinčia teisės norma, negu gilinsis į realų problemos turinį“²⁰. Svarbu, kad toks apklaustų architektūros ekspertų vertinimas nėra susijęs su nepasitikėjimu teise – apskritai pasitikėjimą teisiniu reguliavimu kaip priemone visuomenės interesams užtikrinti pareiškė 13 iš 15 apklaustų ekspertų, tačiau tik du iš jų vertino teisinį reguliavimą kaip architektūros kokybės užtikrinimo priemonę. Dar didesnis skirtumas išryškėjo vertinant teismų veiklą – visi apklausti ekspertai pripažino teismų reikšmę visuomenei, tačiau nė vienas iš jų nematė galimybės teisme apginti architektūros kokybę²¹. Šie duomenys rodo, kad skirtis tarp visuomenei svarbių tikslų ir realių teisės sudaromų sąlygų juos įgyvendinti yra gana didelė ir verta išsamesnio tyrimo.

Disertaciniame tyrime nagrinėjami viešojo intereso įgyvendinimo klausimai yra aktualūs ir bendrame šalies visuomenės bei teisės pokyčių kontekste. Analizuojant galiojantį architektūros srities teisinį reguliavimą buvo aptikta su nagrinėjama tema susijusių vis dar gyvų socialistinės teisės tradicijos pavyzdžių, pasireiškiančių Vakarų teisės tradicijoms nebūdingais bruožais – sprendimų priėmimu remiantis vien institucijos valia ir nuomone, neproporcingu kišimusi į privačius asmenų santykius, paternalizmo ir normatyvizmo (etatizmo) požymių turinčiais reikalavimais ir kt.²² Teisės socialinė funkcija – ar teisė suvokiama kaip visuomenės savivaldos ir socialinės inžinerijos priemonė ar priemonė, skirta primesti suvereno valią gyventojams – yra svarbus kriterijus atskiriant minėtas teisės tradicijas²³, tad teisės dėmesys realiai visuomenėje glūdintiems interesams ir sudaromos sąlygos jiems įgyvendinti bei ginti gali būti tam tikra atspirtimi vertinant tebevykstančią požiūrių į teisę kaitą²⁴. Žinant, kad net „mirusia ir

²⁰ Architektūros ekspertų apklausa, 2015 [rankraštis]. Asmeninis archyvas.

²¹ *Ibid.*

²² BAKŠIENĖ, D. Socialistinės teisės tradicijos pavyzdžiai šiuolaikiniame statybos santykių teisiniame reguliavime, *Jurisprudencija*, 2016, t. 23(1), p. 73–88.

²³ KÜRIS, E., *et al. Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės*. Šiauliai: AB „Titnagas“, 2015, p. XIII.

²⁴ UZELAC, A. Survival of the Third Legal Tradition? *Supreme Court Law Review*, 2010, Vol. 49.

palaidota²⁵ paskelbtos teisės tradicijos pėdsakams ištrinti gali reikėti ne vienerių metų²⁶, taip pat tai, kad teisės tradicija nepasikeičia staiga – ji egzistuoja tol, kol teisinė sąmonė aprioriškai priima tam tikrus teiginius kaip teisingus²⁷, o teisiniam mentalitetui susiklostyti gali neužtekti vienos žmonių kartos, nes čia tenka kovoti su mąstymo inercija, stereotipų gausa²⁸, galima numatyti, kad faktiškai egzistuojančių, Konstitucijos saugomas ir ginamas vertybes išreiškiančių, tačiau nebūtinai detaliam teisės aktuose įtvirtintų visuomenės interesų vietos teisėje nagrinėjimas dar ilgai gali būti aktualus, o kylančios problemos gali pareikalauti dar ne vieno tyrimo.

Tyrimo objektas. Šio disertacinio tyrimo objektas – Lietuvoje galiojančio teisinio reguliavimo sudaromos sąlygos įgyvendinti viešąjį interesą architektūros srityje, kurioje veikia architektai, jų paslaugų gavėjai, teisėkūra, viešojo administravimo subjektai ir teismai.

Tyrimo objekto ribos apibrėžiamos remiantis jau minėta architektūros sąvoka, apimančia funkcinę, erdvinę ir vizualiai suvokiamą meninę statinių, urbanistinių kompleksų ir kraštovaizdžio formavimą²⁹, todėl tyrimas neapsiriboja 2017 m. priimto specialaus Architektūros įstatymo analize, bet apima ir kitus įstatymus, kuriuose, be kita ko, reguliuojami architektūros santykiai: Teritorijų planavimo, Statybos, Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos, Želdynų, Žemės, Aplinkos apsaugos ir kt. – tiek, kiek jų nuostatos yra susijusios su funkciniu, erdviu aplinkos formavimu. Atitinkamai, tiriant teismų praktiką nagrinėjamos bylos, susijusios su teritorijų planavimo, statybos, nekilnojamojo kultūros paveldo ir kita aplinkos formavimo problematika.

Tiriant apibūdintą objektą vadovaujamosi bendrosiomis administracinės teisės nuostatomis, atkreipiant dėmesį į konkrečios visuomeninių santykių srities specifiką, kurią būtina įvertinti tiek teisėkūros, tiek teisės

²⁵ KÖTZ, H. Preface to the Third Edition. Iš: ZWEIGERT, K.; KÖTZ, H. *Introduction to Comparative Law*, 3rd edition, 1998. Pastaba: Lietuvoje yra išleistas cituojamos knygos 1996 m. leidimo vertimas, kuriame socialistinės teisės tradicija pristatoma kaip viena iš teisės tradicijų, dar nekeliant klausimo dėl jos išnykimo: ZWEIGERT, K.; KÖTZ H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Iš vokiečių kalbos vertė D. Gečienė, V. Nekrošius. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 67.

²⁶ MANKO, R. Survival of the Socialist Legal Tradition? *A Polish Perspective*. *Comparative Law Review*, 2013, 4, p. 1–28.

²⁷ MACHOVENKO, J. Modernioji ir postmodernioji teisės istorijos mokslo paradigma. *Teisė*, 2012, t. 83, p. 7–17.

²⁸ KŪRIS, E. Teisinė valstybė, teisinių sistemų įvairovė ir Vakarų teisės tradicija. Iš GLENDON M. A.; GORDON M. W.; OSAKWE C. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993, p. XVI.

²⁹ Architektūros įstatymas, 2 str. 3 d.

įgyvendinimo procesuose tam, kad būtų sudarytos tinkamos sąlygos įgyvendinti viešąjį interesą. Tyrime analizuojami ir kai kurie privatinės teisės institutai (autorių teisės, architektūriniai konkursai), turintys glaudžias sąsajas su viešąja teise ir viešojo intereso įgyvendinimu, nes jų įgyvendinimo procese priimami individualūs administraciniai sprendimai, pažeidimai jų srityje yra pagrindas inicijuoti drausmines bylas, jų reguliavimas kildinamas iš viešojo intereso apsaugos tikslų ir pan.

Tyrime greta vartojamos ir viešojo intereso, ir visuomenės interesų sąvokos. Nors Konstitucinio Teismo praktikoje jos iš esmės laikomos sinonimais³⁰, o viešojo intereso sąvoka apima ir individualius asmens interesus³¹, tačiau disertaciniame tyrime atsižvelgiama ir į tai, kad teisės doktrinoje „viešasis interesas“ gali būti laikomas tam tikra specialia teisine kategorija, suvokiama atskirai nuo subjektinių teisių³², net ir susijusių su Konstitucijoje įtvirtintomis ir jos ginamomis vertybėmis. Šiame tyrime, vengiant nepagrįsto asmens interesų ir viešojo intereso priešpriešinimo, tais atvejais, kai nenorima pažymėti specialaus viešajam interesui skirto teisinio reguliavimo, dažniau vartojama visuomenės interesų sąvoka, tačiau neišplečiant jos turinio, t. y. ja apimant tik interesus, atspindinčius ir išreiškiančius pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija³³.

Nagrinėjant architektūros teisinį reguliavimą, analizuojami materialinio ir procesinio pobūdžio klausimai, apimant tuos aspektus, kurie aktualūs tyrimo tikslui pasiekti. Tyrimas atliekamas nacionalinės teisės kontekste, įskaitant Lietuvoje galiojančius tarptautinius teisės aktus, taip pat aktualią tarptautinių teismų praktiką.

Tiriant viešojo intereso įgyvendinimo sąlygas, koncentruojamasi į galiojančią architektūros srities teisinį reguliavimą, tačiau, atsižvelgiant į pastaraisiais metais įvykusius esminius jo pokyčius: specialaus Architektūros įstatymo priėmimą, visavertės architektų profesinės savivaldos įkūrimą³⁴ ir

³⁰ Konstitucinis Teismas. 2007 m. lapkričio 23 d. nutarimas.

³¹ Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.

³² KRIVKA, E. Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje. *Jurisprudencija*, 2007, t. 10(100).

³³ Būtent taip viešojo intereso turinys apibrėžiamas konstitucinėje doktrinoje. Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.

³⁴ Lietuvos Respublikos architektų rūmų įstatymo Nr. X-914 1, 2, 3, 4, 11 straipsnių pakeitimo ir 18 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016-11-09, Nr. 2016-26508.

kt., kartu analizuojamos ir šių pokyčių prielaidos, aptariant anksčiau galiojusius reikalavimus.

Teisinis reguliavimas tyrime suvokiamas plačiai – kaip teisės veikimo dalis, apibūdinanti ne tik teisės aktuose įtvirtintas nuostatas, bet ir teisės poveikį subjektų elgesiui ir veiklai³⁵. Tyrime pripažįstama, kad žmonių elgesį gali lemti ne tik teisė – jį lemia ir moraliniai, religiniai įsitikinimai, ekonominė ar kitokia nauda, baimė ir kiti veiksniai³⁶. Tačiau kartu laikoma, kad teisė turi galimybę sudaryti sąlygas tikslingai pasireikšti neteisiniams priemonėms, ypač kalbant apie tokius nagrinėjamai sričiai svarbius veiksnius kaip profesinė etika ir atsakomybė, kūrėjo pripažinimas, sprendimų skaidrumas ir kt. Šie klausimai, kaip veikiama teisės, taip pat patenka į tyrimo objektą.

Vertinant nustatytą reguliavimą, vadovujamasi oficialiaja konstitucine doktrina, apibrėžiančia esminius pačiam teisiniam reguliavimui keliamus reikalavimus. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius³⁷. Teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių, *inter alia*, būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams³⁸. Ribojantis asmens teisės ir laisvės įstatymo nustatytas teisinis reguliavimas turi būti toks, kad sudarytų prielaidas kiek įmanoma įvertinti individualią kiekvieno asmens padėtį ir, atsižvelgiant į visas svarbias aplinkybes, atitinkamai individualizuoti konkrečias tam asmeniui taikytinas ribojančias jo teisės priemones³⁹.

³⁵ VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 192.

³⁶ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2012, p. 188.

³⁷ Konstitucinis Teismas. 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2013 m. gruodžio 16 d. nutarimai.

³⁸ Konstitucinis Teismas. 2010 m. gegužės 28 d. nutarimas.

³⁹ Konstitucinis Teismas. 2011 m. liepos 7 d. nutarimas.

Disertaciniame tyrime vadovaujamas nuomone, kad, reguliuojant tam tikrus visuomeninius santykius, privalu pažinti ir įvertinti jų specifiką⁴⁰, nes tik tokiu atveju gali būti įgyvendinti tikslingumo, proporcingumo, pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms, efektyvumo ir kiti teisėkūros principai⁴¹ ir užtikrinama visuomenės gerovė. Atsižvelgiant į tai, tyrimas apima ne tik teisės klausimus, bet ir tam tikrus architektūros, miestų planavimo, sociologijos, psichologijos aspektus. Toks tyrimo tarpdiscipliniškumas leidžia ne tik analizuoti teisės aktuose nustatytas taisykles, bet ir vertinti jų pasireiškimą, įgyvendinamų ir ginamų visuomenės interesų turinį.

Tyrimo naujumas, esamų tyrimų apžvalga. Tyrimų, kurie tikslingai nagrinėtų architektūros teisinį reguliavimą ir jo sudaromas sąlygas viešajam interesui įgyvendinti, nei Lietuvos, nei kitų šalių mokslo darbuose rasti nepavyko. Nors visuomenės interesų ir jų apsaugos klausimai nagrinėjami įvairaus pobūdžio literatūroje, tačiau tiek Lietuvos, tiek užsienio autorių publikacijose galbūt dėl temos tarpdiscipliniškumo pastebima tam tikra tyrimų takoskyra. Teisės srities mokslininkai daugiau dėmesio skiria viešojo intereso ir privačių interesų teritorijų planavimo srityje teisminės gynybos problematikai (E. Klimas, A. Brazdeikis⁴², B. Pranevičienė, K. Mikalaukaitė-Šostakienė⁴³), neužsibrėžiant tikslo nuodugnai išnagrinėti šių kategorijų turinio vertybinių aspektų arba nagrinėjant juos daugiausia remiantis nustatytu bei teismų taikytu teisiniu reguliavimu. Specialiojoje ne teisės literatūroje daugiausia analizuojama socialinė architektūros reikšmė (L. Stickells⁴⁴, N. Ellin⁴⁵, J. Vanagas⁴⁶), jos įtaka žmonių sveikatai ir kitoms

⁴⁰ Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta valstybės teisė reguliuoti ūkinę veiklą sudaro konstitucines prielaidas leisti įstatymus, kuriais reaguojama į tautos ūkio būklę, ekonominio ir socialinio gyvenimo įvairovę bei pokyčius. Konstitucinis Teismas. *2006 m. spalio 18 d. nutarimas*.

⁴¹ Teisėkūros pagrindų įstatymas, 3 str. 2 d.

⁴² KLIMAS, E.; BRAZDEIKIS, A. Visuomenės (viešojo) intereso gynimas planuojant teritorijas. Iš *Viešojo intereso gynimas: subalansuoto požiūrio link*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, p. 118–139.

⁴³ PRANEVIČIENĖ, B.; MIKALAUŠKAITĖ-ŠOSTAKIENĖ, K. Teisėtų lūkesčių, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principų užtikrinimas teritorijų planavimo procese. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(2), p. 643–656.

⁴⁴ STICKELLS, L. The Right To The City: Rethinking Architecture's Social Significance. *Architectural Theory Review*, 2011, Vol. 16(3), p. 213–227.

⁴⁵ ELLIN, N. What is good urbanism? *Journal of Architecture and Urbanism*, 2012, t. 36(4), p. 247–251.

⁴⁶ VANAGAS, J. *Miesto sociologijos pagrindai*. Vilnius, 1996.

visuomenės vertybėms (P. Naes⁴⁷, M. Gibson, H. Thomson⁴⁸, A. L. Dannenberg⁴⁹, I. Genytė, A. Juozulynas⁵⁰), vietos kultūros, aplinkos bruožų ir visuomenės poreikių įvertinimo svarba (A. Ode, M. S. Tveit, G. Fry⁵¹, H. Ozguner⁵², M. O. Gurel⁵³, J. McGaw, A. Pieris, E. Potter⁵⁴, D. J. Stobbelaar, B. Pedrolì⁵⁵, J. Markevičienė⁵⁶), tačiau nėra tiriamos šių santykių teisinio reguliavimo problemos. Retuose architektūros teisiniame reguliavime skirtuose darbuose daugiausia nagrinėjami patekimo į profesiją (teisės verstis architekto veikla įgijimo), sutartinių santykių, civilinės atsakomybės, jos draudimo klausimai⁵⁷.

Disertaciniam tyrimui yra svarbūs darnios plėtros principui skirti darbai, atlikti teisės ir kitų sričių mokslininkų (L. Meškys⁵⁸, E. Klimas, A.

⁴⁷ NAESS, P. Urban Form, Sustainability and Health: The Case of Greater Oslo. *European Planning Studies*, 2004, Vol. 22(7), p. 1524–1543.

⁴⁸ GIBSON, M.; THOMSON, H. et. al. Understanding the Psychosocial Impacts of Housing Type: Qualitative Evidence from a Housing and Regeneration Intervention. *Housing Studies*, 2011, Vol. 26(4), p. 555–573.

⁴⁹ DANNENBERG, A. L., et al. The Impact of Community Design and Land-Use Choices on Public Health: A Scientific Research Agenda. *American Journal of Public Health*, 2003, Vol. 93(9).

⁵⁰ GENYTĖ, I.; JUOZULYNAS, A. Visuomenės sveikatos ir architektūros savasties aspektai. *Sveikatos mokslai*, 2011, t. 5, p. 44–47.

⁵¹ ODE, A.; TVEIT M. S.; FRY, G. Capturing Landscape Visual Character Using Indicators: Touching Base with Landscape Aesthetic Theory. *Landscape Research*, 2008, Vol. 33(1), p. 89–117.

⁵² OZGUNER, H. Cultural Differences in Attitudes towards Urban Parks and Green Spaces. *Landscape Research*, 2011, Vol. 36(5), p. 599–620.

⁵³ GUREL M. O. Domestic Arrangements: The Maid's Room in the Ataköy Apartment Blocks, Istanbul, Turkey. *Journal of Architectural Education*, 2012, Vol. 66(1), p. 115–126.

⁵⁴ MCGAW J.; PIERIS, A.; POTTER, E. Indigenous Place-Making in the City: Dispossession, Occupations and Implications for Cultural Architecture. *Architectural Theory Review*, 2011, Vol. 16(3), p. 296–311.

⁵⁵ STOBBELAAR, D. J.; PEDROLI, B. Perspectives on Landscape Identity: A Conceptual Challenge. *Landscape Research*, 2011, Vol. 36(3), p. 321–339.

⁵⁶ MARKEVIČIENĖ J. The spirit of the place – the problem of (re)creating. *Journal of Architecture and Urbanism*, 2012, Vol. 36(1), p. 73–81.

⁵⁷ VAN GULIJK, S. *European Architect Law. Towards a New Design*. Apeldoorn-Antwerpen, 2009.

⁵⁸ MEŠKYS, L. Aplinkos teisės objekto transformacijos poreikis darnaus vystymosi ideologijos kontekste. Iš *Viešosios teisės raida: de jure ir de facto problematika*. Mokslo studija. Vilnius: Leidykla MES, 2013; MEŠKYS, L. Aplinkosaugos priemonių reikšmė siekiant darnaus vystymosi tikslų. *Jurisprudencija*, 2008, t. 10(112); MEŠKYS, L. Juridinio asmens atsakomybė aplinkosaugos srityje: veiksmingumo problematika įgyvendinant aplinkosaugos tikslus. *Jurisprudencija*, 2008, t. 3(105).

Brazdeikis⁵⁹, A. Monkevičius⁶⁰, P. Juškevičius, M. Burinskienė, G. M. Paliulis, K. Gaučė⁶¹, A. Z. Khan, K. Allacker⁶², J. Blewit, D. Harvey, P. Newman⁶³ ir kt.), tačiau juose taip pat nėra kompleksiskai vertinamos teisinio reguliavimo kuriamos sąlygos į darnios plėtros principo turinį patenkantiems visuomenės interesams įgyvendinti.

Tyrimui aktualią viešojo intereso sampratą Lietuvoje yra nagrinėję daugelis autorių, atstovaujančių ne tik teisės, bet ir kitoms mokslo sritims (E. Laužikas⁶⁴, V. Mikelėnas⁶⁵, V. Nekrošius⁶⁶, E. Kūris⁶⁷, E. Šileikis⁶⁸, J. Gumbis⁶⁹, E. Krivka⁷⁰, A. Driukas, V. Valančius⁷¹, U. Trumpulis⁷², E.

⁵⁹ KLIMAS, E. *Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo komentaras*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2017; KLIMAS E.; BRAZDEIKIS A., *Visuomenės <...>*.

⁶⁰ MONKEVIČIUS A., et al. *Aplinkosaugos teisė*. Vilnius: Justitia, 2011.

⁶¹ JUŠKEVIČIUS, P., et al. *Urbanistika: procesai, problemos, planavimas, plėtra*. Vilnius: Technika, 2013.

⁶² KHAN, A. Z.; ALLACKER, K. *Architecture and Sustainability: Critical Perspectives for Integrated Design*. Leuven: ACCO Uitgeverij, 2015.

⁶³ BLEWIT, J. (ed.) *Sustainable Development. Critical Concepts in the Environment*. Volume I–IV. London: Routledge, 2014.

⁶⁴ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. 1 tomas. Vilnius: Justitia, 2003.

⁶⁵ MIKELĖNIENĖ, D.; MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999.

⁶⁶ NEKROŠIUS, V. Viešojo intereso gynimas civiliniame procese ir Konstitucinio Teismo doktrina. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(3).

⁶⁷ KŪRIS, E. Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. *Notariatas*, 2012, t. 13.

⁶⁸ ŠILEIKIS, E. Viešasis interesas ir teisėti lūkesčiai politinių partijų finansavime: bendrieji ir specifiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2015, t. 1(87); ŠILEIKIS, E. Teisėtų lūkesčių principas ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2010, t. 3; ŠILEIKIS, E. Savivaldos teisė: aktualūs aiškinimo ir įgyvendinimo klausimai. *Teisė*, 2002, t. 42.

⁶⁹ GUMBIS, J. Public Interest: Problem of Conceptualisation. *Socialiniai mokslai*, 2006, t. 1(51); GUMBIS, J. Changes in Social Phenomena and Their Conceptualisation: International and National Contexts. *Social Sciences*, 2006, Vol. 1(51).

⁷⁰ KRIVKA, E. Viešojo intereso apsauga naujajame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37; KRIVKA, E. Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje. *Jurisprudencija*, 2007, t. 10(100); KRIVKA, E. Viešojo intereso gynimo civiliniame procese reglamentavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2008, t. 2(104); KRIVKA, E. *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese: monografija*. Vilnius, 2009.

⁷¹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. 1 tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

Monkevičius⁷³, A. Mackonis⁷⁴, A. Brazdeikis, J. Lankelis, E. Klimas⁷⁵, V. Gečaitė⁷⁶, D. Korsakaitė⁷⁷, E. Staniūnas⁷⁸, L. Beliūnienė, M. Burnytė, E. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E. Krivka, M. Lankauskas, R. Latvelė, R. Matulionytė⁷⁹ ir kt.). Apibrėžiant nagrinėtinų vertybių apimtį ir sudėtį, aktuali ir žmogaus teisių mokslinė doktrina (T. Birmontienė⁸⁰, E. Jarašiūnas⁸¹, D. Jočienė, K. Čilinskas⁸², I. Žvaigždiniene⁸³, kt.), tačiau šiuose darbuose nėra analizuojami specialieji architektūros srities klausimai, neišskiriamas aplinkos formavimo srityje įgyvendinamų visuomenės interesų turinys ir jo specifika.

Apibūdintą tarpdisciplininių mokslinių tyrimų Lietuvoje trūkumą iš dalies bandė užpildyti 2014 m. Lietuvos architektų rūmų (tekste – Rūmų) inicijuota ir kartu su VGTU Architektūros fakultetu kasmet rengiama tarpdisciplininė mokslinė-praktinė konferencija, kurios diskusijų pagrindu buvo pradėti leisti mokslinių straipsnių rinkiniai, skirti architektūros reikšmės, jos santykių teisinio reguliavimo ir kitiems susijusiems

⁷² TRUMPULIS, U. Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, t. 4(8); TRUMPULIS, U. Žmogaus individualūs interesai kaip viešojo intereso pagrindas. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, t. 2(6); TRUMPULIS, U. *Viešojo intereso kategorija administracinėje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai (teisė 01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

⁷³ MONKEVIČIUS, E. Viešojo intereso gynimo problema apsaugos ginčiuose. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, t. 1(1).

⁷⁴ MACKONIS, A. Individualistinė viešojo intereso sąvokos turinio analizė. *Teisės problemos*, 2009, t. 2(64).

⁷⁵ KLIMAS, E.; LANKELIS, J. Viešojo intereso nustatymas – objektyvieji kriterijai. *Jurisprudencija*, 2014, t. 21(1); KLIMAS, E.; BRAZDEIKIS, A. Visuomenės <...>.

⁷⁶ GEČAITĖ, V. *Viešojo intereso samprata civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2006, t. 2.

⁷⁷ KORSAKAITĖ, D. Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos analizė ir formavimas. *Ekonomika*, 2006, t. 76.

⁷⁸ STANIŪNAS, E. Viešojo intereso apibrėžimo Lietuvos urbanistinėje plėtroje klausimu. *Urbanistika ir architektūra*, 2008, t. 32(4).

⁷⁹ BELIŪNIENĖ, L., et al. Viešojo <...>.

⁸⁰ BIRMONTIENĖ, T., et al., *Lietuvos konstitucinė teisė* (2 leid.). Vilnius, 2002; BIRMONTIENĖ, T., Šiuolaikinės žmogaus teisių konstitucinės doktrinos tendencijos. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2007, t. 1, p. 202–225.

⁸¹ JARAŠIŪNAS E. Konstitucinė kontrolė: keletas minčių apie žmogaus teisių apsaugos matmenį. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2009, t. 4.

⁸² JOČIENĖ, D.; ČILINSKAS, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius, 2004.

⁸³ ŽVAIGŽDINIENĖ, I. Aplinkos apsauga žmogaus teisių kontekste. *Teisė*, 2011, t. 78.

klausimams⁸⁴. Vis dėlto, nesulaukus didesnio teisininkų dėmesio, šiuose leidiniuose daugiausia buvo susitelkta į architektūros santykių turinio, jų reikšmės nagrinėjimą, giliau neanalizuojant teisinio reguliavimo problematikos.

Tyrimų, skirtų tikrosioms architektūros vertėms, trūkumas nurodomas užsienio mokslininkų darbuose⁸⁵. Nagrinėjamos temos neištirtumas buvo patvirtintas ir stažuotės metu Antverpeno universitete vykusiose ekspertų diskusijose⁸⁶. Taigi akademinis lygmeniu gali būti pripažintas esminis platesnio požiūrio į architektūros srityje egzistuojančius visuomenės interesus ir efektyvų jų užtikrinimą teisinėmis priemonėmis trūkumas, kurį tikimasi bent iš dalies užpildyti pristatomu disertaciniu tyrimu ir pasiektais jo rezultatais.

Tyrimo praktinė reikšmė. Architektūros srities teisinį reguliavimą tiriančių mokslinių darbų poreikis kyla ir praktikoje. Ypač jis išryškėjo rengiant Lietuvoje naują Architektūros įstatymą, apibrėžiant jame konkrečias teisinio reguliavimo priemones⁸⁷. Kai kurie šio, jau priimto, įstatymo trūkumai pristatomi ir disertaciniame tyrime. Su panašiomis teorinių prieigų problemomis susiduriama reguliuojant ir kitas su architektūra susijusias sritis – teritorijų planavimą, statybą, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą ir kt. Taigi disertaciniu tyrimu, kuriame įvardijami esminiai viešojo intereso įgyvendinimo architektūros srityje principai ir identifikuojami galiojančio teisinio reguliavimo trūkumai, turima galimybė tiesiogiai prisidėti prie architektūros ir su ja susijusių sričių teisinio reguliavimo tobulinimo.

Mokslinių darbų architektūros teisinio reguliavimo klausimais poreikis pastebimas ir teismų praktikoje, atskleidžiant ginamų interesų turinį, nagrinėjant ir vertinant susiklosčiusius santykius, juose kilusių ginčų esmę. Šiuo požiūriu taip pat tikimasi, kad disertaciniame tyrime pateikti duomenys bus naudingi teismams, sprendžiant architektūros srityje kilusius ginčus.

⁸⁴ Mokslinių straipsnių rinkiniai: *Architektūros kokybės kriterijai*. Vilnius: Technika, 2015; *Architektūros kokybės užtikrinimo priemonės*. Vilnius: Technika, 2017.

⁸⁵ VOLKER, L. *Deciding about Design Quality. Value Judgments and Decision Making in the Selection of Architects by Public Clients under European Tendering Regulations*. Leiden: Sidestone Press, 2010.

⁸⁶ Seminaras „*Architecture and Aesthetics as Public Interest Concerns in Urban Planning Law: Perspectives from Different Legal Traditions*“, University of Antwerp, 2015.

⁸⁷ Šio tyrimo autorei teko iš dalies prisidėti prie Architektūros įstatymo 2012 m. projekto rengimo, taip pat kaip suinteresuotos institucijos – Rūmų atstovei dalyvauti svarstant ir priimant dabar galiojančią įstatymą.

Kartu šis tyrimas galėtų padėti architektams ir teisininkams praktikams geriau pažinti architektūros srities teisinį reguliavimą ir jo tikslus.

Tyrimo tikslas – nustatyti, ar Lietuvoje galiojantis architektūros srities teisinis reguliavimas, atsižvelgiant į jo pobūdį ir reguliuojamų visuomeninių santykių specifiką, sudaro sąlygas įgyvendinti ir ginti viešąjį interesą.

Tyrimo uždaviniai:

1) Apibūdinti viešojo intereso architektūros srityje turinį ir, atsižvelgiant į jo specifiką, identifikuoti esminius šios srities teisinio reguliavimo principus.

2) Išnagrinėti Lietuvoje galiojančiuose teisės aktuose įtvirtintą architektūros srities teisinį reguliavimą, įvertinti jo sudaromas visuomenės interesų įgyvendinimo sąlygas.

3) Išnagrinėti pagrindinius architektūros srityje priimamų sprendimų teisminės patikros reikalavimus ir teismų praktiką, įvertinti pažeistų visuomenės interesų gynimo sąlygas.

Tyrimo hipotezė. Lietuvoje reguliuojant architektūros santykius ir įgyvendinant nustatytą reguliavimą, teisės ginami interesai dažniausiai kildinami iš konkrečiose teisės normose įtvirtintos įstatymų leidėjo valios, bet ne iš faktiškai visuomenėje glūdinčių ir konstitucines vertybes išreiškiančių interesų. Architektūros srities teisinis reguliavimas, iš esmės neatitinkantis šių visuomeninių santykių specifikos, negali sudaryti sąlygų užtikrinti viešąjį interesą.

Ginamieji teiginiai:

1) Lietuvoje galiojantis architektūros teisinis reguliavimas iki šiol per menkai atspindi architektūros reikšmę visuomenei ir jos santykių specifiką. Nagrinėjamos srities teisinis reguliavimas nepagrįstai orientuojamas į norminių reikalavimų architektūros objektams plėtimą ir jų įgyvendinimo kontrolę, tačiau per mažai dėmesio skiriama visuomenei svarbius sprendimus priimančioms subjektams ir šių sprendimų priėmimo procedūroms, kurios užtikrintų sąlygas visuomenės interesams pažinti, juos įgyvendinti ir ypač – juos suderinti.

2) Teisės aktuose ir jų įgyvendinimo praktikoje, apibrėžiant viešojo administravimo subjektų diskreciją, vertinamosios normos ir sprendimus priimančių subjektų architektūros specialiosios žinios nėra laikomos pakankamu pagrindu administraciniais sprendimams priimti. Procesinėje teisėje ir teismų praktikoje taip pat vyrauja vertinamosiomis normomis apibrėžtų visuomenės interesų nepripažinimas. Inicijuojant priimtų viešojo administravimo sprendimų teisminę patikrą ir ją vykdant, neišnaudojamos architektūros specialiųjų žinių galimybės.

3) 2017 m. Architektūros įstatymu buvo sustiprinti reikalavimai architektūros objektams, sprendimus priimantiems asmenims ir jų priėmimo procedūroms, siekiant suteikti įstatymines garantijas, kad viešasis interesas architektūros srityje bus užtikrintas. Tačiau esminiai šio įstatymo trūkumai neleidžia teigti, kad jo kūrimo tikslas buvo pasiektas, todėl nesant viešojo intereso užtikrinimo garantijų įstatymo įgyvendinimo etape, negalima svarstyti prielaidų architektūros srityje priimamus sprendimus priskirti sprendimams, kurių tikslingumo teismas nevertina, o tik tikrina, ar tinkamai įgyvendintos teisės aktuose nustatytos procedūros ir ar sprendimus priėmę asmenys neviršijo savo kompetencijos.

Tyrimo šaltiniai. Nesant galimybės analizuoti panašaus pobūdžio darbų, tyrime remiamasi su nagrinėjama tema susijusių teisės ir kitų sričių mokslinė literatūra, sisteminant joje pateikiamus duomenis. Dėl pasirinkto tyrimo objekto daugumą šaltinių sudaro nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai bei susijusi medžiaga – aiškinamieji raštai, išvados, kt.

Vertinant nustatytą teisinį reguliavimą, labai svarbi tyrimui Konstitucinio Teismo doktrina, taip pat kitų teismų praktika. Kadangi specifiniai architektūros klausimai joje beveik nenagrinėjami, tyrime daugiausia remiamasi Konstitucinio Teismo ir kitų teismų praktika aplinkos apsaugos, teritorijų planavimo, statybos srityse. Konstitucinio Teismo suformuota doktrina vadovaujama ir nagrinėjant bendruosius teisėkūros, viešojo intereso sampratos, žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygų ir kitus tyrimui aktualius klausimus.

Siekiant tyrimo tikslų, susijusių su visuomenėje glūdinčiais ekonominiais, ekologiniais, socialiniais, kultūriniais interesais (plačiau aptariamais disertacijos pirmoje dalyje), tyrime nemažai remiamasi sociologiniais ir statistiniais tyrimais, taip pat atsižvelgiama į viešai skelbiamas nuomones, atspindinčias realius visuomenės interesus.

Tyrimo metu naudojami šių apklausų metu surinkti empiriniai duomenys:

1) Architektūros ekspertų apklausa interviu būdu (kokybinis tyrimas). Apklausą 2015 m. liepos 2 d. – 2015 m. rugsėjo 4 d. atliko disertacijos autorė. Pusiaus struktūruotos apklausos metu (pagal iš anksto parengtą klausimyną, tačiau numatant eigoje užduoti plane nenumatytų, patikslinančių klausimų) buvo apklausti 5 nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatai, 5 savivaldybių vyriausieji architektai, 5 architektūrinių konkursų nugalėtojai. Iš viso buvo atlikta interviu su 15 ekspertų. Apklausos metodas – *interviu akis į akį* (tiesiogiai nustatytu laiku ir pasirinktoje vietoje). Interviu medžiaga (garso įrašai ir konspektai) saugoma asmeniniame archyve.

2) Lietuvos gyventojų apklausa „Lietuvos gyventojai apie aplinką ir gyvenamąjį būstą“. Apklausą 2014 m. rugsėjo 10–17 d. Lietuvos architektų

rūmų užsakymu atliko Lietuvos ir Didžiosios Britanijos rinkos ir visuomenės nuomonės tyrimo kompanija „Baltijos tyrimai“. Iš viso apklausta 1100 vyresnių nei 15 metų Lietuvos gyventojų 133 atrankos taškuose. Apklausos metodas – asmeninis interviu respondento namuose. Apklausos rezultatai skelbiami Rūmų internetinėje svetainėje⁸⁸.

3) Lietuvos savivaldybių vyriausiųjų architektų apklausa. Apklausa 2014 m. rugsėjo 5–17 d. atliko Rūmai. Tiesioginiais respondentų tarnybiniais adresais išplatinta 60 anketų (visoms savivaldybėms), gautas 31 atsakymas. Apklausos metodas – interaktyvi anketinė apklausa. Apklausos rezultatai skelbiami Rūmų internetinėje svetainėje⁸⁹.

4) Lietuvos architektų apklausa. Apklausa 2011 m. gruodžio 1–15 d. atliko Rūmai. Tiesioginiais respondentų adresais išplatinta 200 apklausos anketų, gauti 139 respondentų atsakymai, iš kurių 120 atestuotų architektų, 13 neatestuotų, 6 anksčiau atestuoti architektai, kurių atestato galiojimas pasibaigęs. Apklausos metodas – interaktyvi anketinė apklausa. Apklausos rezultatai skelbiami Rūmų internetinėje svetainėje⁹⁰.

Disertaciniame tyrime remiamasi ir kitais sociologiniais bei statistiniais duomenimis, publikuojamais kituose tyrimuose, taip pat pateikiamais Lietuvos statistikos departamento interneto svetainėje⁹¹. Šių duomenų šaltiniai nurodomi teksto išnašose ir šaltinių sąrašė.

Tyrimo metodika. Atsižvelgiant į nagrinėjamos srities mokslinės literatūros trūkumą, tyrime daugiausia naudojami sisteminis ir lyginamosios analizės tyrimo metodai, kuriais remiantis vertinami, lyginami ir jungiami skirtingų sričių duomenys. Architektūros teisinis reguliavimas nagrinėjamas kaip teisinės sistemos dalis, vertinant jo santykį su kitais šios sistemos elementais. Kitu tyrimui svarbiu – teleologiniu – metodu remiamasi analizuojant nagrinėjamo teisinio reguliavimo tikslumą ir bendrųjų teisės tikslų pasireiškimą nagrinėjamoje srityje.

Be nurodytų, naudojami ir kiti tyrimo metodai: dokumentų analizės – vadovaujantis šiuo metodu konkretinamos sąvokos, analizuojami teisės

⁸⁸ Lietuvos gyventojų apklausa, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/B258-2014-09-architektura-ataskaita_su-foto.pdf>.

⁸⁹ Savivaldybių vyriausiųjų architektų apklausa, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta: 2015-05-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/pages/lt/apklausa.php>>.

⁹⁰ Architektų apklausa, 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2017-12-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/kita-veikla/apklausa/>>.

⁹¹ Lietuvos statistikos departamento informacija [interaktyvus, žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <<https://osp.stat.gov.lt>>.

šaltiniai, jų turinys, veikiantys subjektai ir jų kompetencija; lingvistinis – šaltiniai nagrinėjami gramatikos, semantikos ir kitais aspektais; kritinės analizės – nustatomi architektūros teisinio reguliavimo trūkumai ir pranašumai, viešojo intereso įgyvendinimo ir gynimo disfunkcijos, galimos jų atsiradimo priežastys; empirinis – renkamos žinios apie realiai visuomenėje egzistuojančius interesus, vykdoma architektų ir visuomenės apklausa, analizuojami ir apibendrinami surinkti duomenys.

Darbo struktūra. Disertacinį tyrimą sudaro trys dalys: parengiamoji dalis, viešojo intereso įgyvendinimo sąlygoms skirta dalis ir pažeistų visuomenės interesų gynimo sąlygoms skirta dalis, jų gynimą vertinant kaip ypatingą viešojo intereso įgyvendinimo formą, todėl nagrinėjant atskirai.

Pirmoje tyrimo dalyje apibūdinama architektūros samprata, jos reikšmė ir esminiai architektūros kaip visuomeninių santykių ypatumai, aptariamas viešojo intereso šioje srityje turinys ir ribos, nustatomi pagrindiniai architektūros santykių teisinio reguliavimo principai.

Antroje dalyje nagrinėjamos teisiniu reguliavimu nustatytos visuomenės interesų įgyvendinimo sąlygos kuriant ir realizuojant aplinką formuojančius sprendinius ir priimant šiems procesams aktualius administracinius sprendimus. Teisinis reguliavimas analizuojamas vertinant pagrindines jo kryptis: keliamus reikalavimus architektūros objektams, sprendimus priimantiems subjektams ir sprendimų priėmimo procedūroms. Atsižvelgiant į bendruosius administracinės teisės principus ir pirmoje tyrimo dalyje apibrėžtus architektūros santykių ypatumus, vertinama, ar dabar galiojantis teisinis reguliavimas sudaro reikiamas sąlygas įgyvendinti visuomenės interesus.

Trečioje tyrimo dalyje analizuojamos teismo procesų inicijavimo sąlygos, teisminės patikros ribos, specialiųjų žinių perteikimo teismui teisinis reguliavimas, vertinant, ar šiuo metu sudaromos sąlygos ginti pažeistus visuomenės interesus architektūros srityje, ar teismai pripažįsta architektūros reikšmę visuomenei ir atsižvelgia į ją priimdami sprendimus. Šioje tyrimo dalyje aptariami ir ikiteisminio ginčų sprendimo būdai nagrinėjamoje srityje.

Disertacijos pabaigoje pateikiamos tyrimo rezultatus apibendrinančios išvados.

1. VIEŠASIS INTERESAS ARCHITEKTŪROS SRITYJE

Kaip nurodyta įvade, disertaciniame tyrime vadovaujamosi nuostata, kad tik pažinus ir įvertinus konkrečių visuomeninių santykių turinį ir jo specifiką, atsiranda galimybė reguliuojant šiuos santykius įgyvendinti tikslingumo, proporcingumo, pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms, efektyvumo ir kitus teisėkūros principus. Remiantis tokia nuostata, pirma tyrimo dalis skiriama architektūros santykių ypatumams aptarti.

1.1 Architektūra ir jos santykių ypatumai

1.1.1 Architektūros samprata ir reikšmė visuomenei

Šiuo metu Lietuvos teisės aktuose architektūra įvardijama kaip funkcinis, erdvinis ir vizualiai suvokiamas meninis statinių, urbanistinių kompleksų ir kraštovaizdžio formavimas⁹². Iki 2017 m. architektūros sąvoka buvo apibrėžta Statybos įstatyme⁹³. Perkeltą šią sąvoką į naująjį Architektūros įstatymą, ji buvo iš dalies pakoreguota „teritorijų planavimo objektus“ pakeičiant „urbanistiniais kompleksais“, tačiau iš esmės patvirtinant tą pačią architektūros sprendinių apimtį – nuo konkrečių statinių iki bendro kraštovaizdžio formavimo. Plačią architektūros sampratą savo sprendime yra pateikęs ir teismas, viena – aplinkos – sąvoka apimdama visas architektūros sudedamąsias dalis: teismas nurodė, kad įstatymas diktuoja nuostatą, jog architektūros sąvoka apima bet kokį funkcinį, erdvinį ir vizualiai suvokiamą meninį aplinkos formavimą ir kad jame privalo dalyvauti profesionalus architektas⁹⁴.

Lietuvos įstatymuose apibrėžiant architektūros sąvoką, apimančią statinius, urbanistinius kompleksus ir visą kraštovaizdį, buvo pasinaudota Tarptautinės architektų sąjungos (UIA) – vienintelės pasaulio architektus vienijančios organizacijos, turinčios 3,2 mln. narių ir pripažįstamos Jungtinių Tautų agentūrų UNESCO, UNCHS, ESOSOC, UNIDO, WHO, WTO,

⁹² Architektūros įstatymas, 2 str. 3 d.; VAAT. 2014 m. gruodžio 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-9719-463/2014.

⁹³ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas, 2 str. 3 d. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 32-788; 2001, Nr. 101-3597; *Teisės aktų registras*, 2016-07-13, Nr. 2016-20300) (iki 2017-01-01).

⁹⁴ VAAT. 2014 m. gruodžio 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-9719-463/2014.

suformuotu architektūros apibrėžimu⁹⁵. Vertinant šios organizacijos platų atstovavimą ir pasaulinę patirtį remiant architektūros kokybei ir visuomenės gerovei skirtas programas, galima pripažinti, kad šis apibrėžimas atliepia šiuo metu vyraujančią architektūros sampratą, įvertinant ir minėtus visuomenės kaitos veiksnius.

Kita svarbi tarptautinė architektų organizacija – 45 architektų asociacijas iš 31 Europos šalies jungianti Europos architektų taryba – nepateikia konkretaus apibrėžimo, tačiau pažymi, kad architektūra yra esminis kuriamos aplinkos kokybės elementas, viešojo intereso dalykas⁹⁶.

Per visuomeninę reikšmę architektūros sąvoka atskleidžiama ir tarptautiniuose teisės aktuose: 2001 m. vasario 12 d. priimtoje Tarybos rezoliucijoje 2001/C73/04 teigiama, kad architektūra yra fundamentalus kiekvienos valstybės istorijos ir kultūros požymis bei gyvenimo produktas, atspindintis esminę kūrybinę išraiškos priemonę kasdieniniame piliečių gyvenime bei sudarantis ateities kultūros paveldą, taip pat kad architektūros kokybė yra tiek miesto, tiek kaimo esminė aplinkos dalis⁹⁷. 2008 m. gruodžio 13 d. Tarybos išvadose 2008/C319/05 pabrėžiama, kad architektūra puikiai parodo, kaip kultūra gali prisidėti prie tvaraus vystymosi atsižvelgiant į jos poveikį ekonomikai, socialinei sanglaudai ir aplinkai. Taip pat nurodoma, kad architektūra savo įvairove, kokybe ir kūrybiškumu atlieka integruojantį ir inovacinį vaidmenį tvariu būdu vystant miestus, pirmiausia padėdama suderinti besiskiriančius pastatų ir kraštovaizdžio išsaugojimo reikalavimus, gyventojų teisėtus siekius ir miestų plėtros kontrolę, prisidėdama prie miesto gyventojų kultūrinio turtėjimo bei gyvenimo kokybės, taip pat prie miestų ekonominio, komercinio ir turistinio dinamiškumo⁹⁸.

Mokslinėje literatūroje bendro architektūros sąvokos apibrėžimo nėra pateikiama. Dažniausiai ši sąvoka taip pat atskleidžiama remiantis sprendžiamų uždavinių pobūdžiu ir įtaka visuomenei, kurie priklauso tiek nuo šalyje nusistovėjusių požiūrių ir tradicijų, tiek nuo visuomenės raidos etapų. Seniausiu architektūros (jos kokybės) apibrėžimu laikomi I amžiuje pr. Kr. senovės Romos rašytojo, architekto, inžinieriaus Vitruvijaus (Marcus Vitruvius Pollio) veikale *De architectura* suformuoti trys pagrindiniai

⁹⁵ Tarptautinės architektų sąjungos informacija (UAI) [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.uia-architectes.org/webApi/en/about>>.

⁹⁶ Europos architektų taryba (ACE). [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.ace-cae.eu/about-us/mission-and-objectives/>>.

⁹⁷ Tarybos rezoliucija 2001/C73/04, p. 6.

⁹⁸ Tarybos išvados 2008/C319/05, p. 13.

architektūros principai – puiku, patogiu, patvaru⁹⁹. Šiuolaikiniuose darbuose nurodoma, kadklasikinė architektūros samprata apima kūrybinę naudą (*utilitas*), patvarumą (*firmitas*) ir estetinio grožio (*venustas*) integraciją, skirtą pastatams, urbanistinėms erdvėms ir visai žmogaus kuriamai aplinkai formuoti¹⁰⁰. Klasikinę, dažniausiai tik statiniais apsiribojančią, architektūros sampratą iki šiol galima rasti meno sričiai skirtuose žodynuose. Pavyzdžiui, viename iš jų nurodoma, kad architektūra – statinių projektavimo menas, apimantis statinių vaizdą, vidaus erdvių išdėstymą, vidaus ir išorės medžiagų parinkimą, natūralaus ir dirbtinio apšvietimo ir kitų inžinerinių sistemų projektavimą ar parinkimą, dekorą ir baldų projektavimą ar parinkimą¹⁰¹.

Vis dėlto šiuolaikinėje mokslinėje doktrinoje, kaip ir minėtuose tarptautiniuose teisės aktuose, dėstomas požiūris į architektūrą neapsiriboja nei vien pastatais, nei tik naudą, patvarumą ir grožio siekiais. Tačiau kalbant apie sprendinių apimtį, bendro mokslininkų požiūrio taip pat nėra: vienuose darbuose pabrėžiama, kad architektūra apima ir inžineriją, miestų planavimą, urbanistiką, transporto infrastruktūrą¹⁰² arba visą spektrą veiklų nuo statinių iki miestų planavimo¹⁰³, kituose architektūros ir urbanistikos sąvokos vartojamos atskirai¹⁰⁴, įskaitant ir tyrime cituojamų mokslo žurnalų pavadinimus¹⁰⁵.

Šiuo aspektu verta atkreipti dėmesį į tai, kad urbanistikos sąvoka vartojama dviem lygmenimis – apibrėžiant urbanistinį projektavimą (angl. *urban design*) ir miestų planavimą (angl. *urban planning*). Apibūdindamas šių kategorijų santykį, autorius A. Madanipour pažymi, kad seniausia ir pagrindinė – architektūros – kategorija anksčiau apėmė ir miestų planavimą, kuris XX a. antroje pusėje atsiskyrė ir nutolo daugiausia susitelkdamas į socialinius, ekonominius ir kitus fiziškai erdvėje neišreiškiamus sprendimus¹⁰⁶. Urbanistinį projektavimą (angl. *urban design*) jis apibūdina kaip tam tikrą jungiantį tarpininką tarp architektūros ir miestų planavimo,

⁹⁹ VITRUVIUS, P. *The Ten Books on Architecture*. Courier Dover Publications. Vert. Morris Hicky Morgan, 1960.

¹⁰⁰ KHAN, A. Z.; ALLACKER, K. *Architecture <...>*.

¹⁰¹ *Dictionary of the Arts*. Helicon Publishing Ltd, 1994.

¹⁰² LESSIG, L. The New Chicago School. *The Journal of Legal Studies*, 1998, Vol. 27 (S2), p. 661–691.

¹⁰³ KATYAL, N. K. *Architecture as Crime Control*. Yale, 2002.

¹⁰⁴ GAUZIN-MULLER, D. *Sustainable architecture and urbanism – Concepts, Technologies, Examples*. Basel: Birkhauser, 2002.

¹⁰⁵ Journal of Architecture and Urbanism, Architecture and Urban planning, kt.

¹⁰⁶ MADANIPOUR, A. *Urban Design, Space and Society*. Red Globe Press, 2014, p. 21.

tačiau, sprendžiant iš šiai kategorijai priskiriamų uždavinių, matyti, kad iš esmės jie sutampa su architektūros uždaviniais – formuojant fizinę aplinką, spręsti funkcinius, erdvinius ir kitus visuomenei svarbius klausimus. Skirtumas tik tas, kad apibrėžiant urbanistinį projektavimą (angl. *urban design*) kalbama apie didesnę mastelį. Vertinant pagal turinį, A. Madanipour pateiktas architektūros, urbanistinio projektavimo ir miestų planavimo išaiškinimas nelaikytinas oponuojančiu Architektūros įstatyme įtvirtintoms architektūros ir urbanistikos sąvokoms, įskaitant tai, kad urbanistika jame įvardijama kaip architektūros šaka¹⁰⁷. Taigi, neneigiant galimos diskusijos dėl architektūros sąvokos ribų, tačiau atsižvelgiant į tikslą išnagrinėti Lietuvoje galiojančią teisinę reguliavimą, šiame tyrime remiamasi Architektūros įstatyme įtvirtintu apibrėžimu, atitinkančiu plačiai pripažįstamą architektūros sąvokos turinį.

Kalbant apie architektūros visuomeninę paskirtį ir reikšmę, kuri klasikinėje sampratoje daugiausia telkėsi į erdvės formavimo klausimus, pabrėžtinai akcentuotinas autorių A. Z. Khan ir K. Allacker teiginys, kad architektūros kaip erdvės formavimo priemonės samprata buvo aktuali tik iki XX a. vidurio, o šio amžiaus pabaigoje architektūra imta suvokti ir kaip mediacija – visuomenės interesų derinimo priemonė¹⁰⁸. Tai, kad architektūra atlieka integruojančią vaidmenį tvariu būdu vystant miestus, padėdama suderinti besiskiriančius pastatų ir kraštovaizdžio išsaugojimo reikalavimus, gyventojų teisėtus siekius ir miestų plėtros kontrolę, pažymima ir jau minėtuose ES teisės aktuose¹⁰⁹.

Nagrinėjamai temai aktualūs ir teisės moksliniai tyrimai, kuriuose architektūrai priskiriamas visuomenės elgesio reguliavimo vaidmuo, pripažįstant, kad jos sprendimai gali net lemti diskriminacijos ir segregacijos pažeidimus¹¹⁰ (vienas iš tokių pavyzdžių plačiau nagrinėjamas 3.2.2 skyriuje). JAV mokslininkas L. Lessig teigė, kad architektūra gali reguliuoti ir netgi varžyti (riboti, pažeisti) visuomenės santykius¹¹¹. Jo teigimu, architektūros srityje sukurti ir materialiai išreikšti veiklos rezultatai yra viena

¹⁰⁷ Urbanistika – architektūros šaka, kurios pagrindiniai objektai – urbanizuotų (urbanizuojamų) teritorijų, urbanistinių kompleksų erdvinė aplinka, urbanistinė struktūra, urbanistinė erdvė ir ją formuojantys užstatymo sprendiniai. Architektūros įstatymas, 2 str. 6 d.

¹⁰⁸ KHAN, A. Z.; ALLACKER, K. Architecture <...>.

¹⁰⁹ Tarybos išvados 2008/C319/05, p. 13.

¹¹⁰ SCHINDLER, S. Architectural Exclusion: Discrimination and Segregation Through Physical Design of the Built Environment. *The Yale Law Journal*, 2015, Vol. 6(124).

¹¹¹ LESSIG, L. The New Chicago <...>.

iš žmogaus elgesio reguliavimo formų – tokia pat galinga kaip teisė, tik mažiau aiški, mažiau atpažįstama ir mažiau žinoma tiek teismams, tiek teisėkūrai, tiek plačiai visuomenei¹¹². Šį požiūrį plačiau nagrinėjusi S. Schindler pabrėžė, kad būtent architektūros nepastebimumas ir yra didžiausia jos galia, todėl teisėkūra ir teismai turėtų būti itin atidūs analizuodami išskirtinį architektūros poveikį, tačiau, kaip rodo tyrimai, įprastai jie tam skiria itin mažai dėmesio arba visai nenagrinėja šių problemų¹¹³.

Žvelgiant iš istorinės perspektyvos matyti, kad architektūros sampratos transformavimasis sutampa ne tik su klimato kaita ir technologiniais pokyčiais¹¹⁴, bet ir su XX a. antroje pusėje įvykusių teisės sampratos pokyčiu. Po Antrojo pasaulinio karo Vakarų Europai atsigręžus į prigimtinės žmogaus teisės ir teisę ėmus suvokti nebe kaip valstybės suformuotų taisyklių hierarchiją, o kaip priemonę visuomenės darnai ir taikai joje užtikrinti, į tai turėjo atsigręžti ir architektūra: nutolti nuo politinio ar ekonominio diktato ir priartėti prie visuomenės interesų įgyvendinimo ir jų suderinimo. Lietuvoje ši transformacija dėl politinių priežasčių užtruko, ir net praėjus dviem dešimtmečiams nuo nepriklausomybės atgavimo, architektūra vis dar buvo priskiriama Rytų tradicijos šalims, kuriose architektūra suprantama „tik kaip tam tikros srities technologinė kompetencija, visiškai subordinuota ekonominės ir (ar) politinės galios sferai, t. y. viso labo kaip įvaldytas projektavimo amatas, neturintis jokių rimtesnių implikacijų visuomenei ir jos kultūrai“¹¹⁵. Vis dėlto, kaip rodo šis disertacinis tyrimas, architektūros sampratos kaita Lietuvoje taip pat yra prasidėjusi – jos eigą ir kryptį rodo tiek aktyvėjančios viešos diskusijos, tiek priimtas Architektūros įstatymas ir jame išdėstytos priemonės, tiek kiti tyrime aptariami architektūros teisinio reguliavimo ir jo įgyvendinimo pokyčiai.

¹¹² LESSIG, L. The New Chicago <...>.

¹¹³ SCHINDLER, S. Architectural <...>.

¹¹⁴ MOORE, S. A.; WILSON, B. B. *Questioning Architectural Judgment. The problem of Codes in the United States*. New York: Routledge, 2014.

¹¹⁵ DONSKIS, L. Lietuviškoji architektūra: sintezė ar dezintegracija? *Archiforma*. 2011, t. 3–4 (49).

1.1.2 Architektūros kaip aplinkos formavimo proceso specifiniai aspektai

Lingvistiniu požiūriu reikia pažymėti, kad architektūros apibrėžime yra vartojamas veiksmažodinis daiktavardis („aplinkos formavimas“), kuris, remiantis lietuvių kalbos mokslinė literatūra, gali reikšti ir veiksma, ir jo rezultatą¹¹⁶. Tokį sąvokos dualumą atskleidžia ir Architektūros įstatymo nuostatos: šia sąvoka apibūdinami jau sukurti, materialiai išreikšti sprendiniai („architektūros elementai“, „architektūros kokybės kriterijai“, „statinių architektūros atitiktis nustatytiems reikalavimams“ ir pan.), tačiau kartu atspindimas požiūris į architektūrą kaip reiškinių – „architektūros plėtros kryptys“, „architektūros politika“, „architektūra, apimdama kūrybą ir inovacijas, prisideda prie darnios valstybės ir žmonių aplinkos kūrimo, yra svarbi ekonomikos ir socialinių santykių raidai“.

Architektūrą suprantant kaip reiškinių – tam tikrą išraišką įgyjantį procesą, pripažįstama, kad šio proceso metu yra vykdoma analitinė, intelektinė, kūrybinė veikla, skirta funkciniam, erdviniam aplinkos formavimo uždaviniams spręsti, ir kad šis procesas svarbus ne tik dėl jo metu sukuriamų konkrečių rezultatų, bet ir dėl įtakos visuomenės darnai ir jos raidai. Taigi, priimant teisinio reguliavimo sprendimus, architektūrą reikia suprasti ne tik kaip galutinį materialiai išreikštą ir vizualiai suvokiamą objektą ar juo labiau – tik kaip to objekto estetinę išraišką, bet ir kaip tam tikrą reiškinių, apimančių ir analitinius, kūrybinius, visuomenės darnai ir jos raidai reikšmingus procesus.

Vertinant architektūros sprendžiamus uždavinius būtina atkreipti dėmesį į tai, kad teisės aktų reikalavimai – tik nedidelė dalis architektui keliamų užduočių, nes kiekvienu atveju architektas įgyvendina ne tik norminius reikalavimus (kurie iš esmės yra minimalus žmogaus teisių apsaugos standartas¹¹⁷), bet ir esamus bei būsimus aplinkos ir jos naudotojų poreikius, kurie nėra reglamentuoti teisės aktais, tačiau kurie taip pat formuoja

¹¹⁶ Veiksmažodiniai daiktavardžiai yra kildinami iš poreikio apibrėžti tam tikrą veiksma, o jų vartojimas vadinamas veiksmažodinių posakių sunominalinimu. SKARDŽIUS, P. Veiksmažodiniai daiktavardžiai su -imas ir jų vartosena. *Aidai*, 1955, Nr. 6; Tačiau veiksmažodžių abstraktai su priesaga -imas/-ymas konkretėdami gali įgyti šias reikšmes: 1) veiksmo rezultato („vertimas“); 2) veiksmo vietos („išėjimas“); 3) veiksmo įrankio ar priemonės („vežimas“); 4) dokumentų pavadinimų („įgaliojimas“, kt.). SAKALAUŠKIENĖ, V. Veiksmažodžių abstraktų pateikimas dabartinės lietuvių kalbos žodynuose. *Kalbos kultūra*, 2005, t. 78, p. 153–161.

¹¹⁷ Konstitucinis Teismas. 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas.

architekto sprendinių kokybės lygmenį ir turi tiesioginę įtaką viešajam interesui užtikrinti. Kažkiek šių nereglamentuotų reikalavimų yra pateikiama užsakovo formuluojamoje planavimo darbų programoje¹¹⁸ ar projektavimo užduotyje¹¹⁹, šiek tiek – tam tikrų esamos aplinkos ir jos naudotojų poreikių tyrimų ataskaitose (jei tokie tyrimai rengiami – dažniausiai jie nėra privalomi), tačiau daugiausia jų net ir šiuose dokumentuose lieka neapibrėžta ir geriausiu atveju patenka tik į vieno ar kito abstraktaus kokybės kriterijaus turinį, žodinius architekto ir užsakovo susitarimus ar tiesiog paties architekto turimą kokybės sampratą.

Architekto profesijos reikšmę visuomenei nagrinėjusi Europos architektų taryba (ACE) pabrėžė, kad architektūroje labai nedaug standartizuotų sprendimų – kiekvienas projektas yra „specialus sprendimas specialiai situacijai“, tai kūrybinio proceso, sujungiančio funkcinius, erdvinius, ekonominius, ekologinius, kultūrinius ir estetinius veiksnius į vieną darnią visumą, rezultatas¹²⁰. Taip pat Europos architektų taryba pažymėjo, kad bendros ES rinkos harmonizavimas ir standartizavimas, naudingas ekonominiu požiūriu, visiškai nepalankus kultūros sričiai, kuriai yra svarbūs tokie veiksniai kaip vietos kultūra, paveldas, tam tikri su vieta ar jos bendruomene susiję erdvės bruožai ir kt.¹²¹

Tai, kad norminiu teisės aktu nėra galimybės atsižvelgti nei į specifinius konkrečios situacijos bruožus, nei į būsimų naudotojų poreikius, galima matyti ir iš pačios teisės normos apibrėžimo, į kurį patenka bendras taisyklės pobūdis, reiškiantis pakartotinio taikymo galimybę¹²², taip pat iš norminio teisės akto apibrėžimo, nukreipiančio į neribotą, individualiais požymiais neapibūdintų subjektų ratą¹²³. Projektavimo klausimus nagrinėjančioje mokslinėje literatūroje nurodoma, kad norminimas remiasi statistinio asmens kategorija¹²⁴, o realiame gyvenime statistiniai asmenys neegzistuoja ir šia kategorija nesiremiamą nustatant reikalavimus, susijusius su žmonių

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas, 25 str. 2 d. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 107-2391; 2004, Nr. 21-617; 2013, Nr. 76-3824.

¹¹⁹ Statybos įstatymas, 2 str. 102 d.

¹²⁰ KERSTEIN, K., *et al. Architecture and Quality of Life*. Architects' Council of Europe, 2004, p. 14.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² BAUBLYS, L., *et al. Teisės <...>*, p. 260.

¹²³ ANDRUŠKEVIČIUS, A.; PAŠKEVIČIENĖ, L. *Viešojo administravimo teisiniai pagrindai*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 96.

¹²⁴ EWALD, F. Norms, discipline, and the law. *Representations*, 1990, Vol. 30, p. 138–161.

gerove¹²⁵. Teisės doktrinoje pažymima, jog bandymas kurti specialias normas kiekvienam, kad jos atitiktų jų specialius poreikius, tik keltų painiavą ir pyktį dėl diferencijuoto traktavimo, ir tai būtų vienas iš požymių, kad tokioje valstybėje teisės viešpatavimo nėra¹²⁶. Taigi matyti, kad architektūros objekto ne tik neįmanoma iš anksto detalai reglamentuoti, bet ir būtų žalinga tai daryti.

Įvertinus architektūros sprendinių formavimo specifiką tampa akivaizdu, kad dauguma architekto sprendimų yra ir turi būti priimami laisvai, nesant jų atžvilgiu apibrėžtų konkrečių teisės normų. Tačiau tokioje situacijoje kyla pagrįstas klausimas, koku būdu valstybė gali atlikti savo pareigą garantuoti viešąjį interesą, jei neturi galimybės nustatyti daugelio reikšmingų reikalavimų pačiam architektūros objektui?

Daugiausia atsakymų į šį klausimą pateikia reglamentuojamų (arba valstybės reguliuojamų) profesijų sąvoka, į kurias patenka ir architekto profesija¹²⁷. Šių profesijų nariai asmeniškai, atsakingai ir profesiniu atžvilgiu nepriklausomai, turėdami atitinkamą kvalifikaciją, teikia intelektualaus pobūdžio abstrakčias paslaugas kliento ir visuomenės naudai¹²⁸. Būtent laisvai priimami viešąjį interesą įgyvendinantys sprendimai yra vienas iš reglamentuojamų profesijų požymių¹²⁹. Tačiau tam, kad vykdytų tokią iš anksto nereguliuotais, laisvais sprendimais pasižyminčią profesinę veiklą nebūtų pažeisti visuomenės interesai, šių profesijų atstovams yra keliami aukšti kvalifikacijos ir profesinės etikos reikalavimai bei vykdoma veiklos kontrolė¹³⁰. Žvelgiant detaliau, tokios profesijos reguliavimas apima: 1) reikalavimų ketinant verstis veikla apibrėžimą; 2) įvertinimo tvarką siekiant nustatyti kandidato verstis veikla kvalifikaciją ir jos vykdymą; 3) praktikuojančių profesijos atstovų licencijavimą; 4) kvalifikacijos lygio palaikymą; 5) etikos kodeksų priėmimą ir jų įgyvendinimo priežiūrą; 6) skundų gavimą, tyrimą ir sprendimų dėl jų pagrįstumo priėmimą, atitinkamų

¹²⁵ NORD, C. Design according to the law: juridical dimensions of architecture for assisted living in Sweden. *House and the Built Environ*, 2013, Vol. 28, p. 147–155.

¹²⁶ KÜRIS, E., *et al.* Krizė, <...>, p. 38.

¹²⁷ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB; Lietuvos Respublikos reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 47-1747; *Teisės aktų registras*, 2016-01-06, Nr. 2016-00361.

¹²⁸ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB, p. 43.

¹²⁹ Konstitucinis Teismas. 2008 m. sausio 7 d., 2010 m. kovo 22 d. nutarimai.

¹³⁰ Konstitucinis Teismas. 2010 m. kovo 22 d. nutarimas.

sankcijų taikymą; 7) drausminės atsakomybės taikymą nesilaikant nustatytų standartų ir praktikos¹³¹.

Vertinant, kokie aukšti reikalavimai yra keliami tokių profesijų atstovams, galima daryti išvadą, kad, reguliuodama architektūros santykius, valstybė visuomenei svarbių sprendimų priėmimą turėtų pavesti tik juos atitinkantiems specialistams. Tai pažymėjo ir teismas nurodydamas, kad architektūros kaip aplinkos formavimo procese privalo dalyvauti profesionalus architektas¹³². Taip pat svarbu, kad architektas bendradarbiautų¹³³, tačiau nebūtų pernelyg priklausomas nuo jo darbą finansuojančio užsakovo ar kitų asmenų¹³⁴.

Be reikalavimų sprendimus priimantiems asmenims, pažymėtinos ir kitos kokybės prielaidos, taip pat nesusijusios su reikalavimų architektūros objektui apibrėžimu. Pirmiausia – tai kokybės kriterijais paremtos siūlomų sprendimų atrankos procedūros, kurias kaip vienas iš svarbiausių pažymi Europos architektų taryba, labiausiai išryškindama architektūrinių konkursų svarbą¹³⁵. Atsižvelgiant į išryškintą srities specifiką, pripažintina ir didelė visuomenės dalyvavimo svarba, kurią pabrėžia Orhuso konvencija¹³⁶. Visuomenės informavimas ir dalyvavimas teritorijų planavimo procese, kaip priemonė atskleisti viešojo intereso turinį konkrečiose situacijose, akcentuojamas ir teismų praktikoje¹³⁷.

¹³¹ SCHULTZE, R. What Does It Mean to Be a Self-governing Regulated Profession. *Journal of Property Tax Assessment & Administration*, Vol. 4(3).

¹³² VAAT. 2014 m. gruodžio 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-9719-463/2014.

¹³³ Architektų bendradarbiavimo su kitais specialistais ir klientu svarba yra pabrėžiama Europos architektūros paslaugų teikėjų etikos kodekse, apie kurį plačiau žr. 3.3.2.3.3 skyriuje. Profesinės etikos kodeksas, 3.1, 3.11 p. [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/profesine-etika/profesines-etikos-kodeksas/>>.

¹³⁴ Rengiant Architektūros įstatymą, pernelyg didelė užsakovo įtaka buvo akcentuota kaip neigiamas veiksnys siekiant architektūros kokybės. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo projekto ir Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo Nr. I-1120 25 ir 41 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos statybos įstatymo Nr. I-1240 2 ir 5 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/.../format/ISO_PDF/>.

¹³⁵ KERSTEIN, K., et al. Architecture <...>, p. 20.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimančiam sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais ratifikavimo. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 73-2565.

¹³⁷ VAAT. 2007 m. rugsėjo 6 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-6705-142/07.

Nors anksčiau buvo įvardyta, kad išankstinis reikalavimų architektūros objektui nustatymas būtų nepalankus aplinkos kokybės siekiui, vis dėlto atlikta analizė parodė, kad tam tikri esminiai reikalavimai, būtini teisinės valstybės principams įgyvendinti, turėtų būti įtvirtinami įstatymuose, o profesionalus jų taikymas įvairiose procedūrose gali reikšmingai prisidėti prie visuomenės interesų įgyvendinimo¹³⁸. Taigi tyrime manoma, kad įstatymuose apibrėžus esminius architektūros objekto kokybės kriterijus, jų įgyvendinimas turėtų būti užtikrinamas reguliuojant tam tikras jį „supančias“ sritis – sprendimus priimančių asmenų kvalifikaciją, jų etiką, atsakomybę, aplinkos ir jos naudotojų poreikių tyrimus, skirtingų interesų derinimo priemonės, architektūrinių sprendimų priėmimo ir jų vertinimo procedūras.

Tokiu atveju, įtvirtinus šiuos esminius kokybės reikalavimus ir užtikrinus, kad nustatytų procedūrų metu viešojo intereso klausimai bus išsamiai išanalizuoti, išspręsti ir patikrinti, galbūt būtų galima svarstyti galimybę architektūros kokybei svarbius sprendimus priskirti administracinio proceso teisėje apibrėžiamam tikslingumui, paliekant juos už teisminės patikros ribų¹³⁹. Tačiau nesant efektyvių procedūrų architektūros srityje priimtus sprendimus palikti už teisminės patikros ribų (kaip iš esmės buvo padaryta įvade cituotoje byloje, tik pavadinant tai įstatymo neginamais interesais¹⁴⁰) viešajam interesui būtų pernelyg rizikinga.

1.2 Architektūros srityje įgyvendinami visuomenės interesai

Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylas, viešuoju interesu jau yra įvardijęs autoriaus teisių ir interesų gynybą nuo pažeidimų¹⁴¹, daugiabučių namų tinkamą eksploatavimą ir išsaugojimą¹⁴², žmonių sveikatos apsaugą¹⁴³,

¹³⁸ BAKŠIENĖ, D. Architektūros kokybės kriterijų teisinis reguliavimas: poreikis ir galimybės. Iš *Architektūros kokybės kriterijai*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2015, p. 10–24.

¹³⁹ ABTĮ numato, kad teismas nevertina ginčijamo teisės akto ir veiksmų (neveikimo) politinio ar ekonominio tikslingumo požiūriu, o tik nustato, ar konkrečiu atveju nebuvo pažeistas įstatymas ar kitas teisės aktas, ar viešojo administravimo subjektas neviršijo kompetencijos, taip pat ar teisės aktas arba veiksmas (neveikimas) neprieštarauja tikslams ir uždaviniams, dėl kurių institucija buvo įsteigta ir gavo įgaliojimus. ABTĮ, 3 str. 2 d.

¹⁴⁰ LVAT. 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴–1240/06.

¹⁴¹ Konstitucinis Teismas. 2000 m. liepos 5 d. nutarimas.

¹⁴² Konstitucinis Teismas. 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas.

¹⁴³ Konstitucinis Teismas. 2002 m. kovo 14 d. nutarimas.

nusikaltimų užkardymą, tyrimą, nustatymą¹⁴⁴, viešojo administravimo vykdymą ir viešųjų paslaugų teikimo užtikrinimą¹⁴⁵, natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų, taip pat ypač vertingų vietovių apsaugą bei gamtos išteklių racionalaus naudojimo ir gausinimo užtikrinimą¹⁴⁶, kultūros laisvės užtikrinimą, kultūros valstybinį rėmimą, kultūros paminklų ir vertybių apsaugą¹⁴⁷, mokesčių į valstybės biudžetą surinkimą¹⁴⁸, žemės, miškų ir vandens telkinių tinkamą, racionalų naudojimą ir apsaugą¹⁴⁹, finansų sistemos stabilumą ir efektyvumą¹⁵⁰.

Taigi galima tirti architektūros srityje vien dėl šių vertybių priimamų sprendimų reikšmę. Vis dėlto šis sąrašas negalutinis, nuolat pildomas, tad remiantis moksliniais tyrimais ir Konstitucinio Teismo suformuotu viešojo intereso apibrėžimu – jį suvokiant kaip teisėtą asmens ar grupės asmenų interesą, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija¹⁵¹ – šiame skyriuje nagrinėjami architektūros srityje įgyvendinami visuomenės interesai, susiję tiek su jau įvardytomis, tiek su kitomis konstitucinėmis vertybėmis – teise į sveiką aplinką, nuosavybės teise, ūkinės veiklos laisve ir kt. Siekiant tyrimo sistemiskumo, nagrinėjami visuomenės interesai grupuojami remiantis darnios plėtros principo sudėtimi – atskirai aptariant aktualiausius ekonominius, ekologinius, socialinius ir į juos patenkančius kultūrinius interesus, dėl pastarųjų svarbos architektūros srityje, aptariamus atskirame skyriuje.

1.2.1 Ekonominiai interesai

Viešojoje erdvėje aplinkos kokybiniai reikalavimai dažnai priešpriešinami ekonominiams interesams¹⁵². Tokią atskirtį išsako ir patys architektai, kai

¹⁴⁴ Konstitucinis Teismas. 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas.

¹⁴⁵ Konstitucinis Teismas. 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.

¹⁴⁶ Konstitucinis Teismas. 2005 m. gegužės 13 d., 2006 m. kovo 14 d., 2007 m. liepos 5 d. nutarimai.

¹⁴⁷ Konstitucinis Teismas. 2005 m. liepos 8 d. nutarimas.

¹⁴⁸ Konstitucinis Teismas. 2007 m. liepos 5 d., 2013 m. liepos 5 d. nutarimai.

¹⁴⁹ Konstitucinis Teismas. 2011 m. sausio 31 d. nutarimas.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.

¹⁵² SAULYTĖ, G. Miestų plėtrą stabdo populizmas ir politiniai žaidimai, 2009 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-03]. Prieiga per internetą: <<http://straipsniai.lt/skandalai/miestu-pletra-stabdo-populizmas-ir-politiniai-zaidimai/>>. GARNIENĖ, A. Pagalių kaišiotojams smagu, kai darbai stringa? 2017

nori pabrėžti pernelyg didelę statytojo įtaką arba kai žodžiu „architektūra“ stengiasi išreikšti labiau jos meninius, kultūrinius aspektus¹⁵³. Tačiau, įvertinus kur kas platesnę architektūros reikšmę, tampa akivaizdu, kad architektūra ne tik negalėtų egzistuoti be ekonominių išteklių, bet ir turi nemažą įtaką ekonominiams interesams įgyvendinti.

Pirmiausia pažymėtina, kad statybos srityje, kurioje realizuojami architektūriniai aplinkos formavimo sprendiniai, yra sukuriama 7,5 proc. viso šalies bendrojo vidaus produkto, o skaičiuojant kartu su nekilnojamojo turto operacijomis – 13,9 proc.¹⁵⁴. Lietuvos bankas ne kartą nurodė, kad darni (tvari) nekilnojamojo turto plėtra turi tiesioginę įtaką šalies finansiniam stabilumui¹⁵⁵. Architektui projekte numčius neteisėtus sprendimus ir jų pagrindu sustabdžius statybą ir (ar) įpareigojus neteisėtą statinį nugriauti, patiriama didelių nuostolių¹⁵⁶. Taip pat pripažįstama, kad architektūriniai sprendimai ir projektuotojo reputacija turi reikšmę nekilnojamojo turto sandorių sėkmei¹⁵⁷.

Vertinant Konstitucijoje įtvirtintas vertybes ekonominiu aspektu, svarbus ir ūkinės veiklos laisvės įgyvendinimas, kurį galima nagrinėti keliomis kryptimis: 1) statytojo, kaip ūkinės veiklos subjekto, teisės įgyvendinimas; 2) erdvės kitoms ūkinėms veikloms sukūrimas; 3) pačių architektų vykdoma veikla.

Architektų priimami sprendimai, be abejo, yra susiję su statytojo teisės įgyvendinimu, nes architektūriniais sprendiniais sudaromos sąlygos

[interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/pagalui-kaisiotojams-smagu-kai-darbai-stringa-816779>>.

¹⁵³ Architektūros ekspertų apklausa <...>.

¹⁵⁴ Lietuvos statistikos departamento informacija, 2017 [interaktyvus, žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#>.

¹⁵⁵ Lietuvos banko pranešimai, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <<https://www.lb.lt/lt/renginiai/lietuvos-banko-nekilnojamojo-turto-konferencija-2017-gruodzio-5-d>>; <<https://www.lb.lt/lt/naujienos/apklausa-dideja-nerimas-del-galimu-kibernetiniu-ataku-ir-netvarios-nt-rinkos-raidos>>.

¹⁵⁶ Milijonų vertos bylos užstrigo teismuose. Verslo žinios [interaktyvus, žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <<https://laikrastis.vz.lt/index.php?act=mprasa&sub=article&id=29986>>; SA.LT. „Misionierių namų“ statytojai teisybės ieško Vyriausybėje, 2017 [interaktyvus, žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <http://sa.lt/misionieriu-namu-statytojai-teisybes-iesko-vyriausybeje>.

¹⁵⁷ ŽIBŪDA, M. Vilniaus būsto rinka: besikeičiantis pirkėjo portretas. Pranešimas Nekilnojamojo turto plėtros asociacijos NT konferencijoje, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <http://www.ntkonferencija.lt/?page_id=236>.

statytojui gauti naudą (nekilnojamajam turtui sukurti ir pagerinti). Be to, statytojui įgyvendinant valstybės nustatytus jo ūkinės veiklos laisvės ribojimus, skirtus žmogaus sveikatos, aplinkos, kultūros paveldo ir kitų visuomenės interesų apsaugai, architektas gali parinkti optimalius, statytojo interesus atitinkančius, tačiau ir kitų visuomenės interesų nepažeidžiančius sprendimus. Tai, kad statytojo teisių įgyvendinimas yra reikšminga architekto uždavinių dalis, matyti ir iš Profesinės etikos kodekso, kuriame viena iš trijų dalių skirta būtent kliento interesų apsaugai¹⁵⁸.

Be statytojo teisės, architektūra savo funkciniais, erdviniais, estetiniais ir kitais sprendimais turi tiesioginę įtaką ir kitoms ūkinės veiklos sritims – turizmui, viešbučių, restoranų, kavinių verslui, kuris nemažai priklauso nuo architektų sukurtos aplinkos patrauklumo, inovatyvumo, atraktyvumo ir kt.¹⁵⁹ Statinių ir jų interjerų kuriamą įvaizdį dažnai naudoja ir kiti verslo subjektai, pristatydami savo įmonių solidumą, patikimumą, veržlumą¹⁶⁰. Architektūra, be kita ko, nagrinėjama ir kaip reikšminga reklamos dalis, galinti daryti įtaką žmogaus pasirinkimams¹⁶¹. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad pati architektų veikla yra viena iš ūkinės veiklos sričių ir sąlygos ją plėtoti turi tiesioginę įtaką šiai laisvei įgyvendinti bei jau minėtiems šalies finansiniams interesams.

Ekonominiu požiūriu taip pat akcentuotina Konstitucijoje įtvirtinta pilietinėms (asmeninėms) žmogaus teisėms priskiriama nuosavybės teisė. Nors teorijoje aptariama dažnai kylanti šios teisės konkurencija su viešuoju interesu¹⁶², tačiau iš esmės nuosavybė (netgi prioriteto pagrindais¹⁶³), pati yra priskiriama viešajam interesui. Vertinant nuosavybės teisės įgyvendinimą architektūros srityje visų pirma pažymėtina, kad nagrinėjamų procesų metu yra formuojami, naudojami ir keičiami nuosavybės teisės

¹⁵⁸ Profesinės etikos kodeksas, 3 principas.

¹⁵⁹ VIRPILAITYTĖ, I. Restoranų bankroto tendencija: kodėl vieni užsidaro po metų, o kiti sėkme dziaugiasi dešimtmečius?, 2018 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <<http://vmgonline.lt/restoranu-bankroto-tendencija-kodel-vieni-uzsidaro-po-metu-o-kiti-sekme-dziaugiasi-desimtmecius/>>.

¹⁶⁰ ANDRIJAUSKAS, D. Lengviausiai nuomininkus randa šiuolaikiški ir pažangūs biurų pastatai, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <<https://www.madeinvilnius.lt/verslas/nekilnojamas-turtas/lengviausiai-nuomininkus-randa-siuolaikiski-ir-pazangus-biuru-pastatai/>> .

¹⁶¹ CAIRNS, G. Architecture as Political Image: The Perspective of Advertising. *Architecture Media Politics Society (AMPS)*. 2012, Vol. 1(1).

¹⁶² RUŠKYTĖ, R. Nuosavybės teisių ribojimo klausimas Konstitucinio Teismo doktrinoje. Iš *Viešojo intereso gynimas: subalansuoto požiūrio link*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

¹⁶³ KLIMAS, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 202.

objektai – statiniai, žemės sklypai. Jų vertė nemažai priklauso ir nuo architektūrinių sprendimų, lemiančių statinio ar teritorijos sprendinių funkcionalumą, racionalumą, ilgaamžiškumą, patogumą, taip pat ir estetiką, kuriai visuomenė teikia ne mažesnę reikšmę nei statinių fizinei būklei¹⁶⁴.

Gyventojų apklausos rezultatai rodo, kad visuomenei yra svarbi ir statinių, kaip nuosavybės objektų, apsauga nuo neigiamo poveikio (griūties, gaisro, įsilaužimo)¹⁶⁵, kuri daugiausia realizuojama architektūrinėmis priemonėmis, parenkant atitinkamus gaminius, medžiagas, planinius ir erdvinis sprendimus. Architektūriniai sprendimai taip pat lemia statinių eksploatavimo kaštus¹⁶⁶. Architektūrinių sprendimų įtaka nekilnojamojo turto vertei ir architektų klaidos, kaip vienas iš veiksnių, lemiančių nekilnojamojo turto ekonominę nuvertėjimą, pažymimi nekilnojamojo turto vertinimo metodinėje literatūroje¹⁶⁷.

Vis dėlto ekonominiai interesai nėra vieninteliai svarbūs visuomenės interesai. Remiantis darnios plėtros principu, jie turi būti derinami su toliau nagrinėjamais ekologiniais ir socialiniais (tarp jų ir kultūriniais) interesais.

1.2.2 Ekologiniai interesai

Konstitucijos 54 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos išteklių¹⁶⁸. Aiškindamas šią nuostatą Konstitucinis Teismas nurodė, kad joje yra suformuluotas vienas iš valstybės veiklos tikslų – užtikrinti žmogaus teisę į švarią ir sveiką aplinką¹⁶⁹, kuri yra būtina oraus gyvenimo ir naudojimosi daugeliu kitų konstitucinių teisių sąlyga¹⁷⁰. Lietuvoje ratifikuotos Orhuso konvencijos preambulėje pažymima, kad šią konvenciją šalys tvirtina pripažindamos, kad tinkama aplinkos apsauga būtina žmonių gerovei ir pagrindinėms žmogaus teisėms užtikrinti, įskaitant ir teisę į gyvybę, taip pat kad kiekvienas asmuo turi teisę gyventi

¹⁶⁴ Lietuvos gyventojų apklausa <...>.

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos architektūros politikos krypties aprašas, 17 p.

¹⁶⁷ RASLANAS, S.; ŠLIOGERIENĖ, J. *Nekilnojamojo turto vertinimas, mokomoji knyga*. Vilnius: Technika, 2012, p. 130–138.

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 54 str. 1 d. *Lietuvos aidas*, t. 220; 1992, Nr. 33-1014.

¹⁶⁹ Konstitucinis Teismas. *1998 m. birželio 1 d. nutarimas*.

¹⁷⁰ Konstitucinis Teismas. *2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas*.

tinkamoje jo sveikatai ir gerovei aplinkoje¹⁷¹. Orhuso konvencijos taikymo vadove teigiama, kad šis dokumentas reikšmingas tuo, jog jame pirmą kartą įtvirtinama sąsaja tarp aplinkos apsaugos ir žmogaus teisių¹⁷².

Vienas iš pirmųjų aplinkos apsaugos reikšmę pabrėžusių Europos Bendrijos dokumentų yra 1972 m. Bendrijos valstybių narių vadovų pranešimas, kuriame buvo akcentuota gyvenimo kokybė. Jame teigiama, kad pagal Europos tradicijas ypatingas dėmesys turi būti skiriamas gyvenimo kokybei ir lygiui gerinti, neekonominėms vertybėms ir aplinkos apsaugai¹⁷³. Šeštojoje bendrojoje aplinkos apsaugos veiksmų programoje, priimtoje 2002 m., nurodytos keturios prioritetinės aplinkos politikos kryptys, tarp kurių yra ir sveikata bei gyvenimo kokybė¹⁷⁴. Septintojoje bendrojoje aplinkos apsaugos veiksmų programoje taip pat išlieka akcentuojamas tikslas užtikrinti gyventojų sveikatą ir gerovę¹⁷⁵.

EŽTT praktikoje nurodoma, kad EŽTK nėra skirta aplinkos apsaugai¹⁷⁶, tačiau tokie aplinkos veiksniai, kaip antai aukštas triukšmo lygis¹⁷⁷, kvapai¹⁷⁸, gamybos įmonių skleidžiama tarša¹⁷⁹, net ir nekeliantys didelės grėsmės sveikatai, gali trukdyti kokybiškam asmens gyvenimui, vadinasi, jie

¹⁷¹ Konvencija dėl teisės gauti informaciją <...>

¹⁷² Jungtinių Tautų Organizacijos Europos Ekonominės komisijos leidinys Orhuso konvencija: taikymo vadovas (The Aarhus Convention: an Implementation Guide), United Nations, New York and Geneva, 2000, p. 1 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/acig.pdf>>.

¹⁷³ RAGULSKYTĖ-MARKOVIENĖ, R. Europos Sąjungos aplinkos teisė: raida ir perspektyvos. *Teisė*, 2011, t. 78, p. 94.

¹⁷⁴ 2002 m. liepos 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 1600/2002/EB dėl Šeštosios Bendrijos aplinkosaugos veiksmų programos, p. 1. OL L 242, 2002 9 10.

¹⁷⁵ 2013 m. lapkričio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 1386/2013/ES dėl bendrosios Sąjungos aplinkosaugos veiksmų programos iki 2020 m. „Gyventi gerai pagal mūsų planetos išgales“, p. 171–200. Tekstas svarbus EEE. OJ L 354, 28.12.2013.

¹⁷⁶ EŽTT. 2003 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Kyrtatos v. Greece*.

¹⁷⁷ EŽTT. 2003 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Hatton and Others v. the United Kingdom*.

¹⁷⁸ EŽTT. 1994 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje *Lopez Ostra v. Spain*; 2007 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje *Giacomelli v. Italy*.

¹⁷⁹ EŽTT. 1998 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Guerra and Others v. Italy*; 2009 m. sausio 27 d. sprendimas byloje *Tătar v. Romania*; 2006 m. spalio 26 d. sprendimas byloje *Ledyayeva and Others v. Russia*; 2003 m. spalio 16 d. sprendimas byloje *Fadeyeva v. Russia*.

yra tiesiogiai susiję su EŽTK 8 straipsnyje įtvirtintų žmogaus teisių į privatų gyvenimą įgyvendinimu¹⁸⁰.

Tyrimo kontekste svarbu pripažinti, kad aplinkos sąvoka apima ne tik natūralias gamtines teritorijas, bet ir urbanizuotą, žmogaus sukurtą (antropogeninę) aplinką. Taip aplinka apibrėžiama Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme¹⁸¹, taip ją yra apibūdinęs Konstitucinis Teismas¹⁸². Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo perteiktoje aplinkos sąvokoje (atitinkančioje Aplinkos apsaugos įstatymo apibrėžimą) yra minimi antropogeniniai, t. y. žmonių sukurti, dėl jų veiklos atsiradę ar pakeisti elementai¹⁸³. Kadangi išimčių nenustatyta, laikytina, kad šie elementai apima visus žmogaus veiklos formuojant aplinką rezultatus – ne tik artimus gamtiniais darinius (pasodintus miškus, iškastus tvenkinius, kt.), bet ir statinius bei inžinerinę infrastruktūrą.

Plačiau aplinka suprantama ir minėtoje Orhuso konvencijoje. Šios konvencijos taikymo vadove yra pateiktas sąrašas tarptautinių ir regioninių deklaracijų, chartijų, konvencijų, rekomendacijų, sutarčių, įvardijamų dokumentais, nutiesusiais kelią šiai konvencijai¹⁸⁴. Ne viename iš išvardytų dokumentų pažymimas siekis būtent užtikrinti žmogaus gyvenimo kokybę, kuri pasiekama rūpinantis ne tik gamtine, bet ir žmogaus sukurta aplinka. Pavyzdžiui, 1972 m. priimtoje Žmogaus aplinkos konferencijos deklaracijoje (Stokholmo deklaracijoje) nurodoma, kad abu – natūralios ir žmogaus sukurtos – aplinkos aspektai yra būtini žmogaus gerovei ir jo pagrindinėms teisėms įgyvendinti¹⁸⁵. Tame pačiame dokumente žmogaus sukeltai žalai

¹⁸⁰ Manual on human rights and the environment: Principles emerging from the case-law of the European Court of Human Rights. Council of Europe, 2006 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DH_DEV_Manual_Environment_Eng.pdf>.

¹⁸¹ Aplinka – tai gamtoje funkcionuojanti tarpusavyje susijusių elementų (žemės paviršiaus ir gelmių, oro, vandens, dirvožemio, augalų, gyvūnų, organinių ir neorganinių medžiagų, antropogeninių komponentų) visuma bei juos vienijančios natūraliosios ir antropogeninės sistemos. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas, 1 str. *Lietuvos aidas*. 1992, Nr. 5-75 (akto redakcija, galiojusi nuo 1997-07-09 iki 2000-05-12).

¹⁸² Konstitucinis Teismas. *1998 m. birželio 1 d. nutarimas*.

¹⁸³ NAKTINIENĖ, G., et al. *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <www.lkz.lt>.

¹⁸⁴ Orhuso konvencija: taikymo vadovas <...>.

¹⁸⁵ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, 1972 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą:

priskiriama ne tik oro ir vandens tarša, ekologinės pusiausvyros sutrikdymas, bet ir žmogaus sukurtos, ypač gyvenamosios ir darbo, aplinkos trūkumai, darantys kenksmingą įtaką fizinei, psichinei ir socialinei sveikatai¹⁸⁶. 1989 m. Europos aplinkos ir sveikatos chartijoje teigiama, kad žmogus turi teisę į jo sveikatos ir gerovės aukščiausiu lygiu palankią aplinką ir kad gerai sveikatai ir gerovei reikia švarios ir darnios aplinkos, o jos fiziniams, psichologiniams, socialiniams ir estetiniams veiksniams yra skiriama pakankamai dėmesio¹⁸⁷.

Pažymėtina, kad ES institucijos vertina architektūros įtaką visuomenės gerovei. Kaip jau minėta apibrėžiant architektūros sąvoką, Tarybos rezoliucijoje 2001/C73/04 teigiama, kad architektūros kokybė yra tiek miesto, tiek kaimo aplinkos esminė dalis¹⁸⁸, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2005/36/EB¹⁸⁹ preambulės 27 punkte deklaruota, kad architektūrinis projektavimas, pastatų kokybė, jų derinimas prie aplinkos, gamtos bei miesto kraštovaizdžio paisymas ir pagarba valstybiniam ir privačiam paveldui yra viešojo intereso klausimas, Tarybos išvadose 2008/C319/05 dėl architektūros pabrėžtas kultūros įnašas į tvarų vystymąsi, kad architektūra tiesiogiai prisideda prie gyvenimo kokybės¹⁹⁰. Minėta rezoliucija 2001/C73/04 Taryba kreipėsi į Komisiją, nurodydama užtikrinti, kad būtų atsižvelgta į architektūros kokybę visose jos politikos srityse. Darnios plėtros principas praėjusio amžiaus aštuntojo devintojo dešimtmečių sandūroje taip pat radosi siekiant eliminuoti plėtros priešingumą su aplinkos apsauga¹⁹¹.

ESTT, nagrinėdamas Tarybos direktyvos 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo¹⁹² įgyvendinimo

<<http://www.unep.org/Documents.multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503>>.

¹⁸⁶ Declaration of the United Nations <...>.

¹⁸⁷ European Charter on Environment and Health, 1989 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą:

<http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0017/136250/ICP_RUD_113.pdf>.

¹⁸⁸ Tarybos rezoliucija 2001/C73/04, p. 6.

¹⁸⁹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB, p. 22.

¹⁹⁰ Tarybos išvados 2008/C319/05, p. 13.

¹⁹¹ MEŠKYS, L. Aplinkos <...>, p. 320.

¹⁹² 1985 m. birželio 27 d. Tarybos direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo. OL L 175, 1985 7 5; 1997 m. kovo 3 d. Tarybos direktyva 97/11/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo. OL L 73, 1997 3 14; 2003 m. gegužės 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/35/EB, nustatanti visuomenės dalyvavimą rengiant tam tikrus su aplinka susijusius planus ir

klausimus, taip pat yra išaiškinęs, kad į šios direktyvos reguliavimo sritį patenka tiek gamtinės, tiek urbanizuotos teritorijos. Byloje C-50/09 *Komisija prieš Airiją* ESTT išaiškino, kad esamų statinių griovimo darbai, kuriuos dažnai apima direktyvos II priedo 10 punkte (b) nurodyti urbanistinės plėtros (urbanizacijos) projektai, patenka į kišimosi į natūralią aplinką sąvoką. Kitu atveju nuorodos į 3 straipsnyje minimą kultūros paveldą, III priedo 2 punkte (h) minimą kraštovaizdį, turintį istorinės, kultūrinės ar archeologinės svarbos, IV priedo 3 punkte minimą architektūrinį ir archeologinį paveldą netektų prasmės¹⁹³.

Byloje C332/04 *Komisija prieš Ispaniją* ESTT nurodė, kad Ispanija pažeidė nagrinėjamos direktyvos nuostatas nustatydamą tik vieną – vietos kriterijų – ir nenustatydamą projekto dydžio ir pobūdžio kriterijų. Be to, ir nustatytasis vietos kriterijus neatitinka direktyvos reikalavimų, nes apima tik neurbanizuotas vietas, esančias už miesto ribų. Pasak ESTT, III priede minimos tankiai apgyvendintos teritorijos ir kraštovaizdis, turintis istorinę, kultūrinę ar archeologinę svarbą, į kuriuos privaloma atsižvelgti nustatant atrankos vietos kriterijų, daugiausia yra susiję su urbanizuotomis teritorijomis, todėl I ir II priede nurodytų projektų poveikio aplinkai vertinimas turi būti atliekamas ir urbanizuotose teritorijose¹⁹⁴. Toje pačioje byloje ESTT pažymėjo, kad 3 straipsnyje nurodytus veiksnius galima sutikti tiek neurbanizuotose, tiek urbanizuotose teritorijose, ir nei šios direktyvos preambulė, nei direktyvos 85/337/EEB nuostatos nesudaro pagrindo iš anksto teigti, kad urbanistiniai projektai urbanizuotose vietovėse neturės reikšmingo poveikio aplinkai¹⁹⁵.

programas ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 85/337/EEB ir 96/61/EB dėl visuomenės dalyvavimo ir teisės kreiptis į teismus. OL L 156, 2003 6 25; 2009 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/31/EB dėl anglies dioksido geologinio saugojimo, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 85/337/EEB, direktyvas 2000/60/EB, 2001/80/EB, 2004/35/EB, 2006/12/EB, 2008/1/EB ir Reglamentą (EB) Nr. 1013/2006. OL L 140, 2009 6 5; 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo. OL L 26, 2012 1 28.

¹⁹³ ESTT. *Sprendimas byloje C-50/09*, Komisija v. Airija.

¹⁹⁴ ESTT. *Sprendimas byloje C-332/04*, Komisija v. Ispanija.

¹⁹⁵ Šiame straipsnyje nurodoma, kad, vertinant poveikį aplinkai, apibūdinamas ir įvertinamas tiesioginis ir netiesioginis projekto poveikis šiems veiksniams: a) žmonėms, gyvūnijai ir augmenijai; b) dirvožemiui, vandeniui, orui, klimatui ir kraštovaizdžiui; c) materialinėms vertybėms ir kultūros paveldui; d) a, b ir c punktuose nurodytų veiksnių sąveikai.

Autorė I. Žvaigždiniene atkreipia dėmesį, kad Laikinojo Pagrindinio Įstatymo¹⁹⁶ 20 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta kiekvieno Lietuvos piliečio teisė į sveiką gamtinę ir gyvenamąją aplinką, ir nurodo, kad šios nuostatos neperkėlimą į Konstituciją kai kurie autoriai vertina kaip žingsnį atgal, tačiau pati autorė pažymi, jog svarbiau yra ne tiesioginis teisės į sveiką ir saugią aplinką įtvirtinimas, o faktinis šios teisės pripažinimas bei veiksmingų priemonių, užtikrinančių visos visuomenės ir atskirų jos narių intereso gyventi tinkamos kokybės aplinkoje gynybą, sukūrimas¹⁹⁷.

Įdomu, kad 2014 m. Lietuvoje atliktoje reprezentatyvioje visuomenės apklausoje dalyvavę gyventojai, kuriems buvo pateiktos keturios iliustracijos su skirtingo urbanizacijos lygio – gamtos, kaimo sodybos, miesto parko su aplinkiniu užstatymu bei statiniais užstatytos teritorijos – vaizdais, akivaizdžiai nevienodai atsakė į klausimą, kuriose iliustracijose yra pavaizduota „aplinka“, o kuriose „žmogaus aplinka“. „Aplinka“ jie dažniausiai manė esant gamtines ir iš dalies užstatytas, kaimiškas vietas (atitinkamai 74 proc. ir 52 proc.), o „žmogaus aplinka“ – tas pačias kaimiškas (61 proc.) bei visiškai užstatytas, be jokių gamtinių elementų, vietas (52 proc.)¹⁹⁸. Kaip jau minėta, net 91 proc. gyventojų nurodė, kad jiems labai svarbi (36 proc.) arba greičiau svarbi (55 proc.) aplinka, kurioje jie gyvena, ir net 88 proc. jų atsakė, kad jiems labai svarbu (35 proc.) arba greičiau svarbu (53 proc.), kad jų gyvenamasis būstas nekenktų aplinkai. Tai rodo, kad visuomenė teikia didelę reikšmę gyvenamajai aplinkai, kurioje ji praleidžia daugiausia laiko, todėl aplinkos apsauga, kurios tikslas užtikrinti žmonių gyvenimo kokybę, turėtų reikšti kiekvienos visuomenės ar jos grupei reikšmingos aplinkos apsaugą (apimančią ne tik esamos būklės išsaugojimą, bet ir jos pagerinimą¹⁹⁹), o šiame skyriuje išdėstytos nuostatos turėtų atsispindėti vykdant aplinkos formavimo teisinį reguliavimą.

1.2.3 Socialiniai interesai

Darnios plėtros ideologijoje socialinių interesų klausimai nagrinėti mažai. Šią aplinkybę pažymėjo ir tvarumo klausimus nagrinėjantis A. Colantonio nurodydamas, kad būtent socialiniai interesai labiausiai nukenčia

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“. *Valstybės žinios*, 1990, Nr. 9-224 (aktualus iki 1992-11-01).

¹⁹⁷ ŽVAIGŽDINIENĖ, I. Aplinkos <...>, p. 162.

¹⁹⁸ Lietuvos gyventojų apklausa <...>.

¹⁹⁹ RAGULSKYTĖ-MARKOVIENĖ, R. Europos Sąjungos aplinkos teisė: raida ir perspektyvos. *Teisė*, 2011, Nr. 78, p. 95.

ekonominių krizių metu. Į socialinių interesų sąvoką jis sudeda tokius visuomenės interesus: 1) gyvybiniai poreikiai, įskaitant gyvenamąjį būstą; 2) išsilavinimas ir įgūdžiai; 3) lygiateisiškumas; 4) įsidarbinimo galimybės; 5) žmogaus teisės; 6) skurdo mažinimas; 7) socialinis teisingumas; 8) sveikata ir saugumas; 9) demografiniai pokyčiai (visuomenės senėjimo, migracijos iššūkiai); 10) visuomenės dalyvavimas, įtaka priimančiam sprendimui, informacijos prieinamumas; 11) identitetas, aplinkos ir kultūros pajauta; 12) socialinė įvairovė ir sanglauda; 13) socialinis kapitalas; 14) gerovė, laimė ir gyvenimo kokybė²⁰⁰. Kaip matyti, šios vertybės tiesiogiai susijusios ir su Konstitucinio Teismo doktrinoje įvardytomis socialinėmis žmogaus teisėmis – teise į socialinę apsaugą, teise į sveikatos apsaugą, teise į sveiką aplinką, valstybės pareiga užtikrinti šeimos, motinystės, tėvystės, vaikystės apsaugą, taip pat su atskirai šiame tyrime nagrinėjamomis kultūrinėmis teisėmis – teise į išsilavinimą, kultūros, mokslo, tyrimų ir dėstyimo laisvę, tautinių bendrijų atstovų teisėmis²⁰¹.

Atrodytų, kad pirmiau išvardytų socialinių interesų (jų visumos) įgyvendinimas yra būdingesnis išsivysčiusioms, turtingoms visuomenėms, o žemesnio pragyvenimo lygio šalyse visuomenei daugiausia rūpi patenkinti ekonominius poreikius. Vis dėlto, remiantis visuomenės apklausos duomenimis, Lietuvos gyventojai, vardydami konkrečius savo lūkesčius (sprendžiant iš atsakymų „svarbu“ ir „greičiau svarbu“) nedaug mažesnę reikšmę už fizinius poreikius teikia tokiems socialiniams, kultūriniais ir psichologiniams poreikiams: miesto, kvartalo vertės padidėjimas (55 proc.), kitų asmenų interesų nepažeidimas (78 proc.), statinių estetinis patrauklumas (86 proc.), teigiamas psichologinis poveikis, nuotaikos pagerinimas (88 proc.), draugiškumas aplinkai (86 proc.), derėjimas su kraštovaizdžiu (73 proc.), paskirties atpažįstamumas (69 proc.), savitumas, originalumas, išskirtinumas (52 proc.) ir kt.²⁰². Įdomus faktas, kad savo lūkesčius gyventojai panašiai vertino tiek kalbėdami apie savo būstą, tiek apie kitus juos supančius statinius – dėl aplinkinio užstatymo buvo išsakomi labai panašūs poreikiai kaip ir dėl privačios nuosavybės, o tai paneigia stereotipinę

²⁰⁰ COLANTONIO, A. Socialinis tvarumas urbanistinės plėtros projektuose ir Europos miestai po 2008 m. ekonominės recesijos. Pranešimas EFAP konferencijoje [interaktyvus. Žiūrėta 2015-05-02]. Prieiga per internetą: <<http://efap2013.lt/index.php/lt/>>.

²⁰¹ JANKAUSKAS, E.; JARAŠIŪNAS, E.; STAUGAITYTĖ, V. (sud.) *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos*. Vilnius: Konstitucinis Teismas, 2010.

²⁰² Lietuvos gyventojų apklausa <...>.

nuostata, kad lietuviams svarbus tik jų privatus turtas ir artimiausia aplinka. Apklausos duomenys leidžia suprasti, kad į darnios plėtros principą patenkantys socialiniai poreikiai ir mūsų šalyje nėra tik teorinė kategorija – juos sudaro realūs visuomenės interesai.

Daugelis šių interesų yra susiję su architektūros įtakos žmonių sveikatai klausimais. Aptariant architektūros ir aplinkos apsaugos santykį, buvo paminėtas ne vienas tarptautinis dokumentas, įpareigojantis valstybes užtikrinti žmogaus sveikatai palankią aplinką. Šiuo požiūriu pabrėžtina, kad tiek tarptautiniuose dokumentuose, tiek Lietuvos įstatymuose žmogaus sveikata apibrėžiama plačiai, akcentuojant ne tik fizinę būklę. 1989 m. Europos aplinkos ir sveikatos chartijoje teigiama, kad gerai sveikatai reikia aplinkos, kurios fiziniams, psichologiniams, socialiniams ir estetiniams veiksniams yra skiriama pakankamai dėmesio²⁰³. Pasaulio sveikatos organizacija pabrėžia, kad sveikata – tai fizinė, dvasinė ir socialinė gerovė, o ne tik ligos ar negalios nebuvimas²⁰⁴. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatyme sveikata taip pat apibrėžiama kaip asmens ir visuomenės fizinė, dvasinė ir socialinė gerovė²⁰⁵. Tai, kad psichologiniam aplinkos poveikiui ir kitiems socialiniams veiksniams gyventojai skiria daug dėmesio, rodo ir pirmiau pristatytos apklausos rezultatai.

Architektūros įtaką žmogaus sveikatai išsamiai pagrindžia Lietuvoje ir pasaulyje atlikti moksliniai tyrimai. Šiuos tyrimus pristatę autoriai I. Genytė ir A. Juozulynas pateikia išvadą, kad architektūros ir visuomenės sveikatos tarpdisciplininio bendradarbiavimo stiprinimas planuojant miestus ir kitas teritorijas atneštų ilgalaikę sėkmę stiprinant sveikatą²⁰⁶. Tokia išvada yra grindžiama mokslinių tyrimų rezultatais, rodančiais, kad „rekreacinės aplinkos estetinė kokybė veikia ne tik žmogaus psichiką, bet ir fiziologiją“²⁰⁷; „infekcinių oro lašelinio būdu plintančių ligų protrūkiai, esant tam tikroms klimatinėms sąlygoms, rodo potencialią sąveiką su teritorijos užstatymo intensyvumu ir tankiu“²⁰⁸; „architektūra yra vienas iš natūralių organizmo biostimuliatorių <...>, sukelia naujus ir aktyvina esamus

²⁰³ European Charter on Environment and Health, 1989.

²⁰⁴ World Health Organization, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta 2014-04-10]. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/topics/human_rights/en/>.

²⁰⁵ Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas, 2 str. 1 d. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 63-1231.

²⁰⁶ GENYTĖ, I.; JUOZULYNAS, A. Visuomenės <...>.

²⁰⁷ VANAGAS, J. Miesto <...>.

²⁰⁸ CURRIERO, F. C., et al. *The association between extreme precipitation and waterborne disease outbreaks in the United States, 1948–1994*. *Am J Public Health*, 2001.

adaptacinius refleksus bei reakcijas“; „žmogų supanti aplinka, architektų realizuotas kūrybos produktas, šiandien įsivaizduojamas kaip apvalkalas, kuriame vyksta gyvenimo procesai. Tos aplinkos funkcinės ir estetinės savybės ilgainiui tiesiogiai ar netiesiogiai veikia žmonių nuotaikas, jausmus, interesus, taigi – ir visą gyvenimą“²⁰⁹.

Nagrinėjant architektūros poveikį sveikatai, atskirai pažymėtina žmogaus gyvybės išsaugojimo svarba. Nors dažnai pabrėžiama, kad statinių griūties rizikai aktualūs mechaninio atsparumo ir pastovumo klausimai yra priskiriami statybos inžinierių kompetencijai, primintina tai, kad medžiagų, o ypač – apdailos medžiagų parinkimas yra vienas iš pagrindinių architektų uždavinių. Todėl pagrįstai Europos architektų taryba savo reakcijoje į gaisrinės saugos reikalavimų neatitinkančios fasadinės apdailos nulemtą, beveik 100 gyvybių nusinešusį gaisrą Londono daugiabučiame name „*Grenfell Tower*“ pažymėjo „milžinišką architektų ir visų, susijusių su statybos pramone, profesionalų atsakomybę prieš visuomenę“, atkreipdama dėmesį, kad statybinių medžiagų specifikacija ir jų naudojimas yra būtent architektų kompetencijos dalykas²¹⁰.

Iš Lietuvoje atliktų aplinkos poveikio sveikatai tyrimų verta paminėti Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos inicijuotą tyrimą, skirtą būsto aplinkos kokybei ir jos įtakai gyventojų sveikatai įvertinti²¹¹. Jo metu buvo apklausta 845 naujų, 1117 senų ir 938 renovuotų butų gyventojų. Respondentams buvo pateikta anketa, kurią sudarė 174 klausimai apie tyrimo dalyvių sveikatą, ją lemiančius gyvenamosios aplinkos veiksnius, triukšmą, temperatūrą, oro kokybę, oro drėgmę, higieną ir sanitariją, nelaimingus atsitikimus, būsto suplanavimą ir dydį, kt. Renovuotuose namuose gyvenantys asmenys buvo labiau patenkinti būsto kokybe negu senos statybos namų gyventojai. Taip pat reikia pasakyti, kad 21 proc. visų apklaustų gyventojų mano, kad jų sveikatos būklę lemia aplinka. Pažymėtina, kad beveik visais tirtais poveikio sveikatai atžvilgiais (sergamumo alerginėmis ligomis, depresija, nusiskundimų neigiamu triukšmo poveikiu ir kt.) naujos statybos, renovuotų ir senos statybos namų gyventojų atsakymai skyrėsi – geriausi rodikliai buvo nustatyti naujos statybos namuose, blogiausi – senos statybos. Taip pat

²⁰⁹ MEŠKA, V.; JUOZULYNAS, A. *Streso malšinimas*, Vilnius, 1996.

²¹⁰ Europos architektų tarybos (ACE) pranešimas, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-28]. Prieiga per internetą: <<https://www.ace-cae.eu/>>.

²¹¹ Sveikatai palankios aplinkos vertinimo tyrimo ataskaita. R.A.C.H.E.L. Consulting, 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2014-08-01]. Prieiga per internetą: <<http://vsc.sam.lt/pub/imagelib/file/aplinka.pdf>>.

tyrime pabrėžta, kad naujų ir renovuotų statinių poveikis psichinei sveikatai yra netgi didesnis, tačiau rečiau ir sunkiau nustatomas. Teigiama, kad subjektyvus vertinimas, pasitenkinimas ir komfortas yra svarbūs rodikliai, siekiant pagerinti psichologines gyventojų sąlygas, taip pat gyvenimo kokybę ir būsto vertės suvokimą²¹². Panašus tyrimas atliktas ir JAV, jis patvirtino, kad būsto tipas ir jo būklė turi tiesioginę įtaką žmonių fizinei ir psichinei sveikatai²¹³.

Be paminėtų, pasaulyje atlikta ir daugiau tyrimų, kurie rodo tiesioginį architektūros ryšį su žmogaus fizine, dvasine ir socialine sveikata. Pavyzdžiui, panaudojus empirinius metodus buvo įrodyta, kad sutvarkytos ir tam tikru būdu apželdintos miesto erdvės keičia psichologinę atmosferą, mažina gyventojų stresą ir nuovargį, skatina saugumo jausmą, kuria bendruomenės socialinius ryšius, mažina nusikalstamumą²¹⁴. Mokslinėje literatūroje taip pat analizuojamas pastatų interjero poveikis žmonių psichologinei sveikatai, pažymint, kad vidutiniškai net 90 proc. laiko žmogus praleidžia būtent pastatų erdvėse, kurių elementai, jų tarpusavio santykis, kiti vidaus erdvės bruožai gali tapti psichologinio streso, nerimo ir depresijos priežastimi²¹⁵.

Tyrimuose nagrinėjami ir visuomenės interesai, įgyvendinami žaliųjų erdvių, gatvių, šaligatvių, transporto linijų, bendruomenių centrų, kitų visuomeninių objektų sprendiniais – tai neįgalųjų integracija, fizinis aktyvumas, nutukimo prevencija, judėjimo alternatyvos, apsauga nuo nelaimingų atsitikimų, socialinė lygybė ir kt.²¹⁶. Identifikuojamas tiesioginis sveikatos ir gyvenimo trukmės ryšys su teritorijos užstatymo tankumu, nulemiančiu žaliųjų erdvių kiekį, transporto sprendimus, triukšmą, oro užterštumą, kt.²¹⁷. Taip pat pabrėžiama visuomenės dalyvavimo miestų vystymo procesuose psichologinė svarba – saugumo pojūčio, integracijos, tarpusavio ryšių kūrimo atžvilgiu²¹⁸.

Teisiniu požiūriu svarbu prisiminti, kad į darnaus vystymosi principo

²¹² Sveikatai palankios aplinkos vertinimo tyrimo ataskaita <...>.

²¹³ GIBSON, M., *et al.* Understanding <...>.

²¹⁴ GARVIN, E.; CANNUSCIO, C.; BRANAS, C. *Greening vacant lots to reduce violent crime: a randomised controlled trial* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <<http://injuryprevention.bmj.com/content/19/3/198.full>>.

²¹⁵ EVANS, G. W.; MITCHELL MCCOY, J. When Buildings Don't Work: The Role of Architecture in Human Health. *Journal of Environmental Psychology*, 1998, Vol. 18, p. 85–94.

²¹⁶ DANNENBERG, A. L., *et al.* The Impact <...>.

²¹⁷ NAESS, P. Urban <...>.

²¹⁸ STICKELLS, L. The Right <...>, p. 213-227.

turinį patenka ir tokios visuomenės vertybės, kaip antai žmogaus teisės, socialinis teisingumas, visuomenės darna. Šie bendrai svarbūs interesai pasireiškia ir nagrinėjamoje architektūros srityje. Akivaizdu, kad nuo teisėkūros veiksmų priklauso, ar teisinis reguliavimas atitiks Konstitucinio Teismo įvardytus asmenų lygiateisiškumo, prigimtinio teisingumo ir kitus esminius reikalavimus, ar nustatytos taisyklės ir jomis remiantis vykdomos procedūros skatins visuomenės darnų sutarimą, ar vis dėlto kurs sąlygas socialiniams ir teisiniams konfliktams.

Autorė J. Markevičienė, remdamasi neoliberalistinės ideologijos įtaką urbanizmui nagrinėjančiais autoriais A. Stenning, A. Smith, A. Rochovska, D. Šwiațec²¹⁹, bei perėjimo iš totalitarizmo į demokratiją iššūkius pabrėžiančiu J. Fiedler²²⁰, nurodo, kad neoliberalusis urbanizmas („kai tiek privatūs, tiek viešieji veikėjai imasi kurtis uždarus rojus, visas kitas problemas išstumdami į išorę“) dažnai sukelia miestų bendruomenių nepasitenkinimą. Dėl šios priežasties aptinkamas ir užslėptas – latentinis – neoliberalusis urbanizmas, kai rezultato siekiama manipuliuojant „demokratiškai skambančiais“ deklaratyviais įstatymais ir ypač menkai kontroliuojant jų vykdymą²²¹. Autorė pažymi, kad demokratiškam miestų valdymo procesui priešingi abu – ir totalitarusis, ir neoliberalusis – urbanizmo modeliai, tarpusavyje turintys kur kas mažiau prieštarų, nes tiek valdančiųjų „direktivomis“, tiek privačių savininkų „pageidavimais“ viešai arba neviešai siekiama diktuoti visuomenei²²².

Taigi nuo pasirinkto srities reguliavimo modelio priklauso ir visuomenės darnos, socialinio teisingumo, asmenų lygiateisiškumo ir kitų demokratiškų vertybių puoselėjimo sąlygos.

1.2.4 Kultūriniai interesai

Darnios plėtos doktrinoje kultūriniai visuomenės interesai (išsilavinimas, identitetas, aplinkos ir kultūros pajauta) yra priskiriami socialinių interesų

²¹⁹ STENNING, A; SMITH, A; ROCHOVSKA, A; ŠWIAȚEC, D. *Domesticating Neo-Liberalism: Spaces of Economic Practice and Social Reproduction in Post-Socialistic Cities*. Chichester:Wiley-Blackvel, 2010.

²²⁰ FIEDLER, J. *Urbanisation, unlimited: A Tematic Journey*. Switzerland: Springer, 2014.

²²¹ MARKEVIČIENĖ, J. Miestas kaip sąžata: apie normas ir laisves, kuriant miesto architektūrą. Iš *Architektūros kokybės kriterijai*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2015, p. 129–130, 132.

²²² *Ibid*, p. 97–125.

grupe²²³, tačiau, siekiant pažymėti savarankišką jų visuomeninę reikšmę, šiame tyrime jie plačiau pristatomi atskirame skyriuje.

Europos architektų taryba įvardijo, kad į darnios plėtros sampratą įeina tokie kultūriniai visuomenės interesai, kaip antai identitetas, gyvenimo būdas ir paveldas, kurių visi trys turi tiesioginį ryšį su žmogaus aplinkos formavimo procesu²²⁴. Konstitucinis Teismas kultūrinėmis žmogaus teisėmis yra pripažinęs teisę į išsilavinimą (įskaitant teisę siekti aukštojo mokslo), kultūros, mokslo tyrimų ir dėstymo laisvę, piliečių, priklausančių tautinėms bendrijoms, kultūrinės teisės²²⁵. Teismas konstatavo, kad konstitucinė kultūros samprata yra itin talpi. Ji apima kuo įvairiausias tautos ir tam tikrų bendruomenių turimas bei puoselėtinas vertybes – visuomenėje susiklosčiusius elgesio modelius bei normas (įskaitant teisę, papročius ir tradicijas), istorinę patirtį, kalbą, raštiją, institucijas, pasaulėžiūrą bei įsitikinimus ir kt. Kita vertus, konstitucinėje kultūros sampratoje (*inter alia*, Konstitucijos 42 straipsnyje) yra pabrėžiama tikslinga materialinė bei dvasinė žmonių kūryba ir jos rezultatai – menas, mokslas, švietimas, architektūra, technika ir kt. Kultūros vertybės perduodamos ateities kartoms, jos yra Tautos ir valstybės išlikimo bei tęstinumo pamatas, taigi yra ginamos ir saugomos Konstitucijos. Kultūra yra nacionalinė vertybė, turinti visuotinę reikšmę. Konstitucija valstybę įpareigoja užtikrinti kultūros laisvę, remti kultūrą, saugoti kultūros paminklus ir vertybes. Kultūros laisvės užtikrinimas, kultūros valstybinis rėmimas, kultūros paminklų ir vertybių apsauga yra viešasis interesas, svarbi valstybės funkcija – kultūros valstybinio rėmimo ir apsaugos funkcija²²⁶. Atkreiptinas dėmesys, kad apibrėždamas kultūrą Konstitucinis Teismas tiesiogiai paminėjo ir architektūros, kaip materialinės ir dvasinės žmogaus kūrybos, rezultata²²⁷.

2005 m. Vyriausybės patvirtintame Lietuvos Respublikos architektūros politikos kryptių apraše buvo akcentuota, kad architektūra yra vienas iš svarbiausių ir ilgiausiai išliekančių žmogaus kultūrinės veiklos rezultatų, atspindinčių estetinę, meninę, socialinę, ekonominę, mokslinę techninę ir politinę ideologinę žmonių bendruomenių raidą. Apraše teigiama, kad nuo pat pirmųjų valstybių įsikūrimo architektūra buvo jų galios ir kultūrinės pažangos rodiklis. Kadangi architektūra ir urbanistinė plėtra veikia kiekvieną žmogų, pilietį, valstybei tai strategiškai svarbu. Veiklos kokybė ir pažanga

²²³ COLANTONIO, A. Socialinis <...>.

²²⁴ KERSTEIN, K., *et al.* Architecture <...>, p. 14.

²²⁵ JANKAUSKAS, E., *et al.* (sud.) Lietuvos Respublikos <...>.

²²⁶ Konstitucinis Teismas. 2005 m. liepos 8 d. nutarimas.

²²⁷ *Ibid.*

šioje srityje veikia žmonių gyvenimo gerovę, kultūrinę ir socialinę raidą, pagaliau – ir pilietinę savimonę. Architektūros ir urbanistikos kokybė tiesiogiai lemia bendrą šalies kultūrinį, ekologinį, socialinį ir ekonominį klimatą²²⁸. Architektūra taip pat daro įtaką kultūrinio turizmo vystymui²²⁹.

1985 m. architektūrinio paveldo išsaugojimo tikslais buvo patvirtinta ir Lietuvoje 1999 m. ratifikuota Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija²³⁰. Joje nurodoma, kad architektūros paveldas yra nepakeičiama Europos kultūrinio paveldo turtingumo ir įvairovės išraiška, neįkainojamas mūsų praeities liudytojas ir bendras visų europiečių turtas. Architektūros paveldui priskiriami paminklai (visi pastatai ir struktūros, turinčios akivaizdžią istorinę, archeologinę, meninę, mokslinę, socialinę ar techninę vertę, įskaitant jų pastovios priklausomybės objektus ir priklausinius), pastatų grupės (vientisos miesto ar kaimo vietovėse esančios pastatų grupės, kurios turi akivaizdžią istorinę, archeologinę, meninę, mokslinę, socialinę ar techninę vertę, ir kurios, būdamos gana vientisos, sudaro topografiškai apibrėžiamus vienetus) ir zonos (bendri žmogaus ir gamtos kūriniai – iš dalies sukultūrintos teritorijos, kurios, būdamos pakankamai išskirtinės ir vientisos, gali būti apibrėžtos topografiškai, ir kurios turi akivaizdžią istorinę, archeologinę, meninę, mokslinę, socialinę ar techninę vertę). Ši konvencija turi reikšmę ir naujų statinių statybai, nes įpareigoja valstybes užtikrinti, kad naujų statinių statyba neturės neigiamo poveikio architektūros paveldo objektams – pastatams, jų grupėms ar zonoms.

Architektūros įtaka paveldo apsaugai pripažįstama ir ES teisės aktuose. Pavyzdžiui, 2001 m. vasario 12 d. Tarybos rezoliucijoje 2001/C73/04 ne tik teigiama, kad architektūra yra fundamentalus kiekvienos valstybės istorijos ir kultūros požymis bei gyvenimo produktas, atspindintis esminę kūrybinės išraiškos priemonę kasdieniame piliečių gyvenime, bet ir pažymima, kad šiuolaikinė architektūra sudaro ateities kultūros paveldą²³¹. Taigi tiek istorinė, tiek šiuolaikinė architektūra yra svarbi kultūros ir jos paveldo dalis, todėl suprantamas įstatymų leidėjo sprendimas svarstant Architektūros įstatymą atmesti Seimo nario siūlymą išbraukti kultūros paveldo apsaugos

²²⁸ Architektūros politikos krypties aprašas, 2 p.

²²⁹ GLEMŽA, J. Heritage and Cultural Tourism in Vilnius. Iš *Urban Heritage: Research, Interpretation, Education*. Vilnius: Technika, 2007, p. 98–101.

²³⁰ 1985 m. spalio 3 d. Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 100-2896.

²³¹ Tarybos rezoliucija 2001/C73/04, p. 6.

klausimus iš architektūros kokybės kriterijų sąrašo ir regioninių architektūros tarybų kompetencijos²³².

Kita aktuali kultūrinių interesų grupė – teisės į išsilavinimą įgyvendinimas, kurį galima nagrinėti mažiausiai dviem kryptimis: 1) edukacijos aplinkos formavimo klausimais; 2) architektūros kuriamų mokymo ir ugdymo sąlygų klausimais. Europos architektų taryba pabrėžia, kad edukacija turėtų būti skatinamas visuomenės sąmoningumas, aplinkos ir jos įtakos gyvenimo kokybei suvokimas. Šis procesas turėtų prasidėti kuo ankstyvesniame amžiuje, taip pat turėtų būti svarstoma aplinkos formavimo sprendimus priimančių asmenų, kurių lavinimo programose nebuvo minėtų klausimų, švietimo galimybė. Skatinamas ir ES šalių bendradarbiavimas sprendžiant architektų išsilavinimo klausimus, apibrėžtus Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo²³³.

Antruoju aspektu architektūra nagrinėtina kaip priemonė sukurti tinkamas erdves ir kitas sąlygas ikimokyklinio ugdymo, bendrojo lavinimo, taip pat aukštojo mokslo ir studijų procesams. Pastatų tipologijoje mokymo įstaigų pastatai išskiriami į atskirą tipologinę grupę ir skirstomi į: 1) ikimokyklinio ugdymo mokyklas (lopšelius, lopšelius-darželius, specialiųjų poreikių vaikų ikimokykliniam ugdymui skirtus lopšelius, lopšelius-darželius ir darželius); 2) mokyklas (bendrojo lavinimo, profesines, aukštesniausias, aukštąsias, neformaliojo švietimo)²³⁴. Visiems jiems yra keliami specifiniai funkciniai, planiniai, erdviniai, teritorijos tvarkymo, mokymosi ir poilsio vietų įrengimo, apšvietimo, apsaugos nuo triukšmo, gaisrinės saugos, oro kokybės, pritaikymo bendruomenės reikmėms, ekologijos, ergonomikos, neįgalių vaikų integracijos²³⁵ ir kiti švietimo procesų kokybę ir lygiateisiškumą užtikrinantys reikalavimai²³⁶.

²³² Lietuvos Respublikos Seimo Aplinkos apsaugos komiteto papildoma išvada dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo projekto Nr. XIIP-4606(2). 2017-05-31 Nr. 107-P-20 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-20]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c2386f1045f211e7b465dc41e35792b9?jfwid=-g0zrz4bb7>>.

²³³ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB, p. 22–142.

²³⁴ KUNCEVIČIUS, S., et al. *Pastatų tipologija*. I dalis. Vilnius: Technika, 2008, p. 341–342.

²³⁵ *Ibid*; BUXTON, P. (ed.) *Metric handbook: planning and design data*. Toutledge, 2015. Lietuviškas vertimas: BANAITIENĖ, N., et al. *Architekto žinynas*. Vilnius: Technika, 2017, p. 595.

²³⁶ KUNCEVIČIUS, S., et al. *Pastatų <...>*, p. 349–352.

Siekdama sudaryti prielaidų gerinti šalies mokyklų veiklos kokybę, 2015 m. Švietimo ir mokslo ministerija patvirtino Geros mokyklos koncepciją, kurioje nurodyta, kad aplinka yra vienas iš veiksnių, lemiančių mokyklos misijos įgyvendinimą²³⁷. Pagal šią koncepciją, ugdymo(si) aplinka turi būti dinamiška, atvira ir funkcionali, erdvės patogios, įvairios paskirties ir lengvai pertvarkomos, mokyklos teritorijos pritaikytos ugdymui(si), aplinka stimuliuojanti, turi būti užtikrintas mokinių indėlis kuriant aplinką.

Ikimokyklinių ugdymo įstaigų architektūra taip pat turi tiesioginę įtaką šiems procesams. Siekiant vaikų ugdymo(si) kokybės gerinimo, Švietimo ir mokslo ministerijos iniciatyva 2012–2015 m. buvo vykdomas ES finansuojamas projektas „Bendrojo ugdymo mokyklų (progimnazijų ir pagrindinių mokyklų) modernizavimas: šiuolaikinių mokymosi erdvių kūrimas“, kurio metu Vilniaus dailės akademija parengė Ikimokyklinių ugdymo įstaigų edukacinių erdvių rekomendacijas, taip pat rekomendacijas „Bendrojo ugdymo mokyklų modernizavimas: šiuolaikinių mokymosi erdvių kūrimas“²³⁸. Rengiant šias rekomendacijas buvo analizuojami dažniausiai aptinkami ikimokyklinių įstaigų ir mokyklų tipiniai pastatai, tiriamos jų pritaikymo šiuolaikiniams ugdymo procesams galimybės, panaudojant erdvių pertvarkymo, jų įrengimo ir kitas architektūrines priemones.

Tęsiant architektūros įtakos šalies kultūrai klausimų nagrinėjimą, svarbu ir tai, kad pačiame jos sąvokos apibrėžime nurodoma, jog architektūra, be kita ko, yra meninis aplinkos formavimas, tad architekto veikla yra ir meninė veikla, tiesiogiai susijusi su konstitucinės kūrybos laisvės įgyvendinimu. Kartu pažymėtina, kad kūrybinė veikla nėra tik meninė veikla – konstitucinė kūrybinės veiklos samprata apima veiklą mokslo, technikos, kultūros ar meno srityse, kuria siekiama sukurti kūrinį, t. y. kokybiškai naują, originalią, niekada anksčiau neegzistavusią konkrečią materialinę ar dvasinę mokslo, technikos, kultūros ar meno vertybę²³⁹. Taigi kūrybos sąvoka architektūroje gali būti suvokiama plačiai, apimant visų jos funkcinių, erdvių uždavinių, kuriais kuriama kokybiškai nauja aplinka, sprendimą.

Žvelgiant iš autorių teisių perspektyvos, architektūra taip pat yra svarbi visuomenės interesų šioje srityje dalis. Autorių teisių objektais (architektūros kūriniais) yra pripažįstami pastatų ir kitų statinių projektai, brėžiniai, eskizai

²³⁷ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. gruodžio 21 d. įsakymas Nr. V-1308 „Dėl Geros mokyklos koncepcijos patvirtinimo“, p. 10. *Teisės aktų registras*, 2015-12-21, Nr. 20048.

²³⁸ Projektas „Aikštelė“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.projektas-aikstele.lt>>.

²³⁹ Konstitucinis Teismas. *2004 m. liepos 1 d. nutarimas*.

ir modeliai, taip pat pastatai ir kiti statiniai²⁴⁰. Nors autorių teisės yra privataus pobūdžio intelektinės nuosavybės savininko teisės²⁴¹, tačiau pati autoriaus teisių ir interesų gynyba nuo pažeidimų laikoma viešuoju interesu²⁴². Doktrinoje pažymima, kad pirminis pačios autorių teisių apsaugos siekis buvo skatinti kūrybą, investicijas į kūrybą ir į visuomenės pažangą²⁴³. Intelektinės nuosavybės, įskaitant autorių teises, įstatymai turi skatinti kultūros, meno, mokslo, technikos ir ekonomikos raidą. Ginant autorių teises siekiama ne tik suteikti galimybę visiškai įgyvendinti kiekvieno autoriaus teises į sukurtą kūrinį, bet ir užtikrinti viešąjį interesą²⁴⁴.

Remiantis aptartais architektūros poveikio aspektais galima matyti, kad tiek ekonominiu, tiek ekologiniu, tiek socialiniu bei kultūriniu požiūriu architektūra turi tiesioginę įtaką Konstitucijoje įtvirtintoms, jos saugomoms ir ginamoms vertybėms. Tačiau taip pat verta aptarti, kurios iš jų (arba kuri jų dalis) patenka į viešojo intereso teisinės kategorijos ribas.

1.3 Viešojo intereso ribos architektūros srityje

Tyrime nagrinėjama architektūros sritis išsiskiria tuo, kad viešojo intereso turinys joje yra tiesiogiai apibrėžtas įstatymuose. Dar 2014 m. Teritorijų planavimo įstatyme buvo nustatyta, kad visuomenės (viešąjį) interesą planuojant teritorijas sudaro: 1) visuomenės gyvenimo kokybė, pagrįsta objektyviais visuomenės poreikiais ir ištekliais, nuosavybės teisių apsaugos prioritetu, investicijų skatinimu, nustatyta teritorijų planavimo, želdynų normomis, visuomenės sveikatos saugos reglamentais, kitais teisės aktuose nustatytais reikalavimais; 2) kraštovaizdžio, gamtos ir nekilnojamojo kultūros paveldo, žemės ūkio naudmenų su derlinguoju dirvožemiu, miškų, žemės gelmių išteklių, kitų gamtos išteklių apsauga ir racionalus naudojimas, darnus kultūrinio kraštovaizdžio formavimas; 3) valstybės ir savivaldybių funkcijoms ar teritorijų funkcionavimui reikalinga socialinė ar inžinerinė infrastruktūra, šių teritorijų plėtojimas; 4) valstybei svarbūs projektai; 5)

²⁴⁰ ATGTĮ, 4 str. 2 d. 9 p.

²⁴¹ VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000, p. 9.

²⁴² Konstitucinis Teismas. *2000 m. liepos 5 d. nutarimas*.

²⁴³ USONIENĖ, J. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 16.

²⁴⁴ MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 17–18.

visuomenės informavimas ir jos dalyvavimas priimant sprendimus²⁴⁵. Pagal šį įstatymą, viešasis interesas planuojant teritorijas įgyvendinamas reglamentuojant viešą teritorijų planavimo procesą, teritorijų planavimo dokumentų sprendiniuose nustatant teritorijos naudojimo ir apsaugos priemones, privalomas ar galimas veiklas ir jų ribojimus²⁴⁶.

Kitas viešojo intereso turinio įtvirtinimo įstatyme atvejis – Architektūros įstatymas, kuriame nurodyta, kad viešasis interesas vykdant architektų veiklą apima: 1) architektūros kokybę, užtikrinančią žmogaus sveikatai ir gerovei palankią aplinką, jos fizinius, psichologinius, socialinius ir estetinius veiksnius; 2) statinių derinimą prie aplinkos, gamtinio ir urbanistinio kraštovaizdžio puoselėjimą, nekilnojamojo architektūrinio, urbanistinio ir etnokultūrinio paveldo išsaugojimą; 3) visuomeninių, valstybės, savivaldybių bendruomenių ir privačių interesų derinimą, pagrįstą objektyviais asmenų, jų grupių, valstybės ir savivaldybių institucijų ir savivaldybių bendruomenių poreikiais; 4) kitus teisėtus asmens ar asmenų grupės interesus, atspindinčius ir reiškiančius Lietuvos Respublikos Konstitucijoje numatytas ir saugomas pamatines visuomenės vertybes²⁴⁷.

Teritorijų planavimo įstatymą nagrinėjęs E. Klimas pažymėjo, kad viešojo intereso teritorijų planavimo srityje turinio nustatymas buvo vienas iš 2014 m. įgyvendintos teritorijų planavimo reformos tikslų. Jo vertinimu, šiuo įstatymu viešojo intereso turinys buvo išplėstas²⁴⁸. Galima sutikti su tuo, kad pirmą kartą įstatymų lygmeniu buvo įvardytos kai kurios visuomenės vertybės, tačiau atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo suformuotą doktriną manytina, kad įstatymų leidėjo siekis iš anksto apibrėžti viešojo intereso turinį, juo labiau – baigtinių ginamų vertybių sąrašu, turėtų būti vertinamas atsargiau.

Konstitucinis Teismas nurodė, kad viešasis interesas yra dinamiškas, kinta. Kita vertus, jis yra labai įvairus. Iš esmės neįmanoma *a priori* pasakyti, kokiose gyvenimo srityse, dėl kurių gali kilti teisinių ginčų arba kuriose gali prireikti taikyti teisę, viešajam interesui gali atsirasti grėsmių arba gali prireikti viešąjį interesą užtikrinti įsikišant viešosios valdžios institucijoms ar pareigūnams²⁴⁹. Pagal žmogaus teisių koncepciją, ne tik įstatymuose, bet ir pačioje Konstitucijoje nėra išsamaus ir baigtinio tų teisių

²⁴⁵ Teritorijų planavimo įstatymas, 8 str. 1 d.

²⁴⁶ *Ibid.*, 8 str. 2 d.

²⁴⁷ Architektūros įstatymas, 3 str. 2 d.

²⁴⁸ KLIMAS, E.; BRAZDEIKIS, A. Visuomenės <...>, p. 118–139.

²⁴⁹ Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.

sąrašo²⁵⁰, atitinkamai negali būti ir analogiško lokalinių neprivatinių poreikių ir interesų katalogo²⁵¹. LAT nurodė, kad viešojo intereso sąvoka yra vertinamojo pobūdžio, jos turinys gali būti atskleidžiamas tik analizuojant konkrečios bylos faktines aplinkybes ir aiškinant bei taikant joms konkrečias teisės normas, bet ne *a priori*²⁵². LVAT taip pat patvirtino, kad dėl viešojo intereso dinamiškumo, viešojo intereso turinio aiškinimas turėtų būti paliktas vien teismų praktikai²⁵³. Remiantis tuo diskutuotina, ar pripažįstant viešojo intereso dinamiškumą ir įvairumą, buvo tikslinga ir konstituciškai pagrįsta apibrėžti jį įstatyme, ir ar toks apibrėžimas neriboja galimybių jį ginti.

Kaip iš dalies pateisinančią išimtį verta paminėti Architektūros įstatymo aiškinamajame rašte pateiktą paaiškinimą, kad šio įstatymo projektu siekiama sureguliuoti iki šiol kompleksiskai nereguliuotą, tačiau visuomenei labai reikšmingą architektūros sritį. Sakoma, jog, taikant šį įstatymą, dėl jo naujumo gali susidaryti situacijų, kai teisę taikantiems subjektams reikės identifikuoti viešąjį interesą tuose santykiuose, kuriuose iki šiol teismai nėra nagrinėję viešojo intereso turinio, todėl įstatymo projekte, remiantis tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų bei teismų praktikos nuostatomis, yra apibrėžiamas (pristatomas) viešasis interesas reguliuojamoje srityje, o nebaigtinis išvardytų visuomenės vertybių sąrašas neribos galimybės identifikuoti ir ginti viešąjį interesą konkrečioje situacijoje²⁵⁴.

Viena vertus, kylantis poreikis įstatymu informuoti teisę taikančius subjektus apie viešojo intereso turinį gali reikšti, kad, be įstatymų prievolės, šie subjektai nėra linkę jo analizuoti ir vertinti naudodamiesi mokslinė doktrina ir kitais šaltiniais. Kita vertus, įstatymų funkcija nėra informacinė – Konstitucinis Teismas nurodo, kad įstatymais reguliuojami svarbiausi visuomenės gyvenimo klausimai²⁵⁵, jais yra išreiškiama įstatymų leidėjo valia²⁵⁶. Taigi viešojo intereso turinį apibrėžiant įstatymais lyg pripažįstama, kad nustatyti pamatinius teisės saugomus ir ginamus interesus yra įstatymų

²⁵⁰ Konstitucinis Teismas. 1995 m. sausio 24 d. išvada *Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*.

²⁵¹ ŠILEIKIS, E. Savivaldos <...>.

²⁵² LAT. 2003 m. birželio 6 d. nutartis *civilinėje byloje Nr. 3K-3-695/2003*.

²⁵³ LVAT. 2008 m. gruodžio 31 d. *aprobuitas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, nagrinėjant bylas pagal viešąjį interesą galinčių ginti subjektų skundus (prašymus), apibendrinimas*, 2008.

²⁵⁴ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo <...>.

²⁵⁵ Konstitucinis Teismas. 1996 m. gruodžio 19 d. *nutarimas*.

²⁵⁶ Konstitucinis Teismas. 1994 m. sausio 19 d., 1994 m. birželio 27 d., 1997 m. gegužės 29 d. *nutarimai*.

leidėjo valia ir jo rūpestis, o tai nėra suderinama su Vakarų teisės tradicijoms būdingu požiūriu į visuomenės interesus ir jų įgyvendinimą²⁵⁷.

Vadovaujantis tokiu požiūriu, toliau viešojo intereso ribų būtų galima ir nenagrinėti. Vis dėlto būtina įvertinti tai, kad įstatymuose teisės nėra nustatomos – jos tik įtvirtinamos ir nustatomi jų apsaugos standartai²⁵⁸. Be to, viešojo intereso teisinis konstruktas remiasi į pamatinės visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija, tad jų aiškinimas remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais paneigtą Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje²⁵⁹. Atsižvelgiant į tai, viešojo intereso ribas architektūros srityje verta aptarti plačiau, remiantis ne tik įstatymais, bet ir bendraisiais teisės tikslais bei viešojo intereso doktrina. Plačiau pažvelgus, pirmiausia kyla klausimas – galbūt yra interesų, kurie apskritai negali patekti į teisės saugomų ir ginamų interesų apimtį?

Ieškant atsakymo į šį klausimą, verta apžvelgti teisės tikslams (jos saugomiems ir ginamiems interesams) skirtas doktrininės nuostatas, iš kurių matyti, kad teisės įgyvendinami ir ginami interesai skirtingose teisės teorijose suprantami skirtingai. Klasikinėje prigimtinės teisės teorijoje kalbant apie teisės tikslus dažniausiai minimi keturi pagrindiniai interesai, įprastai siejami su žmogaus išgyvenimo užtikrinimu: sveikata, gyvybė, laisvė, nuosavybė²⁶⁰. Išgyvenimui, kaip pagrindinio teisės tikslo prielaidai, neprieštaravo ir vadinamojo švelniojo pozityvizmo atstovas H. L. A. Hartas, tokius „aukštesnius sluoksnius“, kaip Aristotelio „nesuinteresuotą žmogaus intelekto lavinimą“ arba T. Akviniečio „Dievo pažinimą“, laikydamas jau kvestionuojamomis vertybėmis²⁶¹. Kiti teisinio pozityvizmo atstovai, ypač normatyvistinės teorijos autorius H. Kelsenas, teisę matė kaip atsietą nuo bet kokių metafizinių ar subjektyvių žmogiškųjų veiksmų – įstatymas šioje teorijoje yra tam tikru būdu išreikšta „įstatymų leidėjo valia“, kurią reikia priimti ir tiek: „teisė reguliuoja savo pačios kūrimą“²⁶².

Šių dienų teisės teorija neapsiriboja ne tik pozityvistiniu požiūriu, bet ir anksčiau minėta „išgyvenimo“ prielaida. Pavyzdžiui, amerikiečių teisės filosofas, ekonominės teisės analizės mokyklos atstovas R. A. Posneris teigia, kad teisė, kaip visuomenės įrankis, kyla iš visuomenėje glūdinčio

²⁵⁷ KŪRIS, E., *et al. Krizė <...>*, p. 151–152.

²⁵⁸ Konstitucinis Teismas. *1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas*.

²⁵⁹ Konstitucinis Teismas. *2001 m. liepos 21 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai*.

²⁶⁰ LEONAS, P. *Teisės filosofijos istorija*. Vilnius: Mintis, 1995, p. 159.

²⁶¹ HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 311.

²⁶² KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 191.

intereso, kuris neturi iš anksto apibrėžtų ribų – jei visuomenė tam tikrą interesą turi, jo įgyvendinimą gali užsitikrinti pasitelkdama teisę²⁶³. Iš esmės panašiai teisės kilmę suvokia amerikietiškojo teisinio realizmo atstovai – jie teisę kildina iš faktinių žmonių santykių: „paskutinis patikrinimas mums, ką reiškia tiesa, iš tiesų yra jos diktuojamas ar įkvėptas elgesys“²⁶⁴. Remiantis tuo, architektūros teisinio reguliavimo atveju galima teigti, kad jei visuomenė išsako tam tikrus lūkesčius architektūros srityje, mano juos esant reikšmingus ir jų siekia, tai ir yra pagrindas (ir valstybės prievolė) atitinkamus visuomenės santykius reguliuoti taip, kad šie interesai būtų įgyvendinami ir gunami.

Kur kas plačiau už išgyvenimo poreikius į teisės tikslus žiūri ir skandinaviškojo realizmo atstovai. Jie teigia, kad teisės tikslas yra sudaryti sąlygas „socialinei gerovei“, „visam įmanomam materialiam komfortui bei dvasinių interesų apsaugai“. Tokį tikslą nurodo skandinavų teisininkas A. W. Lundstedt, įtraukdamas į jį ne tik gyvybės ir turto saugumą, bet ir „didžiausią galimą veiksmų laisvę, lavinimosi galimybes“²⁶⁵. Tokį požiūrį patvirtina ir pamatinė nuostata, kad žmogaus teisių ir laisvių sistema yra vieninga, darni ir nedaloma²⁶⁶, joje ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės pripažįstamos tokiomis pat svarbiomis kaip ir pilietinės bei politinės teisės²⁶⁷. Vertinant šiuolaikinės teisės nuostatas galima matyti, kad jos gana įtikinamai iliustruoja žymiąją A. Maslow visuomenės poreikių piramidę²⁶⁸, pagal kurią, užsitikrinusi fizinius poreikius, visuomenė ima siekti tam tikrų dvasinių, socialinių, saviraiškos tikslų.

Kalbant apie viešojo intereso teisinę kategoriją galima teigti, kad iki šiol teisės mokslinėje doktrinoje nėra suformuota bendro, visuotinai pripažinto viešojo intereso sąvokos apibrėžimo. Atvirkščiai, pažymima, kad ši sąvoka gali būti suvokiama kaip reiškianti pretenziją priklausyti iš esmės

²⁶³ POSNER, R. A. *Jurisprudencijos <...>*, p. 16.

²⁶⁴ JAMES, W., et al. *Pragmatism: The Classic Writings*. Hackett Publishing Co Inc, 1989, p. 26–27.

²⁶⁵ LUNDSTEDT, A. V. *Legal thinking Revised*, 1956.

²⁶⁶ Konstitucinis Teismas. *2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*.

²⁶⁷ BIRMONTIENĖ, T. Šiuolaikinės <...>.

²⁶⁸ MASLOW, A. H. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 1943, Vol. 50(4).

ginčytinoms kategorijoms – tokiomis įvardijamos kategorijos, kurios neišvengiamai kelia nesibaigiančius jų vartotojų ginčus dėl jų tinkamo vartojimo ir kurioms atpažinti taikomi atitinkami kriterijai²⁶⁹. Manoma, kad sąvokos nevienareikšmiškumą lemia ne tik subjektyvi interesų apibrėžtis²⁷⁰, bet ir tarpdiscipliniškumas, apimantis teisinį, politinį, filosofinį ir ekonominį aspektus²⁷¹.

Skirtingam suvokimui daro įtaką ir pasitelktas metodas vertinant, kas yra viešasis interesas, kokia jo kilmė: ar jis nustatytinas empiriškai, stebint, kur telkiasi visų ar daugumos individų interesai, ar gali būti identifikuotas nurodant svarbiausius moralinius principus²⁷². Pavyzdžiui, unitarinėse teorijose vartojama objektyvi interesų samprata, asmens ar asmens grupės interesus kildinant iš teorijos apie tai, ko jie idealiai privalo norėti ar kas jiems yra gerai, o ne iš subjektyvių prioritetų²⁷³. Komunitarizmas, pabrėžiantis moralinę teisės dimensiją ir jos bendruomenės sąveiką, viešąjį interesą apibūdina kaip teisinį konstrukta, skirtą bendruomenėje puoselėjamosioms vertybėms apsaugoti²⁷⁴.

Šiame tyrime buvo pristatytos visuomenės ir specialistų apklausos, kurių rezultatai rodo didelį visuomenės suinteresuotumą gyvenimo gerovę lemiančiais socialiniais ir psichologiniais aplinkos veiksniais²⁷⁵, tačiau, remiantis unitarine viešojo intereso teorija, tokie išgyvenimo požiūriu mažiau reikšmingi veiksniai galėtų būti įvertinti kaip nepriklausantys „svarbiausiems“ moraliniams principams ir nepripažinti viešuoju interesu. Panašus požiūris buvo išsakytas ir įvade pacituotoje byloje, kurioje gyventojų socialinis ir psichologinis komfortas buvo įvardytas kaip

²⁶⁹ COLLIER, D.; HIDALGO, F. D.; MACIUCEANU, O. A. Essentially contested concepts. Debates and Applications. *Journal of Political Ideologies*, 2006, Vol. 11(3), p. 211–212.

²⁷⁰ MCHARG, A. Reconciling Human Rights and the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *The Modern Law Review*, 1999, Nr. 62(5), p. 674.

²⁷¹ FEINTUCK, M. *The Public Interest' in Regulation*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 24.

²⁷² FEINTUCK, M. *The Public Interest* <...>, p. 35.

²⁷³ BELIŪNIENĖ, L., et al. Viešojo <...>, p. 36.

²⁷⁴ Van SETERS, P. Communitarianism in Law and Society. Iš Van Seters, P. (ed.) *Communitarianism in Law and Society*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2008, p. 12.

²⁷⁵ Pavyzdžiui, 88 proc. apklaustų gyventojų nurodė, kad jiems svarbus statinių kuriamas psichologinis klimatas, 86 proc. – statinių estetinis patrauklumas, 69 proc. – paskirties atpažįstamumas, 52 proc. – savitumas, originalumas, išskirtinumas ir kt. Lietuvos gyventojų apklausa <...>.

„suprantamas ir logiškas buitine prasme“, tačiau neturintis teisinės reikšmės²⁷⁶. Vis dėlto pritaikius kitą metodą – viešojo intereso kategoriją pripažinus teisiniu konstruktu, skirtu bendruomenėje puoselėjamosioms vertybėms apsaugoti – greičiausiai būtų gautas priešingas gintinų ar negintinų interesų vertinimo rezultatas ir bent pabandyta įvertinti numatomų statybų poveikį tikriesiems gyventojų interesams.

Iš dalies būtų galima teigti, kad tai tik laisvai pasirenkamo metodo klausimas. Tačiau viešojo intereso doktrinoje pažymima, kad unitarinės teorijos pernelyg tiki galimybe išvengti individualių interesų konfliktų, o viešojo intereso idėją atskyrus nuo to, ko žmonės nori, rizikuojama, kad įsivyras paternalizmas²⁷⁷. Taigi teisinėje ir demokratinėje valstybėje visuomenės reiškiami interesai neturėtų būti atmetami tik dėl to, kad jie neatitinka tam tikro iš anksto apibrėžto „svarbiausių“ vertybių supratimo.

Be interesų kilmės ir jų sąsajos su bendraisiais teisės tikslais, svarbus ir jų bendrumo klausimas – ar viešuoju interesu gali būti pripažinti tik visai visuomenei svarbūs interesai, ar bet kuriai jos daliai, įskaitant privačius asmens interesus. Autorius E. Krivka teigia, kad viešasis interesas yra objektyviai egzistuojantys teisės saugomi ir ginami visuomenės ir jos tam tikrų grupių bendrieji neindividualizuoti (nepriklausantys konkrečioms asmenims) socialiniai poreikiai, kuriuos lemia visuotinai reikšmingi stabilumo ir pozityvių pokyčių visuomenėje (bendrosios gerovės) siekiai²⁷⁸. Tačiau nubrėžus aiškia ribą tarp bendrųjų ir individualių interesų, neišvengiamai kyla poreikis svarstyti, kurie iš jų turi didesnę prioritetą.

Doktrinoje pažymima, kad liberalai nesimpatizuoja viešojo intereso sąvokai, nes ja yra implikuojama šio intereso viršenybė prieš privačius interesus, o libertarai šią kategoriją sieja su politiniais laisvosios rinkos suvaržymais²⁷⁹. Tokio požiūrio požymių galima rasti ir Teritorijų planavimo įstatymo nuostatose, apibūdinančiose viešojo intereso teritorijų planavimo srityje turinį – tarp išvardytų vertybių išskirtinai pabrėžiamas (ir dar itin palankiai vertinamas²⁸⁰) nuosavybės teisių apsaugos ir investicijų skatinimo

²⁷⁶ LVAT. 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴-1240/06.

²⁷⁷ BELIŪNIENĖ, L., et al. Viešojo <...>, p. 36.

²⁷⁸ KRIVKA, E. Viešojo intereso problema <...>.

²⁷⁹ HOLLENBACH, S. J. D. Virtue, the Common Good, and Democracy. Iš Etzioni, A. (ed.) *New Communitarian Thinking: Persons, Virtues, Constitutions, and Communities*. Charlottesville: University Press of Virginia, 1996, p. 147.

²⁸⁰ KLIMAS, E. *Lietuvos Respublikos* <...>, p. 204.

prioritetas²⁸¹. Tokiu būdu lyg apsidraudžiama, kad konkrečioje situacijoje nustatant viešojo intereso egzistavimo faktą, nuosavybės teisėms ir investicijoms bus skiriamas didesnis dėmesys ir jo nenustelbs tokie bendrieji visuomenės interesai kaip kraštovaizdžio apsauga, gamtos ir nekilnojamojo kultūros paveldo išsaugojimas ir pan.

Nors nėra pagrindo prieštarauti, kad Konstitucijos 23 straipsnyje ir EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsnyje²⁸² įtvirtintas nuosavybės teisių apsaugos principas yra svarbi visuomenės vertybė ir valstybės pareiga, tačiau išankstinis įstatymų leidėjo jam suteiktas prioritetas kelia pagrįstų abejonų dėl atitikties Konstitucinio Teismo doktrinai, pagal kurią viešasis interesas negali būti apibrėžiamas *a priori*, o Konstitucijos nuostatos negali būti aiškinamos taip, kad būtų pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra²⁸³.

Konstitucijoje įtvirtinta ūkinės veiklos laisvė taip pat neabsoliuti. Konstitucijos 46 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva²⁸⁴. Konstitucinis Teismas aiškindamas šią nuostatą teigė, kad ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva remiasi prigimtinė žmogaus asmens laisve ir prigimtinė teise turėti nuosavybę ir reiškia teisę laisvai pasirinkti užsiėmimą ir gyvenamąją vietą, ūkinės veiklos subjektų lygiateisiškumą, teisę į sutarčių sudarymo laisvę, į konkurencijos laisvę²⁸⁵. Kartu Teismas nurodė, kad ūkinės veiklos laisvė nėra absoliuti, jai įgyvendinti privalomi reikalavimai ir apribojimai²⁸⁶. Statinių statyba yra ūkinė veikla²⁸⁷, galinti neigiamai veikti žmogaus sveikatą ar aplinką, tad ji gali būti ribojama, laikantis žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygų, tarp jų – proporcingumo.

Vertinant viešojo intereso ir asmens interesų santykį dar kartą pažymėtina Konstitucinio Teismo praktika, kuria patvirtinama, kad į viešojo intereso sąvoką patenka tiek bendrieji, tiek visuomenės dalies, tiek ir asmens interesai – Konstitucinis Teismas viešąjį interesą, siejamą su konstitucine tautos gerovės samprata²⁸⁸, apibūdino kaip teisėtą asmens ar grupės asmenų

²⁸¹ Teritorijų planavimo įstatymas, 8 str. 1 d. 1 p.

²⁸² 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.

²⁸³ Konstitucinis Teismas. 2008 m. balandžio 29 d., 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimai.

²⁸⁴ Konstitucija, 46 str.

²⁸⁵ Konstitucinis Teismas. 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas.

²⁸⁶ *Ibid.*

²⁸⁷ Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas, 2 str. 2 d. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 82-1965.

²⁸⁸ Konstitucinis Teismas. 2007 m. lapkričio 23 d. nutarimas.

interesą, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija²⁸⁹.

Architektūros srityje privačių ir bendrųjų visuomenės interesų sąsaja atsiskleidžia itin iliustratyviai – privatų asmens būstą pagal nuosavybės teisę galima priskirti individualiam asmens interesui, o jame gyvenančių asmenų sveikata (kurią tiesiogiai veikia jo architektūros sprendiniai), taip pat šio būsto įtaka šalies įvaizdžiui, kraštovaizdžiui, gamtos ar kultūros paveldui išsaugoti, jau yra bendrieji visuomenės interesai. Patys architektūros objektai – statiniai, urbanistiniai kompleksai, kraštovaizdis – negali būti suvokiami kaip privačios (arba vien kaip privačios) teisės objektai, nes jie formuoja visai visuomenei svarbią aplinką, kurios kokybė yra būtina oraus gyvenimo ir naudojimosi daugeliu kitų konstitucinių teisių sąlyga²⁹⁰. Šiuo požiūriu bene visus ginčus architektūros srityje galima priskirti viešojo intereso gynimui, nes taip išspręstas individualus ginčas turės ir atitinkamų padarinių visuomenei (apie tai plačiau tyrimo 3 dalyje).

Visa tai apžvelgus verta prisiminti, kad pats visuomeninių, valstybės, savivaldybių bendruomenių ir privačių interesų architektūros srityje derinimas Architektūros įstatyme buvo įvardytas viešuoju interesu²⁹¹. Viešojo intereso doktrinoje pažymima, kad tik suderintas individo, visuomenės, valstybės interesas laikytinas viešuoju interesu²⁹². Interesų derinimą, kaip svarbią viešojo intereso kategorijos dalį, yra pažymėję ir autoriai J. Gumbis²⁹³, E. Šileikis²⁹⁴. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus²⁹⁵. Taip pat tai, kad tarp asmens teisių ir laisvių iš vienos pusės ir visuomenės interesų – iš kitos neretai kyla konfliktų, o kartais atsiranda ir prieštaravimų. Demokratinėje visuomenėje tokie prieštaravimai sprendžiami derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų pusiausvyros²⁹⁶. Viešasis interesas, kaip bendras valstybės, visos visuomenės ar visuomenės dalies interesas, turi būti

²⁸⁹ Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.

²⁹⁰ Konstitucinis Teismas. 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas.

²⁹¹ Architektūros įstatymo 3 str. 2 d. 3 p.

²⁹² TRUMPULIS, U. Žmogaus <...>.

²⁹³ GUMBIS, J. Public <...>.

²⁹⁴ ŠILEIKIS, E. Viešasis <...>.

²⁹⁵ Konstitucinis Teismas. 1998 m. spalio 27 d. nutarimas.

²⁹⁶ Konstitucinis Teismas. 1997 m. vasario 13 d. nutarimas.

derinamas su individo autonominiais interesais, nes ne tik viešasis interesas, bet ir asmens teisės yra konstitucinės vertybės²⁹⁷.

Taigi šiame tyrime, neišskiriant nei svarbių ar mažiau svarbių (aukštesnių ar žemesnių) interesų, nei priešpriešinant bendruosius visuomenės interesus su individualiais asmens interesais, pritariant teismų suformuotam požiūriui, kad viešojo intereso turinys gali ir turi būti atskleidžiamas tik analizuojant konkrečioje situacijoje susiklostančias aplinkybes, manoma, kad architektūros srityje įgyvendinamų skirtingų interesų pažinimas, įvertinimas ir darnios jų pusiausvyros užtikrinimas ir yra pagrindinis jos teisinio reguliavimo tikslas.

2. ARCHITEKTŪROS SRITIES TEISINIU REGULIAVIMU SUDARYTOS VIEŠOJO INTERESO ĮGYVENDINIMO SĄLYGOS

Autorius E. Krivka nurodo, kad sąvokos „viešojo intereso apsauga“ ir „viešojo intereso gynimas“ turi daug bendro, tačiau nesutampa – viešojo intereso apsauga apima ne tik teisinio poveikio priemonių taikymą pažeidusiems viešąjį interesą asmenims, bet ir teisės aktuose įtvirtintas prevencines priemones ir šių priemonių įgyvendinimą, siekiant išsaugoti socialiai reikšmingų visuomenės poreikių tenkinimo esamas galimybes, sudaryti sąlygas šių galimybių tolesnei plėtotei ir užkirsti kelią viešojo intereso pažeidimams²⁹⁸. Šią autoriaus apibūdintą skirtį iš dalies galima susieti ir su teisės teorijoje įvardijamais teisės įgyvendinimo būdais, sąlygiškai atskiriant naudojimąsi teise, teisės laikymąsi ir teisės vykdymą nuo vadinamos ypatingos teisės įgyvendinimo formos – teisės taikymo (daugiausia nagrinėjant ginčus teisme ar komerciniame arbitaže)²⁹⁹. Remiantis tuo, toliau tyrime atskirai analizuojamos Lietuvoje galiojančiuose teisės aktuose nustatytos viešojo intereso architektūros srityje įgyvendinimo sąlygos, kaip visuomenės poreikių tenkinimo ir ginčų prevencijos dalis (disertacijos II dalis), ir pažeisto viešojo intereso gynimo sąlygos (disertacijos III dalis).

Šioje, antroje disertacinio tyrimo dalyje, atsižvelgiant į tai, kad ne visiems sukurtiems architektūros sprendiniams realizuoti būtina priimti administracinius sprendimus, viešojo intereso įgyvendinimo sąlygos

²⁹⁷ Konstitucinis Teismas. 1997 m. gegužės 6 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai.

²⁹⁸ KRIVKA, E. Viešojo intereso problema <...>.

²⁹⁹ BAUBLYS, L., et al. Teisės <...>, p. 392.

nagrinėjamos atskirai, pateikiant jų plačiąją sampratą, kuri apima šių sprendinių kūrimą, ir remiantis administracine teise, nagrinėjant administracinių sprendimų priėmimą. Taip pat atskirai analizuojamas savivaldybių vyriausiojo architekto, kaip tam tikro tarpininko tarp architektūros kūrimo ir jos viešojo administravimo, teisinis statusas ir jo administracinės diskrecijos klausimai.

Atsižvelgiant į tyrimo pirmoje dalyje aptartus architektūros santykių ypatumus, šioje dalyje vertinama, ar Lietuvoje nustatytas teisinis reguliavimas sudaro sąlygas įgyvendinti visuomenės interesus ir ypač – juos suderinti.

2.1 Viešojo intereso įgyvendinimas kuriant aplinką formuojančius sprendinius

2.1.1 Architektūrą kuriantys asmenys

Anksčiau buvo įvardyta, kad architektų profesija yra priskiriama reglamentuojamoms profesijoms, kuriomis verčiantis pagal įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatas tiesiogiai arba netiesiogiai reikalaujama turėti specifinę profesinę kvalifikaciją³⁰⁰. Reglamentuojamoms taip pat priskiriamos advokatų, notarų, antstolių, medicinos gydytojų, akušerių, odontologų, veterinarijos gydytojų, vaistinininkų ir kitos profesijos, įvardytos ES ir nacionaliniuose teisės aktuose, taip pat Konstitucinio Teismo praktikoje³⁰¹. Visų jų esminis bruožas – vertimasis privačia veikla už atlygį, priimant ne tik užsakovui, bet ir visai visuomenei svarbius sprendimus, t. y. privačioje veikloje įgyvendinant viešojo intereso užtikrinimo funkcijas³⁰².

Vienas iš reglamentuojamos profesinės veiklos reguliavimo būdų yra profesinės kvalifikacijos ir teisės verstis šia veikla suteikimas, kai asmuo atitinka tam tikras nustatytas sąlygas, į kurias visų pirma patenka ne tik išsilavinimo, bet ir sukauptos praktinės patirties reikalavimai. Patekimo į šią profesiją sąlygos kiekvienoje šalyje skiriasi – jų įvairovę gerai atspindi tiek Direktyvos 2005/36/EB prieduose pateiktas kiekvienos ES šalies narės

³⁰⁰ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB.

³⁰¹ *Ibid.*; Reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo įstatymas; Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2014 m. liepos 15 d. įsakymas Nr. 4-486 „Dėl Reglamentuojamų profesijų sąrašo patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2014-07-15, Nr. 2014-10267; 2016-05-09, Nr. 2016-11715; Konstitucinis Teismas. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas.

³⁰² Konstitucinis Teismas. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas.

architekto profesinę kvalifikaciją liudijančių dokumentų sąrašas³⁰³, tiek Europos architektų tarybos pristatomos kiekvienoje šalyje narėje skirtingos patekimo į profesiją sąlygos³⁰⁴. Nagrinėjant nurodytus šaltinius matyti, kad daugelyje šalių architekto vardas įgyjamas tik įgijus profesinę kvalifikaciją, tačiau Lietuvoje taip nėra – čia architekto vardas siejamas vien su išsilavinimu, o profesinę kvalifikaciją įgiję asmenys vadinami „atestuotais architektais“. Siekiant aiškiau atskleisti architektų ir atestuotų architektų teisinį statusą ir jo skirtumus, toliau nagrinėjami jų kvalifikacijos reikalavimai, teisės, pareigos ir atsakomybė.

2.1.1.1 Architektai

Architektūros įstatyme architektas apibrėžiamas kaip fizinis asmuo, turintis šiame įstatyme nustatytus reikalavimus atitinkantį išsilavinimą³⁰⁵. Minimalius architekto išsilavinimo reikalavimus ES šalių narių susitarimu įtvirtina Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo, kurioje nurodyta, kad architekto rengimas turi išlaikyti teorinių ir praktinių architektūrinio rengimo aspektų pusiausvyrą ir užtikrinti, kad asmuo įgytų tokių žinių ir įgūdžių: a) gebėjimą kurti architektūros projektus, kurie atitiktų tiek estetinius, tiek techninius reikalavimus; b) pakankamai žinių apie architektūros istoriją ir teorijas, susijusius menus, technologijas ir humanitarinius mokslus; c) žinių apie vaizduojamąjį meną ir jo įtaką architektūros projekto kokybei; d) pakankamai žinių apie miestų projektavimą, planavimą ir įgūdžius, reikalingus planavimo procese; e) supratimą apie santykį tarp žmonių bei pastatų ir tarp pastatų bei jų aplinkos ir apie poreikį susieti pastatus ir erdvę tarp jų su žmonių poreikiais ir masteliais; f) supratimą apie architekto profesiją ir architekto vaidmenį visuomenėje, ypač rengiant aprašus, kurie atsižvelgia į socialinius veiksnius; g) tyrimo ir projekto aprašų rengimo metodikos supratimą; h) supratimą apie konstrukcinį projektavimą, konstrukcines ir inžinerines problemas, susijusias su pastatų projektavimu; i) pakankamai žinių apie fizines problemas bei technologijas ir pastatų funkcijas, kad jų vidus būtų patogus ir jie būtų apsaugoti nuo atmosferos poveikio; j) būtinus projektavimo įgūdžius, kad galėtų patenkinti pastato

³⁰³ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB, V priedas.

³⁰⁴ Europos architektų taryba (ACE), 2018 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-07].

Prieiga per internetą: <<https://www.ace-cae.eu/about-us/ace-members/>>.

³⁰⁵ Architektūros įstatymas, 2 str. 1 d.

naudotojo reikalavimus atsižvelgiant į kainos veiksnių ir statybos normų sudaromus apribojimus; k) pakankamai žinių apie projektų koncepcijų pavertimo pastatais ir planų integravimo į bendrą planavimą, organizacijas, normas ir tvarką³⁰⁶. Direktyvoje apibrėžti architektų išsilavinimo reikalavimai, dėl kurių nei ES, nei nacionaliniu mastu diskusijų nekyla³⁰⁷, leidžia įsitikinti, kad šiai profesijai yra būtinas žinių universalumas ir kompleksiskumas, kurių reikia atsižvelgiant į architekto veiklos pobūdį ir jos reikšmę visuomenei.

Pagal Architektūros įstatymą, asmuo, įgijęs architekto išsilavinimą, pradeda vykdyti architekto veiklą, kuri vėliau sudaro architekto kvalifikacijos atestatui gauti reikalingą patirtį³⁰⁸. Architektūros įstatyme nurodomos veiklos, kurias architektai gali vykdyti dar neturėdami kvalifikacijos atestato: 1) rengti šio įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje nurodytus dokumentus vadovaujant atestuotam architektui; 2) projektuoti viešąsias erdves, kraštovaizdį ir urbanistines struktūras; 3) projektuoti želdynus; 4) projektuoti interjerą; 5) kurti architektūros elementų ir objektų dizainą; 6) vykdyti architektūros mokslinę ir (arba) pedagoginę veiklą; 7) atlikti architektūros ekspertinį vertinimą; 8) vykdyti kitą įstatymuose numatytą veiklą³⁰⁹. Taigi tik rengdami 1 dalyje nurodytus teritorijų planavimo dokumentus, statinių projektus ir nekilnojamojo kultūros paveldo tvarkybos projektus architektai veikia vadovaujami atestuotų architektų. Kitose srityse (įskaitant viešųjų erdvių, kraštovaizdžio, urbanistinių struktūrų projektavimą, ekspertinį vertinimą ir kt.), įstatymo leidėjo požiūriu, vien išsilavinimo pakanka priimti visuomenei svarbius sprendimus.

Tokiai abejonių keliančiai padėčiai įvertinti svarbu, kaip yra apibrėžiamos vien išsilavinimą turinčių architektų pareigos ir atsakomybė. Architektūros įstatyme nustatyta, kad visų architektų veikla grindžiama šiais pagrindiniais principais: 1) *architektūros reikšmės šalies kultūrai paisymo*;

³⁰⁶ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB.

³⁰⁷ Remiantis nurodytais direktyvos reikalavimais yra rengiamos ir Europos Tarybos notifikuojamos architektūros studijų programos visoje ES. Šiuo metu nei ES mastu, nei Lietuvoje nėra iniciatyvų nustatyti minimalius reikalavimus keisti, pildyti ar koreguoti. Atsižvelgiant į tai, architektų rengimo Lietuvoje reikalavimai šiame tyrime plačiau nenagrinėjami, o kiti dažniausiai akcentuojami architektūros studijų klausimai (studentų skaičius, dėstytojų kvalifikacija ir kt.) laikomi mažiau susijusiais su disertacinio tyrimo objektu. Tačiau tokiu būdu nėra paneigiama architektų išsilavinimo įtaka viešajam interesui įgyvendinti – manoma, kad šie klausimai verti atskirų, galbūt ne teisinių tyrimų.

³⁰⁸ Architektūros įstatymas, 2 str. 2 d.

³⁰⁹ *Ibid.*, 4 str.

tai reiškia, kad turi būti atsižvelgiama į šalies kultūrai svarbų architektūros vaidmenį prisidedant prie valstybės įvaizdžio formavimo, žmonių gyvenimo kokybės; 2) *darnaus vystymosi*; tai reiškia, kad turi būti atsižvelgiama į tai, jog architektūra, apimdama kūrybą ir inovacijas, prisideda prie darnios valstybės ir žmonių aplinkos kūrimo, yra svarbi ekonomikos ir socialinių santykių raidai; 3) *pagarbos kolegoms*; tai reiškia pagarbą gyvųjų ir mirusiųjų kolegų autoriaus teisėms, neatsižvelgiant į laiką ir aplinkybes, kada tos teisės buvo įgytos; 4) *atsakomybės*; tai reiškia, kad turi būti prognozuojami ir vertinami galimi veiklos padariniai ir įsisąmoninama veiklos svarba, atsižvelgiant į viešąjį interesą; 5) *meistriškumo*; tai reiškia, kad naudojantis žiniomis ir gebėjimais turi būti siekiama geriausio galutinio veiklos rezultato; 6) *atvirumo ir skaidrumo*; tai reiškia, kad turi būti bendradarbiaujama su kitų sričių specialistais ir suinteresuotais asmenimis, visuomenė informuojama ir konsultuojama, užtikrinamas visuomenės dalyvavimas projektuojant statinius, urbanistines struktūras ir kraštovaizdį³¹⁰.

Tame pačiame įstatyme įtvirtintos ir visų architektų, įskaitant ir profesinės kvalifikacijos neįgijusius, prievolės: 1) laikytis šio įstatymo ir kitų įstatymų, reglamentuojančių veiklą, kurią turi teisę vykdyti architektai, reikalavimų; 2) kelti savo profesinę kvalifikaciją; 3) vadovautis šio įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje nurodytais architektų veiklos principais ir šio įstatymo 11 straipsnyje nurodytais architektūros kokybės kriterijais; 4) nusišalinti nuo veiklos ar darbo, kuris tiesiogiai ar netiesiogiai gali išreikšti nepagarbą ir daryti neigiamą įtaką architektūrai, žmonėms, visuomenei, kultūrai ir architekto profesinei reputacijai; 5) užtikrinti viešojo intereso įgyvendinimą; 6) laikytis Lietuvos Respublikos architektų rūmų patvirtinto Architektų profesinės etikos kodekso reikalavimų³¹¹.

Pažymėtina, kad Architektūros įstatymo projekte buvo numatytos ir architektų teisės³¹², tačiau, atsižvelgus į Seimo kanceliarijos Teisės departamento pastabas, jos buvo pašalintos kaip perteklinės, neturinčios

³¹⁰ Architektūros įstatymas, 3 str. 1 d.

³¹¹ *Ibid.*, 5 str.

³¹² Įstatymo projekte buvo numatyta, kad architektai turi šias teises: 1) vykdyti šio įstatymo 4 straipsnyje nurodytą veiklą; 2) siekti įgyti architekto kvalifikacijos atestatą; 3) būti architektūros kūriniu autoriumi arba bendraautoriumi; 4) naudotis kituose įstatymuose numatytais teisėmis. Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo projektas, 5 str. 1 d. 2017-04-13, Reg. Nr. XIIP-4606(2) [interaktyvus, žiūrėta 2019-01-19]. Prieiga per internetą: < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9c522f40202511e79f4996496b137f39?jfwid=-g0zrz4bb7>>.

turinio ir nesukuriančios teisės normų, nes visos šios teisės yra išvestinės, kartojančios projekto ar kitų įstatymų nuostatas³¹³.

Iš Architektūros įstatyme nustatytų veiklos principų ir pareigų matyti, kad visiems architektams yra brėžiamos plačios įsipareigojimų visuomenei ribos, įskaitant tiesiogiai įvardytą viešojo intereso įgyvendinimo pareigą, kitas pareigas ir veiklos principus. Tačiau pažeidimų atveju tik atestuotiesiems architektams būtų įmanoma taikyti tam tikras nuobaudas³¹⁴, įskaitant ir tai, kad Rūmai galėtų kelti klausimą dėl tik atestuotų architektų (savo narių) profesinės etikos pažeidimų³¹⁵, nors pareiga laikytis profesinės etikos reikalavimų nustatyta visiems architektams. Vadinas, daugeliu visuomenei reikšmingų atvejų architektų statusą apibrėžiančios Architektūros įstatymo nuostatos yra tik deklaratyvios, nesukelia teisinių padarinių, nesukuria architekto teisių ir pareigų pusiausvyros, o tokia padėtis nėra palanki siekiui užtikrinti viešojo intereso įgyvendinimą.

2.1.1.2 Atestuoti architektai

Architektūros įstatyme apibrėžta ir atestuoto architekto sąvoka – jis apibūdinamas kaip architektas, turintis architekto kvalifikacijos atestatą³¹⁶. Šis atestatas patvirtina teisę vykdyti įstatyme apibrėžtą atestuoto architekto veiklą³¹⁷, jo siekiantys architektai turi atitikti Architektūros įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje nurodytuose įstatymuose (t. y. Statybos įstatyme, Teritorijų planavimo įstatyme, NKPAĮ, Saugomų teritorijų planavimo įstatyme) nustatytus kvalifikacinius ir profesinės patirties reikalavimus³¹⁸. Pagal Architektūros įstatymą, pats atestavimas taip pat vykdomas šių

³¹³ Lietuvos Respublikos Seimo Aplinkos apsaugos komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo projekto Nr. XIIP-4606(2). 2017-04-05 Nr. 107-P-10 [interaktyvus, žiūrėta 2019-01-19]. Prieiga per internetą: < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9c522f40202511e79f4996496b137f39?jfwid=-g0zrz4bb7>>.

³¹⁴ Architektūros įstatymas, 9 str. 2 d.; Teritorijų planavimo įstatymas, 40 str.; Statybos įstatymas, 12 str.

³¹⁵ Architektų rūmų įstatymas, 10 str.

³¹⁶ Architektūros įstatyme numatyta, kad architektas turi būti baigęs ne trumpesnes kaip penkerių metų (ne mažiau kaip 300 studijų kreditų apimties) universitetines architektūros krypties nuolatinės formos studijas ir įgijęs atitinkamą magistro kvalifikacinį laipsnį arba jam lygiavertę aukštojo mokslo kvalifikaciją. Architektūros įstatymas, 2 str. 5 d., 6 str. 1 d.

³¹⁷ *Ibid.*, 7 str. 1 d.

³¹⁸ *Ibid.*, 9 str. 1 d.

įstatymų nustatytais atvejais, tvarka ir terminais³¹⁹, neskaitant to, kad bendruosius architektų atestavimo reikalavimus nustato Architektų rūmų įstatymas³²⁰. Taigi pagal dabar galiojančią teisinę reguliavimą galima spręsti, kad architekto profesinė kvalifikacija yra viena ir nedaloma, tačiau ji įgyjama tuo metu, kai architektas įgyja teisę vykdyti bent vieną iš nurodytuose (šiuo požiūriu, specialiuose) įstatymuose apibrėžtų architekto veiklų.

Kaip jau minėta, tik tam tikrai architekto veiklai yra reikalaujama turėti profesinę kvalifikaciją – tai veikla, nurodyta įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje, pagal kurią atestuoti architektai gali veikti kaip atestuoti statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovai, teritorijų planavimo vadovai, nekilnojamojo kultūros paveldo tvarkybos projektų vadovai, nekilnojamojo kultūros paveldo ir saugomų teritorijų specialiojo planavimo vadovai ir kt.³²¹. Į šias veiklas nebuvo dar įtraukta želdynų projektų rengimo vadovų veikla, numatyta Želdynų įstatyme³²², kuriai atestuotis taip pat gali ir architektai.

Pažymėtina, kad nurodytuose įstatymuose nustatytos architekto veiklos papildomai skaidomos pagal statybos techninės veiklos sritis (jų yra 8), statinių kategorijas (4), teritorijų planavimo dokumentų rūšis (2) ir porūšius (2 kompleksinio teritorijų planavimo ir 3 specialiojo teritorijų planavimo), teritorijų planavimo lygmenis (3), taip pat skirtingas projektų rūšis (3). Visą susumavus matyti, kad šiuo metu architektų atestavimas vykdomas pagal 47

³¹⁹ Architektūros įstatymas, 9 str. 2 d.

³²⁰ Architektų rūmų įstatymas, 3 str. 1 d. 1, 2 p., 11 str.

³²¹ Atestuoti architektai gali: 1) Statybos įstatyme nustatytais atvejais rengti statinio projektus, vadovauti statinio statybos techninės veiklos pagrindinėms sritims (eiti statinio statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovo pareigas); 2) Teritorijų planavimo įstatyme nustatytais atvejais rengti teritorijų planavimo dokumentus, vadovauti teritorijų planavimo dokumentų rengimui; 3) NKPAĮ nustatytais atvejais vykdyti su nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga susijusią veiklą: rengti tvarkybos darbų projektus ir vadovauti tvarkybos darbų projektavimui, eiti nekilnojamojo kultūros paveldo statinių statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovo pareigas, rengti nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo dokumentus, vadovauti nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo dokumentų rengimui; 4) Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatyme nustatytais atvejais rengti saugomų teritorijų specialiojo teritorijų planavimo dokumentus ir vadovauti saugomų teritorijų specialiojo teritorijų planavimo dokumentų rengimui. Architektūros įstatymas, 8 str. 1 d.

³²² Želdynų įstatymas, 19 str. 4 d.

veiklos sritis, kas sunkiai atlaikytų bet kokią proporcingumo testą (plačiau apie atestavimą žr. 3.3.2.3.1 skyriuje).

Atestuotų architektų veiklos principai, jų teisės ir pareigos Architektūros įstatyme atskirai neapibrėžiamos – pagal šį įstatymą, atestuotų architektų veiklai taikomi tie patys reikalavimai, kaip ir visiems architektams, tik papildomai pažymint, kad atestuoti architektai privalo kelti architekto kvalifikaciją šio įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje nurodytuose įstatymuose nustatytais atvejais ir sąlygomis³²³. Vis dėlto atsakomybės požiūriu, situacija visiškai kitokia – atestuotiesiems architektams keliami kur kas aukštesni atsakomybės standartai. Už teisės aktuose nurodytus pažeidimus jų kvalifikacijos atestatų galiojimas gali būti stabdomas arba naikinamas, taip pat gali būti pareiškiamas įspėjimas, kurio pakartotinumą kuria pagrindus atitinkamoms griežtesnio pobūdžio nuobaudoms³²⁴. Remiantis įstatymais, vykdoma ir atestuotų architektų profesinės etikos priežiūra, kurios principų pažeidimas yra pagrindas stabdyti architekto kvalifikacijos atestato galiojimą³²⁵. Taigi, kitaip nei vien išsilavinimą turintys architektai, atestuoti architektai yra varžomi kur kas griežtesnės atsakomybės.

Vertinant atestuotų architektų teisinį statusą svarbu ir tai, kad nuo 2017 m. sausio 1 d. visi atestuoti architektai yra profesinę savivaldą įgyvendinančių Rūmų nariai³²⁶. Šios organizacijos veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas³²⁷ ir specialus Architektų rūmų įstatymas, kuriame nustatytos papildomos atestuotų architektų, kaip Rūmų narių, pareigos ir teisės³²⁸. Taigi atestuoti architektai, kitaip nei neatestuoti, dar turi papildomų, su profesinės savivaldos įgyvendinimu susijusių išipareigojimų.

Iš nurodytų atestuoto architekto statusą reglamentuojančių teisės aktų nuostatų matyti, kad šiuo metu Lietuvoje kartu įgyvendinamos dvi architektų

³²³ Architektūros įstatymas, 9 str. 5 d.

³²⁴ Statybos įstatymas, 12 str.; Teritorijų planavimo įstatymas, 40 str.

³²⁵ *Ibid.*, 12 str. 14 d. 4 p.

³²⁶ Architektų rūmų įstatymas, 4 str. 1 d.

³²⁷ Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 25-745.

³²⁸ Rūmų narys turi teisę: 1) dalyvauti Rūmų veikloje, teikti pastabas ir pasiūlymus dėl Rūmų veiklos; 2) rinkti ir būti išrinkti į Rūmų organus; 3) naudotis Rūmų teisinėmis ir kitokiomis paslaugomis; 4) gauti informaciją apie Rūmų veiklą; 5) apskųsti teismui Rūmų valdymo ir kitų organų sprendimus; 6) įgyvendinti kitas Rūmų statute numatytas teises. Rūmų narys privalo: 1) laikytis Rūmų statuto, profesinės etikos kodekso nuostatų; 2) mokėti nario mokestį; 3) vykdyti privalomus Rūmų valdymo ar kitų organų nurodymus; 4) teikti informaciją apie savo, kaip architekto, veiklą, kaip yra numatyta Rūmų statute; 5) vykdyti kitas pareigas, kurias nustato Rūmų statusas. Architektų rūmų įstatymas, 4 str. 5, 6 d.

kaip reglamentuojamos profesijos reguliavimo formos – licencijavimas (atestavimas) ir privaloma registracija profesinės savivaldos organizacijoje³²⁹. Vien jau šis, pereinamąjį laikotarpį žymintis, faktas leidžia teigti, kad architektų ir atestuotų architektų statusas reguliuojamas nesistemiškai. Taip pat analizė rodo, kad architektų atestavimą reguliuoja iš viso 7 įstatymai, kurie nustato daugelį skirtingų veiklos sričių, skirtingus kvalifikacinius reikalavimus, skirtingą atestavimo tvarką bei atsakomybės pagrindus, tad galima teigti, kad atestuoto architekto statusas šiuo metu reguliuojamas nenuosekliai ir painiai, tai mažina visuomenės informuotumą ir didina riziką, kad dalis visuomenei svarbių sprendimų bus priimta nekvalifikuotų, profesinės etikos nevaržomų ir atsakomybės neprisiimančių asmenų.

Nurodytuose įstatymuose, atestavimo reikalavimus siejančiuose su konkrečiais projektiniais dokumentais, apibrėžiamas ir pačių šių dokumentų poreikis, taip nulemiama, kuriais atvejais yra reikalaujama architekto profesinė kvalifikacija ir kada ji nėra privaloma. Vertinant tokią reguliavimą būtų galima manyti, kad įstatymų leidėjas architektūros srityje išskyrė visuomenei svarbias sritis ir jų atžvilgiu reikalauja turėti kvalifikaciją, o visuomenei mažiau reikšmingus sprendimus leidžiama priimti architektui, turinčiam tik architektūrinį išsilavinimą, arba visai tokio išsilavinimo neturintiems asmenims. Tokia schema būtų iš dalies pagrįsta, jei išskiriant šias sritis būtų atsižvelgta į visus visuomeninės reikšmės aspektus. Vis dėlto iš nurodytų įstatymų matyti, kad nemažai visuomenei svarbių sprendimų vis dar yra likę priskirta profesinės kvalifikacijos neįgijusių ir atsakomybės neprisiimančių architektų ir net kitų, architektūrinio išsilavinimo neturinčių, asmenų kompetencijai.

Iš tokių sprendimų pirmiausia paminėtinas viešųjų erdvių klausimas, dėl kurių bene dažniausiai kyla diskusijų visuomenėje (pavyzdžiui, Lukiškių aikštės ar Reformų sodo Vilniuje, Vienybės aikštės Kaune, pėsčiųjų bulvarų Šiauliuose ir kt.³³⁰). Pažymėtina tai, kad nei viešųjų erdvių, nei aikščių ar skverų nėra tarp reglamentuose apibrėžtų statybos objektų –

³²⁹ RANDALL, G. E. *Understanding Professional Self-Regulation*, 2000, p. 1-2 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-23]. Prieiga per internetą: <http://www.oavt.org/self_regulation/docs/about_selfreg_randall.pdf>; SCHULTZE R. What Does It <...>.

³³⁰ Beveik visi šie viešojoje erdvėje kritikuoti projektai buvo pateikti prie Rūmų veikiančioms regioninėms architektūros taryboms svarstyti. Lietuvos architektų rūmai [interaktyvus. Žiūrėta 2019-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/ekspertavimas/>>.

viešosios erdvės paprastai projektuojamos arba kaip gatvės, arba tiesiog kaip nesudėtingų inžinerinių statinių rinkiniai³³¹, kurių projektams, pagal tyrime apibūdintą reguliavimą, ne tik architektūriniai konkursai, bet ir pati architektūrinė dalis nėra privaloma³³².

Taip pat atkreiptinas dėmesys į nesudėtingųjų statinių projektavimą – juos gali projektuoti tiek neatestuoti architektai, tiek inžinieriai³³³. Nesudėtingiesiems statiniams priskiriami paprastų konstrukcijų gyvenamieji ir negyvenamieji pastatai, kurių didžiausias aukštis yra 8,5 metro, plotas iki 80 kvadratinųjų metrų, taip pat paprastų konstrukcijų inžineriniai statiniai³³⁴. Pastato ir inžinerinio statinio paprastų konstrukcijų požymius ir techninius parametrus nustato normatyviniai statybos techniniai dokumentai³³⁵. Reikia pasakyti, kad nesudėtingųjų statinių sąrašas sudaromas neatsižvelgiant į statinių statybos vietą, jos reikšmingumą ir kitus anksčiau aptartus aspektus. Taigi, remiantis tik vienu visuomenei svarbiu aspektu (statinio mechaniniu atsparumu), asmenims, nevaržomiems profesinės etikos reikalavimų ir nerizikuojantiems dėl veiklos pažeidimų netekti atestato, leidžiama projektuoti žmonių gyvenamąją ir darbo aplinką, formuoti kraštovaizdį, miestų viešąsias erdves, kurti šalies įvaizdį, įgyvendinti kitus anksčiau nagrinėtus visuomenės interesus.

Šiuo atžvilgiu pažymėtina, kad iki 2018 m. tokie pat laisvi reikalavimai galiojo net ir neypatingiesiems statiniams – neatestuoti architektai galėjo projektuoti iki 2000 m² ploto ir 20 m aukščio pastatus, iki 1000 stacionarių vietų sporto statinius ir kitus šiai kategorijai priskiriamus gyvenamuosius ir negyvenamuosius statinius³³⁶. Vis dėlto, pripažinus jų svarbą visuomenei, Statybos įstatymo reikalavimai buvo pakeisti, atestato privalomumą numatant ir neypatinguosius statinius projektuojantiems bei statantiems asmenims³³⁷.

³³¹ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2016 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. D1-713 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.01.03:2017 „Statinių klasifikavimas“ patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2016-11-21, Nr. 2016-27168.

³³² Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2016 m. lapkričio 7 d. įsakymas Nr. D1-738 „Dėl statybos techninio reglamento STR1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“ patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2016-11-11, Nr. 2016-26687.

³³³ Statybos įstatymas, 12 str. 9 d.

³³⁴ *Ibid.*, 2 str. 30 d.

³³⁵ STR 1.01.03:2017 „Statinių klasifikavimas“, 1 p.

³³⁶ *Ibid.*, 2, 13 p.

³³⁷ Lietuvos Respublikos statybos įstatymo Nr. I-1240 pakeitimo įstatymas, 14 str. *Teisės aktų registras*, 2016-07-13, Nr. 2016-20300.

Teritorijų planavimo srityje taip pat tik neseniai buvo pripažintas esminis atestuoto architekto vaidmuo rengiant kompleksinio teritorijų planavimo dokumentus – nuo 2017 m. vadovauti rengiant kompleksinio teritorijų planavimo dokumentus turi teisę tik fizinis asmuo, įgijęs aukštąjį universitetinį meno studijų srities architektūros krypties arba jam lygiavertį išsilavinimą ir gavęs atestavimą atliekančios organizacijos kvalifikacijos atestatą³³⁸. Tačiau šio įstatymo pakeitimo įstatyme buvo numatyta, kad fiziniams asmenims, turintiems anksčiau išduotą galiojančią teritorijų planavimo specialisto kvalifikaciją suteikiančią atestatą, nustatyto išsilavinimo reikalavimas netaikomas keičiant atestatą nustatyta tvarka³³⁹. Be to, 2014 m. dauguma teritorijų planavimo uždavinių buvo perkelta į žemėtvarkos projektus, kuriuos rengti gali ne tik architektai, bet ir matininkai³⁴⁰. Taigi, jei keičiant Teritorijų planavimo įstatymą buvo siekta, kad kompleksinio teritorijų planavimo uždavinius spręstų kvalifikuoti architektai, tai šis siekis buvo įgyvendintas tik iš dalies, o perkėlus teritorijų planavimo uždavinius į žemėtvarkos dokumentus, gautas netgi priešingas rezultatas – dauguma funkcinių, erdvinių sprendimų buvo perduota jiems reikalingos kvalifikacijos neturintiems ir architektų profesinės etikos nevaržomiems asmenims.

Prie to, kad ne visuose visuomeninei svarbiuose projektuose dalyvauja kvalifikuotas architektas, prisideda ir įstatymų neatitinkantis poįstatyminis reguliavimas. Pavyzdžiui, Statybos įstatyme numatyta, kad visų antžeminių statinių ir tų požeminių (povandeninių) statinių, kurie skirti žmonėms gyventi, dirbti ar kitoms jų reikmėms tenkinti, be kitų nustatytų statinio projekto dalių, statinio projekto architektūrinė dalis yra privaloma³⁴¹, tačiau šį įstatymą detalizuojantis statybos techninis reglamentas projekto dalių

³³⁸ Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo Nr. I-1120 40 straipsnio pakeitimo įstatymas, 1 str. *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. 2016-20325.

³³⁹ Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo Nr. I-1120 40 straipsnio pakeitimo įstatymas, 2 str. 4 d.

³⁴⁰ Lietuvos Respublikos žemės įstatymas, 37, 40 str. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 34-620; 2004, Nr. 28-868; Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. spalio 4 d. įsakymas Nr. 3D-452/D1-513 „Dėl Žemės sklypų formavimo ir pertvarkymo projektų rengimo ir įgyvendinimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 149-5420. Pagal Nacionalinės žemės tarnybos pateiktus duomenis, nuo 2011 m. iki 2017 m. žemės sklypų formavimo ir pertvarkymo projektų skaičius padidėjo nuo 1718 iki 7093 per metus. Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos 2017 m. veiklos ataskaita [interaktyvus. Žiūrėta 2019-03-11]. Prieiga per internetą: <<http://nzt.lt/go.php/lit/Ataskaitos/4>>.

³⁴¹ Statybos įstatymas, 25 str. 1 d.

(įskaitant architektūrinę) supaprastinto projekto atveju apskritai nereikalauja³⁴². Įstatyme nustatytas architektūrinės dalies privalomumas šiame poįstatyminiame akte apskritai nėra įtvirtintas – jame nurodoma, kad kiekvienu konkrečiu atveju techninio projekto sudedamosios dalys nustatomos atsižvelgus į projektuojamo statinio specifiką³⁴³. Toks poįstatyminis reguliavimas suponuoja tai, kad ir visuomenei svarbiais pripažintų, ypač – inžinerinių statinių (tiltų, aikščių ir kt.) atvejais, kuriais pagal Statybos įstatymą architektūrinė dalis ir pats kvalifikuotas architektas turėtų būti privalomas, projektai dažnai rengiami jam nedalyvaujant³⁴⁴.

2.1.2 Kiti įtaką architektūros sprendiniams darantys asmenys

Architektūros įstatyme iš esmės naujų planavimo, projektavimo ar visuomenės dalyvavimo procedūrų nesukurta (tai kritiškai pastebėta ir visuomenės pastabose įstatymo projektui³⁴⁵). Tad šiame skyriuje apžvelgiama, kokie kiti aktualiuose įstatymuose apibrėžti privatūs asmenys turi didžiausią įtaką architektūriniams sprendiniams, ir ar ši įtaka proporcinga atsakomybei prieš visuomenę.

Dauguma architektūrai svarbių sprendimų priimama įgyvendinant du jau nagrinėtus įstatymus – Teritorijų planavimo įstatymą ir Statybos įstatymą. Taip pat kažkiek sprendimų priimama savarankiškai įgyvendinant NKPAĮ (rengiant tvarkomųjų paveldosaugos darbų (tvarkybos) projektus³⁴⁶) bei Želdynų įstatymą (rengiant želdynų projektus³⁴⁷), tačiau dažniausiai juose numatyti sprendimai patenka į minėtų dviejų pagrindinių įstatymų reguliavimo sritį. Saugomų teritorijų įstatyme savarankiškų aplinkos formavimo procesų nenumatoma ir jis taip pat yra taikomas kartu su Teritorijų planavimo ir Statybos įstatymais³⁴⁸. Taigi toliau nagrinėjamas

³⁴² STR1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 29 p.

³⁴³ *Ibid.*, 33 p.

³⁴⁴ Architektų apklausa <...>.

³⁴⁵ Vilniaus miesto savivaldybės Visuomeninės miesto planavimo komisijos pasiūlymai Architektūros įstatymo projektui. 2017-03-20 Nr. G-2017-3542 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-19]. Prieiga per internetą: < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9c522f40202511e79f4996496b137f39?jfwid=-g0zrz4bb7>>.

³⁴⁶ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 3-37; 2004, Nr. 153-5571.

³⁴⁷ Lietuvos Respublikos želdynų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 80-3215.

³⁴⁸ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 63-1188; 2001, Nr. 108-3902.

šiuose dviejuose įstatymuose apibrėžtų teritorijų planavimo ir statybos dalyvių statusas ir galima įtaka tuose santykiuose, kuriuose priimti architektūrai svarbius sprendimus išimtinę teisę turi atestuoti architektai, veikdami kaip kompleksinio teritorijų planavimo vadovai³⁴⁹ arba statinio projekto architektūrinės dalies vadovai³⁵⁰.

2.1.2.1 Teritorijų planavimo procesų dalyviai

Nagrinėjant Teritorijų planavimo įstatymą iškart reikia pažymėti, kad atestuotas architektas jame nėra įvardytas kaip savarankiškas teritorijų planavimo procesų dalyvis – architekto išsilavinimas minimas tik apibrėžiant teritorijų planavimo dokumentui rengti vadovaujančio teritorijų planavimo vadovo statusą³⁵¹.

Pagal nurodytą įstatymą, rengiant teritorijų planavimo dokumentus veikia ir tokie asmenys: 1) teritorijų planavimo rengėjas – fizinis asmuo, juridinis asmuo ar jo padalinys, kita organizacija ar jos padalinys, šio įstatymo ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka turintis teisę ES rengti teritorijų planavimo dokumentus³⁵²; 2) teritorijų planavimo organizatorius – Vyriausybės įgaliotas viešojo administravimo subjektas, savivaldybės administracijos direktorius, įstatymų nustatytas asmuo, organizuojantis teritorijų planavimo dokumentų rengimą, derinimą, tikrinimą, viešinimo procedūras ir teikimą tvirtinti³⁵³; 3) teritorijų planavimo iniciatorius – fizinis asmuo, juridinis asmuo ar jo padalinys, kita organizacija ar jos padalinys, turintis planavimo iniciatyvos teisę ir galintis tik savo valia ir sprendimu teikti savivaldybei ar kitų įstatymų nustatytiems specialiojo teritorijų planavimo organizatoriams pasiūlymus dėl vietovės lygmens teritorijų planavimo dokumentų rengimo, keitimo ar koregavimo ir (ar) finansavimo³⁵⁴. Iš įstatyme pateikto apibrėžimo galima matyti, kad teritorijų planavimo dokumento rengėjas suvokiamas kaip sutartį su planavimo organizatoriumi pasirašantis asmuo, paslaugos teikėjas, kuriuo yra arba kurio sudėtyje veikia atestuotas architektas. Atsižvelgiant į mažiau reikšmingą santykį tarp rengėjo ir jo sudėtyje dirbančio atestuoto architekto, šiame skyriuje plačiau apžvelgiama

³⁴⁹ Teritorijų planavimo įstatymas, 40 str.

³⁵⁰ Statybos įstatymas, 12 str.

³⁵¹ Teritorijų planavimo įstatymas, 2 str. 35 d., 40 str. 1 d. 2 p.

³⁵² *Ibid.*, 2 str. 31 d.

³⁵³ *Ibid.*, 2 str. 34 d.

³⁵⁴ *Ibid.*, 6 str. 3 d.

planavimo organizatoriaus ir planavimo iniciatoriaus įtaka atestuoto architekto sprendimams.

Nagrinėjant tiek teritorijų planavimą, tiek statybą privalu pažymėti, kad bene visi aplinką formuojantys sprendimai šiose srityse priimami remiantis projektavimo darbų rangos sutartimis. Civiliniame kodekse numatyta, kad projektavimo darbų sutartimi rangovas įsipareigoja atlikti pagal užsakovo užduotį projektavimo darbus, parengti techninius dokumentus ar sukurti kitokį darbų rezultatą ir perduoti jį užsakovui, o užsakovas įsipareigoja priimti darbų rezultatą ir sumokėti už atliktą darbą³⁵⁵. Taip pat kodekse įtvirtinta, kad rangovas privalo atlikti darbus pagal užduoties ir kitų pradinių duomenų nustatytus reikalavimus ir gali nuo jų nukrypti tik jeigu užsakovas sutinka³⁵⁶. Taigi iš Civilinio kodekso nuostatų matyti, kad projektavimą (taip pat ir planavimą) finansuojantis užsakovas gali turėti didelę įtaką atestuoto architekto sprendimams. Kažkiek šios įtakos yra pagrįsta, nes atestuotas architektas, be kita ko, įgyvendina užsakovo interesus. Vis dėlto neužtikrinus atestuoto architekto nešališkumo, užsakovo interesų atstovavimas gali lemti kitų visuomenės interesų pažeidimą.

Teritorijų planavimo įstatymas atestuoto architekto santykio su užsakovu nereguliuoja daugiau nei Civilinis kodeksas – pagal šį įstatymą, teritorijų planavimo dokumento rengėjas įgyvendina planavimo organizatoriaus nustatytus planavimo tikslus ir planavimo programą³⁵⁷. Papildomų nuostatų neįtvirtinta ir Kompleksinio teritorijų planavimo taisyklėse³⁵⁸ bei Pasiūlymų teikimo dėl teritorijų planavimo proceso inicijavimo tvarkos apraše³⁵⁹. Teisės aktuose tiesiogiai nėra nustatyta jokių saugiklių, kuriais remdamasis atestuotas architektas galėtų atmesti nepagrįstus planavimo organizatoriaus ar iniciatoriaus reikalavimus priimti vienus ar kitus aplinką formuojančius sprendimus. Vienintelis saugiklis šiuo atveju gali būti bendroji sutarčių teisės nuostata, kad šalys negali pakeisti, apriboti ar panaikinti imperatyviųjų teisės normų galiojimo ir taikymo³⁶⁰, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad teritorijų

³⁵⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, 6.700 str.

³⁵⁶ *Ibid.*, 6.701 str.

³⁵⁷ Teritorijų planavimo įstatymas, 24, 25 str.

³⁵⁸ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. sausio 2 d. įsakymas Nr. D1-8 „Dėl Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklių patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2014-01-06, Nr. 2014-00025.

³⁵⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. gruodžio 18 d. nutarimas Nr. 1265 „Dėl Pasiūlymų teikimo dėl teritorijų planavimo proceso inicijavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 139-7011.

³⁶⁰ Civilinis kodeksas. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, 6.157 str.

planavimas yra interesų derinimo priemonė³⁶¹, taip pat į tai, kad tik nedaugelis jame priimamų kokybinių sprendimų yra iš anksto nustatyti norminių teisės aktų, galima teigti, kad planavimo organizatoriaus ar iniciatoriaus įtaka priimamiems aplinkos formavimo sprendimams yra itin didelė.

Būtina pažymėti ir tai, kad įstatymų leidėjas teritorijų planavimo srityje siekė užtikrinti, jog planavimo organizatoriaus statusą galėtų įgyti tik nešališkos valstybės ir savivaldybių institucijos, kurios pačios yra (ar bent turėtų būti) suinteresuotos darnia visuomenės interesų pusiausvyra³⁶², o savo privačia nauda suinteresuotiems asmenims – žemės sklypų savininkams – įstatyme numatytas tik planavimo iniciatorių vaidmuo, apsiribojant pasiūlymų savivaldybei teikimu ir teritorijų planavimo proceso finansavimu³⁶³. Tačiau, nepaisant Konstitucijoje įtvirtinto ir Konstitucinio Teismo plačiai atskleisto įstatymų viršenybės poįstatyminiams aktams principo, pagal kurį poįstatyminis aktas negali pakeisti įstatymo, jam prieštarauti, sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis³⁶⁴, nurodytas įstatyminis reguliavimas poįstatyminiame akte buvo išplėstas, planavimo iniciatoriui priskiriant papildomas, nagrinėjamai temai reikšmingas teises ir pareigas.

Pagal Teritorijų planavimo įstatymą, fiziniai asmenys, juridiniai asmenys ar jų padaliniai, kitos organizacijos ar jų padaliniai turi planavimo iniciatyvos teisę ir gali Vyriausybės nustatyta tvarka ir sąlygomis tik savo valia ir sprendimu teikti savivaldybei ar kitų įstatymų nustatytiems specialiojo teritorijų planavimo organizatoriams pasiūlymus dėl vietovės lygmens teritorijų planavimo dokumentų rengimo, keitimo ar koregavimo ir (ar) finansavimo³⁶⁵. Tačiau poįstatyminiu aktu – Pasiūlymų teikimo dėl teritorijų planavimo proceso inicijavimo tvarkos aprašu – planavimo iniciatoriui suteikiama teisių ir pareigų, platesnių nei vien pasiūlymų teikimas ir planavimo procesų finansavimas, apimant ir tas, kuriomis jis gali daryti tiesioginę įtaką konkreitiems teritorijų planavimo sprendiniams. Pagal šį aprašą, suinteresuotas asmuo – planavimo iniciatorius – gali: 1) rengti, keisti ar koreguoti teritorijų planavimo dokumentą pagal Lietuvos Respublikos įstatymuose ir teisės aktuose nustatytus reikalavimus; 2) savo

³⁶¹ Teritorijų planavimo įstatymas, 2 str. 26 d.

³⁶² *Ibid.*, 2 str. 34 d.

³⁶³ *Ibid.*, 6 str. 3 d.

³⁶⁴ Konstitucinis Teismas. 1997 m. gruodžio 3 d., 2000 m. balandžio 5 d., 2002 m. vasario 19 d., 2004 m. kovo 5 d. nutarimai.

³⁶⁵ Teritorijų planavimo įstatymas, 3 str. 2 d.

nuožiūra pasirinkti teritorijų planavimo dokumentų rengėją; 3) finansuoti ar iš dalies finansuoti vietovės lygmens teritorijų planavimo dokumento rengimą, keitimą ar koregavimą; 4) organizatoriaus vardu kreiptis į atitinkamas institucijas, kad jos pateiktų teritorijų planavimo sąlygas (esant tokiai poįstatyminei normai, papildomas organizatoriaus įgaliojimas ir įstatymu nustatytas jo dalyvavimas šiuose procesuose jau tampa neprivalomas – past.); 5) planavimo organizatoriaus vardu teikti teritorijų planavimo dokumento projektą viešinti, derinti, tikrinti ir tvirtinti (taip pat neturint papildomo organizatoriaus įgaliojimo ir su juo nederinant šiose procedūrose priimamų, organizatoriui įstatymu priskiriamų sprendimų – past.)³⁶⁶.

Kitai tariant, suinteresuotam privačiam asmeniui suteikiama teisė organizuoti teritorijų planavimo procesus, kuriuos pagal įstatymą turėtų organizuoti nešališkas asmuo – planavimo organizatorius. Akivaizdu, jog toks poįstatyminis reguliavimas didina riziką, kad visuomenės interesų pusiausvyros konkrečioje situacijoje nebus pasiekta. Kartu kyla klausimas, ar šiuo atveju nėra pažeidžiamas konstitucinis įstatymų viršenybės principas.

2.1.2.2 Statybos dalyviai

Statybos įstatyme juo reguliuojamo proceso dalyviai apibrėžiami detaliau nei Teritorijų planavimo įstatyme. Pagal šį įstatymą, statybos dalyviai yra: 1) statytojas (užsakovas); 2) tyrėjas; 3) statinio projektuotojas; 4) statinio projekto ar statinio ekspertizės rangovas; 5) rangovas; 6) statinio statybos techninis prižiūrėtojas, statinio statybos techninės priežiūros rangovas; 7) statybos produktų gamintojas, importuotojas, platintojas, įgaliotasis atstovas³⁶⁷. Statybos dalyviai taip pat yra statinio projektavimo valdytojas ir statinio statybos valdytojas³⁶⁸. Statybos dalyvių teisės ir pareigos apibrėžiamos Statybos įstatyme³⁶⁹, o detalizuojamos normatyviniuose statybos techniniuose dokumentuose³⁷⁰.

Kaip ir teritorijų planavimo srityje, atestuotas architektas nelaikomas statybos dalyviu – jis arba savarankiškai vykdo projektuotojo veiklą, arba

³⁶⁶ Pasiūlymų teikimo dėl teritorijų planavimo proceso inicijavimo <...>, 12, 13 p.

³⁶⁷ Statybos įstatymas, 13 str. 1 d.

³⁶⁸ *Ibid.*, 13 str. 2 d.

³⁶⁹ *Ibid.*, 14–22 str.

³⁷⁰ *Ibid.*, 2 str. 33 d.

dirba jo sudėtyje darbuotojo statusu³⁷¹, įgyvendindamas projektavimo rangos darbų sutartį. Taip pat atestuotam architektui (projektuotojui apskritai) nėra draudžiama imtis bet kurio kito statybos dalyvio veiklos arba vykdyti ją kartu su projektuotojo pareigomis, kas kelia pagrįstų abejonių dėl galimybės išsaugoti objektyvumą ir nešališkumą. Pavyzdžiui, atstovaudamas statytojui, projektuotojas pats sau užsako ir koordinuoja tyrinėjimų atlikimą, talkindamas užsakovui formuoja sau projektavimo užduotį, teikia prašymus statybą leidžiančių dokumentų išdavimui, kurio metu tikrinami jo sukurti sprendiniai ir pan.³⁷² Projektuotojui sutampant su statybos darbų rangovu, tas pats asmuo vykdo savo atliekamų statybos darbų atitikties projektui priežiūrą, įgyvendina sau pateiktus kokybinius reikalavimus ir pan.³⁷³

Veikdamas statybos srityje, atestuotas architektas gali eiti tam tikras konkrečias statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovų pareigas: statinio projekto vadovo, statinio projekto dalies vadovo, statinio projekto vykdymo priežiūros vadovo, statinio projekto dalies vykdymo priežiūros vadovo, statinio specialiųjų statybos darbų vadovo, statinio statybos techninės priežiūros vadovo, specialiųjų statybos darbų techninės priežiūros vadovo, statinio projekto ekspertizės vadovo, statinio projekto dalies ekspertizės vadovo, statinio ekspertizės vadovo, statinio dalies ekspertizės vadovo³⁷⁴. Architektams nėra leidžiama eiti tik statinio statybos vadovų pareigų³⁷⁵. Atestuoti architektai (beje, kaip ir neatestuoti) gali įgyti ir statinio architekto statusą, siejamą su statinio autoryste³⁷⁶. Tačiau, nepaisant statinio projekto sprendinių kompleksiskumo, vadovauti projekto rengimui (eiti projekto vadovo pareigas) gali ne tik architektas, bet ir inžinierius³⁷⁷. Atsižvelgiant į galimas įtakos formuojamiems aplinkos sprendiniams apimtį, būtent užsakovo (statytojo) ir statinio projekto vadovo santykių su atestuotu

³⁷¹ Statinio projektuotojas – Lietuvos Respublikos ar užsienio valstybės fizinis asmuo, juridinis asmuo ar kita užsienio organizacija, juridinio asmens ar kitos užsienio organizacijos padaliniai (tarp jų statybos, architektūros ar kita su šiomis sritimis susijusi mokslo ir studijų institucija), turintys šio įstatymo nustatytą teisę užsiimti statinio projektavimu. *Ibid.*, 2 str. 71 d.

³⁷² *Ibid.*, 14 str. 1 d.

³⁷³ *Ibid.*, 18 str. 7 d.

³⁷⁴ Statybos įstatymas, 12 str. 2 d.

³⁷⁵ *Ibid.*, 12 str. 4 d.

³⁷⁶ Statinio architektas – architektas, kuris yra statinio, kaip architektūros kūrinio, autorius ir (ar) statinio projekto architektūrinės dalies vadovas. Statinio architektu gali būti ir fizinių asmenų grupė, sudaryta iš architektų. *Ibid.*, 2 str. 48 d.

³⁷⁷ *Ibid.*, 2 str. 71 d.

architektu (projekto architektūrinės dalies vadovu) klausimus verta aptarti plačiau.

Nebekartojant anksčiau nagrinėtų aktualių Civilinio kodekso nuostatų, suteikiančių sprendimo teisės prioritetą užsakovui, atkreiptinas dėmesys į Statybos įstatymo nuostatas, skirtas užsakovo (statytojo) ir projektuotojo santykiams. Statybos įstatyme numatoma daug statytojo (užsakovo) pareigų, dėl kurių jis neturėtų būti vertinamas tik kaip projektavimo ir statybos procesų finansuotojas – iš jų akivaizdu, kad statytojas (užsakovas) yra savarankiškas, atsakingas statybos dalyvis, turintis tiesioginę įtaką projektavimo ir statybos procesams³⁷⁸. Statybos įstatyme apibrėžiamos ir projektuotojo pareigos, kurių nemažai yra susijusių su statytoju (užsakovu) – jo pavedimais, pastabomis, užsakymais³⁷⁹. Taigi Statybos įstatyme užsakovo (statytojo) ir projektuotojo tarpusavio santykiai yra gana aiškiai atskirti, tačiau nustatytas reguliavimas kartu leidžia identifikuoti ir tam tikrus prioritetinės sprendimų galios suteikimo užsakovui bruožus. Pavyzdžiui,

³⁷⁸ Statytojas (užsakovas) privalo: 1) pateikti statinio projektuotojui privalomuosius statinio projekto rengimo dokumentus; 2) organizuoti (arba pavesti tai padaryti statinio projektuotojui) statinio statybos sklypo, statybvietės ir gretimų statinių bei sklypų, kuriems statyba gali daryti neigiamą poveikį, normatyvinių statybos techninių dokumentų nustatytus statybinius tyrimus ir sudaryti sąlygas tyrėjui juos atlikti; 3) turėti nustatyta tvarka parengtą ir patvirtintą (kai tai privaloma) statinio projektą; organizuoti statinio projekto ekspertizę, kai ji privaloma, arba savo iniciatyva (draudžiama statinio projekto ekspertizę pavesti organizuoti statinio projektuotojui); 4) šio įstatymo nustatyta tvarka gauti statybą leidžiantį dokumentą; 5) organizuoti ir atlikti statinio statybos techninę priežiūrą; 6) organizuoti statinio projekto vykdymo priežiūrą, kai ji privaloma, arba savo iniciatyva ir kt. Statybos įstatymas, 14 str. 1 d.

³⁷⁹ Projektuotojas privalo: 1) statytojo (užsakovo) pavedimu Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka paskirti (pasamdyti) statinio projekto vadovą; 2) vadovaudamasis šiame įstatyme nurodytais dokumentais, parengti statinio projektą; 3) pasirašyti statinio projektą (privalomi įmonės vadovo ar jo įgalioto kito įmonės darbuotojo ir statinio projekto vadovo parašai, o kai statinio projektuotojas yra fizinis asmuo, – tik statinio projekto vadovo parašas), tuo prisiimdamas atsakomybę, kad statinio projektas atitinka Lietuvos Respublikos įstatymų, kitų teisės aktų, privalomųjų statinio projekto rengimo dokumentų, normatyvinių statybos techninių dokumentų ir normatyvinių statinio saugos ir paskirties dokumentų nuostatas; 4) pataisyti statinio projektą pagal statytojo (užsakovo) pastabas, jeigu jos neprieštarauja normatyviniams statybos techniniams dokumentams ir normatyviniams statinio saugos ir paskirties dokumentams; 5) pataisyti statinio projektą pagal statinio projekto ekspertizės akto privalomas pastabas; 6) pataisyti statinio projektą pagal šį statinio projektą tikrinusių institucijų, subjektų (jų padalinių) pastabas; 7) statytojo (užsakovo) užsakymu pagal sutartį atlikti statinio projekto vykdymo priežiūrą. *Ibid.*, 16 str. 5 d.

statinio projekto vadovą projektuotojas gali skirti tik papildomu statytojo (užsakovo) pavedimu; projektuotojas gali atsisakyti taisyti statinio projektą pagal užsakovo pastabas tik jei jos prieštarauja normatyviniams statybos techniniams dokumentams ir normatyviniams statinio saugos ir paskirties dokumentams (kuriuose, kaip jau nustatyta, yra reguliuojama tik nedidelė kokybinių reikalavimų dalis); projekto vykdymo priežiūra, turinti užtikrinti kokybišką projekto įgyvendinimą, privaloma tik kai kuriais atvejais, o jai esant neprivalomai, sprendimą dėl jos vykdymo vienašališkai priima statytojas (užsakovas).

Pojstatyminiu reguliavimu, išplečiant įstatymą, papildomai numatyta, kad projektuotojas (jo paskirtas projekto vadovas), statytojo pageidavimu padeda parengti techninę užduotį ir dokumentus, reikalingus prisijungimo sąlygoms gauti, sprendžia visas statinio projektavimo metu atsiradusias problemas su projekto dalių vadovais, statytoju, viešojo administravimo subjektais, kitais juridiniais ir fiziniiais asmenimis, kt.³⁸⁰. Šios pojstatyminio akto nuostatos ne tik rodo nepagrįstą tendenciją norminiais reikalavimais (paneigiant sutarčių laisvės principą) statytojo atsakomybę perkelti projektuotojui, bet ir iliustruoja vieną iš pasikartojančių atvejų, kai reguliuojant statybos santykius nesilaikoma konstitucinio įstatymų viršenybės pojstatyminiams aktams principo.

Statytojo įtaką ilgą laiką stiprino ir teismų praktika, bene visais atvejais jam priskirdama tik procesus finansuojančio, tačiau jų neišmanančio ir atsakomybės neprisiimančio vartotojo vaidmenį, nepaisant anksčiau akcentuoto fakto, kad Statybos įstatyme statytojas įvardijamas vienu iš statybos dalyvių ir jam priskiriama daugelis atsakingų pareigų³⁸¹. Pasisakydami apie projektavimo užduotį, kurioje ir yra išdėstoma dauguma statytojo nurodymų, teismai pabrėždavo, kad būtent projektuotojas yra šios srities profesionalas, verslininkas, todėl, kaip šio specializuoto verslo subjektas, supranta darbų užduoties svarbą³⁸², ir kad būtent projektuotojui priėmus užduotį, jam tenka sutarties neįvykdymo padarinių rizika tuo atveju, jei paaiškėtų, kad užduotis netinkama³⁸³.

Yra buvę atvejų, kai teismas tiesiogiai paneigė Statybos įstatyme įtvirtintą statytojo teisinį statusą, nurodydamas, kad ieškovas (statytojas) negali atsakyti dėl sutarties neįvykdymo ir turėti su tuo susijusių išlaidų, nes

³⁸⁰ STR 1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 1 priedo 2 p.

³⁸¹ Statybos įstatymas, 14 str. 1 d.

³⁸² LAT. 2010 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-228/2010.

³⁸³ LAT. 2009 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-128/2009.

jis nėra projektavimo ir statybos veikla bei statybos priežiūra užsiimanti bendrovė³⁸⁴. Tiesa, šis teismo sprendimas kasacine tvarka buvo panaikintas³⁸⁵, o apeliacinėje instancijoje byla išnagrinėjus iš naujo jau pabrėžta, kad abu – tiek projektuotojas, kaip projektavimo darbų specialistas, tiek užsakovas (statytojas), kaip verslininkas, turintis konkretų verslo planą, susijusį su statybos projekto įgyvendinimu, turėjo būti ypač atidūs ir rūpestingi sudarydami ginčo projektavimo darbų sutartį ir ją vykdydami³⁸⁶. Manytina, kad statytoją ir kitose bylose pripažinus esant atsakingu statybos dalyviu, anksčiau apibūdintas galios disbalansas mažėtų, atitinkamai didėtų tikimybė, kad parenkant projektuotoją bus įvertintas jo patikimumas ir profesionalumas (ne tik paslaugų kaina), o priimant projektinius sprendimus bus atsižvelgiama ne tik į statytojo, bet ir į platesnės visuomenės interesus.

Paslaugų užsakovo įtakos problematika aktuali bene visoms reglamentuojamoms profesijoms. Ją lemia pats dualus tokios profesijos pobūdis – privati veikla už atlygį, įgyvendinant tiek paslaugas apmokancio užsakovo, tiek plačios visuomenės interesus. Užsakovo įtakos klausimai nagrinėjami įvairiose mokslinėse diskusijose³⁸⁷, svarstomi atitinkamos profesijos narių moralės, atsakomybės visuomenei ir galimų poveikio priemonių klausimai, tarp kurių pirmiausia – profesinės etikos principo laikymasis ir jo kontrolė. Tačiau teisėkūros požiūriu svarbu, kad esant iš anksto užkoduotai užsakovo įtakos problematikai, bent jau teisės normomis nebūtų kuriamos papildomos ją stiprinančios sąlygos, suteikiančios užsakovo interesams prioritetą prieš visos likusios visuomenės interesus.

Kitas plačiau aptartinas asmuo, turintis reikšmingą įtaką priimamiems aplinkos formavimo sprendimams, – statinio projekto vadovas, kuriuo gali būti tiek architektas, tiek inžinierius³⁸⁸. Apibrėžiant projekto vadovo statusą nurodoma, kad projekto rengimo metu jis koordinuoja projekto dalių vadovų (tarp jų – subrangovų) darbą, kontroliuoja, kad projektiniai sprendiniai tarpusavyje būtų susieti, statinio projektavimas atliekamas pagal sutartyje ir

³⁸⁴ LApT. 2013 m. kovo 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-1192/2013 (panaikintas).

³⁸⁵ LAT. 2013 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-611/2013.

³⁸⁶ LApT. 2014 m. kovo 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-859/2014.

³⁸⁷ LASTAUSKIENĖ, G. Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(4), p. 1473–1491; Tardisciplininė mokslinė-praktinė konferencija „Architektas – vykdytojas ar atsakingas kūrėjas?“ Lietuvos architektų rūmai, VGTU architektūros fakultetas, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/KONFERENCIJOS-PROGRAMA.pdf>>, kt.

³⁸⁸ Statybos įstatymas, 2 str. 69 d.

grafike numatytus terminus, taip pat, kaip minėta, jis sprendžia visas statinio projektavimo metu atsiradusias problemas su projekto dalių vadovais, statytoju, viešojo administravimo subjektais, kitais juridiniais ir fiziniais asmenimis, suderina projektinius sprendinius su statytoju, atstovauja projektuotojui aptariant projektinius sprendinius statytojo, kontroliuojančiose ir ekspertuojančiose organizacijose, kt.³⁸⁹ Vadinaisi, projekto vadovas, o ne architektūrinės dalies vadovas (ar statinio architektas), priima galutinius aplinką formuojančius architektūrinius sprendimus ir tai didina riziką, kad jie bus priimami ne kvalifikuoto architekto, o asmens, neįgijusio reikiamų kompleksinių žinių ir nevaržomo architekto profesinės etikos reikalavimų.

Projekto vadovo licencijos išdavimas kelia pagrįstų abejonių ir dėl to, ar tinkamai suprantama profesinės kvalifikacijos esmė. Remiantis nurodytu reguliavimu, projekto vadovo atestatą įgyjantis asmuo *de facto* įgyja daugelį skirtingų profesinių kvalifikacijų – nuo atestuoto architekto, kaip įvardyta Architektūros įstatyme, iki statybos inžinieriaus įvairiose jo veiklos srityse – statinio konstrukcijų, elektros ir silpnųjų srovių, vandentiekio ir kanalizacijos, šildymo ir vėdinimo, susisiekimo komunikacijų ir kt. Taip galima teigti todėl, kad visose šiose atskirų kvalifikacijų reikalaujančiose srityse projekto vadovas turi galutinio sprendimo teisę ir dėl šių sprendimų jam kyla atitinkama atsakomybė³⁹⁰. Toks projekto vadovo statuso reguliavimas taip pat nėra palankus architektūros kokybei užtikrinti.

2.1.2.3 Visuomenės vaidmuo priimant kuriamos aplinkos sprendimus

Nagrinėjant visuomenės interesų derinimo klausimus neįmanoma nepaliesti pačios visuomenės dalyvavimo priimant formuojamai aplinkai svarbius sprendimus. Apskritai visuomenės dalyvavimas laikomas procesu, sudarančiu sąlygas konfliktams bendruomenėse mažėti³⁹¹, darnai ir lygybei užtikrinti³⁹², bendruomenės gerovei paremti ir padidinti³⁹³. Konvencijos dėl

³⁸⁹ STR 1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 1 priedas.

³⁹⁰ *Ibid.*

³⁹¹ SMITH, J. *An Investigation into the Theory of Public Participation in Environmental Impact Assessments Applied to a Case Study in Coastal Managementplanning*. PhD Dissertation, School of Environmental Sciences, University of East Anglia, 2003, p. 28.

³⁹² RIFKIN, S. B.; KANGERE, M. What is participation? Iš HARTLEY, S. (ed) *CBR: A Participatory Strategy in Africa. Reference of the conference was hosted by*

teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais (Orhuso konvencijos) preambulėje taip pat įvardijami visuomenės informavimo ir dalyvavimo tikslai bei šių procesų nauda pačiai visuomenei – sudaroma galimybė ginti žmogaus teisę gyventi tinkamoje jo sveikatai bei gerovei aplinkoje ir galimybė atlikti pareigą saugoti aplinką ir gerinti jos būklę dėl dabartinių ir būsimų kartų gerovės, taip pat galimybė gerinti priimamų sprendimų kokybę ir įgyvendinimą, geriau suprasti ir atkreipti institucijų dėmesį į aplinkos problemas, didinti sprendimų priėmimo procesų atskaitomybę ir skaidrumą, galimybė institucijoms integruoti į sprendimus visus aplinkos aspektus, turėti tikslia, išsamią ir nuolat atnaujinamą informaciją apie aplinką³⁹⁴. EŽTT praktikoje teisė gauti informaciją aplinkos klausimais siejama su privataus gyvenimo apsauga ir kitomis pagrindinėmis žmogaus teisėmis bei laisvėmis³⁹⁵. Ir nors nacionalinėje teismų praktikoje reglamentuotų teritorijų planavimo viešumo procedūrų nesilaikymas pats savaime pripažįstamas viešojo intereso pažeidimu³⁹⁶, manytina, kad ne tiek teisėtumo užtikrinimas svarbus visuomenei vykdant šias procedūras, kiek galimybė įgyvendinti tyrime nagrinėjamus tikslus, iš jų – atkleisti viešojo intereso turinį konkrečioje situacijoje³⁹⁷.

Norint įvertinti dabartinį visuomenės dalyvavimą priimant sprendimus architektūros srityje, svarbu aptarti du aktualius aspektus: 1) teisės aktuose numatytas visuomenės informavimo ir dalyvavimo procedūras, t. y. jų kuriamas prielaidas visuomenei laiku gauti reikiamą informaciją ir įsitraukti į aplinkos formavimo procesus; 2) požiūrį į tam tikrą visuomenės turimą diskreciją reikšti savo lūkesčius ar reikalavimus, ypač atsižvelgiant į tai, kad

the Uganda National Institute of Special Education [UNISE]. Kampala, 2001, p. 62 [interaktyvus. Žiūrėta 2004-05-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.asksourse.Info/cbr-book/cbr03.pdf>>.

³⁹³ LANCE, P.; WOOLCOCK, G. *Building Sustainable Social Capital in New Communities*, 2003, p. 43 [interaktyvus. Žiūrėta 2007-03-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.uq.edu.au/boilerhouse/docs/Lance-&-Woolcock-Delfin-Working-Paper.pdf>>.

³⁹⁴ Konvencija dėl teisės gauti informaciją <...>.

³⁹⁵ EŽTT. 1998 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Guerra and Others v. Italy*; 1998 m. birželio 9 d. sprendimas byloje *McGinley and Egan v. the United Kingdom*; 2009 m. balandžio 14 d. sprendimas byloje *Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary*.

³⁹⁶ LAT. 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-523/2011; LAT. 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-310/2010.

³⁹⁷ VAAT. 2007 m. rugsėjo 6 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-6705-13/07.

ne visi jos interesai yra patekę į įstatymų leidėjo akiratį ir sureguliuoti konkrečiomis, objektyviai vertinamomis teisės normomis.

Pristatant visuomenės informavimo ir dalyvavimo architektūros srityje procedūras, visų pirma pažymėtinas joms skirtos Teritorijų planavimo įstatymo nuostatos. Šiame įstatyme numatyta, kad teritorijų planavimo viešinimo procedūros yra: 1) informacijos teikimas visuomenei apie teritorijų planavimo pradžią ir tikslus; 2) susipažinimas su parengtais teritorijų planavimo dokumentais; 3) konsultavimasis; 4) pasiūlymų teikimas ir nagrinėjimas; 5) viešas svarstymas³⁹⁸. Apžvelgus jas matyti, kad kitaip, nei reikalaujama Orhuso konvencijoje³⁹⁹, įstatyme nenumatyta procedūrų, kurios ankstyvojoje planavimo stadijoje, kol dar yra galimybė svarstyti alternatyvas, leistų surinkti informaciją apie planuojamos teritorijos būklę, bendruomenės problemas, jos lūkesčius. Vykdamt pačią pirmąją procedūrą – informacijos teikimą visuomenei apie teritorijų planavimo pradžią ir tikslus – jau yra skelbiamas institucijos parengtas sprendimo projektas, su kuriuo susipažinti ir pasiūlymus pateikti gali būti palikta vos 10 darbo dienų. Be to, užtenka, kad šis sprendimo projektas būtų paskelbtas tik institucijos interneto svetainėje bei atitinkamos seniūnijos skelbimų lentoje⁴⁰⁰.

Tolesni teritorijų planavimo viešinimo procesai taip pat pasižymi gana ribotomis pastangomis surinkti ir įvertinti realiai visuomenėje glūdinčius interesus – informacija apie parengtą teritorijų planavimo dokumentą teikiama trumpai (pavyzdžiui, susipažinti su vietovės lygmens teritorijų planavimo dokumentais užtenka paskirti 10 darbo dienų, iš jų viešai ekspozicijai – 5 darbo dienas), apie galimybę šią informaciją gauti skelbiama tik Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo dokumentų rengimo ir teritorijų planavimo proceso valstybinės priežiūros informacinėje sistemoje (TPDRIS) ir sprendimą rengti teritorijų planavimo dokumentą priėmusios institucijos interneto svetainėje. Papildomai informacija teikiama seniūnijų skelbimų lentoje tik jei yra planuojama savivaldybės teritorija ar jos dalis. Registruotais laiškais informuojami tik tie žemės sklypų valdytojai ir naudotojai, kurių teisės naudotis žemės sklypais suvaržomos detaliojo plano sprendiniuose nustatomomis specialiosiomis žemės naudojimo sąlygomis⁴⁰¹.

Ne tik teoriškai visuomenės dalyvavimo temą nagrinėjančios, bet ir praktinę darbo su bendruomenėmis patirtį turinčios autorės G. Godienė ir E.

³⁹⁸ Teritorijų planavimo įstatymas, 31 str. 4 d.

³⁹⁹ Konvencija dėl teisės gauti informaciją <...>, 6 str. 4 d.

⁴⁰⁰ Teritorijų planavimo įstatymas, 31 str. 4 d.

⁴⁰¹ *Ibid.*, 35 str.

Archipovaitė pabrėžia, kad visuomenės įsitraukimo efektyvumą ir konstruktyvų dalyvavimą lemia jautrumas įvairiapusiškam, taip pat socialiniam vietovės kontekstui, tikslingumas, kompleksiskumas, vientisa proceso struktūra, skirtingų veiklų ir metodų dermė, aiški, aktyvi nepertraukiama abikryptė komunikacija įvairiais kanalais⁴⁰². Autorių teigimu, vieni iš svarbiausių dalyvaujamojo planavimo atributų yra kūrybinių dirbtuvių organizavimas, moderuojamų diskusijų organizavimas, mokymasis vieniems iš kitų ir kiti grupinio darbo metodai, visuomenės įtraukimo priemonės turi būti vizualios ir aiškios, specialiai pritaikytos neprofesionalams.

Taigi, vertinant bendruosius visuomenės dalyvavimo tikslus ir būtinas priemones, akivaizdu, kad Teritorijų planavimo įstatyme numatytas „kontaktas“ su visuomene, ypač atsižvelgiant ir į pačios posovietinės visuomenės patiriamus iššūkius pilietiškai veikti, derinti viešuosius ir privačius interesus, savo siekius reikšti viešu, argumentuotu ir atviru dialogu⁴⁰³, nėra pakankamas realiai joje glūdintiems interesams pažinti ir jais remiantis priimti visuomenės darną ir gerovę užtikrinančius sprendimus.

Teritorijų planavimo srityje išryškintos visuomenės dalyvavimo problemos kyla ir statybos srityje, viešinant statinių projektinius pasiūlymus. Primintina, kad statinių projektiniai pasiūlymai dažnai atstoja detalų planavimą, kuris tapo neprivalomas priėmus naują Teritorijų planavimo įstatymo redakciją 2014 m.⁴⁰⁴ Priimant šį įstatymą buvo koreguojamas ir Statybos įstatymas, anksčiau reglamentuotą statinio projektų viešinimą keičiant visuomenės informavimu apie numatomą statinių projektavimą ir visuomenės dalyvavimu svarstant statinių projektinius pasiūlymus, atliekamu vykdant statybą be detaliojo plano ir projektuojant visuomenei svarbius statinius⁴⁰⁵.

Projektinių pasiūlymų viešinimo (visuomenės informavimo ir dalyvavimo) tvarka buvo nustatyta statybos techniniame reglamente, tuo metu įtvirtinant vienintelę projektinių pasiūlymų viešinimo priemonę –

⁴⁰² GODIENĖ, G.; ARCHIPOVAITĖ, E. Konstruktyvaus visuomenės dalyvavimo architektūrinio miestų formavimo procese paieškos: Biržų viešųjų erdvių vizijos atvejis. Iš *Architektūros kokybės užtikrinimo priemonės*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2017, p. 87.

⁴⁰³ GENYS, D.; LEONAVIČIUS, V. Daugiabučių namų renovacija: socialinis ir ekonominis aspektai. *Filosofija. Sociologija*, 2014, Nr. 25(2), p. 98–108; BALOČKAITĖ, R. Viešojo diskurso raida Lietuvoje 1988–2002 m. ir jo sociologinė analizė socialinio konstravimo požiūriu. Daktaro disertacija. Kaunas: KTU, 2004.

⁴⁰⁴ Teritorijų planavimo įstatymas, 20 str.

⁴⁰⁵ Statybos įstatymas, 37 str.

skelbimo ir pačių projektinių pasiūlymų pateikimą savivaldybės interneto svetainėje, nereglamentuotoje jos vietoje⁴⁰⁶. To padarinys – beveik visiškas visuomenės atskyrimas nuo jai svarbios informacijos ir faktinis nedalyvavimas svarstant jos gyvenamajai aplinkai svarbius sprendimus. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto savivaldybės puslapyje, kuriame informaciją apie projektinius pasiūlymus iki šiol galima rasti tik keturis kartus pasirinkus teisingą nuorodą (vilnius.lt – Savivaldybė – Miesto plėtra – Numatomo statinių projektavimo viešumas), nuo 2014 m. sausio iki 2015 m. vasario buvo paskelbti 45 viešojo susirinkimo protokolai. Iš viso šiuo laikotarpiu pateikta 115 skelbimų, tačiau kiti protokolai nebuvo skelbiami arba susirinkimai neįvyko. Iš 45 paskelbtų protokolų matyti, kad tik penkis kartus susirinkime dalyvavo visuomenės atstovai: du kartus organizuotumu pasižyminti Vilniaus Užupio bendruomenė, vieną kartą seniūnaitė ir tik du kartus gretimų pastatų gyventojai. Išnagrinėjus paviešintus protokolus matyti, kad visuomenės „nesudomino“ 2 viešbučiai (vienas iš jų Senamiestyje), 5 administraciniai pastatai, 12 daugiabučių gyvenamųjų namų, 5 prekybos (vienas iš jų viešintas du kartus), 9 gamybos ir sandėliavimo paskirties pastatai, po vieną poilsio bei mokslo paskirties pastatą, viena gatvės atkarpa, viena geležinkelio linija, keletas vienbučių gyvenamųjų pastatų⁴⁰⁷.

Reaguojant į vėlesnių, kur kas didesnius nuostolius nešančių konfliktų skaičių, statinio projektinių pasiūlymų viešinimo tvarka buvo koreguojama vėl didinant visuomenės informuotumą – nustatytas reikalavimas gretimų sklypų savininkus informuoti registruotais laiškais arba ant sklypo ribos pastatyti stendą⁴⁰⁸. Taip pat išplėstas ir visuomenės informavimo ir dalyvavimo procedūrų reikalaujantis visuomenei svarbių statinių sąrašas⁴⁰⁹. Vis dėlto ir padidinus visuomenės informavimą lieka neaišku, kokius reikalavimus gali kelti visuomenė ir kiek privalu į juos atsižvelgti.

Teisės aktuose neapibrėžiama galimo visuomenės pasiūlymų turinio. Svarstant statinių projektinius pasiūlymus visuomenės atstovai gali pareikšti pastabų ir pateikti siūlymų, privalu nurodyti savo asmens duomenis, datą, informaciją ir aplinkybes, kuo grindžiamas pasiūlymas⁴¹⁰. Svarstant teritorijų

⁴⁰⁶ STR 1.05.06:2010 „Statinio projektavimas“, VIII skyrius.

⁴⁰⁷ Vilniaus miesto savivaldybės informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2015-01-26]. Prieiga per internetą: <http://www.vilnius.lt/lit/Numatomo_statiniu_projektavimo_viesumas/4318>.

⁴⁰⁸ STR1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, VIII skyrius.

⁴⁰⁹ *Ibid.*, 4 priedas.

⁴¹⁰ *Ibid.*, 62 p.

planavimo dokumentus, rekomenduojamoje pasiūlymo formoje taip pat prašoma nurodyti aplinkybes, kuriomis grindžiamas siūlymas, ir jas patvirtinančius įrodymus⁴¹¹. Tačiau nagrinėjant teisės aktus išlieka neaišku, ar teritorijų planavimo organizatorius arba statytojas privalo atsižvelgti į pateiktą pasiūlymą, ar (arba kada) tai yra tik jų pačių apsisprendimas ir jo motyvų paaiškinimas.

Atsakymą į šį klausimą pateikia LVAT suformuota praktika, kurioje buvo ne kartą pažymėta, kad visuomenės pasiūlymai nėra privalomi planavimo organizatoriui. Tai parodo sąvokos „pasiūlymai“ lingvistinis aiškinimas ir pats šios teisės normos turinys, iš kurio matyti, kad, gavęs nurodytus pasiūlymus, planavimo organizatorius turi diskreciją į juos atsižvelgti arba neatsižvelgti⁴¹². Pasak teismo, teisės aktai nenumato planavimo organizatoriaus pareigos bet kuriuo atveju priimti visus visuomenės teikiamus pasiūlymus dėl detaliojo plano sprendinių – jei detaliojo plano sprendiniai neprieštaruoja teisės aktų nuostatomis, planavimo organizatorius neprivalo priimti teikiamų pasiūlymų ir turi tik motyvuotai paaiškinti pasiūlymų teikėjams, kodėl jų pasiūlymai atmetami⁴¹³.

Reikia pažymėti, kad net pati visuomenės teisė teikti pasiūlymus ir galimybė svarstyti apie pažeistas teises gali būti siejama su konkrečiomis įstatymų normomis. Pasisakydamas dėl suinteresuotos visuomenės teisių susipažįstant su visais detaliojo plano sprendinių pakeitimais ir dalyvaujant juos tvirtinant, teismas yra pažymėjęs, kad „Teritorijų planavimo įstatymas įsakmiai nustato atvejus, kada turi būti rengiami detalieji planai, tuo pačiu įstatymų leidėjas pripažįsta, kad būtent tokiais atvejais teisės aktų nustatyta tvarka turėtų būti užtikrinamas ir suinteresuotos visuomenės dalyvavimas teritorijos planavimo procese. Teisės aktuose nesant reikalavimo rengti (ar keisti) detalų planą, kai nėra keičiami patvirtintu detaliuoju planu nustatyti privalomieji reglamentai, nėra pagrindo svarstyti ir suinteresuotos visuomenės dalyvavimo procedūroje, kurios nereikalaujama atlikti pagal teisės aktus. Nagrinėjamu atveju nustačius, kad detalusis planas neturėjo būti

⁴¹¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugsėjo 18 d. nutarimas Nr. 1079 „Dėl Visuomenės informavimo, konsultavimo ir dalyvavimo priimant sprendimus dėl teritorijų planavimo nuostatų patvirtinimo“, 1 priedas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 90-2099; 2004, Nr. 112-4189; 2007, Nr. 33-1190; 2013, Nr. 140-7096.

⁴¹² LVAT. 2016 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-2374-442/2016.

⁴¹³ LVAT. 2012 m. vasario 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-502-169-12.

rengiamas, šiame kontekste nebuvo pagrindo svarstyti, ar nebūtų pažeidžiamos suinteresuotos visuomenės teisės⁴¹⁴.

Vis dėlto ir esant tokiam požiūriui, ne kiekviena teisės norma teismo laikoma pakankamu teisiniu pagrindu ginčijant priimtus sprendimus, kuriais buvo neatsižvelgta į visuomenės teiktus pasiūlymus. Pavyzdžiui, vienoje byloje pareiškėjas grindė savo teisių pažeidimą nuorodomis į Teritorijų planavimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 7 ir 8 punktus, kuriuose yra nustatyti teritorijų planavimo tikslai: suderinti fizinių ir juridinių asmenų ar jų grupių, visuomenės, savivaldybių ir valstybės interesus dėl teritorijos ir žemės sklypų naudojimo bei veiklos plėtojimo šioje teritorijoje sąlygų (7 p.), skatinti investicijas socialiniam ekonominiam vystymui (8 p.). Aiškindamas šias teisės normas, teismas pažymėjo, kad jos yra bendro pobūdžio, t. y. jos nenustato konkrečių atskirų asmenų arba jų grupių teisių ir nesuteikia kokių nors prioritetų tam tikriems planavimo proceso dalyviams arba asmenims, kurie turi vienokį ar kitokį interesą dėl planavimo rezultatų⁴¹⁵. Be to, teismas pabrėžė, kad šios normos turi būti taikomos kartu su aptariamo straipsnio 2 dalimi, kurioje kalbama apie konkrečių teritorijų planavimo tikslus, t. y. pareiškėjo nurodytos nuostatos yra skirtos konkrečioms teritorijų planavimo tikslams nustatyti, o tai, pagal bylos duomenis, jau buvo padaryta parengiamajame minėto specialiojo planavimo etape⁴¹⁶. Taigi administraciniai sprendimai, priimti parengiamajame planavimo etape, į kurį, kaip minėta, visuomenė iš esmės neįtraukiama, ginčo atveju tampa pagrindu atmesti jos pasiūlymus.

Įvertinus tiek teisės aktuose, tiek teismų praktikoje įtvirtintą požiūrį į visuomenės informavimą ir dalyvavimą bei jai suteiktų galių ribas, galima teigti, kad dabartinį visuomenės „įtraukimą“ Lietuvoje S. R. Arnštein prilygintų tam tikroms formalioms simbolinėms pastangoms (angl. *tokenism*), kurioms jis priskyrė visuomenės informavimą, konsultavimą ir nuraminimą, ar net nedalyvavimą (angl. *nonparticipation*), pasireiškiančiam manipuliavimu ir visuomenės terapija⁴¹⁷. Remiantis jo sudarytomis visuomenės dalyvavimo „kopėčiomis“ matyti, kad visuomenės interesai būtų įgyvendinami ir darna visuomenėje užtikrinama, jei teisės aktai visuomenei

⁴¹⁴ LVAT. 2014 m. rugsėjo 30 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-602-1150-14.

⁴¹⁵ LVAT. 2009 m. vasario 3 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-143-201/2009.

⁴¹⁶ *Ibid.*

⁴¹⁷ ARNSTEIN, S. R. A Ladder of Citizen Participation. *JAIP*, 1969, Vol. 35(4), p. 216–224.

suteiktų realią galią, sudarytų sąlygas partnerystei ir visuomenės vykdomai kontrolei, o to šiuo metu Lietuvoje akivaizdžiai pasigendama.

Kita vertus, teismų požiūris į visuomenės informavimą ir dalyvavimą priimant aplinkai svarbius sprendimus kinta, bent jau visuomenės teisės gauti informaciją apie aplinką srityje. Byloje, kurioje gyventojų bendruomenės ginčijo valstybės institucijos atsisakymą suteikti reikiamą informaciją apie rengiamą teritorijų planavimo dokumentą, teismas nurodė, kad abstraktus institucijos atsisakymas teikti informaciją, nenurodant konkrečių atsisakymo suteikti pagrindų, o vien klaidingai konstatuojant, kad informacija nepriskirtina informacijai apie aplinką, negali būti pripažintas teisėtu⁴¹⁸. Pasak teismo, departamento tvirtinimas, kad suinteresuotos visuomenės prašymas suteikti informaciją dėl tam tikros teritorijos planavimo proceso nėra susijęs su Orhuso konvencijoje įtvirtinta teise į informaciją aplinkosaugos klausimais, yra nesuderinamas taip pat su teritorijų planavimo reglamentavimu ir tikslais. Teritorijų planavimo reglamentavimo tikslas yra užtikrinti darnią teritorijų plėtrą ir racionalią urbanizaciją, nustatant teritorijų planavimo proceso sprendinių sistemiškumo, skirtingo lygmens dokumentų suderinamumo ir tarpusavio poveikio reikalavimus, sudaryti sąlygas gamtinės ir antropogeninės aplinkos darnai, urbanistinei kokybei, išsaugant vertingą kraštovaizdį, biologinę įvairovę, gamtos ir kultūros paveldo vertybes. Teismas nurodė, kad teritorijų planavimo procesas turėtų užtikrinti aplinkosaugos principų – darnaus vystymosi, kompleksiškumo – įgyvendinimą ir laikymąsi. Darnaus vystymosi principu siekiama rasti priemones ir būdus, užtikrinančius ilgalaikį ekologinės sistemos funkcijų išsaugojimą, kompleksiškas gamtos išteklių saugojimas nustato būtinumą saugoti visus gamtos elementus (Konstitucijos 54 str. 1 d., Aplinkos apsaugos įstatymo 4 str.). Taigi kiekvieno teritorijos planavimo dokumento (neatsižvelgiant į teritorijų planavimo lygmenį ir uždavinius) rengimas yra susijęs su visų aplinkos elementų (taip pat ir kraštovaizdžio) išsaugojimu, taigi teritorijų planavimo procesas paprastai yra susijęs ir su aplinkos apsauga⁴¹⁹. Atsižvelgiant į tai, teismas panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą ir įpareigojo instituciją atlikti teisės aktuose įtvirtintus veiksmus.

Kaip matyti, šiuo atveju teismas neieškojo konkrečių nacionalinės teisės normų, kurios tiesiogiai ir pažodžiui susietų rengiamą specialiojo teritorijų

⁴¹⁸ LVAT. 2017 m. lapkričio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1322-602/2017.

⁴¹⁹ *Ibid.*

planavimo dokumentą su Orhuso konvencijoje įtvirtinta aplinkos sąvoka, taip pat nereikalavo iš bendruomenių pagrįsti, kaip konkrečiai buvo pažeisti jų interesai negavus reikiamos informacijos. Atvirksčiai, minėjo, kad Orhuso konvencijoje įtvirtinta teisė gauti informaciją apie aplinką suponuoja valstybės institucijos, atsakančios į prašymą suteikti informaciją apie aplinką, pareigą vadovaujantis nacionaliniais įstatymais suteikti tokią informaciją ir dokumentų kopijas, kuriuose yra arba kurie apima tokią informaciją, neprašant paaiškinti, kam tokia informacija reikalinga, t. y. neįrodinėjant konkretaus intereso dėl prašomos pateikti informacijos. Toks teismo sprendimas suteikia galimybę tikėtis ne tik kad atitinkamo požiūrio bus laikomasi visuomenės teisės gauti informaciją atžvilgiu, bet ir to, kad ateityje į visuomenės interesus bus pažvelgta plačiau, tokiu pat būdu užtikrinant ir Orhuso konvencijos laiduojamą veiksmingą visuomenės dalyvavimą priimant sprendimus aplinkos klausimais.

2.1.3 Architektūros kokybės reikalavimai

Tiriant architektūros santykių ypatumus nustatyta, kad išankstinis detalus architektūros objektui keliamų norminių reikalavimų nustatymas būtų ne tik nenaudingas, bet ir žalingas visuomenės interesams užtikrinti, o dėl jų diferencijavimo ir skirtingo traktavimo taip pat ir nesuderinamas su teisinės valstybės tikslais. Kita vertus, žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygos, teisinis stabilumas ir kiti teisinės valstybės principai vis dėlto suponuoja tam tikrų esminių kokybės reikalavimų (kriterijų) įvardijimo įstatymuose poreikį.

Architektūros įstatymo aiškinamajame rašte pažymėta, kad vienas iš teisinės valstybės principų yra išankstinis teisės žinojimas, todėl įstatymo projekte yra apibrėžiami esminiai architektūros kokybės kriterijai, kuriais būtų vadovujamasi vykdant ekspertinį vertinimą, architektūrinius konkursus, architektų atestavimą ir kitas šiame bei kituose įstatymuose numatytas procedūras, kurias atliks specialųjį išsilavinimą turintys asmenys⁴²⁰. Taigi šiame skyriuje nagrinėjama, kokie architektūros objektams keliami reikalavimai yra įtvirtinti nacionaliniuose norminiuose teisės aktuose ir kaip jie dera su architektūros srityje įgyvendinamais visuomenės interesais.

⁴²⁰ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo <...>.

2.1.3.1 Reikalavimai, įtvirtinti įstatymuose

Šiuo metu pagrindinis architektūros kokybės kriterijus įtvirtinantis įstatymas yra Architektūros įstatymas, tačiau dar iki jo įsigaliojimo įstatymų lygmeniu tiesiogiai, t. y. pavartojant architektūros sąvoką, buvo nustatyti statinio architektūrai keliami esminiai reikalavimai. Statybos įstatyme buvo numatyta (ir iki šiol numatoma), kad statinio architektūra turi būti tokia, kad: 1) ji neprieštarautų esminiams statinių reikalavimams, nustatytiems Reglamente (ES) Nr. 305/2011⁴²¹; 2) statinys derėtų prie kraštovaizdžio; 3) ji atitiktų statinio paskirtį; 4) architektūriniai, inžineriniai ir technologiniai inžineriniai sprendiniai derėtų tarpusavyje; 5) architektūriniai sprendiniai sudarytų darnią, bendrą visumą; 6) statiniai atitiktų universalaus dizaino reikalavimus, nustatomus normatyviniuose statybos techniniuose dokumentuose, normatyviniuose statinio saugos ir paskirties dokumentuose⁴²². Šis sąrašas literatūroje buvo vadinamas svarbiausiu klausimu, tiesiogiai susijusiu su projektuojamo pastato architektu⁴²³, nors kartu buvo pažymimas ir sunkus šių reikalavimų įgyvendinimas dėl galimo subjektyvaus vertinimo⁴²⁴.

Pagal architektūros sąvokos turinį galima teigti, kad iki Architektūros įstatymo įsigaliojimo architektūros sprendiniams įstatymuose buvo nustatyta ir daugiau reikalavimų. Tame pačiame Statybos įstatyme numatyta, kad, atliekant statinio statybinius tyrimus, rengiant statinio projektą, statant statinį, jį naudojant ir prižiūrint, be šio įstatymo, privaloma vadovautis kitais teisės aktais, reglamentuojančiais: 1) aplinkos apsaugą ir planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimą; 2) saugomų teritorijų, kraštovaizdžio, nekilnojamųjų kultūros paveldo vertybių ir jų teritorijų apsaugą; 3) civilinę saugą; 4) sveikatos apsaugą ir visuomenės sveikatos priežiūrą; 5) darbuotojų saugą ir sveikatą, visuomenės sveikatos saugą; 6) branduolinę saugą ir

⁴²¹ Esminiams statinio reikalavimams priskiriami mechaninio atsparumo ir pastovumo, gaisrinės saugos, higienos, sveikatos ir aplinkos, saugos ir galimybės patekti į statinį naudojimo metu, apsaugos nuo triukšmo, energijos taupymo ir šilumos išsaugojimo, tvaraus gamtos išteklių naudojimo reikalavimai. Europos parlamento ir Tarybos 2011 m. kovo 9 d. reglamentas (ES) Nr. 305/2011, kuriuo nustatomos suderintos statybos produktų rinkodaros sąlygos ir panaikinama Tarybos direktyva 89/106/EEB (Tekstas svarbus EEE), OL 2011 4 4, L88/5-43, 1 priedas.

⁴²² Statybos įstatymas, 5 str.

⁴²³ ŽUKAUSKAS, H. *Architektūrinio projektavimo ir teritorijų planavimo teisė*. Vilnius: Technika, 2013, p. 81.

⁴²⁴ MITKUS, S. *Lietuvos Respublikos statybos įstatymo komentaras*. 1 dalis. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 133.

energetikos objektų, įrenginių techninę saugą; 7) potencialiai pavojingų įrenginių priežiūrą; 8) statinio priežiūrą; 9) asmenų socialinę apsaugą⁴²⁵. Nurodytus klausimus reglamentuojančių Aplinkos apsaugos, Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos, Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo, Saugomų teritorijų, Želdynų, Žemės ir kitų įstatymų aktualios nuostatos įtrauktos ir į architektų atestavimo teisinių ir profesinių žinių egzaminų programas⁴²⁶.

Architektūros įstatymo vienas iš tikslų buvo nustatyti reikalavimus architektūros kokybei siekti⁴²⁷. Aplinkos ministerijos sudaryta darbo grupė pasiūlė įstatyme įtvirtinti šiuos architektūros kokybės kriterijus: 1) urbanistinis integralumas; 2) atitiktis darnaus vystymosi principui; 3) statybos ir kuriamos aplinkos kokybė (ergonomiškumas), ilgaamžiškumas; 4) inovatyvumas (naujų technologijų, medžiagų, architektūrinių, urbanistinių sprendimų panaudojimas); 5) nekilnojamojo kultūros paveldo išsaugojimas; 6) aplinkos pritaikymas visiems visuomenės nariams – projektavimo visiems (universalus dizaino) principų taikymas, užtikrinant žmonių srautų judumą ir projektuojamų objektų prieinamumą (pasiekiamumą); 7) vientisa architektūrinė idėja; 8) funkcionalios pastato struktūros kūrimas; 9) estetika; 10) sprendimų racionalumas, įvertinus statinio projektavimo ir projekto realizavimo kainos santykio optimalumą⁴²⁸. Šių kriterijų turinys įstatyme nebuvo apibrėžtas motyvuojant tuo, kad dėl architektūros srities specifikos šie kriterijai negali būti išsamiau detalizuojami – jų, kaip ir kitų teisės principų (pavyzdžiui, protingumo ir kt.), turinys bus atskleidžiamas taikymo procese, formuojant profesionaliais argumentais pagrįstą praktiką⁴²⁹.

Atsižvelgiant į tai, kad Architektūros įstatymas buvo rengiamas kaip teisės aktas, turintis sistemingai nustatyti reikalavimus architektų veiklai ir jos rezultatams⁴³⁰, manytina, kad šiame įstatyme pateikti architektūros kokybės kriterijai turėtų apimti visas architektūros sudedamąsias dalis bei visuomenei svarbius jos įtakos aspektus. Vis dėlto peržiūrėjus įtvirtintą kriterijų sąrašą kyla kai kurių abejonų, ar reikiama apimtis buvo pasiekta.

⁴²⁵ Statybos įstatymas, 6 str.

⁴²⁶ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2017 m. vasario 9 d. įsakymas Nr. D1-130 „Dėl Profesinių ir teisinių žinių egzaminų programų architektams patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-02-09, Nr. 2017-02369.

⁴²⁷ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo <...>.

⁴²⁸ Architektūros įstatymas, 11 str.

⁴²⁹ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo <...>.

⁴³⁰ *Ibid.*

Analizuojant architektūros kokybės kriterijus pirmiausia pastebimas nepakankamas jų ryšys su tame pačiame įstatyme pateiktu architektūros sąvokos apibrėžimu, ją apibūdinančiu kaip funkcinį, erdvinį ir vizualiai suvokiamą meninį statinių, urbanistinių kompleksų ir kraštovaizdžio formavimą⁴³¹. Įstatyme išvardyti kriterijai nekelia abejonių dėl jų taikymo statiniams, o nagrinėjant urbanistinių kompleksų ir kraštovaizdžio kokybę, kai kurių atspirties taškų gali pritrūkti. Pavyzdžiui, 8 ir 10 punkte įvardyti kriterijai tiesiogiai nukreipia į statinių (netgi tam tikros jų rūšies – pastatų) sprendinius, nors juose minimas funkcionalumas bei racionalumas taip pat aktualus tvarkant viešąsias erdves ir didesnes teritorijas. Urbanistikos klausimus nagrinėjantys autoriai pažymi ir kitus šioje srityje (architektūros šakoje⁴³²) formuojamos aplinkos kokybės aspektus, pavyzdžiui, miestų centrų reprezentatyvumą, gyvybingumą, kompaktiškumą, patogius pėsčiųjų ir transporto ryšius, kt.⁴³³, tačiau jie nėra atspindėti nagrinėjamame sąraše. Architektūros kokybės kriterijų sąrašas mažai susijęs ir su vietos kultūros, savasties bei kitais kraštovaizdžio formavimo principais⁴³⁴.

Manytina, kad neatitiktį tarp architektūros sąvokos ir jos kokybės kriterijų galėjo lemti tai, kad šių kriterijų sąrašas, kaip nurodyta jo aiškinamajame rašte, buvo nustatytas vadovaujantis Europos Komisijos patvirtintu „Komisijos architektūros politikos gidu“⁴³⁵, savo ruožtu, gimusiu iš kito Komisijos dokumento – komunikato dėl Komisijos tarnybų įkurdinimo Briuselyje ir Liuksemburge politikos⁴³⁶, kuriame buvo išdėstyti būsiami Komisijos tarnybų patalpų poreikiai, strateginis vietų planavimas, finansavimo klausimai. Kartu su šiuo komunikatu buvo pasirašytas memorandumas dėl Komisijos architektūros politikos gido priėmimo, kuriame Komisija buvo paraginta priimti Architektūros politikos gidą, nustatantį kokybiškos architektūros kūrimo gaires ir architektūros vertinimo

⁴³¹ Architektūros įstatymas, 2 str. 3 d.

⁴³² *Ibid.*, 2 str. 6 d.

⁴³³ JUŠKEVIČIUS, P. *et al. Urbanistika <...>*, p. 307–309.

⁴³⁴ 2000 m. spalio 20 d. Europos kraštovaizdžio konvencija. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4621.

⁴³⁵ Europos Komisijos 2009 m. rugsėjo 23 d. komunikatas „Komisijos architektūros politikos gidas“ Nr. KOM(2009) 7032 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civil_service/docs/comm_guide_en.pdf>.

⁴³⁶ Europos Komisijos 2007 m. rugsėjo 5 d. komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui bei Regionų komitetui dėl Komisijos tarnybų įkurdinimo Briuselyje ir Liuksemburge politikos Nr. KOM(2007) 501 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu>>.

kriterijus, kurie būtų taikomi tiek plečiant ir rekonstruojant Komisijos pastatus Briuselyje ir Liuksemburge, tiek organizuojant kitus architektūrinius konkursus⁴³⁷. Taigi iš esmės Architektūros įstatyme buvo nustatyti kriterijai, daugiausia orientuoti į pastatus bei kitus statinius ir neaprepiantys visos architektūros problematikos.

Aptariant Architektūros įstatyme įtvirtintą architektūros kokybės kriterijų sąrašą manytina ir tai, kad pagal savo esmę jie turėtų apimti architektūros srityje įgyvendinamų visuomenės vertybių visumą, tačiau šiuo požiūriu taip pat matyti, kad ne į visus aktualius visuomenės interesus atkreiptas tinkamas dėmesys. Pavyzdžiui, nėra nė vieno kriterijaus, susijusio su gamtos vertybių apsauga, socialinių ryšių skatinimu, mokymosi ir darbo sąlygų formavimu, kt. Architektūros įstatymo projekte numatyto kriterijų sąrašo metodologinius aspektus nagrinėjęs ir jį su A. Maslow⁴³⁸, H. Coolen⁴³⁹, S. H. Schwartz⁴⁴⁰ sudarytomis visuomenės verčių schemomis lyginęs J. Dudėnas nurodė, kad šiame sąrašė visiškai nėra atstovaujamos žmonių santykių (bendravimo) ir socialinio teisingumo vertės⁴⁴¹.

Taigi, įstatymų lygmeniu, net ir priėmus Architektūros įstatymą, liko neišvardytų verčių, kurias būtų privalu įvertinti formuojant aplinką, ypač kalbant apie žmogaus dvasinės ir socialinės gerovės klausimus, aplinkos psichologinį poveikį, socialinių ryšių formavimą(si) ir pan. Tačiau pradžia padaryta, ir jau pradėtas taikyti architektūros kokybės kriterijų sąrašas gali būti tobulinamas atsižvelgiant į realiai šioje srityje įgyvendinamų visuomenės vertybių apimtį, o kilus poreikiui vertinti jame neišvardytų konstitucinių vertybių įgyvendinimą, gali būti vadovaujamosi teismų praktika, moksline doktrina ir kitais teisės šaltiniais.

⁴³⁷ Europos Komisijos 2007 m. rugsėjo 5 d. memorandumas dėl Komisijos architektūros politikos gido priėmimo [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu>>.

⁴³⁸ MASLOW, A. H. A Theory <...>, p. 370–396.

⁴³⁹ COOLEN, H. *The meaning of dwelling features conceptual and methodological issues*. Amsterdam: Delft University Press, 2008.

⁴⁴⁰ SCHWARTZ, S. H. *Basic human values: an overview*. Jerusalem: The Hebrew University of Jerusalem, 2006; SCHWARTZ, S. H. A theory of cultural value orientations: Explication and applications. *International Studies in Sociology and Social Anthropology*, 2006, Vol. 104, p. 137–182.

⁴⁴¹ DUDĖNAS, J. Esminių architektūros kriterijų sąrašo struktūra. Metodologiniai aspektai. Iš *Architektūros kokybės kriterijai*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2015, p. 40–61.

2.1.3.2 Reikalavimai, įtvirtinti poįstatyminiuose teisės aktuose

Nagrinėjant poįstatyminius aktus taip pat galima rasti reikalavimų, tiesiogiai vadinamų architektūros reikalavimais. Konkrečiai – gyvenamiesiems pastatams skirtame statybos techniniame reglamente nurodoma, kad gyvenamųjų pastatų architektūra turi būti tokia, kad: 1) atitiktų esminius statinio architektūros reikalavimus, nurodytus Statybos įstatymo 5 straipsnyje; 2) būtų korektiška unikalioje gamtinėje ar urbanizuotoje aplinkoje, nepakenktų saugomų nekilnojamųjų kultūros vertybių ir jų apsaugos zonų meninei vertei; 3) panaudotų vietinės ar regioninės tradicinės architektūros dvasinius ir medžiaginius resursus; 4) užtikrintų gerus pagrindinių patalpų ir sklypo funkcinius, vizualinius ir kompozicinius ryšius; 5) didelių gabaritų daugiabučių namų kompozicijos elementai būtų aiškiai artikuliuoti ir patenkintų geras pastatų formų vizualinio suvokimo sąlygas nepriklausomai nuo stebėjimo atstumo ir judėjimo greičio; 6) užtikrintų naujo pastato kompozicinį ryšį (mastelio, proporcijų, medžiaginio, spalvinio sprendimo darną) su supančios gamtinės ir (ar) dirbtinės aplinkos elementais; 7) patenkintų architektūros tektoniškumo sąlygas, t. y. teisingai atspindėtų naudojamų statybos produktų, konstrukcijos ir formos savitarpio priklausomybę ir reikšmę, kuriant statinio meninį vaizdą; 8) tenkintų specifinius reikalavimus, nurodytus projektavimo sąlygose⁴⁴². Kol esminių kokybės kriterijų sąrašas nebuvo išplėstas Architektūros įstatymu, šie poįstatyminiu lygmeniu įtvirtinti reikalavimai galėjo būti vertinami kaip pernelyg išplečiantys įstatymų nuostatas, tačiau po Architektūros įstatymo priėmimo ši trūkumą galima laikyti panaikintu ir kelti nebent perteklinio reguliavimo klausimą.

Kalbant apie perteklinį reguliavimą pažymėtina kita poįstatyminiuose teisės aktuose nustatomų reikalavimų grupė – tai reikalavimai, neįvardijami kaip architektūros, tačiau skirti architektūros sprendiniams. Nors statybos reglamentavimas yra administracinės teisės sritis, kurios detalumu pasižyminčią specifiką suponuoja valstybės valdymo ir viešojo administravimo tikslai, tačiau reguliuojant tokias sritis vis dėlto turi būti laikomasi tam tikrų ribų, užtikrinant, kad ūkinę veiklą ribojantys reikalavimai bus nustatomi tik siekiant bendros visuomenės gerovės, faktiškai egzistuojančių jos interesų suderinimo, bet ne jų paneigimo ar

⁴⁴² Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 705 „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.02.01:2004 „Gyvenamieji pastatai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 23-721; 200.

primetimo⁴⁴³. Būtent normatyvinių reikalavimų perteklių ir diferencijuotą jų traktavimą, kaip vieną iš esminių reguliavimo ydų, nurodė dauguma apklausoje dalyvavusių architektų⁴⁴⁴.

Perteklinis reguliavimas ypač pasireiškia statinių paskirties reikalavimuose. Pavyzdžiui, statybos techniniame reglamente yra detalai išvardytos patalpos ir jų dalys, kurios privalo būti įrengtos kiekviename bute: gyvenamasis kambarys arba atskiriama patalpų dalis kasdieniam bendravimui, miegamasis arba atskiriama patalpos dalis miegoti ir ilsėtis, virtuvė arba atskiriama patalpos dalis (niša) maistui gaminti ir laikyti, valgomasis arba virtuvės dalis, skirta valgyti, patalpa, skirta buities darbams (alternatyva: skalbykla ir džiovykla namo bendruomenei arba jos daliai), tualetas, vonia (alternatyva: dušas kartu su tualetu), sandėliukas arba sieninė spinta, holas arba koridorius su rūbine (vieta) viršutiniams rūbams, batams⁴⁴⁵. Papildomai nustatytas sąrašas patalpų, privalomai įrengiamų namo bendro naudojimo dalyje, ir visa tai kartu vadinama „minimali valstybės reguliuojama gyvenamojo pastato patalpų struktūra“, nors būtų įsigyjantis asmuo tikriausiai pats galėtų įvertinti, ar buto struktūra atitiks jo šeimos poreikius.

Visuomeninės paskirties statiniams taip pat nustatyta nemažai perteklinių reikalavimų. Vienas iš jų – reglamente pateikiamas sąrašas patalpų, kurias *galima* įrengti pastato cokoliniame ir rūsio aukštuose. Iš sąrašo matyti, kad šių aukštų panaudojimas iš esmės yra saugus bene visais atvejais⁴⁴⁶, tačiau užuot, kad būtų leista statinio naudotojui pačiam įsivertinti savo veiklos juose patogumą (galbūt numatant draudžiamas, pavojingas veiklas), teisės akte baigtiniais sąrašais yra vardijami galimi šių aukštų panaudojimo būdai. Akivaizdu, kad įstatymų leidėjas negali numatyti visų galimų naudotojų poreikių, todėl vertinant sąrašą iškart matyti nepagrįsti apribojimai: rūsiuose leidžiama numatyti patalpas tik šeimų (bet ne bendradarbių, religinių ar kitų bendruomenių) išklėmams, juose leidžiama įrengti tik specialiųjų mokslų ir tik su specialia įranga auditorijas, nors tokie patys žmonės jose leis tiek pat laiko, kaip ir kitų (nespecialiųjų?) mokslų atvejais. Rūsiuose leidžiama

⁴⁴³ KŪRIS E. Teisinė <...>, p. XIX–XX.

⁴⁴⁴ Architektūros ekspertų apklausa <...>; Lietuvos architektų apklausa <...>.

⁴⁴⁵ STR 2.02.01:2004 „Gyvenamieji pastatai“, 18 p.

⁴⁴⁶ Tarp nustatytų galimybių yra ir 300 vietų kino teatro salė, ir maitinimo įstaigų, lankytojų patalpos, ir kt.

įrengti diskotekų sales, tačiau tik iki 50 šokančių porų⁴⁴⁷ (galima tik įsivaizduoti to kontrolę). Beje, reali galimybė laikytis nustatytų normų – vienas iš teisės viešpatavimo požymių⁴⁴⁸, kurio apklausti specialistai statybos srityje taip pat pasigenda⁴⁴⁹.

Pojstatyminiuose teisės aktuose apstu ir smulkesnių reikalavimų, dėl kurių tikslingumo kyla pagrįstų abejonių. Vienas iš daugelio tokių pavyzdžių – detalai išdėstytas reikalavimas, kad kiekviename kambaryje būtų viršutinis ar sieninis elektros šviestuvas, valdomas būtent sieniniu jungikliu. Sieniniai elektros šviestuvų kištukiniai lizdai turi būti išdėstyti taip, kad atstumas nuo bet kurio taško kambaryje iki artimiausio elektros šviestuvo kištukinio lizdo būtų ne didesnis kaip 4 metrai. Sieniniai elektros šviestuvų kištukiniai lizdai turi būti gyvenamuosiuose kambariuose ir miegamuosiuose, asmeninėse dirbtuvėse ir kitose patalpose, kur normaliai ūkio veiklai reikalingas papildomas apšvietimas. Jie turi būti išdėstyti taip, kad atstumas nuo bet kurio taško kambaryje iki artimiausio elektros šviestuvo kištukinio lizdo būtų ne didesnis kaip 4 m⁴⁵⁰. Taigi asmuo, nusprendęs laidą nutiesti 5 metrus arba neįsirengti jam nereikalingo papildomo apšvietimo, rizikuoja būti pripažintas teisės akto pažeidėju.

Kalbant apie statinio paskirties reikalavimus pažymėtina ir tai, kad kai kurie privatūs investuotojai išleidžia vidaus naudojimui skirtus katalogus su išsamiais reikalavimais savo vystomiems statiniams. Tokius reikalavimus turi nusistatę bene visų tinklinių viešbučių, prekybos centrų, automobilių salonų ir kitų panašių komercinės paskirties objektų vystytojai. Vertinant kylančią civilinę atsakomybę už padarytą žalą, būtų nepagrįsta manyti, kad šie reikalavimai galėtų pakenkti būsimų statinio naudotojų sveikatai ar kitaip pažeisti jų interesus, tačiau bandydami įgyvendinti tokią statytojo užduotį Lietuvos projektuotojai susiduria su tuo, jog pagal statybos techninius reglamentus reikalaujama įgyvendinti visai kitus paskirties reikalavimus. Kitaip tariant, statybos techninio normavimo srityje laikomasi nuostatos, kad valstybė geriau žino, koku būdu ūkinės veiklos subjektas galės geriau

⁴⁴⁷ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. vasario 27 d. įsakymas Nr. D1-91 „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.02.02:2004 „Visuomeninės paskirties statiniai“ patvirtinimo“, 2 priedas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 54-1851.

⁴⁴⁸ KÜRIS, E., *et al.* Krizė <...>, p. 52;

⁴⁴⁹ Architektūros ekspertų apklausa <...>.

⁴⁵⁰ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. D1-338 „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.02.09:2005 „Vienbučiai ir dvibučiai gyvenamieji pastatai“ patvirtinimo“, 60 p. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 93-3464.

vykdyti savo veiklą, o pastato gyventojas gyventi patogesnę gyvenimą, nors alternatyvūs jų elgesio būdai taip pat niekam nesukeltų žalos.

Vertinant architektūros reikalavimų teisinį reguliavimą būtina atkreipti dėmesį į tai, kad valstybei pernelyg kišantis į visuomeninius santykius, sudaromas išpūdis, jog nesant imperatyvios normos apskritai negalima priimti jokių sprendimų. Tokį išpūdį gerai iliustruoja tiek anksčiau galiojusi, tiek ir į naują 2017 m. Statybos įstatymo redakciją perkelta nuostata, kad Lietuvos Respublikoje gali būti taikomi perimti tarptautinių ir Europos organizacijų, užsienio valstybių (nacionaliniai), užsienio valstybių organizacijų normatyviniai statybos techniniai dokumentai. Vyriausybės įgaliotos institucijos nustatyta tvarka jie įteisinami kaip Lietuvos Respublikos normatyviniai statybos techniniai dokumentai⁴⁵¹. Šios nuostatos įgyvendinimo pavyzdys – Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento direktoriaus įsakymas, *leidžiantis* projektuojant duomenų centro pastatą Vilniaus rajono savivaldybėje, tiesiogiai taikyti konkretų Jungtinių Amerikos Valstijų normatyvinį statybos techninį dokumentą⁴⁵², nors akivaizdu, kad ir be valstybės įsikišimo projektuotojas galėtų pasinaudoti tuo pačiu dokumentu, pritaikydamas jame išdėstytą projektavimo metodiką.

Aptarti reguliavimo pavyzdžiai leidžia teigti, kad nemaža dalis poįstatyminio architektūros santykių teisinio reguliavimo vis dar nustatyta taip, lyg jo nuostatos būtų statytojo užduotis projektavimui, nors statytoją-valstybę jau seniai pakeitė (papildė) privatūs, individualius poreikius turintys ir juos įvardyti gebantys statytojai. Nustatytų reikalavimų atitiktį tikrinančios institucijos, bandydamos taikyti protingumo principą, nuolat balansuoja ties sprendimų teisėtumo riba, o juos įgyvendinantys projektuotojai dažnai verčiami projekte nurodyti tiesos neatitinkančius duomenis, tuo bandydami suteikti galimybę statytojui apskritai gauti statybą leidžiantį dokumentą⁴⁵³. Tokia padėtis didina statybos dalyvių nusivylimą teise ir pačia architekto profesija, mažina projektinių sprendinių kokybę ir kelia daug ginčų. Tačiau viso to nepaisydamas, sąmoningai ar ne, įstatymų leidėjas ir toliau stengiasi primesti savo valią, nustatydamas reikalavimus, kurie nėra būtini

⁴⁵¹ Statybos įstatymas, 9 str.

⁴⁵² Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2015 m. rugsėjo 18 d. įsakymas Nr. 1-264 „Dėl užsienio valstybės normatyvinio statybos techninio dokumento tiesioginio taikymo“. *Teisės aktų registras*. 2015, Nr. 2015-13962.

⁴⁵³ Architektūros ekspertų apklausa <...>; Lietuvos architektų apklausa <...>.

visuomenės interesams užtikrinti ir nebeatitinka šiuolaikinių teisinio reguliavimo principų⁴⁵⁴.

Prie poįstatyminių norminių teisės aktų, kuriuose yra arba gali būti apibrėžiami reikalavimai architektūrai, atskirai turėtų būti nagrinėjami ir teritorijų planavimo dokumentai, kurių dalis (bendrieji planai, taip pat kai kurie specialieji planai) teismų praktikoje yra pripažįstami turinčiais norminio teisės akto galią⁴⁵⁵. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad teritorijų planavimo dokumentų sprendiniai yra nustatomi jau išanalizavus planuojamos teritorijos specifiką bei esamų ir būsimų jos naudotojų poreikius, šių dokumentų rengimas ir jų sprendiniai aptariami kitame skyriuje, skirtame architektūros sprendinių kūrimo procesams.

2.1.4 Procesai, kurių metu kuriami architektūros sprendiniai

Nagrinėjant architektūros santykių ypatumus buvo nustatyta, kad kiekvienas architektūrinis sprendimas yra rezultatas specialaus kūrybinio proceso, sujungiančio funkcinius, erdvinius, ekonominius, ekologinius, kultūrinius ir estetinius veiksnius į vieną darnią visumą⁴⁵⁶. Kūrybinė veikla akcentuojama ir kūrinio sąvokoje⁴⁵⁷, kuri taip pat svarbi architektūros sričiai. Autorių teises Konstitucinis Teismas yra pripažinęs viešuoju interesu⁴⁵⁸. Taigi, nagrinėjant teisės reguliuojamus architektūros kūrimo procesus, turi būti vertinama tai, ar nustatytais reikalavimais yra sudaromos sąlygos kūrybiniam procesui, ar nėra nepagrįstai ribojama ar net paneigiama architekto sprendimų laisvė, būtina ne tik meniniams uždaviniams, bet ir visiems kitiems šiame tyrime nagrinėtiems ekonominiams, ekologiniams, socialiniams (ir kultūriniams) interesams įgyvendinti bei darniai jų pusiausvyrai užtikrinti.

⁴⁵⁴ Paskutinis minėtų galimų visuomeninio pastato patalpų paskirčių sąrašo papildymas buvo priimtas 2016 metais. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2016 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. D1-453 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. vasario 27 d. įsakymo Nr. D1-91 „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.02.02:2004 „Visuomeninės paskirties statiniai“ patvirtinimo“ pakeitimo“. *Teisės aktų registras*, 2016-06-28, Nr. 2016-17743.

⁴⁵⁵ LVAT. 2015 m. balandžio 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. P-43-822/2015.

⁴⁵⁶ KERSTEIN, K., *et al.* Architecture <...>, p. 14.

⁴⁵⁷ Kūrinys – originalus kūrybinės veiklos rezultatas literatūros, mokslo ar meno srityje, nepaisant jo meninės vertės, išraiškos būdo ar formos. ATGTĮ, 2 str. 29 d. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 50-1598; 2003, Nr. 28-1125.

⁴⁵⁸ Konstitucinis Teismas. 2000 m. liepos 5 d. nutarimas.

Analizuojant architektūros kaip aplinkos formavimo procesus svarbu atkreipti dėmesį ir į veiksnius, susijusius su visuomenės požiūrių transformacija – perėjimu nuo planavimo principo „iš viršaus žemyn“ (angl. *top-down*) prie principo „iš apačios aukštyn“ (angl. *bottom-up*), leidžiančio išvengti daugelio architektūrinių problemų⁴⁵⁹. Šiuo aspektu būtina įvertinti, ar yra numatyti teisinio reguliavimo mechanizmai visuomenės poreikiams pažinti (ištirti ir įvertinti), ar vieniems visuomenės grupių interesams nėra skiriama išankstinio prioriteto prieš kitų grupių interesus, ar sudaromos sąlygos suderinti lygiaverčius (viešuosius ir privačius arba tiesiog skirtingus) interesus.

Atkreiptinas dėmesys, kad architektūros srities reguliavimą susisteminti siekusiame Architektūros įstatyme naujų architektūrai skirtų dokumentų ir jų rengimo procesų nenumatyta, taip pat jų sistemingai neperkelta iš jau galiojusių įstatymų. Vieninteliai įstatyme minimi dokumentai, kuriuose įtvirtinami architektūros sprendiniai, yra teritorijos vystymo koncepcijos ir projektiniai pasiūlymai, kaip nurodoma pačiame Architektūros įstatyme – rengiami vadovaujantis teritorijų planavimą ir statinių projektavimą reglamentuojančiais teisės aktais⁴⁶⁰. Tačiau vertinant netiesiogiai, Architektūros įstatyme atsirado ir nauja projektinių dokumentų rūšis – tai architektūrinių konkursų pasiūlymai⁴⁶¹. Atsižvelgiant į tai, architektūrinių konkursų teisinis reguliavimas taip pat aptariamas šiame skyriuje.

2.1.4.1 Teritorijų planavimas

Teritorijų planavimo įstatyme pats teritorijų planavimas yra apibrėžiamas kaip pagal šio ir kitų įstatymų, taip pat jų įgyvendinamųjų teisės aktų reikalavimus vykdomas procesas, kuriuo siekiama darnaus teritorijų vystymo ir kuris apima žemės naudojimo prioritetų, aplinkosaugos, visuomenės sveikatos saugos, paveldosaugos ir kitų priemonių nustatymą, gyvenamųjų vietovių, gamybos, inžinerinės ir socialinės infrastruktūros sistemų kūrimą, sąlygų gyventojų užimtumui reguliuoti ir veiklai plėtoti sudarymą, visuomenės ir privačių interesų suderinimą⁴⁶². Teritorijų planavimo įstatymo tikslas – užtikrinti darnią teritorijų plėtrą ir racionalią

⁴⁵⁹ PETRUŠONIS, V. Harmoningos architektūrinės aplinkos kūrimo teisinės prielaidos. Iš *Architektūros kokybės kriterijai*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2015, p. 92.

⁴⁶⁰ Architektūros įstatymas, 11 str. 4 d.

⁴⁶¹ *Ibid.*, 13 str. 1 d.

⁴⁶² Teritorijų planavimo įstatymas, 2 str. 26 d.

urbanizaciją, sudaryti sąlygas gamtinės ir antropogeninės aplinkos darnai, urbanistinei kokybei, išsaugant vertingą kraštovaizdį, biologinę įvairovę, gamtos ir kultūros paveldo vertybes⁴⁶³. Taigi teritorijų planavimas laikytinas itin svarbia priemone šiame tyrime nagrinėjamiems konstituciniams tikslam įgyvendinti.

Teritorijų planavimo tikslai įgyvendinami vykdant kompleksinį ir specialųjį teritorijų planavimą, kurio metu nustatomos teritorijų naudojimo, tvarkymo ir apsaugos priemonės⁴⁶⁴. Iš naujo neaptariant jau nagrinėtos visuomenės įtraukimo ankstyvoje planavimo stadijoje problematikos, kitais atžvilgiais galima teigti, kad planuojant teritorijas atliekamos visos aplinkos kokybei svarbios procedūros – planavimo programos sudarymas (atsižvelgiant į planavimo tikslus), esamos būklės įvertinimas (teritorijos gamtinės, demografinės, socialinės, kraštovaizdžio, gamtos ir nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos, aplinkos apsaugos, visuomenės sveikatos saugos, inžinerinės ir ekonominės būklės, valstybės ir viešojo saugumo, krašto apsaugos reikmių vertinimas, teritorijos vystymo tendencijų, probleminių situacijų nustatymas, kt.), sprendinių formavimas, jų viešinimas, derinimas su įvairiems visuomenės interesams atstovaujančiomis valstybės ir savivaldybių institucijomis, teisėtumo patikrinimas, patvirtintų sprendinių paskelbimas⁴⁶⁵. Vis dėlto atidžiau nagrinėjant šias procedūras, kyla abejonių, ar jas reglamentuojant ir taikant nėra pernelyg suvaržomas teritorijų planavimo dokumento rengėjo kūrybiškumas (t. y. jo laisvė priimti profesionalius aplinką formuojančius sprendimus), ar nėra suteikiama išskirtinių sąlygų atskirų visuomenės grupių ekonominiams ir (ar) politiniams tikslams, ar privatiems interesams nėra skiriama išankstinio prioriteto prieš bendrus visuomenės interesus, ar sudaromos sąlygos nešališkai derinti visų interesus.

Kalbant apie kūrybiškumą (architekto laisvę priimti profesionalius aplinką formuojančius sprendimus) pakartotina tai, kad daugumos aplinką formuojančių ir jos kokybę lemiančių sprendimų nereglamentuoja teisės aktai. Teritorijų planavimo srityje tokie sprendimai priimami laisvai, derinant įvairius visuomenės poreikius ir kartu nepažeidžiant tam tikrų apibrėžtų ribinių normų, kurias yra nustatę teisėkūros subjektai. Teritorijų planavimo įstatyme nenumatyta jokių konkrečių funkcinių, erdviųjų ir kitų reikalavimų aplinką formuojantiems sprendiniams ir reguliuojamos tik

⁴⁶³ Teritorijų planavimo įstatymas, 1 str. 1 d.

⁴⁶⁴ *Ibid.*, 5 str.

⁴⁶⁵ *Ibid.*, 25, 30 str.

pačios planavimo procedūros, o tai gali būti vertinama teigiamai, atsižvelgiant į jau apibūdintus architektūros santykių ypatumus.

Remiantis tyrimu naudojama prieiga reikėtų pripažinti, kad rengiant teritorijų planavimo dokumentus nustatomos naujos, iki tol jokiuose teisės aktuose ar kituose dokumentuose neįtvirtintos, neapibrėžtam subjektų ratui taikomos privalomos elgesio taisyklės. Taigi teritorijų planavimas yra ne vien teisės taikymo, bet ir kūrybinė (naujų elgesio taisyklių kūrimo) veikla, todėl jos metu priimamiems aplinkos formavimo sprendimams neturėtų būti keliami tie patys teisėtumo ir pagrįstumo reikalavimai, kurie keliami individualiems administraciniam aktams, t. y. reikalavimai sprendimus grįsti objektyviais duomenimis (faktais) ir teisės aktų normomis⁴⁶⁶. Teritorijų planavimo organizatorių ir dokumentų rengėjų taip pat neturėtų riboti viešosios teisės principas „draudžiama viskas, kas tiesiogiai neleista“⁴⁶⁷. Tačiau teritorijų planavimą įvardijant ne kaip teisės taikymo (arba ne vien kaip teisės taikymo), bet ir kūrybinę (naujų elgesio taisyklių kūrimo) veiklą, kyla klausimas, ar įstatymų leidėjas ir teismai būtent taip mato šį procesą, ar nesusiaurina jo iki teisės taikymo, kas taptų akivaizdžiu trukdžiu užtikrinti realius visuomenės interesus ir darnią jų pusiausvyrą.

Šiuo požiūriu labiausiai pažymėtinas LVAT (specialiai suburtos 13 teisėjų kolegijos) sprendimas, kuriuo detalusis planas buvo prilygintas individualiam administraciniam aktui, motyvuojant tuo, kas pažodžiui prieštarauja pačiai teritorijų planavimo esmei – teigiant, kad „fizinių ar juridinių asmenų teisės ir pareigos, susijusios su konkrečių sklypų naudojimu, valdymu ar disponavimu, veiklos sklype apribojimai, servitutai ir pan. nustatomi taikant atitinkamus įstatymus ar kitus teisės aktus, reglamentuojančius jų nustatymo tvarką, t. y. taikant teisės aktus, nustatančius atitinkamas bendro pobūdžio elgesio taisykles. Detalusis planas ir sprendimas, kuriuo jis tvirtinamas, nenustato elgesio taisyklių ir tik priskiria konkrečias teritorijas ar jų dalis tam tikroms kategorijoms. Kadangi detalusis planas ir jį patvirtinantis sprendimas nenustato elgesio taisyklių, t. y. neturi požymio, kuris būtinas tam, kad teisės aktas galėtų būti pripažintas

⁴⁶⁶ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas, 8 str. 1 d. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 60-1945; 2006, Nr. 77-2975; LVAT. 2010 m. rugpjūčio 24 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A756-7450/2010, 2010 m. spalio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438-1116/2010, 2013 m. gruodžio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A502-2393/2013.

⁴⁶⁷ LAT. 2000 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2000.

norminiu teisės aktu, teismas padarė išvadą, jog detalusis planas ir sprendimas, kuriuo jis tvirtinamas, neatitinka norminio akto apibrėžimo⁴⁶⁸.

Nurodytu LVAT plenarinės sesijos sprendimu buvo paneigtas Klaipėdos apygardos administracinio teismo vertinimas, kad „detalusis planas, taip pat ir administracinis aktas, kuriuo jis legalizuojamas, savo turiniu nėra vienkartinis ir nėra skirtas konkrečiam asmeniui ar apibrėžtai jų grupei, nes juo nustatytos konkretaus žemės sklypo naudojimo sąlygos yra skirtos sklypui, o ne konkrečiam asmeniui. Šios naudojimosi sklypu sąlygos bus privalomos ir tiems žemės sklypo naudotojams, kuriais jie taps ateityje. Kadangi individualaus teisės akto būtini požymiai yra vienkartinis jo taikymo pobūdis bei paskirtis konkrečiam subjektui (ABTĮ 2 straipsnio 14 dalis), todėl, nesant šių požymių, detalusis planas, kaip administracinio akto, kuriuo jis legalizuojamas, sudėtinė dalis, yra priskirtinas norminių teisės aktų kategorijai (ABTĮ 2 straipsnio 13 dalis). Taigi detalusis planas tam tikrais atvejais yra tik viena iš sąlygų ar pagrindų priimti individualų vienkartinį teisės aktą, kuriuo gali būti sukuriama konkretūs teisiniai santykiai“⁴⁶⁹. Analogišką išvadą jau buvo padaręs ir bylą apeliacine tvarka nagrinėjęs LVAT⁴⁷⁰, tačiau plenarinė sesija šią nutartį panaikino. Ir nors Klaipėdos apygardos administracinio teismo sprendimas, detalųjį planą priskyres norminiams dokumentams, daugiausia buvo paremtas norminio ir individualaus administracinio akto apibrėžimais, plačiau neanalizuojant teritorijų planavimo tikslų ir jo doktrinos, vis dėlto matyti, kad toks sprendimas galėjo padėti pamatus geresnėms visuomenės interesų derinimo sąlygoms, nesudarant prielaidų detalųjį planavimą vertinti kaip procesą, kurio metu privatus asmenys realizuoja savo teises ir siekia savo teisėtų interesų įgyvendinimo⁴⁷¹.

Vertinant 2003 m. priimtą LVAT sprendimą būtų galima tikėtis, kad 2014 m. įstatymu pakeistas detaliojo planavimo objekto apibrėžimas (juo nebegali būti pavieniai žemės sklypai, planavimas turi būti atliekamas mažiausiai visam kvartalui⁴⁷²) leis pakeisti požiūrį į detalųjį planą ir pripažinti jį norminiu dokumentu. Tačiau tokią tikimybę mažina jau tuo metu pateiktas teismo paaiškinimas, kad „Teritorijų planavimo įstatyme numatyta teisė tvirtinti ne atskiro žemės sklypo, bet jų grupės, miestų ar

⁴⁶⁸ LVAT. 2003 m. kovo 24 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵-63-2003.

⁴⁶⁹ Klaipėdos apygardos administracinis teismas. 2002 m. gegužės 3 d. sprendimas (panaikintas).

⁴⁷⁰ LVAT. 2002 m. liepos 2 d. nutartis (panaikinta).

⁴⁷¹ PRANEVIČIENĖ, B.; MIKALAUŠKAITĖ-ŠOSTAKIENĖ, K. Teisėtų <...>

⁴⁷² Teritorijų planavimo įstatymas, 17 str.

miestelių, kaimų teritorijų detaliuosius planus (Teritorijų planavimo įstatymo 15 str.) yra sietina su valdymo ekonomijos įgyvendinimu, tačiau nekeičia detaliojo plano, nukreipto į konkrečių žemės sklypų ar jų grupių, teritorijų juridinio statuso nustatymą, vertinimo kaip neatitinkančio norminio teisės akto požymių⁴⁷³. Taigi greičiausiai tik kintantis bendras teismų požiūris į visuomenėje glūdinčius interesus, jų derinimo svarbą ir teritorijų planavimą, kaip vieną iš pagrindinių jo priemonių, galės pakeisti šiuo metu jau susiklosčiusią teismų praktiką detaliojo planavimo srityje.

Vis dėlto naujam požiūriui formuotis nepadedą jau po pristatyto teismo sprendimo priimtos Teritorijų planavimo nuostatos – 2014 m. Teritorijų planavimo įstatyme, be kitų jau aptartų visuomenės interesų apsaugą apsunkinančių nuostatų, buvo įtvirtinti reikalavimai teritorijų planavimo dokumentuose nustatomus privalomuosius aplinkosaugos, kraštovaizdžio, gamtos ir nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos, urbanistinės, architektūrinės, inžinerinės ir socialinės infrastruktūros vystymo ar kitus reikalavimus grįsti įstatymais⁴⁷⁴. Kitaip tariant, derinant visuomenės interesus ir priimant jai svarbius aplinkos sprendimus, įstatymas leidžia tik pakartoti teisės aktuose jau įtvirtintus reikalavimus, t. y. tiesiogiai paveda įgyvendinti minėtą „*top-down*“ planavimo principą⁴⁷⁵.

Kalbant apie siekį užtikrinti visuomenės interesų įgyvendinimą, svarbu ir tai, kad nors pats Teritorijų planavimo įstatymas nereglamentuoja konkrečių užstatymo sprendinių, tačiau šį įstatymą detalizuojančiame poįstatyminiame akte apibrėžiama, kad detaliųjų planų sprendiniai negali prieštarauti aukštesnio lygmens kompleksinio ar specialiojo teritorijų planavimo dokumentų sprendiniams, įstatymams ir kitiems teisės aktams, tarp jų statybos techninių reglamentų reikalavimams, darantiems įtaką detaliojo plano sprendiniams⁴⁷⁶. Iš esmės logiška (nors ir nebūtina) nuostata, reikalaujanti laikytis galiojančių teisės aktų, abejonių sukelia tada, kai yra įvertinama šiuose teisės aktuose įtvirtintų norminių reikalavimų apimtis ir jų pagrįstumas. Kaip žinoma, statybos techniniuose reglamentuose yra nustatytos neribotam asmenų ratui skirtos ir su vietos specifika mažai ką bendro turinčios normos, be kita ko, turinčios perteklinį pobūdį, tad jų įtaka teritorijų planavimo metu priimamiems sprendimams kelia riziką, kad

⁴⁷³ LVAT biuletenis *Administracinių teismų praktika*, 2003 t. 4.

⁴⁷⁴ Teritorijų planavimo įstatymas, 12 str. 3 d., 15 str. 6 d., 18 str. 2 d.

⁴⁷⁵ PETRUŠONIS, V. *Harmoningos <...>*, p. 92.

⁴⁷⁶ Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklės, 325 p.

specialistai negalės tinkamai įvertinti ir suderinti konkrečioje teritorijoje faktiškai egzistuojančių visuomenės interesų.

Kalbant apie lygiavertį įvairių visuomenės grupių interesų atstovavimą dar kartą pažymėtinas Teritorijų planavimo įstatyme pateiktas viešojo intereso apibrėžimas, kuriame nuosavybės teisė ir investicijų skatinimas ne tik minimi tarp kitų visuomenės interesų, bet ir pažymimas nuosavybės teisių apsaugos ir investicijų skatinimo prioritetas⁴⁷⁷. Abejonių dėl išskirtinių sąlygų vienai iš interesų grupių sudarymo kelia ir jau aptartos Teritorijų planavimo inicijavimo tvarkos aprašo nuostatos, apibrėžiančios išskirtines planavimo iniciatoriaus (suinteresuoto asmens) teises ir pareigas. Taigi matyti, kad reguliuojant teritorijų planavimą tam tikriems privatiems interesams suteikiamas didesnis prioritetas.

Reikšmingu teritorijų planavimo uždavinių perkėlimu į privačių santykių sritį laikytina Teritorijų planavimo įstatyme įtvirtinta teisė vykdyti statybą nesant parengto detaliojo plano (dėl to šis įstatymas dar vadinamas įstatymu, orientuotu į neplanavimą⁴⁷⁸). 2014 m. priimtoje įstatymo redakcijoje numatyta, kad žemės sklype, esančiame urbanizuotoje ir urbanizuojamoje teritorijoje, kuriai neparengti detalieji planai, arba žemės sklype, esančiame neurbanizuotoje ir neurbanizuojamoje teritorijoje, gali būti vykdoma statyba, atitinkanti savivaldybės lygmens bendrojo plano ir (ar) vietovės lygmens bendrojo plano, jeigu jis parengtas, sprendinius, vadovaujantis Statybos įstatymo nuostatomis⁴⁷⁹. Atsivėrusios galimybės tapo teritorijų planavimo reformos simboliu, viešai aiškinant, kad, įtvirtinus šią galimybę, verslininkai ir gyventojai nebeturi gaišti laiko ilgai trunkančioms procedūroms ir, esant parengtam bendrajam planui (o juos pasirengusios turi jau visos savivaldybės), gali operatyviai pradėti statybos procesus, neberengdami detaliojo plano⁴⁸⁰. Vis dėlto šiuo pakeitimu nebuvo panaikinta būtinybė nustatyti teritorijos naudojimo reglamentą (apibrėžti teritorijos naudojimo, tvarkymo ir apsaugos reikalavimus).

Teritorijų planavimo įstatyme įtvirtinta, kad nurodytu atveju savivaldybės administracijos direktorius ar jo įgaliotas valstybės tarnautojas, atsižvelgdamas į aplinkinių teritorijų užstatymo tipą, statinių parametrus ir

⁴⁷⁷ Teritorijų planavimo įstatymas, 8 str. 1 d. 1 p.

⁴⁷⁸ TIŠKUS, G. Urbanistinio planavimo reglamentavimas Teritorijų planavimo įstatymo redakcijose. Iš *Architektūros kokybės užtikrinimo priemonės*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2017, p. 50.

⁴⁷⁹ Teritorijų planavimo įstatymas, 20 str.

⁴⁸⁰ LASTAUSKIENĖ, G.; BAKŠIENĖ, D. Visuomenės interesų apsaugos problema teritorijų planavimo procese. *Teisė*, 2015, t. 96.

statytojo pateiktus projektinius pasiūlymus, specialiuosiuose architektūros reikalavimuose statiniui projektuoti nustato statybai numatyto žemės sklypo teritorijos naudojimo reglamento parametrus pagal savivaldybės lygmens bendrąjį planą ir (ar) vietovės lygmens bendrąjį planą, jeigu jis parengtas, ir apie numatomą statinių projektavimą ir visuomenės dalyvavimą svarstant statinių projektinius pasiūlymus informuojama Statybos įstatymo nustatyta tvarka⁴⁸¹. Taigi specialieji architektūros reikalavimai – savivaldybės administracijos išduodamas individualus administracinis aktas – tapo lyg projektiniu dokumentu, įtvirtinančiu anksčiau nereglamentuotus architektūrinius sprendinius (plačiau apie tai žr. 2.3.1.3 skyriuje).

Nagrinėjant aktualius teritorijų planavimo aspektus vėl verta atkreipti dėmesį į poįstatyminių aktų atitiktį (tiksliau – neatitiktį) įstatymo nuostatomis. Nepaisant įstatymų viršenybės principo, Teritorijų planavimo įstatymą detalizuojančiuose teisės aktuose galima rasti kai kurių tikrai reikšmingų neatitiktį. Viena iš jų – įstatyme nustatytų reikalavimų, susijusių su teritorijų planavimo dokumentų keitimu ar koregavimu, detalizavimas. Teritorijų planavimo įstatyme numatyta, kad kompleksinio teritorijų planavimo dokumentai *keičiami* tais atvejais, kai sprendimą rengti atitinkamą teritorijų planavimo dokumentą priėmusios valstybės ar savivaldybės institucijos nusprendžia *iš esmės* keisti kompleksinio teritorijų planavimo dokumento sprendinius ar kai planuojami keisti sprendiniai susiję su visuomenės (viešuoju) interesu, o *koreguojami*, kai atliekami kompleksinio teritorijų planavimo dokumento sprendinių *esmės nekeičiantys* pakeitimai, kitais šio įstatymo numatytais atvejais ar kai yra priimtas atitinkamas teismo sprendimas⁴⁸².

Vis dėlto tokia esminių ir neesminių sprendinių atskirtis, lemianti supaprastintas visuomenės informavimo ir dalyvavimo procedūras⁴⁸³, visiškai pasikeičia Kompleksinių teritorijų planavimo taisyklėse, kuriose nurodyta, kad galiojantys bendrieji planai koreguojami tokiais atvejais: 1) įvertinus visuomenės pasiūlymus, kai numatomi keisti bendrojo plano privalomieji reikalavimai neprieštarauja nustatytiems planavimo tikslams ir uždaviniams (kurie paprastai būna apibrėžti itin abstrakčiai – past.); 2) kai bendrojo plano sprendinių įgyvendinimo stebėsenos ataskaitoje nurodoma, kad reikia koreguoti bendrąjį planą (nepriklausomai nuo sprendinių

⁴⁸¹ Teritorijų planavimo įstatymas, 20 str. 2 d.

⁴⁸² *Ibid.*, 28 str. 4,5 d.

⁴⁸³ Visuomenės informavimo, konsultavimo ir dalyvavimo priimant sprendimus dėl teritorijų planavimo nuostatai, 40 p.

pobūdžio – past.); 3) kai atliekami bendrojo plano esmės nekeičiantys pakeitimai <...>, į neesminius įskaitant ir tokius atvejus, kai nustatomi papildomi suplanuotos teritorijos privalomieji reikalavimai, jei jie nebuvo nustatyti, arba bendrojo plano sprendiniai keičiami anksčiau suplanuotos teritorijos dalyje⁴⁸⁴.

Detaliųjų planų keitimo ir koregavimo atvejai iš esmės apibrėžti taip pat, tik dar papildant tokiais „neesminiais“ pakeitimais, pavyzdžiui, galiojančiame detaliajame plane nustatomais naujais teritorijos naudojimo reglamentais: 1) kai nustatyti žemės sklypai pertvarkyti parengus žemės valdos projektą <...>; 2) vykdant nustatytą žemės sklypų ribų ir ploto pakeitimus ir (ar) prijungiant naujus žemės sklypus; 3) vykdant nustatytą žemės sklypų ribų ir ploto pakeitimus, kai prijungiamas įsiterpęs valstybinės žemės plotas; 4) keičiant suplanuotos teritorijos naudojimo reglamentus kitais, neprieštaraujančiais planavimo tikslams ir uždaviniams, nustatytiems galiojančiam detaliajam planui, kai Vyriausybės nustatyta tvarka neprivaloma rengti SPAV; 5) nustatant papildomus suplanuotos teritorijos naudojimo reglamentus (užstatymo tipą, jei jis nenustatytas, kitus reglamentus) ir kt.⁴⁸⁵

Šios poįstatyminio akto nuostatos, prie neesminių pakeitimų priskiriančios bene visus aplinkos formavimo sprendimus, rodo akivaizdžiai išplėstą įstatyminį reguliavimą, kuris ne tik formaliai pažeidžia konstitucinį įstatymų viršenybės principą, bet ir turi reikšmingą įtaką visuomenei informuoti ir dalyvauti teritorijų planavimo procese, atitinkamai sunkina sąlygas užtikrinti aplinkos kokybės ir visuomenės interesų darną.

2.1.4.2 Projektinių pasiūlymų rengimas ir autorių teisių apsauga

Projektinius pasiūlymus, kaip dokumentą, kuriame nustatomi architektūriniai sprendiniai, numato Architektūros įstatymas ir Statybos įstatymas, o jų rengimo tvarką reglamentuoja statybos techninis reglamentas. Statybos įstatyme nurodoma, kad projektiniai pasiūlymai – tai pasiūlymai, kurių tikslas – išreikšti projektuojamo statinio architektūros ir kitų pagrindinių sprendinių idėją ir kurie pateikiami kaip informacija visuomenei apie numatomą statinių projektavimą bei gali būti naudojami rengiant specialiuosius architektūros reikalavimus, specialiuosius saugomos teritorijos tvarkymo ir apsaugos reikalavimus, specialiuosius paveldosaugos

⁴⁸⁴ Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklės, 139 p.

⁴⁸⁵ *Ibid.*, 318 p.

reikalavimus⁴⁸⁶. Architektūros įstatyme numatyta, kad dėl įstatyme apibrėžtų visuomenei svarbių objektų rengiami projektiniai pasiūlymai statinio architektūrinei idėjai išreikšti. Projektinius pasiūlymus, teritorijos vystymo koncepciją turi pasirašyti atestuotas architektas kartu su bendraautorais⁴⁸⁷. Projektiniai pasiūlymai yra vienas iš dokumentų, kuriuo rekomenduojama vadovautis nustatant statinio projektavimo kainą⁴⁸⁸.

Statybos techniniame reglamente (poįstatyminiame teisės akte) projektinių pasiūlymų paskirtis papildoma nurodant, kad projektiniai pasiūlymai taip pat skirti naudoti kaip medžiaga projektuotojo parinkimo konkursui bei nustatyti žemės sklypo teritorijos naudojimo reglamento parametrus, kai Teritorijų planavimo įstatymo 20 straipsnio nustatytais atvejais neparengti teritorijų planavimo dokumentai ir statyba konkrečiame žemės sklype leidžiama⁴⁸⁹. Tame pačiame reglamente nustatyta projektinių pasiūlymų sudėtis – apibūdinamas aiškinamasis raštas ir grafinės dalies sudėtis. Taip pat nurodyta, kad projektinius pasiūlymus gali rengti projektuotojas, turintis atitinkamą kvalifikaciją, o tais atvejais, kai pagal Statybos įstatymo 25 straipsnio 1 dalies nuostatas rengiant statinio projektą privaloma architektūros dalis, rengiant projektinius pasiūlymus dalyvauja statinio architektas⁴⁹⁰.

Mokslinėje doktrinoje projektiniai pasiūlymai nėra laikomi statinio projekto rūšimi, dalimi ar etapu⁴⁹¹. Tai matyti ir iš minėtų teisės aktuose jiems nustatytų savarankiškų tikslų: architektūrinei idėjai išreikšti, visuomenę informuoti, specialiesiems reikalavimams parengti, teritorijos naudojimo reglamentams nustatyti, naudoti kaip medžiaga projektuotojo parinkimo konkursui ir kt. Statybos įstatyme taip pat nurodoma, kad projektiniai pasiūlymai yra vienas iš dokumentų, kuriais remiantis rengiamas statinio projektas⁴⁹². Tai dar kartą patvirtina, kad projektiniai pasiūlymai nėra statinio projekto, kaip tam tikros Statybos įstatyme apibrėžtos dokumentų visumos, dalis ar etapas.

Nagrinėjant projektinius pasiūlymus kaip dokumentą, kuriame yra išreiškiami architektūrinė idėja – grafiškai, vizualiai pavaizduoti meniniai

⁴⁸⁶ Statybos įstatymas, 2 str. 45 d.

⁴⁸⁷ Architektūros įstatymas, 12 str. 1 d.

⁴⁸⁸ *Ibid.*, 12 str. 5 d.

⁴⁸⁹ STR1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 13 priedo 3 p.

⁴⁹⁰ *Ibid.*, 13 priedo 5 p.

⁴⁹¹ MITKUS, S. *Statybos teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 191.

⁴⁹² Statybos įstatymas, 24 str. 3 d.

statinio architektūros sprendiniai⁴⁹³, verta įdėmiau panagrinėti vieną iš poįstatyminiam akte (vėlgi – išplečiant įstatyminį reguliavimą) nustatytų projektinių pasiūlymų tikslų – naudoti juos kaip medžiagą projektuotojo parinkimo konkursui. Jei statinio projektą gali rengti kitas projektuotojas, kaip tada įgyvendinamos projektinius pasiūlymus parengusio autoriaus teisės, kurios priklauso projektinius pasiūlymus parengusiam projektuotojui.

Reglamente tiesiogiai nurodoma, kad projektuotojas turi visų jo parengtų projektinių pasiūlymų autoriaus teises ir kad statytojas be projektuotojo sutikimo projektinius pasiūlymus gali naudoti tik tam tikslui, kuriam skirti projektiniai pasiūlymai⁴⁹⁴. Nors Statybos įstatyme ir nustatyta, kad statinio projektą turi pasirašyti statinio architektai (t. y. autoriai)⁴⁹⁵, įstatymą detalizuojančiuose statybos techniniuose reglamentuose neapibrėžiama, kaip turi būti užtikrinamas autoriaus pasirašymas statinio projekte ir netgi atskirus statinio projektavimo etapus (techninį projektą ir darbo projektą) leidžiama rengti skirtingiems projektuotojams, neįpareigojant jų gauti architektūros kūrinių sukūrusių architektų sutikimą⁴⁹⁶.

Nepaisant to, kad projektuojant ir statant statinius nenustoją galioti ATGTĮ nuostatos, reglamentuojančios autorių (įskaitant architektus) turtinių ir asmeninių neturtinių teisių apsaugą⁴⁹⁷, netgi statybos valstybinę priežiūrą vykdanči institucija, teikdama rašytinius išaiškinimus, į jas neatsižvelgia. Pavyzdžiui, atsakydama į paklausimą, ar konkrečiu atveju yra būtinas statinio autoriaus sutikimas, VTPSI remiasi tik statybą reguliuojančiais teisės aktais ir teigia, kad „autoriaus sutikimas rengiant projektą ir išduodant statybą leidžiantį dokumentą Statybos įstatyme ir statybos techniniuose reglamentuose nenustatytas, todėl jis ir nėra reikalingas“⁴⁹⁸.

Be ATGTĮ, architekto veikloje, ypač nuo 2017 m., didelę reikšmę turi Profesinės etikos kodeksas, kurio pažeidimai nuo 2017 m. tapo pagrindu

⁴⁹³ Architektūros įstatymas, 2 str. 4 d.

⁴⁹⁴ STR1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 13 priedo 6 p.

⁴⁹⁵ Statybos įstatymas, 2 str. 48 d., 24 str. 19 d.

⁴⁹⁶ STR1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 9 p.

⁴⁹⁷ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003-03-21, Nr. 28-1125.

⁴⁹⁸ VTPSI 2017 m. rugpjūčio 29 d. konsultacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://vtpsi.lrv.lt/lt/konsultacijos/klausimai-ir-atsakymai/2017-metai-ir-senesni/ii-statybos-valstybine-prieziura-reglamentuojanciu-ir-su-jais-susijusiu-teises-aktu-nuostatu-taikymas/10-1-leidimai-statyti-rekonstruoti-atnaujinti-modernizuoti-statini/inspekcijos-isaiskinimai-27/ar-reikalingas-pastatyto-pastato-projekto-autoriaus-sutikimas-irengti-irengini-ant-pastato-fasado-2017-08-29>>.

stabdyti architekto atestato galiojimą⁴⁹⁹ arba jį naikinti kartu su narystės profesinės savivaldos organizacijoje panaikinimu⁵⁰⁰ (plačiau apie šį kodeksą ir architekto profesinės etikos priežiūrą žr. 2.3.2.3.3 skyriuje). Kodekse pažymima, kad architektūros paslaugų teikėjas nesisavina kito architektūros paslaugų teikėjo intelektualinės nuosavybės ir neteisėtai nesinaudoja jo idėjomis, jeigu negauna aiškaus sutikimo iš to paslaugų teikėjo, kuriam priklauso teisės į tą nuosavybę ar idėją; architektūros paslaugų teikėjas nedalyvauja jokiam projektų ar konkurenciniame konkurse bei neteikia pasiūlymo, kuomet dalyvavimo sąlygos ir numatyta sutartis nesuteikia teisinės apsaugos konkurse dalyvaujančio paslaugų teikėjo intelektinei nuosavybei; visi architektūros paslaugų teikėjai prieš pradėdami derybas dėl sutarties pasirašymo projektui ar kitam su savo profesija susijusiam darbui ir žinodami arba pagrįstai pasiteiravę galintys sužinoti, kad tam pačiam klientui arba esamam ar būsimam vartotojui ir tam pačiam projektui ar su architekto profesija susijusiam darbui tuo pačiu metu yra paskirtas kitas architektūros paslaugų teikėjas, įsipareigoja apie tai informuoti tą kitą paslaugų teikėją⁵⁰¹. Skundai, susiję su intelektualinės nuosavybės pažeidimais, sudarė 40 proc. visų 2017 m. Profesinės etikos tarybos nagrinėtų skundų ir visuose juose buvo pripažinti padaryti profesinės etikos pažeidimai⁵⁰². Dažniausiai šie pažeidimai apėmė kūrinių panaudojimą ir keitimą negavus jo autoriaus sutikimo, o tai padarę asmenys apeliavo būtent į statybos techniniuose reglamentuose nustatytą reguliavimą.

Skirtingų interesų derinimo temos kontekste akcentuotina ir paties ATGTĮ nuostata, kad architektūros kūrinių (pastato ar kito statinio) savininkas be autoriaus leidimo gali keisti pastatą ar kitą statinį, kai tai daroma dėl techninių priežasčių arba dėl pastato ar kito statinio praktinio naudojimo, jeigu kitaip nenustatyta sutartyje⁵⁰³. Teismų praktikos šiuo klausimu nėra, tad sunku pasakyti, kaip teismas vertintų joje minimas „technines priežastis“ ar „praktinį naudojimą“. Tačiau įdomu, kad ši nuostata įstatymo komentare buvo išaiškinta teigiant, kad „pastatai ir kiti statiniai, kaip nekilnojamieji daiktai, yra svarbūs nuosavybės teisių objektai. Visais

⁴⁹⁹ Statybos įstatymas, 12 str. 14 d. 4 p.

⁵⁰⁰ Lietuvos architektūrų rūmų įstatymas, 4 str. 1 d.; Lietuvos architektūrų rūmų statutas, 20 str. [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/LAR-Statutas-2018.pdf>>.

⁵⁰¹ Profesinės etikos kodeksas, 4.6, 4.7, 4.11 p.

⁵⁰² Lietuvos architektūrų rūmų informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/profesine-etika/priimti-sprendimai/>>.

⁵⁰³ ATGTĮ, 18 str. 4 d.

atvejais darbo ir lėšų sąnaudos pastatui ar statiniui pastatyti daug kartų viršija darbo ir lėšų sąnaudas jo projektui parengti. Kylanti teisinė kolizija tarp projekto autoriaus ir pastato savininko teisių bei interesų turi būti sprendžiama, suteikiant pirmumą pastato savininko interesams⁵⁰⁴. Manytina, kad toks išankstinis vienu asmenų teisių prioriteto prieš kitų asmenų teises įstatyme suteikimas taip pat galėtų būti nagrinėjamas žmogaus teisių nedalomumo, visų žmogaus teisių ir laisvių lygiavertiškumo kontekste.

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes būtų galima teigti, kad dabar galiojantis statybos teisinis reguliavimas, valstybinės priežiūros institucijų teikiami išaiškinimai ir fiksuojami profesinės etikos pažeidimai statybos srityje iliustruoja autoriaus V. Mizaro pateiktą neveiksmingos autorių teisių gynybos priežasčių apibūdinimą, apimančią visuomenės toleranciją intelektualinės nuosavybės teisių pažeidėjams, socialines-ekonomines aplinkybes (neteisėtos kūrinių kopijos yra pigesnės), nežinojimą, kas yra intelektualinės nuosavybės teisės ir kodėl jos turi būti ginamos, taip pat teisinės kultūros stoką, menką valstybės institucijų darbo koordinavimą ir nepakankamas pastangas tiek tobulinti, tiek plėtoti ir stiprinti intelektualinės nuosavybės teisių turėtojų apsaugą⁵⁰⁵.

Vis dėlto suaktyvėjus architektų profesinės etikos pažeidimų nagrinėjimui Rūmuose, architektų autorių teisių klausimai vis dažniau aptariami viešoje erdvėje⁵⁰⁶, rengiami architektų kvalifikacijos tobulinimo kursai, platinamos konsultacijos⁵⁰⁷. Profesinės etikos taryba parengė rekomendacijas, kuriose pabrėžė ne tik tęstinio architekto dalyvavimo procese reikšmę, bet ir tiesioginės autorystės sąsają su architektūros kokybe. Visiems architektams ir statytojams rekomenduota siekti susitarti dėl kompleksinio architektūros paslaugų suteikimo, t. y. su tuo pačiu architektu tartis dėl projektinių pasiūlymų, techninio projekto, darbo projekto parengimo ir priežiūros vykdymo. Visiems architektams nurodoma išsamiai informuoti statytojus, kad, sudarant to paties objekto tam tikrų etapų sutartis su skirtingais architektais, išlieka prievolė gauti autoriaus sutikimą tęsti

⁵⁰⁴ VILEITA, A. Autorių <...>, p. 75.

⁵⁰⁵ MIZARAS, V. Autorių <...>, p. 17–19.

⁵⁰⁶ Autorių teisės architektūroje: balanso siekis ir dialogo svarba. SA.LT [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-20]. Prieiga per internetą: <<https://sa.lt/autoriu-teises-architekturoje-balanso-siekis-ir-dialogo-svarba/>>; Autorių teisės architektūroje – galvos skausmas ar papildoma apsauga?. Structum.lt [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-20]. Prieiga per internetą: <https://structum.lt/straipsnis/autoriu-teises-architekturoje-ndash-galvos-skausmas-ar-papildoma-apsauga>.

⁵⁰⁷ Lietuvos architektų rūmų informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/kita-veikla/konsultacijos/>>.

projektavimo darbus kitame etape⁵⁰⁸. Architektams rekomenduota visada susisiekti su projektinius pasiūlymus rengusiu autoriumi. Pabrėžta, kad, negavus aiškaus autoriaus sutikimo daryti jų pakeitimus, turi būti rengiami nauji projektiniai pasiūlymai⁵⁰⁹.

Dalis profesinės etikos bylų, susijusių su intelektinės nuosavybės apsauga, keliasi ir į teismus. Iki 2017 m. teismai daugiausia buvo pasisakę apie autorių turtines teises – daugiausia apie teisę panaudoti anksčiau sukurtą architektūros kūrinį⁵¹⁰, tačiau, apskundus teismui Profesinės etikos tarybos sprendimus, jau atsirado bylų, apimančių ginčus ir dėl asmeninių neturtinių autorių teisių⁵¹¹. Vienoje iš jų teismas, pripažindamas Profesinės etikos tarybos sprendimą teisėtu ir pagrįstu, patvirtino tęstinį autoriaus (statinio architekto) dalyvavimą rengiant projektą, t. y. būtinybę gauti autoriaus sutikimą ir derinti su juo vėlesnius architektūros kūrinio pakeitimus⁵¹². Vertinant vykstančius procesus galima manyti, kad, padedant teismams, ateityje susiformuos nuoseklesnė ir kompleksiščiau įstatymus vertinanti autorių teisių statybos srityje įgyvendinimo praktika.

2.1.4.3 Statinio projektavimas

Statybos įstatyme nurodoma, kad statinio projektas – tai normatyvinių statybos techninių dokumentų nustatytos sudėties dokumentų, kuriuose pateikiami statytojo sumanyto statinio sprendiniai (statinio projekto dalys, skaičiavimai, brėžiniai), skirtų statybą leidžiančiam dokumentui gauti, statybai vykdyti ir statybos užbaigimo procedūroms atlikti, visuma⁵¹³.

⁵⁰⁸ Profesinės etikos kodeksas įpareigoja architektūros paslaugų teikėją informuoti klientą apie visus būsimo projektavimo proceso poreikius, įskaitant ir autoriaus sutikimo poreikį tiek pakeitus architektą, tiek pageidaujant projekto ar statinio pakeitimų ateityje.

⁵⁰⁹ Lietuvos architektų rūmų informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/pet-rekomendacijos-del-autoriu-teisiu-igyvendinimo/>>.

⁵¹⁰ LAT. 2015 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-490-469/2015, 2012 m. gruodžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-610/2012; LapT2016 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-687-823/2016, nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1823/2012.

⁵¹¹ Vilniaus miesto apylinkės teismas. 2017 m. lapkričio 7 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-33781-933/2017; VAT. Civilinė byla Nr. e2-656-881/2018 (nutraukta ieškovams atsisakius reikalavimų).

⁵¹² VAT, Šiaulių apygardos teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-13-440/2019.

⁵¹³ Statybos įstatymas, 2 str. 61 d.

Atkreiptinas dėmesys, kad jau pačioje statinio projekto sąvokoje įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs išskirtinę statytojo (užsakovo, investuotojo) teisę „sumanyti“ statinį ir šį sumanymą tiek, kiek jis neprieštarauja norminiams teisės aktams ir teritorijų planavimo dokumentams, įgyvendinti. Tai, kad statinio projekto sprendiniai privalo atspindėti statytojo sumanytą statinį, akcentuojama ir statybos teisės literatūroje⁵¹⁴.

Kalbant apie statinį „sumanantį“ statytoją retai atkreipiamas dėmesys, kad ne visada statytojas yra būsimas statinio naudotojas, kuris būtų suinteresuotas statinio kokybe įvairiais jos aspektais. Pagal Statybos įstatymą, statytojas yra Lietuvos Respublikos ar užsienio valstybės fizinis asmuo, juridinis asmuo ar kita užsienio organizacija, kurie investuoja lėšas į statybą ir kartu atlieka užsakovo funkcijas (ar jas paveda atlikti kitam fiziniam ar juridiniam asmeniui, kitai užsienio organizacijai)⁵¹⁵. Taigi į bendrą statytojo sąvoką patenka ir ūkio subjektai, kurie investuoja lėšas į statybą siekdami pelno iš parduotų statinių ar jų patalpų. Nors šie ūkio subjektai taip pat yra suinteresuoti statinių kokybe – tiek, kiek jos pareikalauja pirkėjai⁵¹⁶, tačiau tokie architektūros kokybės kriterijai, pavyzdžiui, urbanistinis integralumas, vientisa architektūrinė idėja, estetika, kultūros paveldo išsaugojimas ir kiti su platesnės visuomenės interesais susiję kokybiniai reikalavimai, kuriems įprastai reikia daugiau analitinių pastangų ir lėšų statybai (arba mažesnio atsiperkamumo), dažnai lieka neįgyvendinti⁵¹⁷.

2017 m. Statybos įstatyme atsirado papildoma sąvoka „nekilnojamojo turto vystytojas“⁵¹⁸ ir papildomos vartotojų apsaugos priemonės (garantinio laikotarpio prievolių užtikrinimas)⁵¹⁹, tačiau statinių projektavimo ir statybos procesuose šiuo atžvilgiu jokių papildomų priemonių numatyta nebuvo. Pažymėtina, kad net pati projektavimo užduotis, kurią rengiant ir turėtų būti atlikta išsami vietos specifikos ir poreikių analizė, kaip privalomasis statinio projekto rengimo dokumentas Statybos įstatyme buvo įtvirtinta tik 2017

⁵¹⁴ MITKUS, S. Statybos teisė <...>, p. 179.

⁵¹⁵ Statybos įstatymas, 2 str. 99 d.

⁵¹⁶ ŽIBŪDA, M. Vilniaus <...>.

⁵¹⁷ Šių kriterijų atžvilgiu regioninėse architektūros tarybose dažniausiai nustatoma projektų neatitiktis Architektūros įstatymui. Lietuvos architektų rūmų informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/ekspertavimas/>>.

⁵¹⁸ Statybos įstatymas, 2 str. 29 d.

⁵¹⁹ *Ibid.*, 41 str.

m.⁵²⁰ Iki tol sąvokose buvo pateiktas „techninės užduoties“ apibrėžimas, tačiau nebuvo įpareigojama ja vadovautis projektuojant statinį⁵²¹.

Be projekto sąvokoje užkodotos statytojo ir bendrų visuomenės interesų santykio problematikos, analizės verti ir kiti reglamentuojamos projekto rengimo tvarkos klausimai. Vieni jų jau buvo minėti – tai privalomas atestuotų architektų dalyvavimas projektuojant ne visus visuomenei svarbius statinius, prielaidų autorių teisių pažeidimams sudarymas, perteklinis reikalavimų projektiniams sprendiniams reguliavimas, nepagrįstas projekto vadovo statusas. Papildomai atkreipiamas dėmesys ir į kitas neigiamą įtaką galinčias daryti nuostatas, susijusias su statinio projekto rengimo poreikio ir paties jo proceso teisiniu reguliavimu.

Pirmiausia pažymėtina, kad, pagal galiojantį Statybos įstatymą, statinio projektas (kuriam reikalingi atestuoti specialistai) turi būti parengtas tik tais atvejais, kai statytojas privalo gauti statybą leidžiančius dokumentus, išskyrus daugiabučių namų ar viešųjų pastatų kapitalinio remonto projektus, kurie turi būti parengti visais atvejais⁵²². Kitais atvejais (į kuriuos patenka dalies nesudėtingųjų statinių naujos statybos ir rekonstravimo, daugelio statinių kapitalinio remonto ir didelės dalies statinių paprastojo remonto atvejai⁵²³) projektuoti gali neatestuoti architektai, taip pat kiti asmenys, įskaitant patį statytoją. Iš pirmo žvilgsnio statytojo lėšas leidžiančios taupyti įstatymo nuostatos lemia, kad kraštovaizdį formuojančius, bendraturčių ir kitų asmenų interesus derinančius, taip pat kitais aspektais svarbius statinio (autorinio kūrinio) sprendinius gali formuoti ir keisti nekvalifikuoti ir profesinės atsakomybės neprisiimančios asmenys.

Nagrinėjamos problematikos požiūriu aktualus ir poįstatyminis reguliavimas, kuris įstatyme apibrėžtą statinio projektą, kaip vieningą dokumentą⁵²⁴, išskaido į atskiras dalis (architektūrinę, statinio konstrukcijų, skirtingų lauko ir vidaus inžinerinių dalių, kt.) bei etapus (techninį ir darbo projektą) ir kiekvieną iš jų leidžia rengti atskiriems projektuotojams⁵²⁵, t. y. fiziniams ir juridiniams asmenims, sudarantiems su statytoju atskiras projektavimo darbų rangos sutartis. Neabejotina, kad tokia padėtis yra palanki į statybą investuojančiam statytojui, nes jis gali vesti atskiras derybas su kiekvienu tam tikros projekto dalies ar etapo projektuotoju, o

⁵²⁰ Statybos įstatymas, 24 str. 3 d.

⁵²¹ *Ibid.*, 20 str. 3 d. (redakcija, galiojusi iki 2017-01-01).

⁵²² *Ibid.*, 24 str. 3 d.

⁵²³ *Ibid.*, 27 str. 1 d.

⁵²⁴ *Ibid.*, 2 str. 61 d.

⁵²⁵ STR1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 7.5 p.

projektavimo metu jam nesutikus su statytojo „sumanytais“ sprendiniais, pakeisti tik dalį projektavimo darbų atliekančią asmenį, nekeičiant visos projektą rengiančių asmenų grupės, net jei tai sukelia autorių teisių apsaugos klausimų.

Vertinant tokią įstatymą išplečiančią poįstatyminę projekto rengimo tvarką matyti, kad šiais atvejais pats statytojas *de facto* tampa generaliniu projektavimo darbų rangovu, o jo sutartys su tam tikrų dalių ar etapų projektuotojais labiau atitinka subrangos sąvoką, kai dalis bendrų rangos (šiuo atveju – projekto, kaip dokumentų visumos, rengimo) darbų, rangovo sutikimu perduodama atskiriems rangovams (subrangovams)⁵²⁶. Tokiu atveju jau pats statytojas privalo jiems perduoti tam tikras užduotis, jas suderinti, stebėti projektinių sprendinių suderinamumą, užtikrinti, kad vienos projekto dalies rengimas sudarytų tinkamas sąlygas kokybiškai parengti kitą projekto dalį, ir pan. Taigi situacija, kai projekto rengimo organizavimo darbus perima nekvalifikuoti, profesinės atsakomybės neprisiimantys ir savo interesų atžvilgiu šališki asmenys (statytojai), niekaip neatitinka anksčiau apibrėžtų bendrų visuomenės interesų ir darnios jų pusiausvyros užtikrinimo sąlygų.

Statinio projekto dalių rengimo poįstatyminis reguliavimas pažymėtinas ir kitu aspektu – pagal statybos techninį reglamentą, architektūrinė dalis yra viena iš projekto dalių, rengiama kartu su kitomis projekto dalimis⁵²⁷, kurių visų rengimui vadovauja statinio projekto vadovas (kaip minėta, nebūtinai architektas). Tai reiškia, kad projektiniuose pasiūlymuose nustatyti architektūriniai sprendiniai, išreiškiantys visuomenei svarbius aplinkos funkcinius bei erdvinius parametrus, projekto rengimo etape tampa tiesiogiai priklausomi nuo privačius interesus įgyvendinančių statinio techninių ir ekonominių sprendinių. Įdomu tai, kad apibūdintas statytojo ir bendrų visuomenės interesų santykis iki 2017 m. netgi tiesiogiai buvo įtvirtintas Statybos įstatyme, nurodant, kad „statinio architektūra turi būti tokia, kad neprieštarautų statinio inžinerinių sistemų ir technologinių inžinerinių sistemų reikalavimams“⁵²⁸. 2017 m. priėmus naują Statybos įstatymo redakciją, ši nuostata buvo pakeista į skirtingų interesų pusiausvyrą atspindintį reikalavimą, kad „architektūriniai, inžineriniai ir technologiniai inžineriniai sprendiniai derėtų tarpusavyje“⁵²⁹. Vis dėlto poįstatyminis

⁵²⁶ Civilinis kodeksas. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, 6.650 str.

⁵²⁷ STR1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 25 p.

⁵²⁸ Statybos įstatymas, 5 str. 1 d. 5 p.

⁵²⁹ *Ibid.*, 5 str. 1 d. 4 p. (redakcija, galiojusi iki 2017-01-01).

projektavimo teisinis reguliavimas nebuvo pakeistas ir jis iki šiol gana atvirai atstovauja privatiems statytojo interesams, bendrą visuomenės interesų užtikrinimas paliekamas tik normatyviniams reikalavimams.

2.1.4.4 Architektūriniai konkursai

Architektūrinius konkursus, kuriuos Europos architektų taryba pripažįsta viena iš efektyviausių architektūros kokybės užtikrinimo priemonių⁵³⁰, galima laikyti tam tikra Architektūros įstatyme įtvirtinta teisinio reguliavimo naujove. Įstatyme nurodoma, kad architektūriniu, urbanistiniu, valstybiniu ar viešojo intereso požiūriu reikšmingų objektų planavimo ar projektavimo atvejais turi būti rengiami architektūriniai konkursai, skirti geriausiai statinio architektūrinei idėjai, pateikiamai projektiniuose pasiūlymuose, ir (ar) urbanistinei idėjai, pateikiamai teritorijos vystymo koncepcijoje, išreikšti. Konkursų tikslas – siekti šių objektų architektūros kokybės, optimalaus kokybės ir kainos santykio⁵³¹. Įstatymo projekto aiškinamajame rašte pažymėta, kad architektūrinių konkursų organizavimas, vertinimo kriterijų ir reikalavimų konkrečioje situacijoje nustatymas, viešas projektų aptarimas sudarytų galimybę riboti nepagrįstus statytojo interesų prioritetus prieš visuomenės interesus, įvertinti kitas architektūros kokybę lemiančias aplinkybes⁵³².

Architektūriniai konkursai, be tiesioginių uždavinių, turi ir netiesioginę reikšmę: architektų meninio meistriškumo augimo, naujų talentų atskleidimo, inovatyvių idėjų iškėlimo, sklaidos, kūrybinės minties pažangos skatinimo, visuomenės informavimo ir įtraukimo į projektavimo procesus⁵³³. Konkursų siekiai ir jų metu priimamų sprendimų reikšmė atsispindi Europos architektų tarybos rekomendacijose nustatytuose architektūrinių konkursų kriterijuose: 1) lygios galimybės visiems dalyviams, 2) procedūros skaidrumas, 3) vertinimo komisijos nepriklausomybė ir autonomiškumas, 4) konkurso aprašo aiškumas ir nedviprasmiškumas, 5) anonimiškumas, 6)

⁵³⁰ KERSTEIN, K. *et al.* Architecture <...>, p. 20.

⁵³¹ Architektūros įstatymas, 13 str. 1 d.

⁵³² Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo <...>.

⁵³³ LINARTAS, D. Netiesioginės architektūros konkursų esmės ir prasmės. *Journal of Architecture and Urbanism*, 2013, Vol. 37(2).

prizų ir atlygio pristatymas konkurso nuostatose, 7) teisių apsauga, 8) ginčų sprendimas, 9) piliečių dalyvavimas⁵³⁴.

Iki Architektūros įstatymo įsigaliojimo konkursai buvo minimi kai kuriuose įstatymuose, tačiau nebuvo nustatytas jų privalomumas, neapibrėžti jų tikslai arba šie tikslai nebuvo susieti su architektūros kokybe. Statybos įstatyme buvo nurodyta, kad projektuotoją parenka statytojas savo nuožiūra ar konkurso tvarka (jei teisės aktuose nenustatyta kitaip)⁵³⁵. Viešųjų pirkimų įstatyme projekto konkursai numatyti kaip procedūra, kai perkančiajai organizacijai suteikiama galimybė įsigyti pateiktą ir vertinimo komisijos išrinktą planą ar projektą (paprastai teritorijų planavimo, architektūros, inžinerijos, duomenų apdorojimo, finansų inžinerijos)⁵³⁶. Urbanistinės idėjos atranka konkursu minima Teritorijų planavimo įstatyme⁵³⁷, tačiau plačiau šios nuostatos neatskleidžiant ir nenustatant jos poįstatyminio reguliavimo.

Poįstatyminiu lygmeniu buvo reguliuojami projekto konkursai, rengiami pagal Viešųjų pirkimų įstatymą – jo pagrindu aplinkos ministras patvirtino Projekto konkurso organizavimo taisykles⁵³⁸, kuriose architektūros kokybė, jos kriterijai, kiti visuomenės interesus išreiškiantys reikalavimai nebuvo akcentuojami. Architektūrinių konkursų nuostatus buvo pasitvirtinusi Lietuvos architektų sąjunga, tačiau jie, be abejo, buvo privalomi tik šios organizacijos konkursams, rengiamiems pagal užsakovų prašymus⁵³⁹. Dalį reikalavimų, susijusių su architektų dalyvavimu architektūriniuose konkursuose, nustatė Profesinės etikos kodeksas, pavyzdžiui, ribojimą juose dalyvauti, jei profesinė kvalifikacija, paslaugos ar sprendinių kokybė nėra dominuojantis kriterijus, jei nėra užtikrinta intelektualinės nuosavybės teisių apsauga ir kt.⁵⁴⁰. Vis dėlto sistemingo architektūrinių konkursų reguliavimo nebuvo.

⁵³⁴ Lietuvos architektų rūmų informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/europos-architektu-taryba-pritare-9-architekturiniu-konkursu-taisyklems/>>.

⁵³⁵ Statybos įstatymas, 14 str. 2 d. 3 p.

⁵³⁶ Viešųjų pirkimų įstatymas, 2 str. 28 d.

⁵³⁷ Teritorijų planavimo įstatymas, 25 str. 3 d.

⁵³⁸ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2017 m. rugpjūčio 22 d. įsakymas Nr. D1-671 „Dėl Projekto konkurso organizavimo taisyklių patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-08-23, Nr. 2017-13556.

⁵³⁹ Lietuvos architektų sąjungos informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-12]. Prieiga per internetą: <http://old.architektusajunga.lt/uploads/File/konkursai/2014/LAS_konkursu_nuostat_2014.pdf>.

⁵⁴⁰ Profesinės etikos kodeksas, 4.7, 4.8 p.

Teorijoje pažymima, kad ne tiek pats architektūrinis konkursas užtikrina sprendinių kokybę, o būtent kokybiškas jo organizavimas – architektūriniai konkursai yra tik forma (metodas, priemonė), t. y. sukurta procedūra, kuri leidžia pasiekti tam tikrų tikslų, tačiau siekiami rezultatai daugiausia priklauso nuo to, koks tai formai suteikiamas turinys ir ar yra numatyti visi reikalingi žingsniai bei ar nėra perteklinių reikalavimų, kad būtų galima pasiekti užsibrėžtų rezultatų⁵⁴¹. Architektūros įstatymu siekta susisteminti architektūrinių konkursų teisinį reguliavimą, taip pat pavesti Rūmams nustatyti poįstatyminį jų reguliavimą⁵⁴². Tačiau pats įstatymas konkursų rengimo tvarkos esminių reikalavimų neįtvirtino, išskyrus pareigą konkursų sąlygas suderinti su Rūmais ir draudimą juos rengti kartu su rangos konkursais⁵⁴³. Taip pat nagrinėjant įstatymo nuostatas galima pastebėti ir kitų diskutuotinių dalykų.

Vienas iš jų – privačias ir viešąsias lėšas investuojančių subjektų veiklos diferencijuotas reguliavimas, nepaisant akivaizdaus fakto, kad tiek privačiomis, tiek viešosiomis lėšomis statomi objektai formuoja tą pačią visuomenei reikšmingą aplinką: Architektūros įstatyme numatyta, kad Rūmų patvirtinti Architektūrinių konkursų nuostatai taikomi tik subjektams, kurie neatitinka Viešųjų pirkimų įstatyme nustatytos perkančiosios organizacijos apibrėžties⁵⁴⁴. Perkančiosioms organizacijoms ir toliau bus taikoma minėta aplinkos ministro patvirtinta Projekto konkursų rengimo tvarka, kuri, nesant įstatyme apibrėžtų esminių tvarkos pagrindų, gali būti kitokia, nei nustatyta Rūmų patvirtintuose Architektūrinių konkursų nuostatuose.

Taip pat pažymėtina, kad net ir iškėlus poįstatyminiu lygmeniu tam tikrus reikalavimus, jų įgyvendinimo priežiūra bus tik fragmentiška – atliekamas vienintelis Rūmams pavestas architektūrinių konkursų sąlygų suderinimas. Sąlygos yra svarbus konkurso tvarką nusakantis dokumentas, kurių pagrindu konkurso dalyviai priima sprendimą dėl savo dalyvavimo konkrečiame konkurse, nes jose apibūdinamas konkurso objektas, komisijos sudėtis, pasiūlymų pateikimo, jų vertinimo ir viešinimo tvarka, įtvirtinamos

⁵⁴¹ SPREIREGEN, P. D. *Design Competitions*. New York: McGraw-Hill, Inc. 1979.

⁵⁴² Lietuvos architektų rūmų Architektūrinių konkursų nuostatai tyrimo metu nėra parengti. Jų rengimo metu galioja Laikinieji architektūrinių konkursų nuostatai. Lietuvos architektų rūmų tarybos 2018-04-13 sprendimas Nr. 18/01 „Dėl laikinųjų architektūrinių konkursų nuostatų patvirtinimo“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/kita-veikla/architekturiniai-konkursai/>>.

⁵⁴³ Architektūros įstatymas, 13 str. 5, 6 d.

⁵⁴⁴ *Ibid.*, 13 str. 4 d.

intelektinės nuosavybės apsaugos ir ginčų sprendimo nuostatos ir kt.⁵⁴⁵ Vis dėlto vien konkurso sąlygų patvirtinimas (suderinimas) negarantuoja, kad konkursas bus surengtas kokybiškai, kad nustatytų sąlygų bus laikomasi ir kad tikrai bus išrinktas nustatytus kokybės kriterijus geriausiai atitinkantis pasiūlymas. Tačiau, neatsižvelgiant į konkursų organizavimo tvarkos reikšmę, Architektūros įstatyme tolesnis procesas paliekamas be priežiūros, konkursų ataskaitų nereikalaujama reguliuojant tolesnius projektavimo ir statybos procesus⁵⁴⁶, o konkurso sąlygų pažeidimus užfiksavę dalyviai tegali kreiptis į tą patį konkursą organizavusį subjektą (kuriam nekeliami jokių kvalifikacijos reikalavimų, nenustatyta atsakomybė už reglamentuotos tvarkos pažeidimus) arba į teismą dėl patirtos žalos atlyginimo.

Dar vienas svarbus aspektas – tai objektai, kuriems nustatytas architektūrinių konkursų privalomumas. Architektūros įstatyme nurodoma, kad architektūriniu, urbanistiniu, valstybiniu ar viešojo intereso požiūriu reikšmingais objektais savivaldybės tarybos sprendimu pripažįstami: 1) miestų teritorijų vystymo bendrosios kryptys; 2) miestų ir miestelių plėtrai ir savitumo išsaugojimui reikšmingų jų teritorijos dalių erdvinio vystymo kryptys; 3) statiniai (išskyrus požeminius statinius, kuriuose žmonės negyvena ir nuolat nedirba) miestų ir miestelių senamiesčiuose ar jų istorinėse dalyse, registruotose Kultūros vertybių registre, ar centrinėse miestų dalyse, taip pat statiniai, kurių atsiradimas darys poveikį miesto ar miestelio istoriškai susiklosčiusiai urbanistinei erdvinei struktūrai ir aplinkos formavimui; 4) valstybę, savivaldybes ir miestus reprezentuojanti architektūra Lietuvoje ir užsienio šalyse (paviljonai, ekspozicijos tarptautinėse parodose, valstybės diplomatinės atstovybės ir kita); 5) restauruojami ir (ar) pritaikomi bei atkuriami nekilnojamojo kultūros paveldo objektai (statiniai) arba rekonstruojami ir statomi nauji statiniai kultūros paveldo objektų teritorijose; 6) statiniai teritorijų planavimo dokumentuose numatytais atvejais⁵⁴⁷. Vertinant šį sąrašą matyti, kad į jį nepateko viešojo naudojimo pastatai, viešosios erdvės (aikštės, skverai, želdynai) ir kiti visuomenei svarbūs objektai.

Atkreiptinas dėmesys, kad objektų, kuriems privalomi architektūriniai konkursai, sąrašus dar turi patvirtinti kiekvienos savivaldybės taryba⁵⁴⁸.

⁵⁴⁵ Laikinieji architektūrinių konkursų nuostatai <...>.

⁵⁴⁶ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. rugsėjo 27 d. įsakymas Nr. D1-826 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.07.01:2010 „Statybą leidžiantys dokumentai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 116-5944.

⁵⁴⁷ Architektūros įstatymas, 13 str. 2 d.

⁵⁴⁸ *Ibid.*

Svarstant įstatymo projektą, Seimo kanceliarijos Teisės departamentas pažymėjo, kad Projekto 13 straipsnio 1 dalyje neaišku, kokie subjektai ir kokia tvarka nustato, ar objektas atitinka šio straipsnio 2 dalyje nustatytus pripažinimo reikšmingu objektu atvejus, todėl lieka neaišku, kokiais atvejais atsiras pareiga rengti architektūrinius konkursus⁵⁴⁹. Atsižvelgiant į tai, objektų, kuriems privalomi architektūriniai konkursai, sąrašą nustatančiu subjektu buvo įvardyta savivaldybės taryba.

Tyrimo metu, praėjus metams po Architektūros įstatymo įsigaliojimo, tokius sąrašus turi patvirtinusios tik Vilniaus miesto ir Klaipėdos miesto savivaldybės. Be to, nepaisant gana plačių įstatyme įtvirtintų kriterijų, šių savivaldybių tarybų sprendimai nustato kur kas mažiau visuomenei svarbių objektų. Vilniaus miesto savivaldybės teritorijoje projektuojamais objektais, kurių architektūrinėms idėjoms įvertinti privaloma skelbti projektų konkursus, nuspręsta pripažinti: 1) aukštybinius pastatus; 2) komercinės ir visuomeninės paskirties objektus, didesnius kaip 5000 (penki tūkstančiai) kv. m, Vilniaus miesto centrinėje dalyje (pagal pridedamą schemą), o likusioje miesto teritorijoje valstybės ar Vilniaus miesto savivaldybės biudžeto lėšomis finansuojamus 10 000 (dešimties tūkstančių) kv. m ir didesnio ploto visuomeninės paskirties objektus; 3) statinius teritorijų planavimo dokumentuose numatytais atvejais⁵⁵⁰. Klaipėdos miesto savivaldybėje nustatyta, kad architektūriniu, urbanistiniu, valstybiniu ar viešojo intereso požiūriu reikšmingų objektų planavimo ar projektavimo atvejais turi būti rengiami architektūriniai ar projektų konkursai: 1) valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšomis finansuojamiems objektams (visuomeninės paskirties pastatams nuo 6000 kv. m.; skverams, parkams, aikštėms; viadukams ir tiltams); 2) aukštybiniams pastatams; 3) statiniams teritorijų planavimo dokumentuose numatytais atvejais; 4) miesto plėtrai ir savitumo išsaugojimui reikšmingų jo teritorijos dalių erdvinio vystymo urbanistinei idėjai, pateikiamai teritorijos vystymo koncepcijoje, išreikšti, kai valstybės

⁵⁴⁹ Lietuvos Respublikos Seimo Aplinkos apsaugos komiteto papildoma išvada dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo projekto Nr. XIIP-4606(2). 2017-04-26 Nr. 107-P-15 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-19]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/36940c502a4d11e79f4996496b137f39?jfwid=-g0zrz4bb7>>.

⁵⁵⁰ Vilniaus miesto tarybos sprendimas „Dėl Vilniaus miesto savivaldybės teritorijoje projektuojamų objektų, kurių architektūrinėms idėjoms įvertinti privaloma skelbti projektų konkursus“ 2018 m. vasario 7 d. Nr. 1-1355.

ar savivaldybės institucijų iniciatyva rengiami nauji teritorijų planavimo dokumentai⁵⁵¹.

Dėl statytojų papildomai pažymėtina, kad konkrečioje teritorijoje ar konkrečiam objektui savivaldybės tarybos sprendimu nustatant architektūrinio konkurso privalomumą, nustatomi statytojo teisės apribojimai, kurie neįtvirtinami teritorijų planavimo dokumentuose, neprilyginami specialiosioms žemės naudojimo sąlygoms⁵⁵² ir neįrašomi į nekilnojamojo turto registrą. Tai neužtikrina reikiamo šių ribojimų viešumo, nesudaro tinkamų sąlygų statytojams prognozuoti savo veiklos.

Pažymėtina ir tai, kad, priimant Architektūros įstatymą ir jame numatant naujas vietos savivaldos institucijų pareigas, Vietos savivaldos įstatymas atitinkamai keičiamas nebuvo – jame iki šiol nėra nė vienos – nei savarankiškosios, nei valstybės perduotos – funkcijos, kuri būtų siejama su architektūriniais konkursais, o ir pati architektūros sąvoka jame pavartota tik kartą, apibrėžiant specialiuosius architektūros reikalavimus, kaip savivaldybės administracijos išduodamą dokumentą⁵⁵³. Taigi įstatyme numatyta savivaldybės tarybos pareiga sudaryti atitinkamus objektų sąrašus, jos nepriskiriant nei savarankiškosioms, nei valstybės deleguotoms funkcijoms ir neišsprendžiant finansavimo, atsakomybės ir kitų klausimų, gali būti kvestionuojama per Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdymo ir vietos savivaldos, kaip dviejų viešosios valdžios sistemų, sąveiką⁵⁵⁴.

Konstitucinis Teismas nurodė, kad Konstitucijoje vietos savivalda yra įtvirtinta kaip savaveiksmiškumo pagrindais veikianti ir valstybės valdžios institucijoms nepavaldi vietinė viešojo administravimo sistema, ir kad kiekviena iš viešosios valdžios sistemų įgyvendina jai būdingas funkcijas⁵⁵⁵. Vietos savivaldos įstatyme numatyta, kad lėšos valstybinėms (valstybės perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti skiriamos iš valstybės

⁵⁵¹ Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos sprendimas „Dėl architektūrinių konkursų organizavimo“ 2018 m. liepos 26 d. Nr. T2-168.

⁵⁵² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 343 „Dėl Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 22-652.

⁵⁵³ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1049; 2000, Nr. 91-2832; 2008, Nr. 113-4290.

⁵⁵⁴ Konstitucinis Teismas. 1998 m. vasario 18 d., 2000 m. birželio 13 d., 2001 m. birželio 28 d., 2002 m. sausio 14 d., 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai.

⁵⁵⁵ Konstitucinis Teismas. 2005 m. liepos 8 d. nutarimas.

biudžeto arba valstybės piniginių fondų ir pervedamos savivaldybėms kaip specialioji tikslinė dotacija⁵⁵⁶.

Vis dėlto jokių lėšų nei vietos savivaldybėms, nei dalį valstybės funkcijų perėmusiai profesinės savivaldos organizacijai (Rūmams) numatyta nebuvo⁵⁵⁷, tad čia galima kelti tiek konstitucingumo ir įstatymų suderinamumo, tiek ir nustatyto teisinio reguliavimo efektyvumo klausimus.

2.2 Savivaldybių vyriausiųjų architektų statuso ir diskrecijos klausimai

Savivaldybės vyriausiasis architektas yra vienas iš savivaldybės administracijos tarnautojų, tačiau jam keliami lūkesčiai dažnai peržengia administracinės teisės ribas, kartu apimdami ir aplinkos kūrybinius sprendimus⁵⁵⁸. Atsižvelgiant į tai, šiame skyriuje apžvelgiamas savivaldybės vyriausiojo architekto statusas, vertinant, ar šiuo metu savivaldybės vyriausiasis architektas gali būti architektūros sprendinių autoriumi (bendraautoriumi) tiesiogiai prisidedančiu prie aplinkos kūrimo. Jei ne, kaip tada turėtų būti vertinama jo, kaip valstybės tarnautojo, administracinė diskrecija, kokią įtaką jai gali turėti įstatymų jam keliami kvalifikaciniai reikalavimai ir kaip jo statusas galėtų būti panaudojamas siekiant tyrime įvardytų visuomenei svarbių tikslų.

Kaip nurodo istorikas A. Ragauskas, šios pareigybės atsiradimas siejamas su stiprėjančiomis administracinėmis miestų municipalitetų funkcijomis, didėjančiu viešojo intereso supratimu naujųjų laikų miestuose – daugelyje Vakarų Europos miestų jau XVII a. pradžioje buvo miesto architekto (vok. *Stadtbaumeister*) pareigybė, kurios pagrindinė funkcija buvo „prižiūrėti privačias statybas, projektuoti viešuosius pastatus ir kt.“⁵⁵⁹. „Vilniaus miesto architektas“ arba „prisiekusysis miesto architektas“ istoriniuose šaltiniuose minimas jau XVIII a. pradžioje, tačiau istorikai, vieni vadovaudamiesi istorinių šaltinių tekstu ir jame minimomis pareigomis, kiti papildomai vertindami ir to meto Vilniaus administracinę struktūrą bei „to laikotarpio

⁵⁵⁶ Vietos savivaldos įstatymas, 50 str. 7 d.

⁵⁵⁷ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo <...>.

⁵⁵⁸ „Savivaldybės vyriausiajam architektui – visas sąlygas kurti darnią aplinką“, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=14612>.

⁵⁵⁹ RAGAUSKAS, A. Iš Vilniaus viešojo administravimo istorijos: miesto architekto pareigybės klausimas (XVIII a. vidurys – XIX a. vidurys). *Lituanistica*, 2006, t. 65, t. 1, p. 11–23.

biurokratijos vaizdą“, vienareikšmiškai nesutaria, ar tai galėjo būti valdininkas, besispecializuojantis statybų priežiūros bei municipalinių pastatų projektavimo srityje (kas leistų Vilniui atsidurti vienoje gretose su aukštą viešojo administravimo lygį pasiekusiais Europos miestais), ar tiesiog architektas – Vilniaus miesto pilietis, rašytiniuose šaltiniuose minimas greta žinių apie konkrečius statinius, įvykius juose ir pan.⁵⁶⁰

A. Ragauskas, remdamasis miesto pajamų–išlaidų knygomis (kuriose atlygis miesto architektui nepažymėtas), įvairius miesto formavimo klausimus svarsčiusių komisijų sudėtimi (kuriose miesto architektas taip pat neminimas) ir kitais istoriniais duomenimis, daro išvadą, kad tokio valdininko XVII–XVIII a. Vilniuje nebuvo, o statybų priežiūra apėmė tik miesto valdžios priežiūrą, kad pastatai neišsikištų į gatvę ar gretimą posesiją. Autorius taip pat nurodo, kad XVIII a. pabaigoje statybų kontrolė Vilniuje stiprėjo – reikalauta, kad pastatai visame mieste būtų statomi tik gavus miesto valdžios leidimą, tačiau pati Vilniaus miesto architekto pareigybė atsirado ir asmuo į ją buvo paskirtas tik XIX a. 4–5 dešimtmetyje⁵⁶¹.

Iš pateiktos apžvalgos matyti, kad istorikų nuomonės apie nagrinėjamos pareigybės atsiradimą galėjo skirtis dėl jau paminėto požiūrio taško – ar šis asmuo suvokiamas kaip vienas iš mieste dirbančių architektų, kurio nuomonė pripažįstama kaip labiausiai kompetentinga, ar išimtinai kaip vykdomosios valdžios atstovas. Panašu, kad istorijos tėkmėje, vystantis viešajam administravimui, viena samprata galėjo transformuotis į kitą, kartu neapleisdama ir pirminės architekto paskirties – priimti konkrečius aplinką formuojančius sprendimus. Toks dualistinis šios pareigybės modelis matyti jau minėtoje XVIII amžių apibūdinančioje citatoje – „*prižiūrėti* privačias statybas, *projektuoti* viešuosius pastatus“. Dar labiau šis modelis reiškėsi sovietiniu periodu: vyriausieji architektai tiesiogiai dalyvaudavo, o tiksliau – patys su bendraautoriais rengdavo miestų generalinius planus, nustatydamo projektavimo užduotis, su šalia jų veikusiomis architektūrinėmis komisijomis „diegė naujas vienodas estetines programas, techninius projektavimo normatyvus ir taisykles, kontroliavo planavimo-projektavimo darbus“⁵⁶². Pažymėtina ir tai, kad miestų vyriausieji architektai netgi turėjo

⁵⁶⁰ RAGAUSKAS, A. Iš Vilniaus <...>.

⁵⁶¹ *Ibid.*

⁵⁶² DRĖMAITĖ, M. Sovietmečio paveldas Vilniaus architektūroje: tarp lietuviškumo ir sovietiško. Iš *Naujasis Vilniaus perskaitymas: didieji Lietuvos istoriniai pasakojimai ir daugiakultūris miesto paveldas*. Straipsnių rinktinė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 79–103.

gamybinį personalą, kuris minimas to meto teisės aktuose⁵⁶³. Nurodyta sovietinio laikotarpio vyriausiųjų architektų teisių ir pareigų apimtis nestebina žinant, kad statybos užsakovė buvo valstybė (konkrečiai – miestų vykdomieji komitetai⁵⁶⁴), todėl teisėtumo, viešųjų ir privačių interesų derinimo ir kitų panašių klausimų nekildavo. Tačiau toks dualistinis – tiek architektūrą kuriančio, tiek savo ir kitų architektų veiklą prižiūrinčio – savivaldybės vyriausiojo architekto veiklos pobūdis dabartiniu laiku pagrįstai keltų jo derėjimo su demokratinės teisinės valstybės principais klausimą. Ne veltui 2011 m. Lietuvos architektų sąjungai paskelbus žinią apie ligi tol sprendimus asmeniškai priiminėjusio Rygos vyriausiojo architekto atleidimą ir užmojų panaikinti Rygos miesto vyriausiojo architekto biurą, komentatoriai (pagal tinklalapio tikslinę auditoriją – dauguma architektai) akcentavo totalitarinio ir demokratinio valstybės valdymo režimų skirtumus ir stipriai abejojo sovietiniu laikotarpiu turėtų vyriausiojo architekto galių pagrįstumu dabartinėje visuomenėje⁵⁶⁵.

Vis dėlto savivaldybės vyriausiąjį architektą tapatinti su bet kuriuo kitu valstybės tarnautoju taip pat nėra pagrindo, ypač atsižvelgiant į jam keliamus kvalifikacijos reikalavimus. Šie reikalavimai iki Architektūros įstatymo priėmimo numatyti Teritorijų planavimo įstatyme. Jame 2014 m. buvo įtvirtinta, kad savivaldybių vyriausiais architektais turi teisę būti asmenys, turintys aukštąjį universitetinį meno studijų srities architektūros krypties ar lygiavertį aukštąjį universitetinį architektūrinį išsilavinimą ir 3 metų darbo stažą teritorijų planavimo ar ypatingųjų statinių projektavimo arba teritorijų planavimo valstybinės priežiūros srityse ir išmanantys teisės aktų, reglamentuojančių teritorijų planavimą, statinių projektavimą, statybą, teritorijų planavimo ir statybos valstybinę priežiūrą, nuostatas⁵⁶⁶. Architektūros įstatyme buvo padidinti kvalifikacijos reikalavimai,

⁵⁶³ Ministrų Tarybos 1986 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 249 „Dėl garažų statybos kooperatyvų“. *Valstybės žinios*, 1986, Nr. 21–228. Cituojama iš: Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos parengtos apžvalgos „Teisės aktų, reglamentavusių teritorijų planavimo, statybos ir valstybinės statybos kontrolės tvarką Lietuvoje 1947–1992 metais, sąrašas“ [interaktyvus. Žiūrėta 2014-05-04]. Prieiga per internetą: <www.vtpsi.lt>.

⁵⁶⁴ Miestų išplanavimo ir statybos projektų rengimo instrukcija (SN 345–66), patvirtinta TSRS Valstybinio statybos komiteto 1966 m. kovo 23 d. [interaktyvus. Žiūrėta 2014-05-04]. Prieiga per internetą: <www.vtpsi.lt/vtpsi_dokum/istor.doc>.

⁵⁶⁵ Lietuvos architektų sąjungos pranešimai [interaktyvus. Žiūrėta 2014-05-04]. Prieiga per internetą: <http://www.architektusajunga.lt/naujienos/ryga_dripe?p=1#comments>.

⁵⁶⁶ Teritorijų planavimo įstatymas, 41 str.

pareikalauta ne bet kokios patirties minėtose srityse, tačiau atestuoto architekto patirties⁵⁶⁷. Tiesa, reikalavimas turėti galiojančią kvalifikacijos atestatą nebuvo nustatytas (teigiama, kad to priežastis – rajoninėse savivaldybėse jaučiamas specialistų trūkumas⁵⁶⁸), todėl ir toliau susidaro situacijos, kai žemesnės kvalifikacijos architektas tikrina aukštesnės kvalifikacijos architektų sprendimus.

Kalbant apie savivaldybių vyriausiųjų architektų kompetenciją atkreiptinas dėmesys, kad iki Architektūros įstatymo priėmimo įstatymų lygmeniu jiems buvo pavestos tik dvi pareigos – vadovauti kompleksinio teritorijų planavimo dokumentus derinančiai Teritorijų planavimo komisijai⁵⁶⁹ ir tikrinti pastato atnaujinimo (modernizavimo) projekto sprendinių atitiktį nustatytiems reikalavimams⁵⁷⁰. Kitos funkcijos architektūros srityje buvo patikėtos savivaldybės administracijos direktoriui⁵⁷¹, kuris jas įgyvendinti galėjo įgaliojant tiek vyriausiąjį architektą, tiek bet kurį kitą savivaldybės administracijos tarnautoją⁵⁷².

Architektūros įstatymu įtvirtinta daugiau pareigų, kurias savivaldybėse privalo įgyvendinti vyriausieji architektai, nenumatant galimybes jas perduoti kitiems savivaldybės administracijos tarnautojams: 1) dalyvauti Teritorijų planavimo įstatyme nustatyta tvarka rengiant savivaldybės

⁵⁶⁷ Architektūros įstatymas, 10 str. 1 d.

⁵⁶⁸ KLIMAS, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 671.

⁵⁶⁹ Teritorijų planavimo įstatymas, 26 str. 4 d.

⁵⁷⁰ Statybos įstatymas, 23 str. 16 d..

⁵⁷¹ Vietos savivaldos įstatymas, 30 str. 1 d.

⁵⁷² Kaip rodo 2016–2017 m. atlikta analizė, ne visada savivaldybėse su architektūra susijusios pareigos patikimos vyriausiesiems architektams, įskaitant net ir tiesiogiai pavestas įstatymų. Remiantis savivaldybių internetinių svetainių duomenimis nustatyta, kad įstatymu nustatytas pirmininkavimas Teritorijų planavimo komisijai vyriausiesiems architektams priskirtas tik 19-oje iš 60 savivaldybių, teritorijų planavimo sąlygų išdavimas – 35-iose, teritorijų planavimo dokumentų derinimas – 31-oje savivaldybėje. Statybos srityje taip pat tik vos daugiau nei pusėje savivaldybių – 31-oje – vyriausiesiems architektams pavesta išduoti specialiuosius architektūros reikalavimus, 30-yje – derinti statinių projektus, 20-yje – išduoti statybą leidžiančius dokumentus. Projektinių pasiūlymų užduoties rengimas vyriausiesiems architektams perduotas tik 8-iose savivaldybėse ir vos 4-iose pavesta pritarti statinių projektiniams pasiūlymams. BAKŠIENĖ, D.; MATVEJENKAITĖ, K.; USAVIČĖ, D. Architektūros viešojo administravimo sistemos vertinimas ir tobulinimo galimybių analizė. Architektūros kokybės vystymo asociacijos atliktas, Lietuvos kultūros tarybos ir Kultūros ministerijos finansuotas tyrimas, 2016-2017 [interaktyvus, žiūrėta 2018-01-27]. Prieiga per internetą: <https://arch-akva.weebly.com/uploads/1/1/6/4/116452637/arch_viesojo_adm_sistemos_vertinimas-2017.pdf>.

bendrajį planą, savivaldybės dalies bendrajį planą ar detaliuosius planus; 2) vadovaujantis teritorijų planavimą ir statinių projektavimą reglamentuojančiais teisės aktais, raštu pritarti projektiniams pasiūlymams ir teritorijų vystymo koncepcijoms; 3) kai Architektūros įstatyme nurodytų objektų planavimo ar projektavimo atvejais rengiami architektūriniai konkursai geriausiai statinio architektūrinei ir urbanistinei idėjai atrinkti, derinti konkurso sąlygas, jeigu jos neprieštaruoja šiame įstatyme nurodytiems konkursų rengimo tikslams ir architektūros kokybės siekiui, atsižvelgiant į šiame įstatyme nurodytus architektūros kokybės kriterijus, ir dalyvauti pasiūlytų idėjų vertinimo komisijoje; 4) atlikti kitas šiame ir kituose veiklą, kurią turi teisę vykdyti architektai, reglamentuojančiuose įstatymuose nustatytas funkcijas architektūros, teritorijų planavimo ir statybos srityse, spręsti su architektūra susijusius teritorijų funkcinio, erdvinio ir meninio aplinkos formavimo klausimus⁵⁷³.

Taigi įvertinus naujojo Architektūros įstatymo nuostatas galima matyti, kad ir neturėdamas teisės rengti teritorijų planavimo dokumentų bei statinių projektų (būti jų autoriumi ar bendraautoriumi), savivaldybės vyriausiasis architektas, remdamasis jam suteikta diskrecija, gali daryti nemažą įtaką iš anksto nereglamentuotiems, naujai kuriamiems aplinkos sprendiniams. Vis dėlto patys savivaldybių vyriausieji architektai dažniausiai savo statusą vertina priešingai – akcentuoja pernelyg didelį jų diskrecijos suvaržymą teisės normomis ir neturėjimą galimybės priimti sprendimus remiantis profesinėmis žiniomis⁵⁷⁴. Tačiau jų išsakomi skundai gali būti ne teisinio reguliavimo ar administracinės teisės doktrininių nuostatų, o jų pačių vertinimo ir taikymo problema.

Pirmiausia pažymėtina, kad Viešojo administravimo įstatyme nenurodoma, kad administraciniai sprendimai gali būti grindžiami tik konkrečiomis, matematinę išraišką turinčiomis normomis – pagal šį įstatymą, individualus administracinis aktas turi būti pagrįstas objektyviais duomenimis (faktais) ir *teisės aktų normomis*⁵⁷⁵. Vadinasi, ir vertinamosios normos gali būti laikomos tinkamu administracinio sprendimo teisiniu pagrindu. Autoriai A. Andruškevičius ir L. Paškevičienė pažymi, kad valstybės tarnautojų užduotis yra ne užtikrinti sprendimo atitiktį konkrečiai

⁵⁷³ Architektūros įstatymas, 10 str. 2 d.

⁵⁷⁴ Savivaldybių vyriausiųjų architektų konferencijos, vykusios 2014-04-04 Trakuose, rezoliucija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/kita-veikla/konferencijos/>>.

⁵⁷⁵ Viešojo administravimo įstatymas, 8 str. 1 d.

teisės normai, bet pačiai teisei⁵⁷⁶. Sprendimą priimantis viešojo administravimo subjektas turi ne mechaniškai ir pažodžiui taikyti teisės normas, bet rūpintis, kad normos taikymas neprieštarautų bendriesiems ir gero viešojo administravimo principams⁵⁷⁷. Administracinė diskrecija suteikia laisvės ir lankstumo vykdyti teisingumą, rasti tinkamą išeitį iš konkrečios konfliktinės padėties, teisingiausiai išspręsti problemą⁵⁷⁸. Taip pat svarbu, kad nesant konkretų santykių reguliuojančių teisės normų, viešojo administravimo subjektas negali tuo motyvuodamas atsisakyti priimti administracinį aktą – administracinė diskrecija ne tik leidžia, bet ir suteikia galią priimti sprendimus tada, kai subjektas yra įstatymo įpareigotas priimti sprendimą, tačiau nėra taikytinų teisės normų arba esamų negalima aiškiai ir nedviprasmiškai pritaikyti konkrečiam gyvenimo atvejui⁵⁷⁹.

Kita vertus, tiek mokslinėje doktrinoje, tiek teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad individualus administracinis aktas negali būti pagrįstas vien diskrecine viešojo administravimo subjekto nuomone⁵⁸⁰; draudžiama administracinį aktą grįsti prielaidomis ir spėlionėmis⁵⁸¹; pagal viešosios teisės principą draudžiama viskas, kas tiesiogiai neleista, t. y. vietinės valdžios ir valdymo institucijos gali veikti tik neviršydamos savo kompetencijos ribų pagal norminių aktų reikalavimus⁵⁸²; absoliuti viešojo administravimo institucijos diskrecija, įgyvendinant administracinius įgaliojimus teisinėje valstybėje vargu ar apskritai gali egzistuoti⁵⁸³. Taigi matyti, kad po Architektūros įstatymo priėmimo susidarė kur kas palankesnės sąlygos architektūros srityje užtikrinti ne tik konkrečiomis, bet ir nepalyginti talpesnėmis vertinamosiomis normomis išreikštus visuomenės interesus. Teisės aktuose atsiradus išsamesniems kokybiniam reikalavimams (kriterijams), juos taikydamas, t. y. apibūdinamas faktines aplinkybes ir pateikdamas jų vertinimą, savivaldybės vyriausiasis architektas gali pasitelkti savo kaip kvalifikuoto architekto profesines žinias ir priimti viešojo intereso apsaugai palankesnius administracinius sprendimus.

⁵⁷⁶ ANDRUŠKEVIČIUS, A.; PAŠKEVIČIENĖ, L. Viešojo <...>, p. 157.

⁵⁷⁷ *Ibid.*, p. 156.

⁵⁷⁸ *Ibid.*, p. 231.

⁵⁷⁹ *Ibid.*, p. 233.

⁵⁸⁰ PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J. *Administracinė justicija: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 60.

⁵⁸¹ ANDRUŠKEVIČIUS, A.; PAŠKEVIČIENĖ, L. Viešojo <...>, p. 160.

⁵⁸² LAT. 2000 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2000.

⁵⁸³ LVAT. 2011 m. gruodžio 23 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-502-3012-11.

Vis dėlto tam, kad toks požiūris būtų perkeltas į praktiką, reikia ir teismų palaikymo. Šiuo aspektu svarbu tai, kad teismų praktikoje jau dabar galima rasti sprendimų, nurodančių, kad nesant teisės aktuose įtvirtintų reikalavimų, turi būti remiamasi moksliniais duomenimis. Pavyzdžiui, vienoje byloje teismas pažymėjo, kad tradicinės regiono architektūros principai galiojančiuose teisės aktuose nėra įtvirtinti, todėl planuojamos sodybos atitiktis tradicinės architektūros reikalavimams turi būti vertinama pagal istorinių šaltinių duomenis bei šios srities specialistų mokslo tiriamųjų darbų medžiagą⁵⁸⁴. Kitoje byloje teismas taip pat nurodė, kad, atsižvelgiant į Viešojo administravimo įstatymo 8 straipsnio reikalavimą administracinius sprendimus paremti teisės aktais ir faktiniais duomenimis, be taikomos teisės normos, turi būti nurodytos ir faktinės aplinkybės, kodėl statinys neatitinka parkui tvarkyti keliamų reikalavimų, ir jos pagrindžiamos paveldosaugine, istorine medžiaga, teritorijų matavimais ar panašiais duomenimis, atsižvelgiant į tai, kokia aplinkybe paremtas draudimas statyti⁵⁸⁵.

Taigi galima teigti, kad savivaldybių vyriausiųjų architektų priimami administraciniai aktai gali būti grindžiami vertinamosiomis normomis (kaip teisiniu pagrindu) ir specialiosiomis žiniomis paremta argumentacija (kaip faktinėmis aplinkybėmis), tai galėtų nulemti efektyvesnį viešojo intereso įgyvendinimą nagrinėjamoje architektūros srityje.

2.3 Viešojo intereso įgyvendinimas priimant administracinius sprendimus

Tyrimo 2.1 skyriuje buvo aptartos visuomenės interesų įgyvendinimo bendrosios sąlygos, susijusios su architektūros objektų kūrimu. Šiame, 2.2 skyriuje nagrinėjamas visuomenės interesų įgyvendinimas priimant administracinius sprendimus, kartu remiantis atlikta savivaldybės vyriausiųjų architektų statuso specifikos analize.

Įstatymų ir kitų teisės aktų reglamentuojama viešojo administravimo subjektų veikla, skirta įstatymams ir kitiems teisės aktams įgyvendinti, vadinama viešuoju administravimu⁵⁸⁶. Viešasis administravimas apima šias pagrindines sritis: 1) administracinių sprendimų priėmimą, 2) įstatymų ir administracinių sprendimų įgyvendinimo kontrolę (pavaldžių subjektų

⁵⁸⁴ LVAT. 2007 m. kovo 13 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴-63-07.

⁵⁸⁵ VAAT. 2012 m. lapkričio 6 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-3194-580/2012.

⁵⁸⁶ Viešojo administravimo įstatymas, 2 str. 1 d.

kontrolę, nepavaldžių subjektų priežiūrą), 3) įstatymų nustatytų administracinių paslaugų teikimą, 4) viešųjų paslaugų teikimo administravimą; 5) viešojo administravimo subjekto vidaus administravimą⁵⁸⁷.

Viešojo administravimo įstatyme pažymima, kad šis įstatymas sudaro prielaidas įgyvendinti Konstitucijos nuostatą, kad visos valdžios įstaigos tarnauja žmonėms. Šiam tikslui skirti ir įstatyme apibrėžti viešojo administravimo principai, kuriais savo veikloje privalo vadovautis viešojo administravimo subjektai: 1) įstatymo viršenybės; 2) objektyvumo; 3) proporcingumo; 4) nepiktnaudžiavimo valdžia; 6) efektyvumo; 7) subsidiarumo; 8) vieno langelio; 9) lygiateisiškumo; 10) skaidrumo; 11) atsakomybės už priimtus sprendimus; 12) naujovių ir atvirumo permainingoms principas; 13) išsamumo⁵⁸⁸.

Į šiuos bendruosius viešojo administravimo principus atsižvelgiama toliau nagrinėjant administracinius sprendimus, kuriais suteikiama teisė realizuoti architektų sukurtus sprendinius, taip pat administracinius sprendimus, priimamus ūkio subjektų (statytojų, architektų) veiklos priežiūros srityje, kiek tai susiję su architektūros kokybės užtikrinimu.

2.3.1 Administraciniai sprendimai, kuriais patvirtinami architektūros sprendiniai

Analizuojant architektūros kūrimo procesus buvo išskirti keturi baigtinę architektūrinių sprendinių išraišką turintys etapai – teritorijų planavimas, projektiniai pasiūlymai, statinio projektavimas ir architektūriniai konkursai. Kalbant apie architektūrinius konkursus, buvo pažymėta itin fragmentinė šių procesų priežiūra – tai Rūmų vykdomas architektūrinių konkursų sąlygų derinimas, nenumatant tolesnių jų įgyvendinimo priežiūros veiksmų⁵⁸⁹. Atsižvelgiant į tai, šiame skyriuje architektūrinių konkursų klausimai toliau nenagrinėjami, tačiau aptariama viešojo administravimo sprendimų, susijusių su teritorijų planavimo dokumentų tvirtinimu, projektinių pasiūlymų derinimu, statybą leidžiančių dokumentų išdavimu, problematika. Taip pat šiame skyriuje pateikta analizė apima ir kitus du architektūros kokybei aktualius administracinius sprendimus – specialiųjų architektūros reikalavimų išdavimą ir statybos užbaigimo akto patvirtinimą.

⁵⁸⁷ Viešojo administravimo įstatymas, 5 str.

⁵⁸⁸ *Ibid.*, 3 str.

⁵⁸⁹ Architektūros įstatymas, 13 str. 4 d.

2.3.1.1 Teritorijų planavimo dokumentų tvirtinimas

Nagrinėjant architektūros sprendinių formavimo principus buvo pažymėta, kad teritorijų planavimo metu yra vykdoma kūrybinė (naujų, iki tol nereglamentuotų aplinką formuojančių sprendinių kūrimo) veikla, kurios metu rengėjo numatytų funkcinių, erdvinių ir kitų teritorijos vystymo sprendinių pagrindu apibrėžiami imperatyvūs teritorijų naudojimo, tvarkymo ir apsaugos reikalavimai. Šiame procese klausimų dėl privačia veikla besiverčiančio teritorijų planavimo dokumento rengėjo diskrecijos (laisvės priimti sprendimus) nekyla jo sprendimų neriboja nei viešojo administravimo reikalavimai, nei administracinės teisės principas „draudžiama viskas, išskyrus tai, kas *tiesiogiai leidžiama*“. Rengėjo sprendimus riboja tik konkretūs norminių teisės aktų reikalavimai, kurie, kaip žinoma, apibrėžia tik mažąją dalį visų formuojamų teritorijų planavimo dokumento sprendinių.

Žinant, kad teritorijų planavimas nėra teisės taikymo (arba vien teisės taikymo) veikla, tampa svarbu, kokią diskreciją šiame procese turi teritorijų planavimo organizatorių⁵⁹⁰, taip pat sprendinius derinančių⁵⁹¹ bei tvirtinančių⁵⁹² subjektų vaidmenis atliekančios institucijos, ypač – vietos savivaldos institucijos, kurios turi veikti remdamosi teise ir pakludamos teisei⁵⁹³, tačiau kartu turi vykdyti ir savarankišką vietos savivaldos funkciją – teritorijų planavimą⁵⁹⁴, užtikrinant vietos bendruomenės savitvarką ir savaveiksmiškumą⁵⁹⁵, taip pat racionalų ir darnų savivaldybės teritorijų vystymą⁵⁹⁶.

Pagal nustatytą teisinį reguliavimą, planavimo organizatorius (administraciniu sprendimu nelaikytinos civilinės sutarties užsakovas⁵⁹⁷, kurio santykis su plano rengėju jau buvo aptartas anksčiau) turi *pritarti* rengėjo parengto teritorijų planavimo dokumento sprendiniams⁵⁹⁸. Sprendimas pritarti šiems sprendiniams priimamas teritorijų planavimo dokumento rengimo etape, dar iki parengto teritorijų planavimo dokumento

⁵⁹⁰ Teritorijų planavimo įstatymas, 24 str. 4, 5 d.

⁵⁹¹ *Ibid.*, 26 str. 4 d.

⁵⁹² Teritorijų planavimo įstatymas, 27 str. 3, 4 d.

⁵⁹³ Konstitucinis Teismas. 2000 m. vasario 23 d. nutarimas.

⁵⁹⁴ Vietos savivaldos įstatymas, 6 str. 19 p.

⁵⁹⁵ *Ibid.*, 3 str. 2 d.

⁵⁹⁶ Teritorijų planavimo įstatymas, 1 str. 1 d.

⁵⁹⁷ KLIMAS, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 175.

⁵⁹⁸ Teritorijų planavimo įstatymas, 25 str. 7 d.; Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklės, 75, 112, 160, 203, 252, 293 p.

viešinimo, derinimo, tikrinimo ir tvirtinimo procedūrų. Bendruoju atveju galima teigti, kad planavimo organizatorius (pavyzdžiui, savivaldybės administracijos direktorius), veikdamas pagal civilinę rangos darbų sutartį su teritorijų planavimo dokumento rengėju, turi plačią diskreciją vertinti parengto teritorijų planavimo dokumento turinį ir gali teikti rengėjui savo pastabas ne tik dėl šių sprendinių atitikties konkrečioms norminiams reikalavimams, bet ir dėl jų tikslingumo, racionalumo, darnumo ir kitų teritorijų planavimo tikslų įgyvendinimo.

Vis dėlto abejonių dėl plačios planavimo organizatoriaus diskrecijos gali kilti tada, kai planavimo procese veikia ne tik organizatorius, bet ir teritorijų planavimo iniciatorius – suinteresuotas privatus fizinis ar juridinis asmuo⁵⁹⁹. Kaip minėta, Teritorijų planavimo įstatymu iniciatoriui yra suteikta teisė teikti organizatoriui pasiūlymus dėl vietovės lygmens teritorijų planavimo dokumentų rengimo, keitimo ar koregavimo ir (ar) finansavimo⁶⁰⁰, o poįstatyminiu reguliavimu suteiktos plačios teisės veikti organizatoriaus vardu⁶⁰¹. Tarp kitų suteiktų teisių iniciatoriui yra pavesta savo nuožiūra pasirinkti teritorijų planavimo dokumentų rengėją, organizatoriaus vardu kreiptis į įgaliotas institucijas dėl planavimo sąlygų bei teikti teritorijų planavimo dokumento projektą viešinti, derinti, tikrinti ir tvirtinti. Toks savarankiškas iniciatoriaus veikimas kuria riziką, kad teritorijų planavimo dokumento sprendiniais pirmiausia bus siekiama įgyvendinti privačius iniciatoriaus interesus, o ne vykdyti darnios visų bendruomenės interesų pusiausvyros paiešką. Tam atsvara galėtų būti numatytas privalomas teritorijų planavimo organizatoriaus (nešališko asmens) pritarimas parengtam teritorijų planavimo dokumentui, pripažįstant plačią organizatoriaus diskreciją nepritari darnos neužtikrinantiems suinteresuoto asmens pasiūlytiems aplinkos formavimo sprendimams.

Šiuo atžvilgiu pažymėtina, kad Pasiūlymų teikimo dėl teritorijų planavimo proceso inicijavimo tvarkos apraše nėra aptartas Teritorijų planavimo įstatyme ir Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklėse numatytas planavimo organizatoriaus (nešališko asmens) pritarimas teritorijų planavimo dokumento sprendiniams, išskyrus organizatoriaus pritarimą parengtai teritorijų planavimo dokumento koncepcijai, kuri rengiama tik kai kuriais atvejais⁶⁰². Dėl galutinių sprendinių

⁵⁹⁹ KLIMAS, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 174.

⁶⁰⁰ Teritorijų planavimo įstatymas, 6 str. 3 d.

⁶⁰¹ Pasiūlymų teikimo dėl teritorijų planavimo proceso inicijavimo <...>, 12, 13 p.

⁶⁰² *Ibid.* <...>, 16.5 p.

teisės aktuose nustatytas reguliavimas jau aiškiai apriboja teritorijų planavimo organizatoriaus diskreciją – minėtame apraše organizatoriaus atsisakymas teikti teritorijų planavimo dokumentą tikrinti ir tvirtinti siejamas tik su jo prieštaravimu įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimams⁶⁰³.

Teritorijų planavimo įstatyme imperatyviai nurodoma, kad iniciatoriaus pasiūlymai gali būti atmesti tik motyvuotai, kas šio įstatymo komentare pagrįstai aiškinama kaip organizatoriaus prievolė laikytis Viešojo administravimo įstatyme nustatytų individualaus administracinio akto teisėtumo ir pagrįstumo reikalavimų⁶⁰⁴, akcentuojamų ir teismų praktikoje⁶⁰⁵. Individualus administracinis aktas yra teisės taikymo aktas⁶⁰⁶, todėl apibūdintą teritorijų planavimo teisinį reguliavimą galima vertinti kaip siekį vykdyti kūrybinę (teisėkūrinę) veiklą vadovaujantis teisės taikymo principais. Tai yra naudinga privatiems interesams atstovaujančiam iniciatoriui, tačiau neparanku bendriems visuomenės interesams įgyvendinti ir darniai visų interesų pusiausvyrai užtikrinti, nes savivaldybė tikrai ne visada suras teisės normą, kuria galės teisėtai ir pagrįstai, kaip to reikalaujama dėl individualaus administracinio akto, atmesti darnos neužtikrinančią privačią iniciatyvą.

Derinant teritorijų planavimo dokumentus dalyvauja daugelis viešojo administravimo institucijų, kurių sąrašas priklauso nuo planuojamos teritorijos specifikos ir planavimo lygmens. Teritorijų planavimo įstatyme nurodyta, kad savivaldybės lygmens teritorijų planavimo dokumentus derina Teritorijų planavimo komisija, kurios sudėtį tvirtina savivaldybės administracijos direktorius, o ją sudaro įvairių valstybės ir savivaldybių institucijų atstovai⁶⁰⁷. Valstybės lygmens kompleksinio teritorijų planavimo

⁶⁰³ Pasiūlymų teikimo dėl teritorijų planavimo proceso inicijavimo <...>, 16.5 p.

⁶⁰⁴ Viešojo administravimo įstatymas, 8 str. 1 d.

⁶⁰⁵ LVAT. 2007 m. vasario 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁷-174/2007; 2007 m. lapkričio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵-964/2007.

⁶⁰⁶ ANDRUŠKEVIČIUS, A.; PAŠKEVIČIENĖ, L. Viešojo <...>, p. 145.

⁶⁰⁷ Teritorijų planavimo komisiją sudaro: 1) savivaldybės vyriausiojo architekto funkcijas atliekantis savivaldybės administracijos valstybės tarnautojas (Teritorijų planavimo komisijos pirmininkas); 2) Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos atstovas; 3) Aplinkos ministerijos įgaliotos institucijos, atsakingos už aplinkos apsaugą, atstovas; 4) Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos atstovas; 5) saugomos teritorijos direkcijos įgaliotas atstovas – kai planuojama teritorija patenka į valstybinius parkus, valstybinius draustinius, valstybinius rezervatus, biosferos rezervatus, biosferos poligonus, atkuriamuosius ir genetinius sklypus; 6) Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos įgaliotas atstovas – kai į planuojamą teritoriją patenka nekilnojamas kultūros paveldas, jo teritorijos ar jų

dokumentų derinimo procedūra atliekama šio dokumento sprendinius pateikus derinti planavimo sąlygas išdavusioms institucijoms ir kitoms derinančioms institucijoms, nurodytoms Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklėse⁶⁰⁸.

Pažymėtina tai, kad įstatymas derinančias institucijas įpareigoja patikrinti gana platų spektrą kokybinių aspektų. Derinančios institucijos, gavusios derinti valstybės lygmens kompleksinio teritorijų planavimo dokumentus, pagal kompetenciją patikrina, ar: 1) valstybės lygmens kompleksinio teritorijų planavimo dokumentai atitinka ūkio šakų plėtros programas ir strateginių dokumentų nuostatas; 2) įvykdytos planavimo sąlygos (planavimo sąlygų reikalavimų įgyvendinimas kompensacinėmis ar alternatyviomis priemonėmis derinamas su planavimo sąlygas išdavusiomis institucijomis); 3) valstybės lygmens kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų turinys neprieštarauja visuomenės (viešajam) interesui, įstatymams ir kitiems teisės aktams, reglamentuojantiems teritorijų planavimo dokumentų rengimą, ar jų sprendinių įgyvendinimas nedaro neigiamo poveikio kitoms (gretimoms) teritorijoms⁶⁰⁹.

Savivaldybės lygmens ir vietovės lygmens kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų derinimo metu patikrinama, ar: 1) pateiktas derinti kompleksinio teritorijų planavimo dokumentas atitinka ūkio šakų plėtros programas ir strateginių dokumentų nuostatas, galiojančius aukštesnio ir to paties lygmens teritorijų planavimo dokumentų sprendinius, specialiąsias žemės naudojimo sąlygas ir teritorijų planavimo normų reikalavimus, besiribojančių savivaldybių bendruosiuose planuose nurodytus sprendinius, šio įstatymo 6 straipsnio 1 dalyje nurodytus teritorijų planavimo dokumentus; 2) pateiktas derinti kompleksinio teritorijų planavimo dokumentas neprieštarauja visuomenės (viešajam) interesui, įstatymams ir kitiems teisės aktams, reglamentuojantiems teritorijų planavimo dokumentų rengimą, ar jų sprendinių įgyvendinimas nedaro neigiamo poveikio kitoms (gretimoms) teritorijoms; 3) įvykdytos planavimo sąlygos (planavimo sąlygų reikalavimų įgyvendinimas kompensacinėmis ar alternatyviomis priemonėmis derinamas su planavimo sąlygas išdavusiomis institucijomis)⁶¹⁰.

apsaugos zonos; 7) kiti planavimo sąlygas išdavusių institucijų atstovai. Teritorijų planavimo įstatymas, 26 str. 4 d.

⁶⁰⁸ *Ibid.*, 26 str. 2 d.

⁶⁰⁹ *Ibid.*, 26 str. 3 d.

⁶¹⁰ Teritorijų planavimo įstatymas, 26 str. 6 d.

Taigi įstatyme tiesiogiai numatoma, kad kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų derinimo metu yra tikrinama, ar dokumento sprendiniai neprieštarauja viešajam interesui, ar nedaro neigiamo poveikio gretimoms teritorijoms. Remiantis tuo būtų galima teigti, kad derinimo procedūros metu yra sudaromos galimybės užtikrinti visuomenės darną ir aplinkos kokybę tiek reglamentuotų, tiek ir nereglamentuotų visuomenės interesų atžvilgiu. Vis dėlto ši plati nurodytų viešojo administravimo subjektų diskrecija tame pačiame įstatyme suvaržoma nurodant, kad jeigu kompleksinio teritorijų planavimo dokumentui nepritariama, pateikiami nepritarimo motyvai, ir kad Teritorijų planavimo komisija kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų derinimo metu negali nustatyti naujų planavimo sąlygose nenumatytų reikalavimų⁶¹¹. Be to, Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentą derinantys asmenys už savo pagal kompetenciją priimtų sprendimų teisėtumą asmeniškai atsako įstatymų nustatyta tvarka⁶¹².

Šios nuostatos rodo, kad ir teritorijų planavimo dokumentų derinimo atveju, kokybiniais sprendimams gali būti atstovaujama tiek, kiek jie yra reglamentuoti norminiuose teisės aktuose ir iš anksto įrašyti planavimo sąlygose, kuriose, pripažintina, taip pat nėra galimybės iš anksto apibūdinti visų formuojamos aplinkos aspektų. Tokios susiaurintos sprendinių kokybės patikros išimtimi galėtų būti jau aptartas savivaldybės vyriausiojo architekto, šiuo atveju – Teritorijų planavimo komisijos pirmininko, statusas ir jo platesnė diskrecija, tačiau čia jis veikia tik kaip kolegialios komisijos vadovas, tad jo asmeninės profesinės žinios architektūros srityje kažin ar būtų tinkamas komisijos (sudarytos iš asmenų, neturinčių architekto profesinės kvalifikacijos) sprendimų pagrindas.

Kalbant apie teritorijų planavimo dokumento *tikrinimą ir tvirtinimą*, būtina pabrėžti ir dar vieną reikšmingą vietos savivaldos (šiuo atveju – savivaldybės tarybos) teisių ribojimą, kurio atžvilgiu galima kelti klausimą dėl galimo Konstitucijos pažeidimo valstybės ir savivaldybių, kaip atskirų viešosios valdžios sistemų, santykio⁶¹³. Teritorijų planavimo įstatyme numatyta, kad tvirtinanti institucija (savivaldybės taryba) gali atsisakyti tvirtinti kompleksinio teritorijų planavimo dokumentą tik šiais dviem atvejais: 1) kai planavimo iniciatorius atsisako pasirašyti teritorijų planavimo dokumento sprendinių įgyvendinimo sutartį; 2) kai teritorijų planavimo

⁶¹¹ Teritorijų planavimo įstatymas, 26 str. 9 d.

⁶¹² *Ibid.*, 26 str. 11 d.

⁶¹³ LASTAUSKIENĖ, G.; BAKŠIENĖ, D. Visuomenės <...>.

valstybinę priežiūrą atliekančios institucijos kompleksinio teritorijų planavimo dokumento (išskyrus valstybei svarbių projektų teritorijų planavimo dokumento patikrinimo aktą) patikrinimo aktas apskūstas teismui, – tol, kol įsigalioja teismo priimtas sprendimas, kuriuo kompleksinio teritorijų planavimo dokumento patikrinimo aktas pripažįstamas neteisėtu⁶¹⁴.

Vadinasi, tik teisės aktų normos, kurios galėtų lemti VTPSI atsakymą išduoti teigiamą patikrinimo išvadą, gali apibrėžti aplinkos kokybės lygmenį, o bendruomenės interesams atstovaujanti savivaldybės taryba nebegali kvestionuoti privataus iniciatoriaus numatytų aplinkos formavimo sprendinių tikslingumo, darnumo, racionalumo, jų įtakos kraštovaizdžiui, gamtos ir kultūros paveldui, kitų ekologinių, ekonominių, socialinių, kultūrinių poreikių patenkinimo. Kitaip tariant, 2014 m. Teritorijų planavimo įstatymu visų kompleksinio planavimo dokumentų (tiek detaliųjų planų, tiek bendrųjų planų, dėl kurių norminio pobūdžio teismų praktikoje abejonių iki šiol nekilo) tvirtinimas buvo prilygintas individualių administracinių sprendimų priėmimui, taip reikšmingai sumažinant galimybę įgyvendinti teritorijų planavimo tikslus, įskaitant darnią visuomenės interesų pusiausvyrą.

2.3.1.2 Projektinių pasiūlymų derinimas

Statybos įstatyme statinio projektinių pasiūlymų derinimo, tvirtinimo ar panašių procedūrų nenumatyta. Taip pat įstatyme nėra numatyta jokia savivaldybių administracijų ir kitų institucijų, o Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatyme⁶¹⁵ – ir valstybinę priežiūrą atliekančios institucijos kompetencija projektinių pasiūlymų priežiūros srityje. Naujajame Architektūros įstatyme nustatyta, kad savivaldybės vyriausiasis architektas, vadovaudamasis teritorijų planavimą ir statinių projektavimą reglamentuojančiais teisės aktais, raštu pritaria projektiniams pasiūlymams ir teritorijų vystymo koncepcijoms⁶¹⁶. Vertinant šią nuostatą taip pat būtų galima teigti, kad Statybos įstatyme pritarimas projektiniams pasiūlymams nenumatytas, todėl ir Architektūros įstatymo nuostata negali būti taikoma.

Vis dėlto statybos techniniame reglamente, išplečiant įstatyminių reguliavimų, nustatyta, kad, atlikus projektinių pasiūlymų viešinimo

⁶¹⁴ Teritorijų planavimo įstatymas, 27 str. 5 d.

⁶¹⁵ Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 76-3848.

⁶¹⁶ Architektūros įstatymas, 10 str. 2 d. 2 p.

procedūras, savivaldybės administracijos direktorius (jo įgaliotas valstybės tarnautojas) pritaria arba motyvuotai nepitaria projektiniams pasiūlymams⁶¹⁷. Be to, ši administracinė procedūra nėra vienintelė poįstatyminiame akte naujai apibrėžta taisyklė – pagal tą patį statybos techninį reglamentą (jo priedą), prieš pradėdamas rengti projektinius pasiūlymus, statytojas privalo parengti ir su savivaldybės administracija suderinti projektinių pasiūlymų užduotį⁶¹⁸. Neatsižvelgiant į tai, kad toks užduoties suderinimas yra individualus administracinis aktas, varžomas Viešojo administravimo įstatymo keliamų teisėtumo ir pagrįstumo reikalavimų⁶¹⁹ bei gero (atsakingo) valdymo principų, tarp kurių – administracijos pareigos pagrįsti savo sprendimus⁶²⁰, reglamente administracijos direktoriui (ar jo įgaliotam valstybės tarnautojui) suteikiama teisė įrašyti naujus, anksčiau nereglamentuotus teritorijų naudojimo reglamento parametrus⁶²¹. Statybos techniniame reglamente nustatyta, kad, jeigu statyba galima, savivaldybės administracijos direktorius (jo įgaliotas savivaldybės administracijos valstybės tarnautojas), vadovaudamasis Statybos įstatymo, kitų įstatymų ir teisės aktų, teritorijų planavimo dokumentų nustatytais reikalavimais, įvertina projektinių pasiūlymų rengimo užduotį, jei reikia, nustato statinių ir žemės sklypo teritorijos naudojimo reglamento parametrus (pastatų aukštį, žemės sklypo užstatymo tankį, galimą užstatymo tipą ir kita) ir per 5 darbo dienas jai pritaria arba per 5 darbo dienas raštu praneša statytojui motyvus, kodėl nepitaria⁶²².

Apibūdinta projektinių pasiūlymų ir jų užduoties derinimo tvarka, be kita ko, neatitinkanti konstitucinio įstatymų viršenybės poįstatyminiems aktams principo, gali turėti nemažą įtaką architektūros kokybei, nes savivaldybės administracijos direktorius (arba jo įgaliotas valstybės tarnautojas), ypač tvirtindamas projektinių pasiūlymų užduotį ir įrašydamas joje papildomus, norminiuose teisės aktuose nenustatytus reikalavimus (kitu atveju įrašymas neturėtų prasmės – norminius teisės aktus ir teritorijų planavimo dokumentus visais atvejais privalu taikyti ir be jų nuostatų įrašymo į užduotį), nėra išnagrinėjęs nei vietos sąlygų, nei visuomenės poreikių, neatlikęs kitos

⁶¹⁷ STR 1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 67 p.

⁶¹⁸ *Ibid.*, 13 priedo 9 p.

⁶¹⁹ Viešojo administravimo įstatymas, 8 str. 1 d.

⁶²⁰ PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J. Teisės į gerą administravimą (atsakingo valdymo principo) sampratos doktrininiai aspektai bei įgyvendinimo pavyzdžiai aplinkos apsaugos teisėje. *Teisė*, 2009, t. 72.

⁶²¹ STR1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 13 priedas.

⁶²² *Ibid.*

faktinių duomenų analizės, be to, daugeliu atvejų nėra ir kvalifikuotas architektūros, kaip aplinkos funkcinio, erdvinio, vizualiai suvokiamo meninio aplinkos formavimo, specialistas. Net ir dalyvaujant šioje procedūroje architekto kvalifikaciją turinčiam savivaldybės vyriausiajam architektui, gali kilti priimamų administracinių sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo klausimų, nebent jie būtų aiškiai įvardijami kaip reikalavimai, detalizuojantys įstatyme įtvirtintus kokybės kriterijus. Tačiau ir šiuo atveju išliktų abejonių, ar savivaldybės vyriausiajam architektui, ypač dirbančiam didžiosiose savivaldybėse, būtų įmanoma atlikti išsamią vietos sąlygų ir visuomenės poreikių analizę, be kurios jokie aplinkos sprendiniai (ar reikalavimai) neturėtų būti konkretinami.

Papildomai reikia pasakyti, kad minėtu statybos techniniu reglamentu savivaldybės administracija yra įpareigota paviešinti parengtus projektinius pasiūlymus, taip pat dalyvauti juos svarstant su visuomene, tačiau projektinių pasiūlymų derinimas vykdomas jau užbaigus šias procedūras ir nėra nurodoma, kad, pataisius projektinius pasiūlymus pagal savivaldybės administracijos direktoriaus pastabas, jie turėtų iš naujo būti pristatomi visuomenei⁶²³. Kitaip tariant, visuomenės poreikiams ir lūkesčiams nėra suteikiama tokia svarba, kokios reikalautų minėtas „*bottom-up*“ principas⁶²⁴, o formuojamos aplinkos kokybė projektinių pasiūlymų ir jų užduoties derinimo procedūrose taip pat užtikrinama tik norminiais reikalavimais.

Statybos teisinio reguliavimo sudarytą situaciją kiek pakeitė Architektūros įstatymas, kuriame buvo numatyti tam tikri išimtiniai atvejai, kada savivaldybės administracijos direktorius negali derinti projektinių pasiūlymų negavęs atitinkamos ekspertinės išvados: 1) Projektiniai pasiūlymai dėl statinių, kuriems 50 ir daugiau metų ir kuriuos numatyta griauti siekiant statyti naują statinį arba numatyta rekonstruoti, kai jų griovimui ar rekonstravimui raštu prieštarauja suinteresuotos visuomeninės organizacijos (organizacijos, atstovaujančios visuomenei ar jos daliai, kuriai daro arba gali daryti poveikį veiksmai (sprendimai) ar neveikimas architektūros srityje arba kuri yra suinteresuota architektūros vystymu), Lietuvos Respublikos aplinkos ministro nustatyta tvarka, vadovaujantis Statybos įstatymu, derinami tik gavus nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos išvadą, kad šiems pastatams nereikalinga teisinė apsauga; 2) Projektiniai pasiūlymai dėl statinių, kuriuos numatyta griauti siekiant statyti naują statinį arba numatyta rekonstruoti ir kurių griovimui ar

⁶²³ STR1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 13 priedas.

⁶²⁴ PETRUŠONIS, V. Harmoningos <...>, p. 92.

rekonstravimui raštu prieštarauja suinteresuotos visuomeninės organizacijos (organizacijos, atstovaujančios visuomenei ar jos daliai, kuriai daro arba gali daryti poveikį veiksmai (sprendimai) ar neveikimas architektūros srityje arba kuri yra suinteresuota architektūros vystymu), Lietuvos Respublikos aplinkos ministro nustatyta tvarka, vadovaujantis Statybos įstatymu, derinami tik gavus regioninės architektūros tarybos rekomendaciją pritarti šiems pasiūlymams. Apie numatomą šių statinių projektavimą ir visuomenės dalyvavimą svarstant projektinius pasiūlymus informuojama vadovaujantis Statybos įstatymu. Rekomendacijoje pateiktos išvados įvertinamos rengiant specialiuosius architektūros reikalavimus⁶²⁵.

Taigi, priėmus Architektūros įstatymą, bent iš dalies galima teigti, kad valstybės požiūris į visuomenės dalyvavimo reikšmę ir specialiųjų žinių priimant administracinius sprendimus poreikį kinta. Manytina, kad šie pokyčiai taptų dar efektyvesni suderinus Statybos įstatymo ir Architektūros įstatymo teisinį reguliavimą – paskyrus papildomus terminus ekspertinėms išvadoms gauti, padidinus profesinės kvalifikacijos reikalavimus valstybės tarnautojams, išplėtus visuomenės informavimo ir dalyvavimo bei kitas architektūros kokybės užtikrinimo priemones.

2.3.1.3 Specialiųjų architektūros reikalavimų išdavimas

Viena iš architektūros kokybės užtikrinimo priemonių, reglamentuojamų Statybos įstatyme, yra specialieji architektūros reikalavimai. Įstatyme įtvirtinta, kad specialieji architektūros reikalavimai yra dalis specialiųjų reikalavimų – neprivalomo, statytojo (užsakovo) pageidavimu statiniui nustatytų specialiųjų architektūros reikalavimų, specialiųjų paveldosaugos reikalavimų, specialiųjų saugomos teritorijos tvarkymo ir apsaugos reikalavimų rinkinio, kurį išduoda savivaldybės administracijos direktorius ar jo įgaliotas savivaldybės administracijos valstybės tarnautojas⁶²⁶. Ši savivaldybės administracijos direktoriaus (arba jo įgalioto savivaldybės administracijos valstybės tarnautojo) išduodamą dokumentą įstatymas numato kaip vieną iš statinio projekto rengimo dokumentų⁶²⁷, kurių turinį ir

⁶²⁵ Architektūros įstatymas, 12 str. 2, 3 d.

⁶²⁶ Statybos įstatymas, 2 str. 47 d.

⁶²⁷ *Ibid.*, 24 str. 3 d.

išdavimo tvarką nustato Aplinkos ministerija⁶²⁸. Specialiųjų architektūros reikalavimų išdavimas yra savarankiškoji savivaldybių funkcija⁶²⁹.

Iš pateiktų įstatymo nuostatų matyti, kad specialieji architektūros reikalavimai, kaip ir anksčiau nagrinėti sprendimai tvirtinti projektinių pasiūlymų užduotį, yra individualūs administraciniai aktai, t. y. teisės taikymo aktai, kuriuose, pagal jų paskirtį, negali būti sukuriamos naujos teisės normos, kitaip būtų pažeisti Viešojo administravimo įstatyme įtvirtinti teisėtumo ir pagrįstumo reikalavimai⁶³⁰, taip pat bendrieji teisėtumo, teisinio tikrumo ir kiti teisinės valstybės principai⁶³¹. Atkreiptinas dėmesys, kad Statybos įstatymas šiuos dokumentus išduodantiems asmenims už sprendimų neteisėtumą numato teisinę atsakomybę⁶³². Kitaip tariant, specialiųjų architektūros reikalavimų lyg ir nereikėtų įtraukti į šį tyrimo skyrių ir nagrinėti kaip naujus architektūrinius sprendinius tvirtinantį administracinį aktą, nes iš esmės jame jokie nauji statytojo teisės ir architekto kūrybos laisvės ribojimai negali būti numatyti. Vis dėlto kitokį įspūdį sudaro Teritorijų planavimo įstatymas ir šio dokumento išdavimo tvarką ir turinį nustatantis poįstatyminis teisės aktas⁶³³.

Teritorijų planavimo įstatyme buvo įtvirtinta, kad tais atvejais, kai statyba vykdoma nesant patvirtinto detaliojo plano, teritorijos naudojimo reglamentas nustatomas specialiuosiuose architektūros reikalavimuose⁶³⁴. Specialiųjų reikalavimų išdavimo tvarką apibrėžiantis aprašas numato, kad savivaldybės administracijos direktorius (jo įgaliotas savivaldybės administracijos valstybės tarnautojas), gavęs Statybos įstatymo 24 straipsnio 4 dalyje nurodytus dokumentus, atsižvelgęs į projektinius pasiūlymus (kai jie parengti), Architektūros įstatymo 12 straipsnio 3 dalyje nurodytas regioninės architektūros tarybos ekspertų rekomendacijas (kai jos buvo gautos), konkrečią statybos vietą, gretimybes, trečiųjų asmenų teisių apsaugą, specialiuosius architektūros reikalavimus (pagal Aprašo 2 priede nurodytą formą), vadovaudamasis Statybos įstatymo, kitų įstatymų ir teisės aktų, teritorijų planavimo dokumentų nustatytais reikalavimais, parengia Statybos

⁶²⁸ Statybos įstatymas, 24 str. 22 d.

⁶²⁹ Vietos savivaldos įstatymas, 6 str. 20 p.

⁶³⁰ Viešojo administravimo įstatymas, 8 str. 1 d.

⁶³¹ ANDRUŠKEVIČIUS, A.; PAŠKEVIČIENĖ, L. Viešojo <...>, p. 195.

⁶³² Statybos įstatymas, 20 str. 8 d.

⁶³³ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2017 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. D1-22 „Dėl Specialiųjų reikalavimų, specialiųjų architektūros reikalavimų, specialiųjų saugomos teritorijos tvarkymo ir apsaugos reikalavimų struktūros ir išdavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-01-10, Nr. 2017-00685.

⁶³⁴ Teritorijų planavimo įstatymas, 20 str. 1 d.

įstatymo 24 straipsnio 7 dalyje nustatyta tvarka⁶³⁵. Specialieji architektūros reikalavimai turi būti parengti konkrečiai ir aiškiai, kad pagal juos būtų galima rengti statinio projekto sprendinius⁶³⁶.

Kokie konkretūs reikalavimai gali būti nustatomi šiame dokumente, išaiškėja tik susipažinus su minėto aprašo priedu, kuriame nurodyta, kad specialiuosiuose architektūros reikalavimuose apibrėžiami: 1) žemės sklypo tvarkymas (apželdinimo, aptvėrimo, reljefo formavimo principai, žaidimų ir kitos aikštelės, automobilių stovėjimo vietos ir kita); 2) statinių statybos linijos nustatymas gatvių (kelių) raudonųjų linijų atžvilgiu; 3) leistinas statinių (pastatų) aukštis metrais nuo žemės paviršiaus, statinių aukščio absoliutinė altitudė, aukštų skaičius; 4) leistinas žemės sklypo užstatymo tankis; 5) leistinas žemės sklypo užstatymo intensyvumas ar užstatymo tūrio rodiklis (pramonės ir sandėliavimo objektų ir (ar) inžinerinės infrastruktūros teritorijose); 6) užstatymo tipas; 7) priklausomųjų želdynų ir želdinių dalys žemės sklype (procentais); 8) statinių išdėstymas žemės sklype gretimų sklypų atžvilgiu; 9) rekomendacija nepriklausomam ekspertiniam architektūros vertinimui; 10) architektūros konkursų rengimas reikšmingiems urbanistikos objektams; 11) visuomenės informavimas apie visuomenei svarbių statinių ir statinių, kuriems Teritorijų planavimo įstatymo nustatytais atvejais nerengiamas detalusis planas, projektavimo pradžia; 12) kiti reikalavimai⁶³⁷. Vertinant šį sąrašą tampa akivaizdu, kad specialieji architektūros reikalavimai nelaikomi tik teisės taikymo aktu – jame pavedama apibrėžti ir naujus, iki tol nereglementuotus architektūros sprendinius.

Tokį įstatymų leidėjo požiūrį patvirtina ir Statybos įstatyme nustatyta specialiųjų reikalavimų (specialiųjų architektūros reikalavimų, specialiųjų paveldosaugos reikalavimų, specialiųjų saugomos teritorijos tvarkymo ir apsaugos reikalavimų) tarpusavio suderinimo tvarka, pagal kurią šiuos reikalavimus, kilus poreikiui, suderina savivaldybės administracijos sudaryta komisija, o jai nepasiekus bendro sutarimo – Aplinkos ministerijos sudaryta komisija⁶³⁸. Jei šie dokumentai būtų vertinami tik kaip teisės taikymo aktai, kuriuose reikalavimai nustatomi remiantis galiojančiomis teisės normomis, nebūtų pagrįsta laikyti, kad sudarytos komisijos galėtų nustatyti kitokius, nei norminiuose dokumentuose reglamentuojamus, sprendimus. Kitaip tariant,

⁶³⁵ Specialiųjų reikalavimų, specialiųjų architektūros <...>, 10 p.

⁶³⁶ *Ibid.*, 11 p.

⁶³⁷ *Ibid.*, 2 priedas.

⁶³⁸ Statybos įstatymas, 24 str. 8–1 d.

įstatymų leidėjas lyg bandė plačiau pažvelgti į architektūros kokybės sampratą, tačiau tokiam platesniam požiūriui įgyvendinti pasirinko bene mažiausiai tam parankius individualius administracinius aktus, o teisę priimti platesnio požiūrio sprendimus perdavė valstybės tarnautojui, kurio diskrecija nustatyti naujus statytojo teisę ir architekto kūrybos laisvę ribojančius reikalavimus, net jei administracijos direktorius paveda šiuos sprendimus priimti savivaldybės vyriausiajam architektui, gali sukelti pagrįstų klausimų, į kuriuos teisės aktai neatsako.

Tokią dviprasmę situaciją galbūt paaiškina tai, kad specialieji architektūros reikalavimai yra kilę iš sovietiniu laikotarpiu gyvavusios projektinės užduoties, kuri, nepažeidžiant jokių privačių asmenų teisių ar teisėtų interesų, miesto vykdomojo komiteto būdavo surašoma valstybės statomiems pastatams ir perduodama valstybinėms projektavimo organizacijoms⁶³⁹. Iš apibūdinto reguliavimo galima suprasti, kad šiuo dokumentu ir jame įtvirtinamais imperatyviais nurodymais vis dar siekiama daryti įtaką architektūros sprendiniams, nepaisant šiuo metu galiojančių viešojo administravimo principų ir konkrečių šios teisės nuostatų.

Manytina, kad apibūdintas dualistinis specialiųjų architektūros reikalavimų pobūdis ir teisės aktuose nepakankamai aiškiai išreikšta savivaldybių vyriausiųjų architektų diskrecija lemia tai, kad dauguma vyriausiųjų architektų iki šiol nesiėmė specialiuosiuose architektūros reikalavimuose nustatinti griežtesnių apribojimų nei yra numatyta bendrajame plane⁶⁴⁰, o formaliai išduodami specialieji architektūros reikalavimai, juose tik pakartojant norminių teisės aktų ir teritorijų planavimo dokumentų nuostatas, ilgainiui tapo neprivalomi. Nuo 2017 m. Statybos įstatyme buvo įtvirtinta, kad pats statytojas sprendžia, ar jam reikalingas šis dokumentas (net ir tais atvejais, kai teritorijoje nėra parengto detaliojo plano)⁶⁴¹, o pagrindinis specialiųjų architektūros reikalavimų

⁶³⁹ Miestų išplanavimo ir statybos projektų rengimo instrukcija <...>.

⁶⁴⁰ Taip nurodė daugiau nei pusė visų apklaustų savivaldybių vyriausiųjų architektų. Savivaldybių vyriausiųjų architektų apklausa [interaktyvus. Žiūrėta: 2015-05-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/pages/lt/apklauses.php>>.

⁶⁴¹ Statinio projektą tikrina: 1) savivaldybės administracija; 2) saugomų teritorijų direkcijos; 3) Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos; 4) Nacionalinis visuomenės sveikatos centras prie Sveikatos apsaugos ministerijos; 5) Radiacinės saugos centras; 6) susisiekimo ministro įgaliota įstaiga, atsakinga už geležinkelių transporto eismo saugą; 7) Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ar jo įgaliota institucija; 8) Aplinkos apsaugos agentūra; 9) Valstybinė energetikos inspekcija prie Energetikos ministerijos; 10) inžinerinių tinklų ir susisiekimo komunikacijų, prie kurių

užsakymo motyvas – tai fiksuotas momentas, su kuriuo siejamas taikomų teisės aktų galiojimas⁶⁴², nes vargu ar statytojas kreiptųsi į savivaldybės administraciją siekdamas griežtesnių planuojamo statinio statybos suvaržymų.

2.3.1.4 Statybą leidžiančio dokumento išdavimas

Statybą leidžiantis dokumentas – tai dokumentas, kuriuo kompetentinga institucija suteikia statytojui (užsakovui) teisę įgyvendinti statinio projektą⁶⁴³. Statybą leidžiančius dokumentus bendruoju atveju išduoda savivaldybės administracijos direktorius arba jo įgaliotas savivaldybės tarnautojas⁶⁴⁴. Statybą leidžiantys dokumentai skirstomi pagal statybos rūšis ir statinių kategorijas, nuo kurių priklauso taikomų jų išdavimo reikalavimų pobūdis ir apimtis⁶⁴⁵.

Statybą leidžiančio dokumento išdavimo procese statinio projektą tikrina Statybos įstatyme išvardytos institucijos⁶⁴⁶. Pačiame Statybos įstatyme nenustatyta šių institucijų kompetencija, tik nurodoma, kad jos tikrina projekto atitiktį „nustatytiems reikalavimams“. Kokius projektinius sprendinius tikrina kiekviena iš išvardytų institucijų, detalizuojama normatyviniame statybos techniniame reglamente⁶⁴⁷. Statybos įstatyme numatoma, kad už statybą leidžiančių dokumentų išdavimo tvarkos pažeidimus pagal kompetenciją atsako asmenys, privalantys patikrinti ar

prijungiami sklypo inžineriniai tinklai ar susisiekimo komunikacijos, savininkai, valdytojai ar naudotojai. Statybos įstatymas, 2 str. 47 d.

⁶⁴² *Ibid.*, 24 str. 20 d.

⁶⁴³ *Ibid.*, 2 str. 87 d.

⁶⁴⁴ *Ibid.*, 27 str. 2 d.

⁶⁴⁵ Statybą leidžiantys dokumentai yra: 1) leidimas statyti naują statinį; 2) leidimas rekonstruoti statinį; 3) leidimas atnaujinti (modernizuoti) pastatą – pastato atnaujinimui (modernizavimui); 4) leidimas atlikti statinio kapitalinį remontą; 5) leidimas atlikti statinio paprastąjį remontą; 6) leidimas pakeisti statinio ar jo dalies paskirtį; 7) leidimas nugriauti statinį; 8) leidimas tęsti sustabdytą statybą. *Ibid.*, 27 str. 1 d.

⁶⁴⁶ *Ibid.*, 27 str. 9 d.

⁶⁴⁷ Lietuvos Respublikos aplinkos 2016 m. gruodžio 12 d. ministro įsakymas Nr. D1-878 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.05.01:2017 „Statybą leidžiantys dokumentai. Statybos užbaigimas. Statybos sustabdymas. Savavališkos statybos padarinių šalinimas. Statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimas“ patvirtinimo“, 5 priedas. *Teisės aktų registras*, 2016-12-12, Nr. 28700.

tikrinę statinio projektą ir įgalioti išduoti statybą leidžiantį dokumentą⁶⁴⁸. Taigi valstybės ir savivaldybių institucijos turi patikrinti statinio projekto sprendinių atitiktį teisės aktų bei teritorijų planavimo dokumentų reikalavimams. Kiekviena iš jų tikrina sprendinius pagal savo kompetenciją ir, nustačiusios neatitikčių, atsisako pritariti projektui ar išduoti statybą leidžiantį dokumentą, priešingu atveju institucija prisiimtų atsakomybę už neteisėtus sprendimus, ateityje už juos galimai atlygindama ir patirtą žalą⁶⁴⁹. Šioje projekto patikrinimo schemoje, kai kiekviena institucija teikia savo pastabas, iškyla klausimas – kaip statytojui ir projektuotojui elgtis tada, kai teisės aktų ir (ar) teritorijų planavimo dokumentų reikalavimai prieštarauja tarpusavyje, t. y. taisant projektą pagal vieną reikalavimą, pažeidžiamas kitas ir, atvirkščiai? Vertinant tai, kiek teisės aktų rengiant statinio projektą gali tekti taikyti, tokios situacijos neatmestinos, o praktikoje – gana dažnos⁶⁵⁰.

Atsižvelgiant į tokias situacijas, iki 2010 m. galiojo statybos techniniame reglamente įtvirtinta nuostata, kad reikalavimus nustačiusi institucija, įvertinusi projekte numatytas kompensacines priemones, gali suteikti teisę savo nustatytų reikalavimų netaikyti⁶⁵¹, tačiau ši nuostata buvo panaikinta. Sprendimas ją panaikinti suprantamas vadovaujantis teisinės valstybės principais, tačiau po šio sprendimo turėjo būti atlikta teisės normų apimties, jų suderinamumo ir įgyvendinamumo peržiūra. To neatlikus, dauguma tokių sprendimų iš oficialaus lygmens tiesiog perėjo į neoficialųjį, atsakomybę už juos paliekant vienam projektuotojui.

Vis dėlto atkreiptinas dėmesys ir į priešingą aspektą – atvejus, kai visuomenei svarbūs sprendimai yra reguliuojami tik tam tikromis atvirosiomis normomis (kriterijais), nenustatant detalesnių norminių reikalavimų. Pavyzdžiui, vienas iš dažniausiai konfliktus sukeliančių architektūros kokybės aspektų – pastato paskirtis, Statybos įstatyme apibrėžiama kaip viešajame registre nurodytas statinio naudojimo tikslas (žmonėms gyventi, ūkinei komercinei ar kitai veiklai), kai statinys atitinka saugos ir jame planuojamos (atliekamos) veiklos (technologijos proceso) privalomuosius reikalavimus, nustatytus normatyviniuose statinio saugos ir paskirties dokumentuose⁶⁵². Statybos įstatyme nurodoma, kad statinio

⁶⁴⁸ Statybos įstatymas, 2 str. 26, 27 d.

⁶⁴⁹ Klaipėdos apygardos teismas. 2009 m. balandžio 10 d. sprendimas *civilinėje byloje Nr. 2-377-253/2009*.

⁶⁵⁰ Architektūros ekspertų apklausa <...>; Lietuvos architektų apklausa <...>.

⁶⁵¹ STR 1.05.06:2010 „Statinio projektavimas“, 10.4.1 p.

⁶⁵² Statybos įstatymas, 2 str. 59 d.

architektūra turi būti tokia, kad ji atitiktų statinio paskirtį⁶⁵³. Normatyviniuose statybos techniniuose dokumentuose yra keliami tam tikri paskirties reikalavimai, tačiau juose nėra (ir negali būti) detaliai apibrėžiama funkcinių sprendinių išraiška, reguliuojami maksimalūs pastatų ir patalpų plotai, jų ryšiai, estetinė pastatų išraiška. Šie klausimai nagrinėjami pastatų tipologijos mokslinėje doktrinoje⁶⁵⁴, tačiau dėl anksčiau nagrinėtų priežasčių jie negali tapti norminiais.

Taigi statybą leidžiančius dokumentus išduodančios institucijos dažnai susiduria su prašymais išduoti statybą leidžiantį dokumentą vienos paskirties pastatui, kurio sprendiniai neprieštarauja normatyviniams reikalavimams, tačiau profesionaliai vertinant matyti, kad faktiškai yra suprojektuotas kitos paskirties pastatas, taip išvengiant būtino žemės paskirties ar paties teritorijų planavimo dokumento pakeitimo ir tam tikrų norminių reikalavimų laikymosi. Nereglamentuotų paskirties klausimų nesprenžia ir Statybos įstatyme numatyta statinio projekto ekspertizė, nes įstatyme aiškiai nurodoma, jog atliekant statinio projekto ekspertizę, tikrinami tik tie architektūriniai sprendiniai, kuriuos reglamentuoja normatyviniai statybos techniniai dokumentai ir statinio projekto rengimo privalomieji dokumentai⁶⁵⁵.

Tokiu atveju kyla jau ne kartą keltas klausimas – ar individualų administracinį sprendimą priimančio viešojo administravimo subjektas gali atsakyti išduoti statybą leidžiantį dokumentą remdamasis tik abstrakčia įstatymo nuostata (kokybiniu kriterijumi)? Akivaizdu, kad tokie atitikčiai įvertinti reikalingos specialiosios žinios, tačiau jų nėra reikalaujama iš projektą tikrinančių institucijų (Saugomų teritorijų direkcijos prie Aplinkos ministerijos, Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos, savivaldybės administracijos ir kt.) tarnautojų, išskyrus jau minėtą savivaldybės vyriausiąjį architektą.

Įsigaliojus Architektūros įstatymui, papildomą ekspertinį vertinimą savivaldybės administracija galėtų užsakyti regioninėje architektūros taryboje, kurios pagrindinė paskirtis ir yra pasiūlymų, rekomendacijų teikimas remiantis architektūros kokybės kriterijais⁶⁵⁶. Vis dėlto nė viename įstatyme nebuvo įtvirtinta sprendimų priėmimo terminų atidėjimo galimybė, kuri leistų surengti regioninės architektūros tarybos posėdį ir pateikti

⁶⁵³ Statybos įstatymas, 5 str. 3 p.

⁶⁵⁴ KUNCEVIČIUS, S., *et al. Pastatų <...>*; BUXTON, P. (ed.) *Metric <...>*, p. 595.

⁶⁵⁵ Statybos įstatymas, 25 str. 3 d.

⁶⁵⁶ Architektūros įstatymas, 18 str. 1 d.

reikiamas ekspertines išvadas – Statybos įstatyme numatytas statybą leidžiančių dokumentų išdavimo terminas – 20 (arba tik 10) darbo dienų⁶⁵⁷, per kurias gauti regioninės architektūros tarybos išvadą nėra galimybių⁶⁵⁸. Taigi tikėtina, kad, siekdamas išvengti teisminių procesų objektyviai sunkiau nustatomais klausimais⁶⁵⁹, savivaldybių administracijos statytojams išduoda tokius statybą leidžiančius dokumentus, dėl kurių vėliau kyla nemažai socialinių konfliktų⁶⁶⁰.

Nepaisant to, „*Doing business*“ reitinge pagal statybos leidimų išdavimo greitį Europoje Lietuvai pakilus į trečią, o pasaulyje į 12 vietą⁶⁶¹, už darnią plėtrą atsakingos valstybės institucijos tai pristatė kaip aukštą Lietuvos įvertinimą⁶⁶², nepaisant to, kad statybos leidimų išdavimo terminas per pristatomą laikotarpį nebuvo sutrumpintas daugiau nei vienoje ES šalyje narėje⁶⁶³.

⁶⁵⁷ Statybos įstatymas, 25 str. 3 d.

⁶⁵⁸ Architektų rūmų tarybos 2017 m. lapkričio 10 d. sprendimas Nr. T17/01-1 „Dėl Regioninių architektūros tarybų nuostatų patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-11-16, Nr. 2017-18078.

⁶⁵⁹ Savivaldybių vyriausiųjų architektų apklausa <...>.

⁶⁶⁰ ČEKANAVIČIENĖ, D. Kai vienbutis namas virsta daugiabučiu: ką reikėtų įvertinti prieš susigundant „gera“ kaina [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-10-22]. Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/verslas/nuomones/d-cekanaviciene-kai-vienbutis-namas-virsta-daugiabuciu-ka-reiketu-ivertinti-pries-susigundant-gera-kaina.d?id=74085432>>; JOGAILA, L. Įžūlaus statytojo vienbutis, virtęs į daugiabutį namą, buvo sulygintas su žeme [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-10-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/vakaru-lietuva/izulau-statytojo-vienbutis-virtes-i-daugiabuti-nama-buvo-sulygintas-su-zeme-1644679/>>;

ILKEVIČIŪTĖ, J. Lietuviškų statybų stebuklai: daugiabutis yra, bet nėra [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-10-22]. Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/verslas/nekilnojamas-turtas/lietuvisku-statybu-stebuklai-daugiabutis-yra-bet-nera.d?id=77743873>>; MRAZAUSKAITĖ, L. Pasitikrinkite, ar jūsų butas ne viešbutis? Gresia rimti nemalonumai [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-10-22]. Prieiga per internetą: <<https://www.lzinios.lt/lzinios/Ekonomika/pasitikrinkite-ar-jusu-butas-ne-viesbutis-gresia-rimti-nemalonumai/250292>>.

⁶⁶¹ Doing bussines report series [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-10-22]. Prieiga per internetą: <http://www.doingbusiness.org/en/reports>.

⁶⁶² Lietuva – tarp greičiausiai išduodančių statybos leidimą Europoje. *15min.lt*, 2018 [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-10-22]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/zalias/lietuva-tarp-greiciausiai-isduodanciu-statybos-leidima-europoje-1007-1005186?copied>>.

⁶⁶³ Pagal „*Doing business*“ 2018 m. ataskaitos duomenis, statybos leidimų išdavimo terminus sutrumpino šios šalys: Angola, Brunėjaus Darusalamas, Dramblio Kaulo Krantas, Salvadoras, Gabonas, Indija, Kenija, Lietuva, Mauricijus, Nigeris, Nigerija, Tanzanija, Jungtiniai Arabų Emyratai, Uzbekistanas.

2.3.1.5 Statinio projekto vykdymo priežiūra, statybos užbaigimas

Statinio projektas įgyvendinamas vykdant statybos darbus, kurių valstybinę priežiūrą atlieka VTPSI⁶⁶⁴. Be valstybinės priežiūros, Statybos įstatyme numatoma ir privačiai besiverčiančių asmenų vykdoma priežiūra – tai projektuotojo (jo paskirto projekto vadovo ir projekto dalių vadovų) atliekama projekto vykdymo priežiūra ir statinio techninė priežiūra, kurią atlieka keliamus kvalifikacinius ir kitus reikalavimus atitinkantys asmenys⁶⁶⁵. Užbaigus statinio statybą, VTPSI tvirtina statybos užbaigimo aktą arba įstatyme numatytais atvejais statytojas jai teikia deklaraciją apie statybos užbaigimą⁶⁶⁶.

Valstybinei priežiūrai yra aktualūs visi anksčiau minėti probleminiai aspektai, susiję su sprendimus priimančių asmenų kvalifikacija ir sprendimų teisėtumo klausimais, tačiau papildomai verta atkreipti dėmesį į tai, kaip teisės aktai formuluoja nukrypimo nuo statinio projekto požymius, kuriuos nustačiusi valstybinę priežiūrą atliekanti institucija gali stabdyti statybos darbus ir reikalauti ištaisyti nustatytus trūkumus. Šie požymiai yra svarbūs tuo, kad būtent nuo jų priklauso, kiek tiksliai bus įgyvendinamas valstybės ir savivaldybių institucijų patikrintas projektas, kurį realizuoti statytojui buvo suteikta teisė išduodant statybą leidžiantį dokumentą.

Statybos techniniame reglamente nurodoma, kad, pakeitus esminius statinio projekto sprendinius ir norint tęsti statybą, privaloma gauti naują statybą leidžiantį dokumentą šio reglamento nustatyta tvarka, išskyrus atvejus, kai nepažeidžiant teritorijų planavimo dokumentų, statybą leidžiančių dokumentų, kitų teisės aktų, specialiųjų architektūros reikalavimų, specialiųjų saugomos teritorijos tvarkymo ir apsaugos reikalavimų, specialiųjų paveldosaugos reikalavimų ir esminių statinio reikalavimų, neviršijami tam tikri nustatyti pakeitimų parametrai, įstatymų leidėjo vertinimu, neturintys reikšmingos įtakos visuomenės interesams⁶⁶⁷.

⁶⁶⁴ Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas, 3 str. 1 d. 2 p.

⁶⁶⁵ Statybos įstatymas, 35, 36 str.

⁶⁶⁶ *Ibid.*, 28 str. 1, 2 d.

⁶⁶⁷ Naujo statybą leidžiančio dokumento statinio projekto pakeitimams nereikalaujama, kai: 1) laikančiosios konstrukcijos keičiamos į ne blogesnes savybes turinčias konstrukcijas; 2) dėl objektyvių priežasčių (nenumatytų aplinkybių, kliūčių) keičiama inžinerinio tinklo ar susisiekimo komunikacijos trasa ar jos dalis ir dėl to keičiasi inžinerinio tinklo ar susisiekimo komunikacijos ilgis; 3) iki 1 m keičiama statinio vieta žemės sklype (teritorijoje); 4) iki 1 m didinami statinio išorės matmenys; 5) mažinami statinio išorės matmenys. STR 1.05.01:2017 „Statybą leidžiantys <...>“, 48 p.

Projekte atliekant tokius pakeitimus, naujo statybą leidžiančio dokumento gauti neprivaloma – tokiais atvejais projektuotojas parengia naują projekto laidą⁶⁶⁸, kuri vėliau naudojama statinio statybos užbaigimo procedūrose. Tačiau pažymėtina, kad ir nuo paskutinės projekto laidos leidžiama nukrypti, jei nukrypimai nuo statinio projekto sprendinių yra neesminiai⁶⁶⁹, o prie šių neesminių nukrypimų nuo statinio projekto sprendinių priskiriami ir nukrypimai, kurie vis dėlto gali sukelti abejonių dėl savo mažareikšmiškumo, pavyzdžiui, susisiekimo komunikacijų matmenų pokytis iki 5 proc. (tiesiant 20 km kelio atkarpą – iki 1 km) arba statinio vietos sklype pakeitimas iki 1 metro ir pan.

Vertinant pagal šiame tyrime pristatytą architektūros sampratą matyti, kad leistini projektinių sprendinių pakeitimo požymiai yra nedaug susiję su architektūros kokybe – kur kas mažesnis nei 1 m statinio vietos pakeitimas sklype, jo aukščio padidinimas arba pamažinimas (beje, pamažinimas leidžiamas neribotai), angų išdėstymo, medžiagiškumo, fasado detalių pakeitimas, planinės struktūros koregavimas ir kiti panašūs pakeitimai gali turėti esminę įtaką architektūros kokybei ir lemti tyrime pristatytų visuomenės interesų pažeidimus.

Kalbant apie pažeidimų kriterijus pažymėtina ir statybos užbaigimo akto surašymo komisiją sudarančių pareigūnų pareiga patikrinti statinio sprendinių atitiktį statinio projektui. Statybos techniniame reglamente nurodoma, kad komisijos nariai, gavę iš statytojo nurodytus dokumentus, pagal kompetenciją privalo vizualiai patikrinti statinio atitiktį statinio

⁶⁶⁸ STR 1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 42 p.

⁶⁶⁹ Neesminiais laikomi šie nukrypimai nuo statinio projekto: 1) inžinerinių tinklų ir susisiekimo komunikacijų matmenų – iki 5 proc.; 2) pastatų ir inžinerinių statinių aukščio – iki 0,2 m, o hidrotechnikos statinių, skirtų reguliuoti vandens lygį ir (ar) praleisti perteklinį vandens debitą arba skirtų apsaugai nuo potvynių – iki 0,02 m; kitų matmenų – iki 0,2 m, išskyrus atvejus, kai dėl šių nukrypimų pažeidžiami norminiai atstumai nuo statinių iki žemės sklypo ribų ir nėra besiribojančių žemės sklypų savininkų ar valdytojų rašytinių sutikimų arba pažeidžiami norminiai atstumai iki kitų statinių ir nėra tokių statinių savininkų ar valdytojų rašytinių sutikimų; 3) pastatų ir inžinerinių statinių vietos žemės sklype (teritorijoje) ar atstumų nuo statinių iki žemės sklypo ribų – iki 1 m, išskyrus atvejus, kai dėl šių nukrypimų pažeidžiami norminiai atstumai nuo statinių iki žemės sklypo ribų ir nėra besiribojančių žemės sklypų savininkų ar valdytojų rašytinių sutikimų arba norminiai atstumai iki kitų statinių ir nėra tokių statinių savininkų ar valdytojų rašytinių sutikimų; 4) kiti trečiųjų asmenų teisių ir pagrįstų interesų nepažeidžiantys nukrypimai – su sąlyga, kad, norint užbaigti tame pačiame statinyje atlikti statybos darbus, būtinus šiems nukrypimams ištaisyti, nereikia gauti statybą leidžiančio dokumento. STR 1.05.01:2017 „Statybą leidžiantys <...>“, 79 p.

projekto sprendiniams, lemiantiems statinio atitiktį esminiams statinių reikalavimams; statinio atitiktį kitiems statinio projekto sprendiniams ar statinio projekto atitiktį teisės aktų reikalavimams komisijos nariai gali patikrinti pasirinktinai⁶⁷⁰. Esminiai statinio projekto sprendiniai apibrėžiami Statybos įstatyme – tai statinio projekto sprendiniai, kuriais nustatoma statinio vieta sklype, statinio ar jo dalių paskirtis, statinio laikančiosios konstrukcijos ir jų išdėstymas, statinio išorės matmenys (aukštis, ilgis, plotis ir pan.) ir įgyvendinami specialieji saugomos teritorijos tvarkymo ir apsaugos reikalavimai ir (ar) specialieji paveldosaugos reikalavimai⁶⁷¹. Kaip matyti, esminių statinio projekto sprendinių apibrėžime neminimi specialieji architektūros reikalavimai, o statinio vieta sklype, jo paskirtis ir išorės matmenys nesudaro net mažosios dalies architektūros sprendinių, kuriais yra išreiškiami statytojo ir visuomenės interesai. Vadinasi, tik maža dalis visuomenei svarbių statinio sprendinių yra patikrinama statybos užbaigimo procedūrų metu.

Visuomenei neparankus ir statybą leidžiančio dokumento galiojimo terminas – pagal Statybos įstatymą, statybos darbus galima vykdyti neribotą laiką⁶⁷², o gyvenamuosius namus, inžinerinius tinklus ir susisiekimo komunikacijas net ir naudoti neužbaigus statybos darbų⁶⁷³. Toks statytojų ekonominiams interesams atstovaujantis reguliavimas lemia tai, kad, nors statinio projekte ir pasiekama tam tikra sprendinių kokybė, tačiau neįpareigojus statytojų per protingą laikotarpį užbaigti visų statybos darbų, visuomenė yra priversta gyventi neužbaigtų statinių ir nesutvarkytų teritorijų aplink juos formuojamoje aplinkoje, neatitinkančioje šiame tyrime nagrinėjamų kokybės reikalavimų ir kitų bendrųjų visuomenės interesų.

Mažai galimybių pagerinti situaciją architektūros kokybės atžvilgiu turi ir statinio projekto vykdymo priežiūrą atliekantis architektas (autorius, architektūrinės projekto dalies vadovas ir (ar) projekto vadovas). Suprantama, kad architektas negali turėti įtakos statybos darbų spartai ir jų baigčiai, susijusiems su statytojo finansinėmis galimybėmis bei pačia jo motyvacija, tačiau kalbant apie projekto vykdymo priežiūrą pažymėtina, kad ji yra privaloma tik statant, rekonstruojant ypatingąjį statinį ar statinį saugomoje teritorijoje ar atliekant jo kapitalinį remontą⁶⁷⁴. Taigi daugeliu kitų visuomenei svarbių atvejų nėra privaloma samdyti architektą (projekto

⁶⁷⁰ STR 1.05.01:2017 „Statybą leidžiantys <...>“, 68 p.

⁶⁷¹ Statybos įstatymas, 2 str. 11 d.

⁶⁷² *Ibid.*, 27 str. 23 d.

⁶⁷³ *Ibid.*, 47 str. 2, 3 d.

⁶⁷⁴ *Ibid.*, 36 str. 1 d.

vadovą, projekto dalies vadovą), kad jis stebėtų projekto eigą ir fiksuotų nukrypimus.

Tais atvejais, kai projekto vykdymo priežiūra atliekama, projekto vykdymo priežiūros vadovo kompetencija apibrėžiama gana plačiai – pagal Statybos įstatymą, jis netgi gali stabdyti statybos darbus⁶⁷⁵, o rangovas privalo vykdyti jo nurodymus⁶⁷⁶, tačiau pažymėtina, kad tokių nurodymų nevykdymas nėra pagrindas rangovui ir (ar) statybos vadovui taikyti atsakomybę – baudos ir specialiosios teisės suvaržymai siejami tik su valstybinę priežiūrą atliekančių pareigūnų nurodymų nevykdymu⁶⁷⁷. Be to, projekto vykdymo priežiūros vadovų dalyvavimas statybos užbaigimo procedūrose nėra privalomas, todėl ir jų pastabos atliekant projekto vykdymo priežiūrą dažnai nelaikomos reikšmingomis⁶⁷⁸.

2.3.2 Administraciniai sprendimai architektų veiklos priežiūros srityje

Pagal Viešojo administravimo įstatymą, įstatymų ir administracinių sprendimų įgyvendinimo kontrolė (pavaldžių subjektų kontrolė, nepavaldžių subjektų priežiūra) yra viena iš pagrindinių viešojo administravimo sričių, o administracinis reglamentavimas ir administracinių paslaugų teikimas yra laikomi atskiromis viešojo administravimo sritimis⁶⁷⁹. Vis dėlto, atsižvelgiant į poreikį įvertinti visuomenės interesų įgyvendinimo sąlygas architektūros srityje, šiame skyriuje į architektų veiklos priežiūrą žiūrima plačiau, apimant ne tik tiesiogines funkcijas įstatymų įgyvendinimo priežiūros srityje, bet ir kitas priežiūrą vykdančių institucijų atliekamas funkcijas. Remiantis tokiu požiūriu toliau nagrinėjamos architektų veiklai aktualios funkcijos, kurias vykdo valstybinę priežiūrą atliekanti institucija – VTPSI ir architektų profesinę savivaldą įgyvendinanti organizacija – Rūmai, perėmę valstybės funkcijas nurodytose srityse. Atsižvelgiant į Architektūros įstatyme nustatytą viešojo administravimo institucijų sistemą, atskirai aptariama ir regioninių architektūros tarybų veikla⁶⁸⁰.

⁶⁷⁵ Statybos įstatymas, 38 str. 2 d.

⁶⁷⁶ *Ibid.*, 18 str. 7 d. 3 p.

⁶⁷⁷ *Ibid.*, 12 str. 14 d. 5 p., 61 str.

⁶⁷⁸ Architektūros ekspertų apklausa <...>.

⁶⁷⁹ Viešojo administravimo įstatymas, 5, 15 str.

⁶⁸⁰ Architektūros įstatymas, 18 str.

2.3.2.1 Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos priežiūra

Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatyme apibrėžiamos ir išsamiai reglamentuojamos teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros veiklos sritys, nustatomos priežiūrą vykdančiams asmenims, atliekamoms procedūroms, priimamiems sprendimams. Pagal šį įstatymą, teritorijų planavimo valstybinė priežiūra apima: 1) teritorijų planavimo proceso procedūrų ir su teritorijų planavimu susijusių administracinių sprendimų, įskaitant sprendimus, kuriais nevykdant teritorijų planavimo proceso nustatomi nauji, keičiami ar panaikinami esami teritorijos tvarkymo, naudojimo ar apsaugos reikalavimai, keičiami ar panaikinami teritorijų planavimo dokumentai (jų dalys), atitikties teritorijų planavimą reglamentuojantiems teisės aktams tikrinimą; 2) teritorijų planavimo dokumentų sprendinių atitikties teritorijų planavimą reglamentuojantiems teisės aktams tikrinimą; 3) privalomųjų nurodymų pateikti reikalingą informaciją, dokumentus, pašalinti patikrinimų metu nustatytus teritorijų planavimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus teikimą; 4) asmenų prašymų, skundų ar pranešimų, susijusių su teritorijų planavimo procesu, nagrinėjimą; 5) kitus šiame įstatyme ir kituose teisės aktuose nurodytus su teritorijų planavimo valstybine priežiūra susijusius teritorijų planavimo valstybinės priežiūros institucijų veiksmus⁶⁸¹. Teritorijų planavimo valstybinė priežiūra atliekama pagal jo proceso etapus – parengiamojo etapo, rengimo etapo ir baigiamojo etapo valstybinė priežiūra, kurių sudėtis, tikrinami aspektai ir kiti priežiūros reikalavimai yra išsamiai išdėstyti įstatyme⁶⁸².

Statybos valstybinė priežiūra apima: 1) prisijungimo sąlygų ir specialiųjų architektūros reikalavimų, specialiųjų paveldosaugos reikalavimų, specialiųjų saugomos teritorijos tvarkymo ir apsaugos reikalavimų (toliau – Specialieji reikalavimai) išdavimo terminų laikymosi priežiūrą ir (ar) išduotų prisijungimo sąlygų ir (ar) Specialiųjų reikalavimų teisėtumo tikrinimą; 2) statybą leidžiančių dokumentų teisėtumo tikrinimą; 3) statybos dalyvių veiksmų atitikties statybą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimams tikrinimą; 4) statybos vykdymo teisėtumo tikrinimą; 5) privalomųjų nurodymų pateikti reikalingą informaciją, dokumentus, pašalinti patikrinimų metu nustatytus teisės aktų pažeidimus teikimą; 6) statybos užbaigimo procedūrų atlikimą; 7) šiame įstatyme nurodytų administracinių aktų

⁶⁸¹ Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas, 3 str. 5 d.

⁶⁸² *Ibid.*, 4, 5, 6 str.

išdavimą; 8) statomų statinių avarijų tyrimą; 9) asmenų prašymų, skundų ar pranešimų, susijusių su statybos procesu, nagrinėjimą; 10) konsultacijų ir metodinės pagalbos teikimą; 11) kitus prevencinius veiksmus, kuriais siekiama sumažinti pažeidimų skaičių; 12) kitus šiame įstatyme ir kituose teisės aktuose nurodytus su statybos valstybine priežiūra susijusius veiksmus⁶⁸³.

Kaip matyti iš išvardytų valstybinės priežiūros veiklos sričių, jos iš esmės sutampa su Teritorijų planavimo įstatyme ir Statybos įstatyme apibrėžtomis procedūromis. Tiesa, ne su visomis – pavyzdžiui, nėra numatyta, kad valstybinė priežiūra apima projektinių pasiūlymų ir savivaldybių administracijų sprendimų pritarti jiems teisėtumą.

Taip pat nagrinėjamos temos atžvilgiu pažymėtina, kad nuo 2017 m. šiame įstatyme atsirado ir nauja valstybinės priežiūros sritis, suponuota pastaraisiais metais priimtų Teritorijų planavimo įstatymo pakeitimų – tai nevykdant teritorijų planavimo proceso priimtų administracinių sprendimų valstybinė priežiūra⁶⁸⁴. Kaip nurodyta, gavusios skundų ar pranešimų, kad nevykdant teritorijų planavimo proceso yra priimti administraciniai sprendimai, kuriais nustatomi nauji, keičiami ar panaikinami esami teritorijos tvarkymo, naudojimo ar apsaugos reikalavimai, keičiami ar panaikinami teritorijų planavimo dokumentai (jų dalys), teritorijų planavimo valstybinės priežiūros institucijos pagal kompetenciją tikrina, ar šie sprendimai priimti nepažeidžiant teritorijų planavimą reglamentuojančių teisės aktų⁶⁸⁵. Įstatyme apibrėžiami atvejai, kai šie pažeidimai nustatomi ir kai nenustatomi⁶⁸⁶. Kitaip tariant, pagal šiuo metu galiojančią teisinę reguliavimą, administraciniai sprendimai, priimti nevykdant teritorijų planavimo procedūrų, gali atitikti teritorijų planavimą reglamentuojančius teisės aktus.

Taigi dalis visuomenei svarbių administracinių sprendimų atsirado tarsi „tarp“ teritorijų planavimo ir statybos procedūrų, taip ne tik suardant teritorijų planavimo ir statybos bei jų valstybinės priežiūros sistemą, tačiau taip pat nepakoreguojant vietos savivaldos funkcijų, tokiu būdu neužtikrinant veiklos skaidrumo, viešumo, reagavimo į gyventojų nuomonę ir kitų vietos savivaldos principų⁶⁸⁷. Šios nuostatos tik dar kartą patvirtina minėtą požiūrį, kad 2014 m. Teritorijų planavimo įstatymas buvo orientuotas į

⁶⁸³ Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas, 8 str. 2 d.

⁶⁸⁴ *Ibid.*, 6¹ str.

⁶⁸⁵ *Ibid.*, 6¹ str. 1 d.

⁶⁸⁶ *Ibid.*, 6¹ str. 5, 6 d.

⁶⁸⁷ Vietos savivaldos įstatymas, 4 str.

neplanavimą⁶⁸⁸. Ši požiūrį akivaizdžiai patvirtina ir VTPSI pateikiami statistiniai duomenys. Pagal metines VTPSI ataskaitas, 2014 m. buvo įregistruoti 3864 teritorijų planavimo dokumentai (tikėtina, pradėti rengti iki naujos Teritorijų planavimo įstatymo redakcijos įsigaliojimo). 2015 m. VTPSI patikrino jau tik 1853, o 2017 m. – iš viso tik 324 teritorijų planavimo dokumentus, parengtus visoje Lietuvos teritorijoje⁶⁸⁹. Taigi galima tikėtis, kad 12 kartų sumažėjus teritorijų planavimo procesų apimčiai, laiku neįgyvendinus skirtingų visuomenės interesų įvertinimo ir suderinimo uždavinių, atitinkamai padidės teisminių ir kitų ginčų skaičius.

Plačiai nenagrinėjant visų teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros funkcijų, svarbių tiek architektų, tiek kitų ūkio subjektų veiklai, dar kartą verta atkreipti dėmesį į valstybinės teritorijų planavimo ir statybos priežiūros ribas – visi jos tikslai yra siejami su teritorijų planavimą ir statybą reglamentuojančiais teisės aktais, juose išdėstytų reikalavimų tinkamu įgyvendinimu. Taigi, sprendžiami nereglamentuoti kokybiniai tiek teritorijų planavimo, tiek statinių statybos uždaviniai nėra valstybinės priežiūros institucijų kompetencija. Net ir tais atvejais, kai visuomenei svarbūs architektūros klausimai yra reglamentuojami teisės aktuose, tačiau nustatant ne konkrečias, o kur kas platesnes vertinamojo pobūdžio normas, valstybinės priežiūros institucijos, kurių valstybės tarnautojams nėra keliami architekto kvalifikacijos reikalavimai, negali išsamiai įvertinti priimtų sprendimų atitikties tokiems reikalavimams.

Taigi jau čia ima aiškėti kvalifikuotų architektų savivaldos ir savipriežiūros reikšmė, iš anksto pažymima, kad iki 2017 m. tokia savipriežiūra buvo vykdoma labai fragmentiškai, t. y. tyrime aptariama praktika formavosi iš esmės jokiai institucijai nevykdant daugelio toliau nagrinėjamų visuomenei svarbių funkcijų.

2.3.2.2 Architektų profesinė savivalda kaip (savi)priežiūros forma

Viešojo administravimo įstatyme numatyta, kad viešojo administravimo funkcijos gali būti perduotos asociacijoms⁶⁹⁰. Asociacijų veiklą reglamentuoja Asociacijų įstatymas, pagal kurį asociacija yra savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo,

⁶⁸⁸ TIŠKUS, G. Urbanistinio <...>, p. 50.

⁶⁸⁹ VTPSI metinės veiklos ataskaitos [interaktyvus. Žiūrėta 2019-03-11]. Prieiga per internetą: <<http://vtpsi.lrv.lt/lt/administracine-informacija/veiklos-ataskaitos>>.

⁶⁹⁰ Viešojo administravimo įstatymas, 2 str. 4 d.

kurio tikslas – koordinuoti asociacijos narių veiklą, atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti ar tenkinti kitus viešuosius interesus. Asociacijos steigėjais gali būti 18 metų sulaukę veiksniūs fiziniai asmenys ir (ar) juridiniai asmenys, sudarę asociacijos steigimo sutartį⁶⁹¹. Taigi bendruoju atveju asociacija yra savanoriškumo pagrindu, jos narių valia ir narių nustatytais tikslais veikianti organizacija, kaip tai numato Lietuvos Respublikos Konstitucija⁶⁹², taip pat EŽTK⁶⁹³.

Vis dėlto, atsižvelgiant į savanoriškumą, narių interesų atstovavimą ir kitus jos bruožus, kyla klausimas, ar pagrįstas įstatyme nustatytas reguliavimas, suteikiantis galimybę asociacijoms perduoti viešojo administravimo funkcijas? Taip pat – ar įstatymu asociacijai perduotas viešojo administravimo funkcijų vykdymas savaime suponuoja tokios asociacijos priskyrimą viešojo administravimo subjektų sistemai? Šie klausimai nagrinėjami mokslinėje literatūroje⁶⁹⁴ ir kol kas nėra bendro atsakymo, kaip turėtų būti vertinamos asociacijos, tarp jų – ir profesinės savivaldos organizacijos, viešojo administravimo subjekto statuso klausimu. Bendros nuomonės nėra ir teismų praktikoje, kurioje vienos profesinę savivaldą įgyvendinančios asociacijos pripažįstamos viešojo administravimo subjektais (pavyzdžiui, Lietuvos architektų rūmai⁶⁹⁵, Lietuvos Respublikos odontologų rūmai⁶⁹⁶, Lietuvos auditorių rūmai⁶⁹⁷), o kitos jais

⁶⁹¹ Asociacijų įstatymas, 2 str. 1 d., 4 str. 1 d.

⁶⁹² Konstitucija, 35 str.

⁶⁹³ 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

⁶⁹⁴ PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J. Administracinė <...>; KUNCEVIČIUS, G.; KOSMAČAITĖ, V. Viešasis administravimas kaip Lietuvos administracinės teisės reguliavimo dalykas: kai kurie probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 2014, t. 21(1), p. 141–163; VITKUTĖ, E. A. Asociacijų priskyrimo viešojo administravimo subjektams problematika. *Teisė*, 2018, t. 106, p. 160–176, kt.

⁶⁹⁵ LVAT. 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-1320/09; 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-1153/09; VAAT. 2013 m. vasario 25 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. II270-643/13; 2010 m. vasario 4 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I643-624/10; 2008 m. lapkričio 21 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I4202-624/08.

⁶⁹⁶ Vyriausioji administracinių ginčų komisija. 2014 m. rugsėjo 29 d. sprendimas Nr. 3R-AG-312/05-14; 2014 m. vasario 10 d. sprendimas Nr. 3R-AG-38/04-14; 2008 m. birželio 27 d. sprendimas Nr. 08/03-4R-123; 2008 m. gegužės 30 d. sprendimas Nr. 08/05-4R-98; 2008 m. balandžio 8 d. sprendimas Nr. 08/05-4R-63.

⁶⁹⁷ LVAT. 2017 m. kovo 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-2902-556/17; 2011 m. lapkričio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS492-766/11; Specialioji teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 3 d. nutartis byloje Nr. T62/12; 2010

nepripažįstamos (pavyzdžiui, Lietuvos notarų rūmai⁶⁹⁸, Lietuvos advokatūra⁶⁹⁹).

Autorė E. A. Vitkutė nurodo, kad, vadovaujantis Viešojo administravimo įstatyme įtvirtinta funkcinė viešojo administravimo subjekto samprata, galima teigti, kad, siekiant nustatyti, ar konkreti asociacija laikytina viešojo administravimo subjektu, turėtų būti taikomas *funkcinis testas*⁷⁰⁰. Tačiau, pasak autorės, vertinant analizuotų teismų sprendimus galima pažymėti, kad toks funkcinis testas naudojamas palyginti retai ir asociacijų priskyrimo bei nepriskyrimo viešojo administravimo subjektams klausimai sprendžiami naudojant kitus motyvus. Tarp jų autorė išskiria tokius priskyrimą lemiančius teismų motyvus kaip asociacijos veiklos kryptys, ryšys su valstybės institucijomis, valstybės pareigūnų dalyvavimas asociacijos veikloje, veiklos reguliavimas įstatymu, patvirtinta asmenų aptarnavimo tvarka, kurioje numatyta, kad laikomasi Viešojo administravimo įstatymo procedūrų ir kt. O bylose, kuriose asociacijos buvo nepripažintos viešojo administravimo subjektais, dažniausiai akcentuotas jų, kaip nevyriausybių, nuo valstybės nepriklausomų organizacijų, dažnai – įgyvendinančių savivaldos teisę, statusas⁷⁰¹.

m. sausio 7 d. nutartis byloje Nr. T01/10; VAAT. 2013 m. gegužės 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I2445-168/13.

⁶⁹⁸ LVAT. 2015 m. gruodžio 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS1418-146/15; 2015 m. lapkričio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS1360-662/15; VAAT. 2013 m. birželio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I4154-171/13; 2010 m. balandžio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I1947-484/10.

⁶⁹⁹ LVAT. 2017 m. birželio 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-517-438/17; 2017 m. sausio 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-9-756/1; .Specialioji teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 8 d. nutartis byloje Nr. T103/16.

⁷⁰⁰ Funkcinio testo metu reikėtų nustatyti: 1) ar konkrečiai asociacijai Viešojo administravimo įstatymo nustatyta tvarka yra suteikti viešojo administravimo įgaliojimai; 2) ar asociacijai įstatymu nustatytos funkcijos (ar bent dalis jų) atitinka bendrąsias Viešojo administravimo įstatymo nuostatas, apibrėžiančias, kas laikoma viešuoju administravimu. Taikant funkcinį testą pirmiausiai turėtų būti vertinama, ar specialiuose įstatymuose įvardytoms asociacijoms tam tikra apimtimi būdinga tokia viešojo administravimo veikla, kaip antai: 1) administracinis reglamentavimas (pavyzdžiui, įstatymu suteikti įgaliojimai reglamentuoti atitinkamą profesinę veiklą vykdančių asmenų paslaugų teikimo sąlygas), 2) įstatymų ir administracinių sprendimų įgyvendinimo kontrolė (pavyzdžiui, įstatymu suteikti įgaliojimai peržiūrėti, kaip vykdoma tam tikra profesinė veikla, bei imtis drausminių priemonių esant nusizengimų) bei 3) administracinių paslaugų teikimas (pavyzdžiui, įstatymu suteikti įgaliojimai suteikti teisę verstis tam tikra profesine veikla). VITKUTĖ, E. A. Asociacijų <...>.

⁷⁰¹ *Ibid.*

Kaip matyti, profesinę savivaldą įgyvendinančios asociacijos gali vienu metu atitikti tiek apibūdintą funkcinį testą, tiek abi grupes nurodytų kitų kriterijų, todėl keliamas jų priskyrimo viešojo administravimo subjektų sistemai klausimas ir toliau išlieka atviras. Tačiau ir tebevykstant šiai mokslinei diskusijai, bendrai pripažįstama, kad asociacijos gali vykdyti viešojo administravimo funkcijas⁷⁰², o profesinę savivaldą įgyvendinančias asociacijas siūloma pripažinti turinčiomis ypatingą, specifinį teisinį statusą⁷⁰³.

Savatoriškumas taip pat nėra būdingas visoms asociacijoms. Visaverčiam profesinės savivaldos veikimui svarbus privalomos narystės aspektas buvo išnagrinėtas Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarime, kuriame, be kita ko, nurodyta, kad valstybės kontroliuojamos profesijos suponuoja atitinkamos profesijos savireguliaciją ir atitinkamą savivaldos sistemą, kuri apima visą šią profesiją (visus ja besiverčiančius asmenis) ir užtikrina, *inter alia*, atstovavimą tai profesijai (ja besiverčiantiems asmenims) esant santykiams su valstybės ir savivaldos institucijomis bei tarptautiniu lygiu, kvalifikacijos tobulinimo organizavimą, vienodus profesinės etikos standartus ir jų laikymosi kontrolę, taip pat kitokią įstatymų reikalaujamą tos profesijos asmenų veiklos kontrolę⁷⁰⁴. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad jeigu tokios savireguliacijos ir savivaldos sistemos nebūtų, atitinkamų funkcijų, kurių vykdymą valstybė privalo užtikrinti, perdavimas į privačias rankas ne tik būtų nepagrįstas tikslingumo atžvilgiu, bet ir galėtų būti konstituciškai nepateisinamas. Taip pat pažymėjo, kad tikslingumo atžvilgiu nepateisinama, gal ir konstituciškai nepagrįsta būtų ir tai, kad kurie nors tam tikra valstybės kontroliuojama profesija besiverčiantys asmenys galėtų būti „šalia“ minėtos profesinės savivaldos sistemos ir ne tik neprisidėtų prie jos veikimo, bet ir galėtų išvengti atitinkamos profesinės veiklos kontrolės, *inter alia*, kontrolės, ar tie asmenys laikosi vienodų profesinės etikos standartų. Teismo teigimu, savaime suprantama, kad atitinkama valstybės kontroliuojama profesija

⁷⁰² Kartu reikia pasakyti, kad pastaruoju metu atsirado iniciatyvų panaikinti tokią galimybę numatančią Viešojo administravimo įstatymo nuostatą. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo Nr. viii–1234 pakeitimo įstatymas, 2019-06-27, Reg. Nr. 19-3162(2) [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/58b079c098d411e9aab6d8dd69c6da66>>.

⁷⁰³ VITKUTĖ, E. A. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nustatyti profesinės savivaldos požymiai ir jų vertinimas. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 176–187.

⁷⁰⁴ Konstitucinis Teismas. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas.

besiverčiantys asmenys negali neturėti tam tikrų pareigų, susijusių su minėtos savivaldos sistemos veikimo užtikrinimu.

Minėta, kad tiek pagal Konstitucinio Teismo nutarime išvardytus požymius (viešojo intereso funkcijų vykdymas, vertimasis savarankiška profesine (privačia) veikla už atlygį, valstybės vykdoma kontrolė⁷⁰⁵), tiek pagal nustatytą Europos Sąjungos⁷⁰⁶ ir Lietuvos Respublikos⁷⁰⁷ teisinį reguliavimą, architekto profesija yra viena iš valstybės reguliuojamų profesijų. Būdinga specifinė tokių profesijų reguliavimo forma – savireguliacija ir savivalda⁷⁰⁸. Moksliniuose darbuose išskiriama daug savireguliacijos ir savivaldos pranašumų, palyginti su išimtinai valstybiniu reglamentavimu, pirmiausia akcentuojant tai, kad savireguliacija laisvųjų profesijų atveju užtikrina didžiausią efektyvumą⁷⁰⁹. Taigi profesinė savivalda yra viena iš visuomenei svarbios profesijos reguliavimo formų, o ją įgyvendinančios asociacijos tikslai visų pirma yra skirti visuomenės interesams ir jos gerovei⁷¹⁰. Kartu profesinės savivaldos sistema neša ir tiesioginę naudą patiems profesijos nariams – prisideda prie sąžiningos konkurencijos sąlygų sudarymo, užtikrina narių atstovavimą nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu, rūpinasi aktualios teisėkūros klausimais, teikia metodinę pagalbą ir pan.⁷¹¹

Architektų profesinės savivaldos reikšmė visuomenei atskleidžiama Architektų rūmų įstatyme, kuriame įvardyta, kad Rūmų steigimo tikslas – užtikrinti architektūrinės veiklos skaidrumą ir kokybę, rūpintis architektų atestavimo, kvalifikacijos pripažinimo, profesinės kvalifikacijos tobulinimo, profesinės etikos standartų laikymosi klausimais, vykdyti profesinės veiklos stebėseną, atstovauti architektams santykiuose su valstybės ir savivaldos

⁷⁰⁵ Konstitucinis Teismas. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas.

⁷⁰⁶ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB.

⁷⁰⁷ Reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo įstatymas, 44–47 str.; Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2014 m. liepos 15 d. įsakymas Nr. 4-486 „Dėl Reglamentuojamų profesijų sąrašo patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2014-07-15, Nr. 2014-10267; 2016-05-09, Nr. 2016-11715.

⁷⁰⁸ European Commission. Communication from European Commission – Report on Competition in Professional Services. COM 2004(0083) final.

⁷⁰⁹ LAHEY, W. Self-Regulation and Unification Discussions in Canada's Accounting Profession, 2012 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-24]. Prieiga per internetą: <http://unification.cpacanada.ca/wp-content/uploads/2012/05/Self-Regulation-and-Unification-Discussions-Final_title.pdf>; RANDALL, G. E. Understanding <...>.

⁷¹⁰ VITKUTĖ, E. A. Lietuvos <...>.

⁷¹¹ Architektų rūmų įstatymas, 3 str.

institucijomis, kitais juridiniais ir fiziniais asmenimis nacionaliniu bei tarptautiniu lygiu, dalyvauti ekspertu teismuose ir kitose institucijose architektų profesinės veiklos klausimais, tenkinti ir ginti su architektūra susijusius viešuosius interesus, spręsti kitus susijusius klausimus⁷¹². Rūmai teismų praktikoje yra pripažįstami viešojo administravimo subjektu⁷¹³.

Mokslinėje literatūroje pažymima, kad profesinė savivalda steigiama valstybės valdžios sprendimu (įstatymu), tačiau realus jos įsisteigimas įvyksta tik profesijai priėmus valstybės perduotus įpareigojimus, atlikus atitinkamus steigiamuosius veiksmus⁷¹⁴. Būtent tokiu būdu Rūmai buvo „išauginti“ iš kitos, savanoriškais pagrindais veikusios architektų asociacijos – Lietuvos architektų sąjungos, tęsiančios dar 1924 m. pradėtą veiklą⁷¹⁵. 2006 m. priimant Architektų rūmų įstatymą buvo apibrėžtas Rūmų steigimo procesas, kurį įgyvendinti pavesta Lietuvos architektų sąjungai⁷¹⁶. Steigiamasis susirinkimas įvyko 2007 m. balandžio 25 d., jame buvo išrinkti valdymo organai, priimtas sprendimas dėl Rūmų statuto, taip pat kiti sprendimai⁷¹⁷. Vis dėlto pagrindinis profesinės savivaldos užtikrinimo elementas – privaloma visų atestuotų architektų narystė – 2006 m. įstatyme įtvirtinta nebuvo ir iki 2017 m. profesinės savivaldos sistemoje savanoriškai dalyvavo tik apie 10 proc. atestuotų architektų⁷¹⁸. Savanoriškas dalyvavimas ir to lemiamas žmoniškųjų ir finansinių išteklių trūkumas negalėjo užtikrinti tinkamo įstatymų pavestų funkcijų įgyvendinimo. Todėl galima teigti, kad valstybės sprendimas palikti architekto profesiją be savivaldos ir savipriežiūros, atitinkamų funkcijų neatliekant valstybės institucijoms, niekaip nesutapo su visuomenės interesais aplinkos formavimo srityje.

Šio tyrimo metu įvyko esminis Rūmų veiklos teisinio reguliavimo lūžis – 2016 m. pakeitus Architektų rūmų įstatymą, nuo 2017 m. sausio 1 d. buvo

⁷¹² Architektų rūmų įstatymas, 1 str. 2 d.

⁷¹³ LVAT. 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-1320/09; 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-1153/09; 2018 m. kovo 13 d. nutartis Nr. eAS-178-525/2018; VAAT. 2013 m. vasario 25 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I1270-643/13; 2010 m. vasario 4 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I643-624/10; 2008 m. lapkričio 21 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I4202-624/08.

⁷¹⁴ VITKUTĖ, E. A. Lietuvos <...>.

⁷¹⁵ Lietuvos architektų sąjungos informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.architektusajunga.lt/apie-las/>>.

⁷¹⁶ Architektų rūmų įstatymas, 18 str.

⁷¹⁷ Lietuvos architektų rūmų steigiamojo susirinkimo protokolas, 2007-04-15 [rankraštis]. Lietuvos architektų rūmų archyvas.

⁷¹⁸ Lietuvos architektų rūmų informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/apie-mus/savivalda/>>.

įvesta privaloma visų atestuotų architektų narystė⁷¹⁹. Tais pačiais metais buvo priimtas naujas Architektūros įstatymas bei pakeisti kiti įstatymai, kurie Rūmams pavedė nemažai papildomų funkcijų. Rūmams pavestos viešojo administravimo funkcijos ir yra nagrinėjamos kitame skyriuje.

2.3.2.3 Lietuvos architektų rūmų vykdomos funkcijos

2006 m. priimtame Architektų rūmų įstatyme buvo įtvirtintos architektų (tiksliau – atestuotų architektų) profesinę savivaldą įgyvendinančių Rūmų funkcijos ir teisės, susijusios su profesinės savivaldos tikslais: 1) Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatyta tvarka ir atvejais atestuoti architektus, vykdyti užsienio valstybėje jų turimos teisės pripažinimą, atlikti kitas šiuose įstatymuose numatytas funkcijas, dalyvauti sprendžiant užsienio architektų diplomų pripažinimo ir kitus klausimus, susijusius su leidimu verstis architekto profesine veikla Lietuvoje; 2) Lietuvos Respublikos aplinkos ministro nustatyta tvarka tvarkyti atestuotų architektų ir architektų, kurių teisė pripažinta, sąrašą; 3) profesinės etikos kodekse nustatyti architektų profesinės etikos taisykles ir prižiūrėti, kaip jų laikomasi; 4) vykdyti architektūrinės veiklos stebėseną; 5) organizuoti Rūmų narių kvalifikacijos kėlimą; 6) atlikti eksperto funkcijas architektūros, miestų planavimo ir teritorijų planavimo klausimais; 7) rengti teisės aktų, reglamentuojančių architektūrinę, urbanistinę ir teritorijų planavimo veiklą, projektus; 8) atstovauti savo narių profesiniams interesams ir juos ginti; 9) teikti pasiūlymus dėl galiojančių teisės aktų keitimo; 10) dalyvauti sprendžiant architektų ir miestų planuotojų formaliojo ir neformaliojo švietimo klausimus; 11) dalyvauti sprendžiant architektūrinės veiklos gerinimo klausimus; 12) organizuoti visuomenės švietimą; 13) bendradarbiauti su valstybės, savivaldos institucijomis, kūrybinėmis, profesinėmis ir kitomis šalies bei užsienio organizacijomis; 14) nagrinėti kliento ir architekto ar architektų tarpusavio nesutarimus dėl profesinės etikos; 15) savo funkcijoms atlikti samdyti ekspertus, sudaryti laikinas darbo grupes, komisijas, kitus organus; 16) verstis įstatymų nedraudžiama ūkine komercine veikla, kuri yra neatsiejamai susijusi su jų veiklos tikslais; 17) steigti filialus ir atstovybes Lietuvos Respublikoje ir kitose valstybėse; 18) dalyvauti ekspertu architektų

⁷¹⁹ Lietuvos Respublikos architektų rūmų įstatymo Nr. X-914 1, 2, 3, 4, 11 straipsnių pakeitimo <...>.

profesinės veiklos klausimais teismuose ir kitose institucijose; 19) įgyvendinti kitas Rūmų statute numatytas teises⁷²⁰.

Statybos įstatyme buvo numatyta, kad Rūmai: 1) atlieka architektų atestavimą; 2) pripažįsta ES valstybės narės, Šveicarijos Konfederacijos arba valstybės, pasirašiusios Europos ekonominės erdvės sutartį, piliečių ir kitų fizinių asmenų, kurie naudojami ES teisės aktuose jiems suteiktomis judėjimo valstybėse narėse teisėmis, jų kilmės valstybėje turimą teisę užsiimti atitinkama veikla; 3) panaikina kvalifikacijos atestato ir (ar) teisės pripažinimo dokumento galiojimą arba pareiškia atestato turėtojui išpėjimą⁷²¹.

2017 m. įsigalioję įstatymų pakeitimai Rūmams perdavė daug papildomų funkcijų. Pagal Architektų rūmų įstatymą: 1) teisinių paslaugų teikimą nariams, atstovavimą jiems santykiuose su valstybės ir savivaldos institucijomis, kitais juridiniais ir fiziniais asmenimis; 2) atstovavimą savo nariams, kai įgyvendinamos jų autorių teisės ir jos ginamos; 3) ginčo atveju savo narių sutaikinimo (mediacijos) procedūrų organizavimą⁷²². Pagal Statybos įstatymą: 1) profesinių ir teisinių žinių egzaminų programų architektams sudarymą; 2) architektų profesinių žinių tikrinimą, teisinių žinių egzaminavimą; 3) kvalifikacijos tobulinimą patvirtinančių dokumentų pateikimo tvarkos nustatymą⁷²³. Pagal Teritorijų planavimo įstatymą: 1) architektų atestavimą; 2) profesinių ir teisinių žinių egzaminavimo tvarkos nustatymą; 3) aukštųjų mokyklų, asociacijų, mokymo įstaigų patvirtintų mokymo programų derinimą; 4) kvalifikacijos tobulinimą patvirtinančių dokumentų pateikimo tvarkos nustatymą; 5) atestato galiojimą stabdymą ir panaikinimą⁷²⁴. Pagal NKPAĮ: architektų atestavimą specialiojo teritorijų planavimo dokumentams rengti⁷²⁵.

Įgyvendinti daugelį Architektūros įstatyme numatytų naujų architektūros kokybės užtikrinimo priemonių taip pat perduota Rūmams: 1) architektūrinių konkursų organizavimo tvarkos nustatymą; 2) konkursą vykdančių subjektų parengtų konkurso sąlygų derinimą; 3) Aplinkos ministerijos parengtų statinių projektavimo ir teritorijų planavimo dokumentų rengimo darbų kainų skaičiavimo rekomendacijų derinimą; 4) sprendimo dėl regioninių architektūros tarybų sudarymo priėmimą; 5) narių

⁷²⁰ Architektų rūmų įstatymas, 3 str. (redakcija, galiojusi iki 2017-01-01).

⁷²¹ Statybos įstatymas, 10 str. 3, 4, 16, 17, 18 d. (redakcija, galiojusi iki 2017-01-01).

⁷²² Architektų rūmų įstatymas, 3 str.

⁷²³ Statybos įstatymas, 12 str. 11, 12 d.

⁷²⁴ Teritorijų planavimo įstatymas, 40 str. 1 d. 2 p., 2 d. 2 p., 4 d. 1 p., 5 d.

⁷²⁵ Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, 22 str. 9 d.

į regionines architektūros tarybas skyrimą (rinkimą); 6) regioninės architektūros tarybos nuostatų ir sudėties tvirtinimą; 7) regioninių architektūros tarybų techninį aptarnavimą, jų darbo organizavimą; 8) viešojo intereso gynimą teisme⁷²⁶.

Įvertinus įstatymuose apibrėžtas Rūmų funkcijas matyti, kad architektų profesinės savivaldos sistema turi bene esminę reikšmę užtikrinant visuomenės interesus architektūros srityje – palaikyti aukštą architektų kvalifikaciją, įgyvendinti nešališkumo ir kitus profesinės etikos reikalavimus, informuoti visuomenę, atlikti profesionalų architektūros vertinimą, ikiteisminiam ginčų sprendimui, atstovauti visuomenei ir savivaldos nariams aktualiais klausimais teisėkūros procesuose ir kt.

Vis dėlto tyrime dar nėra galimybės vertinti realiai tik 2017 m. galutinai įkurtos ir tebeformuojamos profesinės savivaldos sistemos poveikio architektūros sričiai, todėl toliau nagrinėjant Rūmų funkcijas pažymimi aktualūs ankstesnio reguliavimo aspektai, siekiant įvardyti, kokie trūkumai buvo taisomi pastarojo meto pakeitimais ir kokie iš jų vis dar yra taisytini.

2.3.2.3.1 Architektų atestavimas ir teisės pripažinimas

Nagrinėjant atestuoto architekto teisinį statusą buvo nurodyta, kad architektai šiuo metu atestuojami vadovaujantis 7 įstatymais: bendruosius architektų profesinės kvalifikacijos įgijimo ir atestavimo pagrindus numato Architektūros ir Architektų rūmų įstatymai, o atestavimą, kaip teisę verstis tam tikros srities vadovų veikla – Teritorijų planavimo, Statybos, Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos, Saugomų teritorijų ir Želdynų įstatymai. Taip pat buvo nurodyta, kad susumavus juose išdėstytas architekto veiklos sritis (pagal teritorijų planavimo rūšis ir lygmenis, statybos rūšis, statinių kategorijas, skirtingus projektus), galima konstatuoti, kad šiuo metu reglamentuojama architekto veikla išskaidyta į 47 sritis.

Rūmai architektus atestuoja 42 iš šių veiklų. Pagal Statybos įstatymą, Rūmai suteikia šiuos atestatus: 1) statinio projekto vadovo; 2) statinio projekto vykdymo priežiūros vadovo; 3) statinio projekto architektūrinės dalies vadovo; 4) statinio projekto architektūrinės dalies vykdymo priežiūros vadovo; 5) statinio projekto ekspertizės vadovo; 6) statinio projekto architektūrinės dalies ekspertizės vadovo; 7) statinio projekto gaisrinės saugos dalies vadovo; 8) statinio projekto techninės priežiūros vadovo. Šie

⁷²⁶ Architektūros įstatymas 9 str. 6 d., 13 str. 4, 5 d., 15 str. 1 d. 3 p., 18 str. 2, 3, 4, 6 d., 19 str.

atestatai išduodami pagal statinių kategorijas: 1) ypatingieji statiniai; 2) neypatingieji statiniai; 3) ypatingieji statiniai kultūros objekto teritorijoje, jo apsaugos zonoje, kultūros paveldo vietovėje; 4) neypatingieji statiniai kultūros objekto teritorijoje, jo apsaugos zonoje, kultūros paveldo vietovėje⁷²⁷. Pagal Teritorijų planavimo įstatymą, Rūmai išduoda šiuos atestatus: 1) kompleksinio teritorijų planavimo vadovo; 2) specialiojo planavimo (inžinerinės infrastruktūros specialiojo planavimo) vadovo. Kompleksinio planavimo vadovų atestatai išduodami pagal tokio planavimo porūšius: 1) detaliojo planavimo vadovo; 2) bendrojo planavimo vadovo. Visi atestatai (išskyrus detaliojo planavimo, kuris turi tik vieną lygmenį) išduodami pagal teritorijų planavimo lygmenis: 1) vietovės lygmens; 2) savivaldybės lygmens; 3) valstybės lygmens⁷²⁸. Pagal NKPAĮ, Rūmai išduoda kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo vadovo kvalifikacijos atestatus, išskiriant juos pagal tuos pačius teritorijų planavimo lygmenis: 1) vietovės lygmens; 2) savivaldybės lygmens; 3) valstybės lygmens⁷²⁹.

Kiekvienas iš nurodytų įstatymų numato Aplinkos ministerijos, Kultūros ministerijos ir Rūmų pareigas priimti reikiamus poįstatyminius aktus. Esant tokiai išskaidytai atestavimo sistemai, vien atestuojant architektus Rūmuose (neskaitant jiems neperduoto atestavimo pagal Saugomų teritorijų ir Želdynų įstatymus) yra taikoma 13 poįstatyminių aktų: trys teisinių ir profesinių žinių egzaminų programos⁷³⁰, du Aplinkos ir Kultūros ministerijų patvirtinti architektų atestavimo tvarkos aprašai⁷³¹, vienas Rūmų patvirtintas atestavimo

⁷²⁷ Statybos įstatymas, 12 str.

⁷²⁸ Teritorijų planavimo įstatymas, 40 str.

⁷²⁹ Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, 22 str.

⁷³⁰ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2017 m. vasario 9 d. įsakymas Nr. D1-130 „Dėl profesinių ir teisinių žinių egzaminų programų architektams patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-02-09, Nr. 2369; Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. balandžio 11 d. įsakymas Nr. IV-569/D1-295 „Dėl nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo vadovų profesinių ir teisinių žinių egzaminų programos patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-04-11, Nr. 6192; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2017 m. balandžio 21 d. įsakymas Nr. D1-329 „Dėl profesinių ir teisinių žinių egzaminų programos architektams, siekiantiems eiti statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovų pareigas statiniuose, esančiuose kultūros paveldo objekto teritorijoje, jo apsaugos zonoje ar kultūros paveldo vietovėje (išskyrus kultūros paveldo objektus ir kultūros paveldo statinius) patvirtinimo“ *Teisės aktų registras*, 2017-04-24, Nr. 6777.

⁷³¹ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2016 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. D1-945 pakeistas Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos 2005-07-11 įsakymas Nr. D1-341 „Dėl Architektų atestavimo ir teisės pripažinimo tvarkos aprašo

vidaus tvarkos aprašas⁷³², trys atestavimo komisijų veiklos nuostatai⁷³³, du ministrų įsakymai dėl atestavimo komisijų sudarymo⁷³⁴, Rūmų statutas⁷³⁵, Rūmų narių susirinkimo sprendimas dėl Architektų profesinio atestavimo komisijos sudarymo (išrinkimo)⁷³⁶.

Kaip matyti iš šių teisės aktų, atestavimo procedūrose dalyvauja trys komisijos: 1) aplinkos ministro ir kultūros ministro sudaroma Architektų teritorijų planavimo vadovų atestavimo komisija; 2) kultūros ministro sudaroma Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo vadovų atestavimo komisija; 3) Rūmų sudaroma Atestavimo komisija. Pirmosios dvi teikia rekomendacines išvadas trečiajai, t. y. galutinius sprendimus priima Atestavimo komisija.

patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005-08-02, Nr. 93-3466; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. sausio 23 d. įsakymas Nr. D1-72/IV-141 „Dėl Teritorijų planavimo vadovų atestavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-01-24, Nr. 1346.

⁷³² Lietuvos architektų rūmų tarybos 2017 m. sausio 26 d. sprendimas Nr. T17/01-2 „Dėl Architektų atestavimo vidaus tvarkos aprašo patvirtinimo“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-25]. Prieiga per internetą: <http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/LAR-Atestavimo_vidaus_aprasas-_patvirtintas-pakeitimas-2018-07-27-2.pdf>.

⁷³³ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. sausio 23 d. įsakymas Nr. D1-75/IV-141 „Architektų teritorijų planavimo vadovų atestavimo komisijos nuostatų patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-01-24, Nr. 1343; Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. vasario 13 d. įsakymas Nr. IV-358 „Dėl Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo vadovų atestavimo komisijos nuostatų patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-02-13, Nr. 2501; Lietuvos architektų rūmų Tarybos 2018 m. kovo 9 d. sprendimas Nr. T18/03-1 „Dėl architektų profesinio atestavimo komisijos nuostatų patvirtinimo“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/Architekt%C5%B3-profesinio-atestavimo-komisijos-nuostatai-patvirtinti-2018-03-09.pdf>>.

⁷³⁴ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. sausio 23 d. įsakymas Nr. D1-76/IV-145 „Dėl Architektų teritorijų planavimo vadovų atestavimo komisijos sudėties patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-01-24, Nr. 1343; Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. vasario 13 d. įsakymas Nr. IV-357 „Dėl Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo vadovų atestavimo komisijos sudėties patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-02-13, Nr. 2501.

⁷³⁵ Lietuvos architektų rūmų statutas, 110–114 p.

⁷³⁶ Lietuvos architektų rūmų narių 2017-04-21 susirinkimo sprendimas (protokolas) dalyje dėl Architektų profesinio atestavimo komisijos narių išrinkimo ir šios komisijos veiklos [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/1%C5%A1ra%C5%A1as-i%C5%A1-susirinkimo-protokolo-d%C4%97l-Architekt%C5%B3-profesinio-atestavimo-komisijos-i%C5%A1rinkimo.pdf>>.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad pagal galiojančius teisės aktus Rūmuose yra atestuojami Lietuvos Respublikos piliečiai, turintys architekto išsilavinimą, ir kitų šalių piliečiai, įgiję architekto profesinę kvalifikaciją trečiojoje šalyje (ne ES valstybėje narėje), o ES valstybių narių piliečių, įgijusių architekto profesinę kvalifikaciją kilmės ar kitoje valstybėje narėje, atžvilgiu, vykdomas teisės pripažinimas. Šio teisės pripažinimo nereikėtų painioti su profesinės kvalifikacijos pripažinimu, kuris atliekamas įgyvendinant Direktyvą 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo⁷³⁷. Teisės pripažinimo atveju Rūmai turi pripažinti kitos šalies architekto teisę, kuri, įstatymų leidėjo požiūriu, nepatenka į direktyvoje apibrėžiamos architekto profesinės kvalifikacijos apimtį – laikoma, kad į ją patenka tik projekto architektūrinės dalies vadovo, projekto architektūrinės dalies vadovo ir projekto architektūrinės dalies ekspertizės vadovo veikla⁷³⁸, nors Architektūros įstatyme numatyta priešingai – visa specialiuosiuose įstatymuose reguliuojama veikla, į kurią gali pretenduoti architektai, priskiriama architekto veiklai⁷³⁹.

Taigi asmenys, išsilavinimą įgiję ne Lietuvoje (kitoje valstybėje narėje arba kitoje trečiojoje šalyje), norintys gauti teisės pripažinimo dokumentą, be kitų su prašymu pateikiamų dokumentų, turi pateikti sprendimo pripažinti profesinę kvalifikaciją kopiją⁷⁴⁰. Nepaisant to, kad atestavimas, profesinės kvalifikacijos pripažinimas ir teisės pripažinimas yra glaudžiai susiję klausimai, taip pat neatsižvelgiant į visavertės profesinės savivaldos įkūrimą, sprendimus dėl profesinės kvalifikacijos pripažinimo iki šiol priima Aplinkos ministerija⁷⁴¹. Valstybėje narėje arba kitoje trečiojoje šalyje įgyta architekto profesinė kvalifikacija pripažįstama vadovaujantis Reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo įstatymu⁷⁴² ir aplinkos ministro patvirtintais poįstatyminiais teisės aktais⁷⁴³.

⁷³⁷ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB.

⁷³⁸ Architektų atestavimo ir teisės pripažinimo tvarkos aprašas, 9 p.

⁷³⁹ Architektūros įstatymas, 4 str.

⁷⁴⁰ Architektų atestavimo ir teisės pripažinimo tvarkos aprašas, 1.1, 1.2, 20.2 p.

⁷⁴¹ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2017 m. vasario 9 d. įsakymas Nr. D1-130 „Dėl profesinių ir teisinių žinių egzaminų programų architektams patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-02-09, Nr. 2369.

⁷⁴² Architektūros įstatymas, 15 str. 1 d. 4 p.

⁷⁴³ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. kovo 25 d. įsakymas Nr. D1-131 „Dėl Architekto profesinės kvalifikacijos pripažinimo norint užsiimti architekto profesine veikla ar laikinai ir kartais teikti architektūrinės paslaugas Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 55-1916; 2008, Nr. 114-4373; *Teisės aktų registras*, 2016-05-11, Nr. 2016-12187; Lietuvos

Pristatant pačią architektų atestavimo procedūrą pažymėtina, kad pagal Architektų atestavimo vidaus tvarkos aprašą (suderintą su ministerijų patvirtintais aprašais) ją sudaro du – teisinių ir profesinių žinių – egzaminai⁷⁴⁴. Teisinių žinių egzaminas, apimantis bene visus tyrime minimus įstatymus ir jų poįstatyminius aktus, yra testo formos, jį išlaikyti yra būtina sąlyga laikyti profesinių žinių egzaminą. Jis laikomas žodžiu, Atestavimo komisijos posėdyje pretendentas pristato architekto veiklą, kurią jis vykde po architekto išsilavinimo įgijimo (teritorijų planavimo dokumentus ar statinio projektus, kuriuos rengiant jis dalyvavo), atsako į komisijos narių klausimus. Atestavimo komisija vertina, ar architektas žino ir geba taikyti architektūros kokybės kriterijus ir kitus programose išdėstytus architekto profesinei veiklai keliamus reikalavimus⁷⁴⁵. Remiantis pretendentu pateiktų dokumentų, teisinių žinių egzamino rezultatų ir profesinių žinių egzamino rezultatų vertinimu, priimamas sprendimas išduoti arba neišduoti architekto kvalifikacijos atestatą, įvardijant vieną ar kelias iš anksčiau minėtų veiklos sričių⁷⁴⁶, ką padaryti išlaikant objektyvumo, išsamaus išnagrinėjimo, lygiateisiškumo, efektyvumo ir kitus principus, esant tokiam smulkiam profesijos suskaidymui, tikrai sudėtinga.

2.3.2.3.2 Architektų profesinės kvalifikacijos tobulinimo priežiūra

Kvalifikacijos tobulinimo organizavimą Konstitucinis Teismas įvardijo kaip vieną iš esminių profesinės savivaldos funkcijų⁷⁴⁷. Kvalifikacijos tobulinimo pareigą (*continuing professional development, CPD*) reglamentuojamų profesijų nariams numato ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo, joje nurodoma, kad pagal kiekvienos valstybės narės nustatytą tvarką tęstinis rengimas turi užtikrinti, kad studijas pabaigę asmenys gebėtų neatsilikti nuo profesijos raidos ir užsiimtų saugia bei veiksminga praktika⁷⁴⁸. Direktyvos konstatuojamoje dalyje pažymima, kad, siekiant paspartinti technologinius pasikeitimus ir mokslo pažangą, daugeliui profesijų itin svarbus visą

Respublikos aplinkos ministro 2012 m. sausio 16 d. įsakymu Nr. D1-39 „Dėl Trečiųjų šalių piliečių architekto profesinės kvalifikacijos pripažinimo Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“ *Valstybės žinios*, 2012-01-24, Nr. 11-481.

⁷⁴⁴ Architektų atestavimo vidaus tvarkos aprašas, 1 p.

⁷⁴⁵ *Ibid.*, 76 p.

⁷⁴⁶ *Ibid.*

⁷⁴⁷ Konstitucinis Teismas. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas.

⁷⁴⁸ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB, 22(b) str.

gyvenimą trunkantis mokymasis. Tuo tikslu valstybės narės savo nuožiūra patvirtina išsamias nuostatas, pagal kurias tinkamai nuolat mokydami specialistai neatsilikis nuo technikos ir mokslo pažangos⁷⁴⁹.

Lietuvoje architektų kvalifikacijos tobulinimo pareigą Architektūros įstatymas įvardija kaip vieną iš bendrųjų architektų pareigų⁷⁵⁰. Ši pareiga taip pat numatyta Profesinės etikos kodekse, nurodant, kad visi architektūros paslaugų teikėjai užtikrina nuolatinį profesinių žinių palaikymą ir gilinimą bei kvalifikacijos kėlimą visose su jų praktika susijusiose srityse, įskaitant savišvietą architektūros srityje, tyrimus, mokymus, projektavimą, technologijas, statybos metodus ir praktiką⁷⁵¹. Konkretūs kvalifikacijos tobulinimo reikalavimai šiuo metu nustatyti Statybos įstatyme (statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovams)⁷⁵², Teritorijų planavimo įstatyme (teritorijų planavimo vadovams)⁷⁵³ ir NKPAĮ (paveldo tvarkybos projektų vadovams)⁷⁵⁴. Visuose šiuose įstatymuose vienodai apibrėžiamas nagrinėjamos pareigos turinys, nurodoma, kad asmenys, gavę atitinkamą kvalifikacijos atestatą, ne rečiau kaip kas 5 metus privalo tobulintis kvalifikacijos tobulinimo kursuose, išklausti ne mažiau kaip 20 valandų paskaitų pagal aukštųjų mokyklų, asociacijų, sąjungų ar mokymo įstaigų (taigi ne steigėjų naudai veikiančių organizacijų⁷⁵⁵) patvirtintas mokymo programas. Šios programos statybos srityje turi būti suderintos su Aplinkos ministerija, teritorijų planavimo srityje – su atestuojančia organizacija, kultūros paveldo srityje – su Kultūros ministerija. Visi šie įstatymai numato, kad kvalifikacijos tobulinimą patvirtinantys dokumentai pateikiami atestavimą atliekančiai organizacijai.

2017 m. įsigaliojusių Architektų rūmų įstatymo pakeitimu Rūmams buvo pavesta nustatyti architektų kvalifikacijos tobulinimo organizavimo tvarką. Remdamasi šiuo įstatymu, Rūmų taryba patvirtino pirmąjį Rūmų priimtą ir

⁷⁴⁹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB, 39 str.

⁷⁵⁰ Architektūros įstatymas, 5 str. 2 p.

⁷⁵¹ Profesinės etikos kodeksas, 1.1 p.

⁷⁵² Statybos įstatymas, 12 str. 12 d.

⁷⁵³ Teritorijų planavimo įstatymas, 40 str. 5 d.

⁷⁵⁴ Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, 23¹ str. 9 d.

⁷⁵⁵ Įmonė – tai susivienijimas, užsiimantis ūkine komercine veikla arba veikla, kuria siekiama naudoti jos steigėjams. Įstaiga yra susivienijimas, vykdamas įstatymų nustatytas valstybės ar savivaldybės funkcijas, ar susivienijimas, veikiantis socialinio, švietimo, mokslo, kultūros, sporto ar kitose panašiose srityse, kurio tikslas – tenkinti tam tikrus viešuosius interesus, pavyzdžiui, viešoji įstaiga, biudžetinė įstaiga ir kita. BAKANAS, A., et al. *Civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 94.

Teisės aktų registre paskelbtą norminį teisės aktą – Architektų kvalifikacijos tobulinimo organizavimo tvarkos aprašą⁷⁵⁶, kuriame numatė reikalavimus kvalifikacijos tobulinimo kursų programoms, kursų temoms, jų organizavimo ir informacijos viešinimo tvarkai, duomenų saugojimui ir kt.

Architektų kvalifikacijos tobulinimo srityje bene labiausiai verta pažymėti įstatymuose nustatytą privalomą jo trukmę. Tuo atveju, jei asmuo yra įgijęs atestatą pagal vieną iš minimų įstatymų, jis privalo tobulinti savo kvalifikaciją vidutiniškai 4 valandas per metus. Iš Europos architektų tarybos pateikiamų kitų šalių duomenų matyti, kad toks rodiklis yra vienas iš žemiausių ES šalyse narėse, kuriose kvalifikacijos tobulinimas privalomas⁷⁵⁷. Pavyzdžiui, Vokietijoje architektai turi išklausti 12 val. kursų, Belgijoje – 16 val., Olandijoje – 16–30 val., Norvegijoje – 30 val. per metus. Taigi galima teigti, kad šiuo metu Lietuvoje nuolatinio profesinio tobulinimosi pareiga yra įgyvendinama, tačiau jos apimtis gali būti nepakankama aukštai architekto kvalifikacijai palaikyti.

2.3.2.3.3 Architektų profesinės etikos priežiūra

Konstitucinis Teismas, pasisakydamas ne tik apie nagrinėtą antstolių savivaldą, bet ir apie visas reglamentuojamas profesijas, pabrėžtinai akcentavo poreikį užtikrinti reglamentuojamos profesijos vienodų etikos standartų laikymąsi⁷⁵⁸. Profesinės etikos standartai, pagrįsti bendru viešuoju interesu, pabrėžiami Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo, apimančioje ir architektų profesinės kvalifikacijos klausimus⁷⁵⁹. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje taip pat pažymima, jog būtina numatyti, kad valstybės narės, bendradarbiaudamos su Komisija, skatintų suinteresuotąsias šalis rengti Bendrijos lygio elgesio kodeksus, kuriais pirmiausia siekiama gerinti paslaugų kokybę ir atsižvelgti į specifinį kiekvienos profesijos pobūdį⁷⁶⁰. Pagal šią direktyvą, atsižvelgiant į

⁷⁵⁶ Lietuvos architektų rūmų tarybos 2017 m. sausio 26 d. sprendimas Nr. T17/01-1 „Dėl Architektų kvalifikacijos tobulinimo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-02-27, Nr. 3100.

⁷⁵⁷ Europos architektų tarybos informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.ace-cae.eu/architects-in-europe/>>.

⁷⁵⁸ Konstitucinis Teismas. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas.

⁷⁵⁹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB.

⁷⁶⁰ 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje, 113-115 str. OJ L 376, 27.12.2006, p. 36–68.

kiekvienos profesijos ypatumus, į šiuos kodeksus turėtų būti įtrauktos su reglamentuojamosiomis profesijomis susijusios komercinės informacijos taisyklės ir reglamentuojamųjų profesijų profesinės etikos ir elgesio taisyklės, kuriomis pirmiausia siekiama užtikrinti nepriklausomumą, nešališkumą ir profesinių paslapčių apsaugą. Bendrijos lygio elgesio kodeksais siekiama nustatyti minimalius elgesio standartus ir papildyti valstybių narių teisinius reikalavimus. Jie neužkerta kelio valstybėms narėms, laikantis Bendrijos teisės, imtis griežtesnių teisinių priemonių, o nacionalinėms profesinėms įstaigoms – nustatyti didesnę apsaugą savo nacionaliniuose elgesio kodeksuose.

Priėmus Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje direktyvą, ES Vidaus rinkos ir paslaugų generalinis direktoratas ES šalių mastu atliko analizę, skirtą nacionaliniams etikos kodeksams, taikomiems tiek reglamentuojamoms, tiek nereglamentuojamoms profesijoms⁷⁶¹. Apklausos metu buvo gauti 172 atsakymai iš 25 skirtingų sektorių ir 25 šalių narių (75 proc. iš reguliuojamų profesijų sektorių). Išanalizavus surinktus duomenis išskirta, kad elgesio kodeksai įprastai apima: 1) profesinės etikos nuostatas; 2) elgesio su klientais ir kolegomis taisykles; 3) profesines paslaptis; 4) profesinės kvalifikacijos reikalavimus; 5) tęstinį profesinį mokymą; 6) profesinę atsakomybę ir draudimą; 7) partnerystės nuostatas; 8) reklamą; 9) atlygį; 9) kontrolės mechanizmus ir sankcijas. Taip pat šio tyrimo ataskaitoje pažymėti ir pagrindiniai elgesio kodeksų sudarymo principai: 1) reprezentatyvumas (atstovaujumas); 2) vidinės konsultacijos su organizacijos nariais, pataisos; 3) galimybė dalyvauti visoms suinteresuotoms šalims; 4) įtraukimas, skaidrumas, atsakingumas; 5) sąžiningos, nediskriminuojančios, iš anksto žinomos sąlygos; 6) profesinės organizacijos patvirtinimas ar ratifikavimas; 7) plačiai prieinami dokumentai; 8) atskyrimas nuo kokybės chartijų (kokybei skirtų dokumentų).

Profesinės etikos kodeksus turi pasitvirtinusios visos šiuo metu Lietuvoje veikiančios profesinės savivaldos⁷⁶², taip pat dauguma kitų į asociacijas

⁷⁶¹ Enhancing the quality of services in the Internal Market: The role of European codes of conduct. Directorate-General for Internal Market and Services. 2007 [interaktyvus. Žiūrėta 2017-11-14]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/services/services-dir/conduct_en.html>.

⁷⁶² Lietuvos advokatų etikos kodeksas, patvirtintas Lietuvos advokatūros 2016 m. balandžio 15 d. visuotinio advokatų susirinkimo sprendimu. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. balandžio 22 d. įsakymas Nr. 1R-133 „Dėl Lietuvos advokatų etikos kodekso skelbimo“. *Teisės aktų registras*, 2016-04-22, Nr. 10280;

susibūrusių profesinių bendruomenių, nors ir neturinčių profesinės savivaldos statuso⁷⁶³. Šiuose kodeksuose nustatytų profesinės etikos principų turinys ir jų taikymo praktika analizuojama įvairių sričių mokslinėje literatūroje⁷⁶⁴, iš esmės vieningai pripažįstant profesinės etikos reikšmę reglamentuojamos profesinės veiklos tikslams įgyvendinti.

Profesinės etikos reikšmė architektūros srityje šiame disertaciniame tyrime buvo pažymėta ne kartą: kai visa apimantys norminiai reikalavimai kuriamam objektui negali būti nustatyti, jo kokybė itin priklauso nuo architekto nešališkumo ir kitų jo profesinio elgesio standartų. Lietuvoje, nors ir ilgai neveikus profesinės savivaldos sistemai, taip pat iš dalies buvo taikomi architektų profesinės etikos reikalavimai. Iki Rūmų įkūrimo

Antstolių profesinės etikos kodeksas, priimtas 2013 m. vasario 22 d. antstolių susirinkime. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2013 m. kovo 13 d. įsakymas Nr. 1R-71 „Dėl Lietuvos advokatų etikos kodekso skelbimo“. *Valstybės žinios*, 2013-03-16, Nr. 28-1342; Tarptautinis buhalterių profesionalų profesinės etikos kodeksas, parengtas Tarptautinės buhalterių federacijos [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.avnt.lt/assets/Teisine-informacija/2019-06-18-Etikos-kodekso-galutinis-vertimas.pdf>>; Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas, patvirtintas Lietuvos notarų rūmų narių susirinkimo 2015 m. balandžio 11 d. nutarimu [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.notarurumai.lt/notaru-rumai/teises-aktai/notaru-garbes-kodeksas>>; Odontologų profesinės etikos kodeksas, priimtas 2004 m. birželio 9 d. Lietuvos Respublikos odontologų rūmų visuotiniame narių suvažiavime [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://odontologurumai.lt/lt/dokumentai/item/odontolog-profesins-etikos-kodeksas>>.

⁷⁶³ Pavyzdžiui, Lietuvos statybininkų asociacijos etikos kodeksas, patvirtintas Lietuvos statybininkų asociacijos Prezidiumo 2005 m. gruodžio 7 d. nutarimu [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.statybininkai.lt/lt/apie-lsa/etikos-kodeksas>>; Psichologų profesinės etikos kodeksas, patvirtintas 2017 m. gegužės 12 d. Lietuvos psichologų sąjungos narių suvažiavime [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.psichologusajunga.lt/?p=104>>; Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas patvirtintas 2005 m. balandžio 15 d. žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkime [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.zeit.lt/lt/teisine-informacija/visuomenes-informavimo-etikos-kodeksas/41>> ir kt.

⁷⁶⁴ KUSTIENĖ, A.; LINKEVIČĖ, I. Audito kokybės vertinimas auditorių etikos požiūriu. *Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos. Science and Studies of Accounting and Finance: problems and perspectives*. 2016, Vol. 10(1), p. 100–108; GRUODYTĖ, E. et al. *Teisininkų profesinė etika: nuo status quo pavyzdinio modelio link*. Kolektyvinė monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2016; LASTAUSKIENĖ, G. Advokato profesija: prieštaras jos pobūdis ir kontrolė. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(4), p. 1473–1491, kt.

Lietuvos architektų sąjunga (toliau – LAS) buvo (ir yra) patvirtinusi LAS Etikos kodeksą, kuriame, nepaisant realaus tik savo narių atstovavimo, nurodė, kad architektai, sudarantys profesinę grupę, nelygu kokią atlieka darbą, kokias eina pareigas, yra LAS nariai ar ne, visuomenės gerovės labai laikosi profesinės etikos principų. LAS sieks, kad kiekvienas architektas laikytųsi šių principų; jų pažeidimų konkrečius atvejus, reikalui esant, svarstytų atitinkamos LAS etikos komisijos⁷⁶⁵. 2006 m. priėmus Architektų rūmų įstatymą, Rūmai tapo įstatymu įgalioti nustatyti architektų profesinės etikos taisykles ir prižiūrėti, kaip jų laikomasi⁷⁶⁶. Ši pareiga, neatsižvelgiant į neprivalomą architektų narystę, taip pat buvo adresuota visiems architektams, įskaitant ne Rūmų narius.

Rūmai nuo pat savo veiklos pradžios taikė Europos architektūros paslaugų teikėjų etikos kodeksą (tekste – Profesinės etikos kodeksas). Tai nurodyta ir 2013 m. priimtuose Profesinės etikos tarybos nuostatuose⁷⁶⁷. Šio kodekso taikymo pagrindus įtvirtino ir aplinkos ministro patvirtinta prašymo išduoti architekto kvalifikacijos atestatą forma, kurioje buvo privalomas įrašas: „Su Europos architektūros paslaugų teikėjų etikos kodeksu esu susipažinęs ir įsipareigoju jį vykdyti.“⁷⁶⁸ Taigi visi šiuo metu atestuoti architektai savo parašu yra patvirtinę tokią pareigą, kurią jie dar kartą pakartoję 2017 m. balandžio 21 d. Rūmų narių susirinkime priimdami Rūmų statutą, nurodantį, kad Rūmų nariai laikosi Europos architektūros paslaugų teikėjų etikos kodekso⁷⁶⁹.

Nors ne patys Rūmai parengė Profesinės etikos kodeksą (Rūmai šios organizacijos nariais tapo 2016 m.), tačiau tokia situacija, kai visuotiniame susirinkime, atlikus viešas diskusijas ir konsultacijas, buvo ratifikuotas jau anksčiau parengtas dokumentas, atitinka vieną iš Europos Komisijos apibūdintų kodeksų priėmimo principų⁷⁷⁰. Be to, naujajame Rūmų statute yra numatyta galimybė nariams inicijuoti Profesinės etikos kodekso adaptavimą

⁷⁶⁵ Lietuvos architektų sąjungos Etikos kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.architektusajunga.lt/apie-las/las-etikos-kodeksas/>>.

⁷⁶⁶ Architektų rūmų įstatymas, 3 str. 1 d. 3 p.

⁷⁶⁷ Lietuvos architektų rūmų tarybos 2013 m. rugsėjo 25 d. sprendimas Nr. 13-05 „Dėl Profesinės etikos tarybos nuostatų patvirtinimo“, 2013 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-14]. Prieiga per internetą: <http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/LAR_PET_nuostatai_2018-05-11.pdf>.

⁷⁶⁸ Architektų atestavimo ir teisės pripažinimo tvarkos aprašas, 1 priedas.

⁷⁶⁹ Lietuvos architektų rūmų statutas, 20, 103 p.

⁷⁷⁰ Enhancing the quality of services in the Internal Market <...>.

vietos sąlygoms, nepažeidžiant jo reikalavimų⁷⁷¹, kaip tai yra padariusios kai kurios kitos Europos architektų tarybos narės. Pavyzdžiui, Lenkija, Europos architektūros paslaugų teikėjų etikos kodekso pagrindu priimdama Architektų profesinės etikos kodeksą, įvedė jame tam tikrus, bene visoms posovietinėms šalims aktualius papildymus, susijusius su architektūros reikšmės visuomenei nepripažinimu – Lenkijos architektų profesinės etikos kodekse įtvirtinta architektų pareiga „tinkamu ir atsakingu būdu aukštinti (reklamuoti) architektūros visuomeninį vaidmenį ir reikšmingumą“⁷⁷².

Taigi Profesinės etikos kodeksas Lietuvoje yra tapęs imperatyviu dokumentu, nustatančiu profesinės etikos lygmenį, kurio tiek visuomenė, tiek statytojas, tiek kiti architekto profesijos atstovai gali tikėtis iš atestuoto architekto, ir dokumentu, už kurio pažeidimus gali būti stabdomas arba naikinamas architekto kvalifikacijos atestatas⁷⁷³. Architektui nesilaikant sutartų elgesio taisyklių, asmenys gali kreiptis į Rūmus dėl padarytų pažeidimų ištyrimo⁷⁷⁴.

Pagal Architektų rūmų įstatymą ir Rūmų statutą, skundus dėl atestuotų architektų (Rūmų narių) veiklos nagrinėja Profesinės etikos taryba, o sprendimus dėl atestato galiojimo sustabdymo priima Atestavimo komisija⁷⁷⁵. Pažymėtina, kad pagal LVAT išaiškinimą, Profesinės etikos tarybos sprendimai laikomi teismui neskundžiamais, tarpinį (pagalbinį, aptarnaujantį) vaidmenį viešojo administravimo procedūroje atliekančiais sprendimais, nes galutinį teisinę pasekmes sukeltantį sprendimą priima Architektų profesinio atestavimo komisija⁷⁷⁶. Skundai dėl Architektų profesinio atestavimo komisijos sprendimų, kuriais sustabdomas ar panaikinamas atestato galiojimas užkertant architektui galimybę verstis profesine veikla, nagrinėjami administraciniuose teismuose, pripažįstant juos individualiais administraciniais aktais⁷⁷⁷ (apie profesinę savivaldą įgyvendinančių asociacijų priskyrimą viešojo administravimo subjektams žr. 2.3.2.2. skyriuje).

⁷⁷¹ Lietuvos architektų rūmų statutas, 98 p.

⁷⁷² FRYSZTAK, A. B. Complementarity of normative ethics and consumer ethics. *Architectus*, 2011, Vol. 2(30).

⁷⁷³ Statybos įstatymas, 12 str. 14 d. 4 p. Lietuvos architektų rūmų statutas, 20 p.

⁷⁷⁴ Rūmų skelbiamais duomenimis, 2013–2017 m. Profesinės etikos taryba išnagrinėjo 20 skundų, iš kurių net 11 buvo išnagrinėta 2017 m. Lietuvos architektų rūmų informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/profesine-etika/priimti-sprendimai/>>.

⁷⁷⁵ Lietuvos architektų rūmų statutas, 88, 102 p.

⁷⁷⁶ LVAT. 2018 m. kovo 13 d. nutartis Nr. eAS-178-525/2018.

⁷⁷⁷ Civilinio proceso kodeksas, 36 str. 2 d.

Papildomai pažymėtina, kad architektų profesinės etikos priežiūros srityje susidurta su atvejais, kai Profesinės etikos tarybos sprendimai buvo skundžiami bendrosios kompetencijos teismui, motyvuojant tuo, kad viešai paskelbtas sprendimas ar jo komentarai pažeidė architekto dalykinę reputaciją ir (ar) autorių teises. Bendrosios kompetencijos teismai nagrinėjo šias bylas. Viena iš jų buvo nutraukta ieškovui atsisakius reikalavimų⁷⁷⁸, tačiau kitoje buvo priimtas sprendimas, kuriuo, beje, buvo pripažintas Profesinės etikos tarybos sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas⁷⁷⁹. Pastarąjį teismo sprendimą įvertino ir apeliacinės instancijos teismas, kuris, nenustatęs jokių sprendimo panaikinimo pagrindų, paliko jį galioti⁷⁸⁰. Tiesa, šioje byloje taip ir liko neatsakyta, kodėl profesinės savivaldos organo sprendimas buvo nagrinėjamas bendrosios kompetencijos teisme, ir, jei tai buvo daroma dėl galimai pažeistos architekto dalykinės reputacijos (CPK numato mišrių (civilinių ir administracinių) teisinių santykių nagrinėjimą bendrosios kompetencijos teisme⁷⁸¹), kodėl nebuvo ieškovo įrodinėta ir teismo pasisakyta apie vyraujančią teisinį santykį, iš kurio kilo ginčas (profesinės savivaldos organo sprendimo įtaką ieškovo dalykinei reputacijai), o tik įvertintas tarpinį vaidmenį administracinėje procedūroje atliekančio sprendimo teisėtumas.

2.3.2.3.4 Atestatų galiojimo sustabdymas ir panaikinimas

Nagrinėjant profesinės kvalifikacijos įgijimo (atestavimo) klausimus, buvo nurodyti įstatymai, kuriais vadovaudamiesi Rūmai atestuoja architektus. Tie patys įstatymai reglamentuoja ir drausminės atsakomybės taikymą – atestato galiojimo sustabdymą, panaikinimą ar išpėjimo pareiškimą, veikiant toms pačioms anksčiau įvardytoms atestavimo komisijoms. Kaip ir atestavimo atveju, atsakomybės taikymo pagrindai yra išdėstyti skirtinguose įstatymuose, Architektūros įstatyme, kuriame visų pirma įtvirtinama

⁷⁷⁸ VAT. *Civilinė byla Nr. e2-656-881/2018 (nutraukta ieškovams atsisakius reikalavimų).*

⁷⁷⁹ Vilniaus miesto apylinkės teismas. *2017 m. lapkričio 7 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-33781-933/2017.*

⁷⁸⁰ VAT, Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2019 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-13-440/2019.*

⁷⁸¹ LVAT. *2019 m. sausio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-20-502/2019; 2018 m. lapkričio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-752-442/2018; 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-525-1320-09. VAAT. 2019 m. kovo 13 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eI-1085-809/2019.*

vientisos architekto profesinės kvalifikacijos samprata, tik nurodoma, kad asmenys, pažeidę šį įstatymą, atsako Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka⁷⁸², tačiau nepaaiškinama, kaip turi būti vertinamas vientisos architekto profesinės kvalifikacijos klausimas taikant drausminę atsakomybę pagal vieną iš specialiųjų įstatymų.

Pagal Statybos įstatymą, atestavimą atliekanti organizacija (architektų atveju – Rūmai), atsižvelgdama į pažeidimo pobūdį, pasekmes, aplinkybes, kuriomis padarytas pažeidimas, sustabdo kvalifikacijos atestato ir (ar) teisės pripažinimo dokumento galiojimą 6 mėnesiams ir nustato jo turėtojui terminą pažeidimams, dėl kurių sustabdomas kvalifikacijos atestato ir (ar) teisės pripažinimo dokumento galiojimas, pašalinti šiais atvejais: 1) kai asmuo, vadovaudamas statybos techninės veiklos pagrindinėms sritims, pažeidė šio įstatymo, normatyvinių statybos techninių dokumentų, normatyvinių statinio saugos ir paskirties dokumentų ir kitų teisės aktų reikalavimus, nesusijusius su esminių statinio projekto sprendinių reikalavimais arba esminiais statinių reikalavimais ar susijusius su esminių statinio projekto sprendinių reikalavimais arba esminiais statinių reikalavimais, tačiau dėl to neatsirado ar negalėjo atsirasti žala; 2) kai asmuo netobulino kvalifikacijos pagal šio straipsnio 12 dalyje nustatytus reikalavimus ir po atestavimą atliekančios organizacijos įspėjimo per 2 mėnesius nepateikė kvalifikacijos tobulinimą įrodančių dokumentų; 3) kai teisė, asmeniui pripažinta išduodant teisės pripažinimo dokumentą, sustabdyta jo kilmės valstybėje (turimos teisės eiti ypatingųjų ir neypatingųjų statinių statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovų pareigas pripažinimo atvejais); 4) architektams, kai jų veikloje nustatomi Europos architektūros paslaugų teikėjų etikos kodekso pažeidimai; 5) kai nustatoma, kad kvalifikacijos atestato ar teisės pripažinimo dokumento turėtojas nevykdo valstybinę priežiūrą atliekančių pareigūnų teisėtų nurodymų⁷⁸³.

Pagal tą patį įstatymą, atestavimą atliekanti organizacija (Rūmai) kvalifikacijos atestato ir (ar) teisės pripažinimo dokumento galiojimą panaikina šiais atvejais: 1) už Lietuvos Respublikos įstatymų, normatyvinių statybos techninių dokumentų, normatyvinių statinio saugos ir paskirties dokumentų reikalavimų šiurkščius pažeidimus. Šiurkščiais pažeidimais laikomi Lietuvos Respublikos įstatymų, kitų teisės aktų pažeidimai, susiję su esminiais statinio projekto sprendiniais arba esminiais statinių reikalavimais,

⁷⁸² Architektūros įstatymas, 20 str.

⁷⁸³ Statybos įstatymas, 12 str. 14 d.

dėl kurių atsirado ar galėjo atsirasti žala; 2) kai paaiškėja, kad kvalifikacijos atestatui ar teisės pripažinimo dokumentui gauti buvo pateikti suklastoti, melagingi dokumentai ar duomenys; 3) kai to prašo jo turėtojas; 4) kai jo turėtojas, šio straipsnio 14 dalyje nurodytais pagrindais sustabdžius jo kvalifikacijos atestato ar teisės pripažinimo dokumento galiojimą, per nustatytą terminą nepašalina pažeidimų, išskyrus šio straipsnio 14 dalies 3 punkte nurodytą atvejį, dėl kurių pastarojo galiojimas sustabdytas; 5) kai, sustabdžius kvalifikacijos atestato ar teisės pripažinimo dokumento galiojimą, asmuo tęsia veiklą neturėdamas tam teisės; 6) kai teisė, pripažinta asmeniui išduodant teisės pripažinimo dokumentą, panaikinta jo kilmės valstybėje (teisės eiti ypatingųjų ir (ar) neypatingųjų statinių statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovų pareigas pripažinimo atvejais); 7) kvalifikacijos atestato, teisės pripažinimo dokumento turėtoji mirus; 8) kai asmuo ypatingajame statinyje vykdė veiklą, kuri nėra nurodyta kvalifikacijos atestate ar teisės pripažinimo dokumente; 9) jeigu po kvalifikacijos atestato ar teisės pripažinimo dokumento galiojimo sustabdymo per 2 metus buvo padaryti pakartotiniai pažeidimai, dėl kurių buvo sustabdytas kvalifikacijos atestato ar teisės pripažinimo dokumento galiojimas⁷⁸⁴.

Atestavimą atliekanti organizacija pareiškia įspėjimą, kai kvalifikacijos atestato ir (ar) teisės pripažinimo dokumento turėtojas vykdydamas veiklą (veikimu ar neveikimu) padaro neesminių (nenurodytų šio straipsnio 14 dalies 1 punkte ir 15 dalies 1 punkte) pažeidimų, kuriais nepadarė žalos viešajam interesui ar žmonių sveikatai, gyvybei, aplinkai ir kitiems su statybos sritimi susijusiems interesams⁷⁸⁵.

Pagal Teritorijų planavimo įstatymą, kai teritorijų planavimo valstybinę priežiūrą atliekanti institucija nustato, kad teritorijų planavimo vadovai, rengdami teritorijų planavimo dokumentus ar vadovaudami jų rengimui, pažeidė įstatymų, kitų teisės aktų, teritorijų planavimo dokumentų rengimo reikalavimus, atestatų galiojimas gali būti sustabdomas, iki bus pašalinti pažeidimai, dėl kurių buvo sustabdytas atestatų galiojimas, visais atvejais ne ilgiau kaip 6 mėnesiams. Taip pat, jeigu atestavimą atliekanti organizacija nustato, kad atestato turėtojas nevykdė šio reikalavimo, atestato galiojimas sustabdomas iki 6 mėnesių terminui, iki atestuotas asmuo pateikia atestavimą atliekančiai organizacijai kvalifikacijos tobulinimą patvirtinančius dokumentus šios organizacijos nustatyta tvarka.

⁷⁸⁴ Statybos įstatymas, 12 str. 15 d.

⁷⁸⁵ *Ibid.*, 12 str. 18 d.

Pagal tą patį įstatymą, atestato galiojimas panaikinamas, kai: 1) asmuo, rengdamas teritorijų planavimo dokumentus, šurkščiai pažeidė įstatymų, kitų teisės aktų, reglamentuojančių teritorijų planavimo dokumentų rengimą, reikalavimus. Šurkščiu pažeidimu laikomas toks įstatymų, kitų teisės aktų, reglamentuojančių teritorijų planavimo dokumentų rengimą, pažeidimas, dėl kurio atsirado žala tretiesiems asmenims, gamtos ir kultūros paveldo objektams ir vietovėms; 2) sustabdžius atestato galiojimą, asmuo tęsia veiklą, kuriai reikalingas atestatas; 3) atestato turėtojas, sustabdžius atestato galiojimą, per nustatytą terminą nepašalina nustatytų pažeidimų, dėl kurių atestato galiojimas buvo sustabdytas; 4) asmuo per nustatytą terminą nepateikė prašomų dokumentų ir (ar) duomenų, kurių reikia informacijai apie jo padarytus pažeidimus ištirti; 5) paaiškėja, kad atestato turėtojas pateikė neteisingus duomenis atestatui gauti; 6) atestato turėtojo prašymu⁷⁸⁶.

Vertinant įstatymuose įvardytus atsakomybės taikymo atvejus pažymėtinas bene svarbiausias aspektas – nei Architektūros įstatyme įtvirtintų architekto veiklos principų bei architektūros kokybės kriterijų, nei Statybos įstatyme apibrėžtų esminių statinio architektūros reikalavimų pažeidimai nėra tiesiogiai nurodomi kaip savarankiškas pagrindas stabdyti arba naikinti architekto kvalifikacijos atestato galiojimą. Nors netiesiogiai (tarp „kitų teisės aktų“) tokius pagrindus galima įžiūrėti, tačiau toks architekto atsakomybės teisinis reguliavimas iš dalies iliustruoja teisėkūros požiūrį į architekto priimamų sprendimų svarbą visuomenei, kuris išliko net ir priėmus specialų architektūrai skirtą įstatymą.

2.3.2.3.5 Informacijos teikimas

Asmenų konsultavimas viešojo administravimo subjekto kompetencijos klausimais ir įstatymų nustatytos viešojo administravimo subjekto informacijos teikimas asmenims yra priskiriamas administracinėms paslaugoms kaip vienai iš pagrindinių viešojo administravimo funkcijų⁷⁸⁷. Informavimo ir konsultavimo metu priimti teisės aktai (dokumentai, kuriuose išdėstoma viešojo administravimo subjekto nuomonė, pateikti pasiūlymai, rekomendacijos, konsultacijos dėl to, kaip konkretus asmuo turėtų elgtis), kuriais nesiekama daryti teisinio poveikio asmens teisiniam statusui ir niekaip nedaroma jam įtakos, nelaikomi individualiais

⁷⁸⁶ Teritorijų planavimo įstatymas, 40 str. 5, 6, 8 d.

⁷⁸⁷ Viešojo administravimo įstatymas, 15 str. 1 d. 4, 5 p.

administraciniais aktais⁷⁸⁸. Rūmuose, kuriems yra perduotos viešojo administravimo funkcijos architektūros srityje, taip pat vykdoma informacijos teikimo ir konsultavimo veikla, kurią galima išskirti į dvi dalis – skirtą nariams ir skirtą kitiems asmenims.

Informacijos apie Rūmų veiklą teikimas nariams yra reglamentuotas Rūmų statute, kuriame nurodoma, kad: 1) Rūmai privalo pateikti informaciją nariams bei skelbti pranešimus, laikydamiesi Lietuvos Respublikos asociacijų įstatyme ir šiame Statute nustatytos tvarkos; 2) Rūmų privalomi pranešimai nariams išsiunčiami atestavimo metu pateiktais arba vėliau Statuto nustatyta tvarka atnaujintais elektroninio pašto adresais; 3) Rūmų organų sprendimai skelbiami Rūmų internetiniame puslapyje visiems Rūmų nariams prieinamu būdu. Rūmų organų sprendimai, su kuriais, be Rūmų narių, turi teisę susipažinti ir kiti suinteresuoti asmenys, skelbiami viešai; 4) už viešą informacijos paskelbimą atsako Rūmų pirmininkas; 5) kai pagal teisės aktus informacija apie esminius įvykius turi būti paskelbta viešai, ji skelbiama Registrų centro informaciniame leidinyje „Juridinių asmenų vieši pranešimai“; 6) Rūmų narys, pateikęs motyvuotą prašymą, gali susipažinti su viešai neskelbiamais Rūmų organų priimtais sprendimais ir finansinių metų Rūmų veiklos ataskaitomis Rūmų buveinėje; 7) Statute nurodyta informacija Rūmų nariams pateikiama nemokamai⁷⁸⁹.

Be tiesiogiai reglamentuoto informacijos apie Rūmų veiklą teikimo nariams, papildomai nariai informuojami teikiant kasmetiniame narių susirinkime pristatomą Rūmų veiklos ataskaitą. Pagal Architektų rūmų įstatymą ir Statutą, Rūmų veiklos ataskaitoje nurodoma: 1) informacija apie Rūmų veiklą įgyvendinant nustatytus veiklos tikslus; 2) gautos lėšos ir jų šaltiniai per finansinius metus; 3) informacija apie įsigytą ir perleistą ilgalaikį turtą per finansinius metus; 4) išlaidos per finansinius metus; 5) darbuotojų skaičius finansinių metų pradžioje ir pabaigoje. Rūmų veiklos ataskaitoje gali būti ir kita informacija, kurią nustato Rūmų narių susirinkimas. Rūmų veiklos ataskaitą rengia ir narių susirinkimui teikia Rūmų pirmininkas⁷⁹⁰.

Įgyvendinant Architektų rūmų įstatymą, nariai yra konsultuojami teisiniais klausimais⁷⁹¹. Vadovaudamiesi Architektų profesinės kvalifikacijos tobulinimo organizavimo aprašo reikalavimais, Rūmai rengia architektų

⁷⁸⁸ ANDRUŠKEVIČIUS, A.; PAŠKEVIČIENĖ, L. Viešojo <...>, 197 p.

⁷⁸⁹ Lietuvos architektų rūmų statutas, 132–136 p.

⁷⁹⁰ *Ibid.*, 40–42 p.

⁷⁹¹ Architektų rūmų įstatymas, 3 str. 2 d. 12 p.

kvalifikacijos tobulinimo kursus, taip pat narius informuoja apie kitų organizacijų rengiamus kvalifikacijos tobulinimo kursus⁷⁹².

Iš informacijos teikimo kitiems asmenims labiausiai pažymėtinas Atestuotų architektų ir architektų, kurių teisė pripažinta, sąrašas (toliau – Atestuotų architektų sąrašas), kurį tvarkyti Rūmams paveda Architektų rūmų įstatymas⁷⁹³. Kokie konkretūs veiksmai aprėpiami tvarkymo sąvoka, apibrėžia įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai, o konkrečiai – Architektų atestavimo ir teisės pripažinimo tvarkos aprašas, kuriame nurodyta, kad: 1) Atestuotų architektų ir architektų, kurių teisė pripažinta, sąrašą tvarko Rūmai. Atestatų ir dokumentų duomenys skelbiami ir atnaujinami Rūmų interneto svetainėje www.architekturumai.lt ir portale www.verslovartai.lt. Informacija apie negaliojančius atestatus ir dokumentus skelbiama trejus metus nuo jų galiojimo pabaigos; 2) Atestuotų architektų ir architektų, kurių teisė pripažinta, sąraše nurodomi šie duomenys: dokumento tipas (atestatas ar dokumentas); atestato ar dokumento numeris; architekto vardas ir pavardė; <...> vadovų pareigos (viena ar kelios) ir statiniai; atestato ar dokumento pareikšto įspėjimo, galiojimo sustabdymo data ir terminas arba galiojimo panaikinimo data. Pasibaigus atestato galiojimo sustabdymo terminui, informacija apie kvalifikacijos atestato galiojimo sustabdymą Rūmų interneto svetainėje panaikinama; 3) Jei atestato ar dokumento originalas pametamas, sunaikinamas ar kitaip prarandamas, atestato ar dokumento savininkas privalo informuoti Rūmus ir pateikti paaiškinimą raštu. Rūmai ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo paaiškinimo gavimo dienos atestuotų architektų sąraše paskelbia informaciją apie atestato ar dokumento originalo praradimą; 4) Rūmai ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo Rūmų sprendimo priėmimo dienos dėl atestato ar dokumento galiojimo sustabdymo, galiojimo sustabdymo panaikinimo ar galiojimo panaikinimo arba įspėjimo atestato ar dokumento turėtojui pareiškimo turi sprendimą paskelbti atestuotų architektų sąraše⁷⁹⁴.

Kaip matyti, į Atestuotų architektų sąrašo tvarkymą patenka ir viešas jo paskelbimas, kuriam reikalavimai nėra nustatyti. Tyrimo metu Atestuotų architektų sąrašas skelbiamas Rūmų internetinėje svetainėje⁷⁹⁵, o jame skelbiamų asmens duomenų apsaugos reikalavimus apibrėžia Asmens

⁷⁹² Architektų kvalifikacijos tobulinimo organizavimo tvarkos aprašas, 21 p.

⁷⁹³ Architektų rūmų įstatymas, 3 str. 1 d. 2 p.

⁷⁹⁴ Architektų atestavimo ir teisės pripažinimo tvarkos aprašas, 33, 54, 56, 57 p.

⁷⁹⁵ Lietuvos architektų rūmų informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-25]. Prieiga per internetą: <http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/Atestuoti_ARCHITEKTAI_146.pdf>.

duomenų tvarkymo Lietuvos architektų rūmuose taisyklės⁷⁹⁶. Kitos informacijos teikimas ne nariams nėra atskirai reglamentuotas, išskyrus jau minėtą Statuto nuostatą, kad Rūmų organų sprendimai, su kuriais, be Rūmų narių, turi teisę susipažinti ir kiti suinteresuoti asmenys, skelbiami viešai⁷⁹⁷.

2.3.2.3.6 Architektūros ekspertinis vertinimas

Architektų rūmų įstatyme numatyta, kad Rūmai atlieka eksperto funkcijas architektūros, miestų planavimo ir teritorijų planavimo klausimais⁷⁹⁸. Pažymėtina, kad nei šiame įstatyme, nei jokiam kitame teisės akte neįvardijama, kokiai viešojo administravimo funkcijai priskirtina ši veikla ir ar apskritai Rūmų vykdomas architektūros ekspertinis vertinimas laikytinas viešuoju administravimu. Visais atvejais dėl savo rekomendacinio-informacinio pobūdžio ši teisiųjų padarinių nesukelianti ir privalomų sąsajų su vėlesniu drausminės atsakomybės taikymu neturinti veikla negalėtų būti įvardyta kaip priežiūros funkcija. Jei ši veikla ir būtų priskirta viešajam administravimui, ekspertinio vertinimo veiklos pobūdis būtų bene artimiausias informacijos teikimui kaip vienai iš administracinių paslaugų. Teismų praktikos šiuo klausimu kol kas nėra, todėl šiame tyrime Rūmams pavestas ekspertinis vertinimas, įskaitant prie Rūmų veikiančių regioninių architektūros tarybų darbą, analizuojamas kaip funkcija, nepriskirtina ūkio subjektų veiklos priežiūros sričiai.

Remiantis 2017 m. patvirtintu Rūmų statutu, visuotinių rinkimų metu yra suformuojamas Rūmų ekspertų sąrašas, išskiriant kandidatus pagal 5 regionus: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio. Iš šio sąrašo sudaromos ekspertų komisijos teikia rekomendacijas: 1) nagrinėjant paklausimus dėl architektūros kriterijų įgyvendinimo; 2) nagrinėjant ginčus dėl autorių teisių pažeidimo; 3) svarstant skundus dėl architekto kvalifikacijos ir profesinės etikos; 4) svarstant architektų veiklą reglamentuojančius teisės aktų projektus; 5) atestuojant architektus; 6) nagrinėjant kitus klausimus, susijusius su architektūros kokybe ir jos

⁷⁹⁶ Lietuvos architektų rūmų pirmininko 2017-10-10 įsakymas Nr. 17P-218 „Dėl Asmens duomenų tvarkymo Lietuvos architektų rūmuose taisyklių patvirtinimo“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/2018-05-23-Asmens-duomen%C5%B3-tvarkymo-taisykl%C4%97s.pdf>>.

⁷⁹⁷ Lietuvos architektų rūmų statutas, 134 p.

⁷⁹⁸ Architektų rūmų įstatymas, 3 str. 1 d. 6 p.

vertinimu⁷⁹⁹. Reikia pasakyti, kad, pagal Statutą, ekspertų dalyvavimas Atestavimo komisijos ir Profesinės etikos tarybos svarstymuose nėra privalomas, nes visų šių Rūmų organų narių profesinė kvalifikacija yra tapati⁸⁰⁰. Išrinktų ekspertų dalyvavimas priimant šių organų sprendimus suprantamas kaip nuomonių išplėtimas, platesnės diskusijos galimybė.

Iki Architektūros įstatymo įsigaliojimo Ekspertų komisijų nuostatuose buvo numatytas ir architektūros ekspertinis vertinimas, bet, įkūrus regionines architektūros tarybas⁸⁰¹, atsirado reglamentuota architektūros ekspertinio vertinimo procedūra, todėl, siekiant išvengti funkcijų dubliavimosi ir visuomenės klaidinimo, Ekspertų komisijų nuostatai buvo pakeisti, architektūros ekspertinio vertinimo funkcija perkelta regioninėms architektūros taryboms⁸⁰². Nors Architektūros įstatyme numatoma, kad Rūmai techniškai aptarnauja ir organizuoja regioninių architektūros tarybų darbą⁸⁰³, tačiau nė viename įstatyme jos nėra įvardijamos kaip Rūmų organas, jų veikla Architektūros įstatyme apibrėžiama atskirai nuo Rūmų veiklos ir funkcijų⁸⁰⁴. Atsižvelgiant į tai, regioninių architektūros tarybų veiklos klausimai ir pati ekspertinio vertinimo reikšmė nagrinėjami atskirame skyriuje.

2.3.2.4 Regioninių architektūros tarybų veikla

Šiame tyrime nagrinėjant administracinių sprendimų klausimus ne kartą buvo pažymėtas specialiųjų žinių poreikis – poreikis atskleisti abstrakčių kokybės kriterijų turinį ir įvertinti, ar parengtų teritorijų planavimo dokumentų, projektinių pasiūlymų ar statinių projektų architektūriniai sprendiniai atitinka šiuos kriterijus. Savivaldybės vyriausiojo architekto atžvilgiu nustatyta, kad sistemiškai vertinant teorines prielaidas bei galiojančią teisinį reguliavimą (ypač po Architektūros įstatymo įsigaliojimo), savivaldybės vyriausiasis architektas gali būti pripažintas subjektu, kurio sprendimai taikant tam tikrus architektūros kokybės kriterijus galėtų būti

⁷⁹⁹ Lietuvos architektų rūmų statusas, 115–117 p.

⁸⁰⁰ *Ibid.*, 91, 108 p.

⁸⁰¹ Architektūros įstatymas, 20 str.

⁸⁰² Lietuvos architektų rūmų tarybos 2017 m. kovo 10 d. sprendimas Nr. 17/10-3 „Dėl ekspertų komisijų nuostatų patvirtinimo“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-25]. Prieiga per internetą: <http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/LAR_EK_nuostat%C5%B3_pakeitimas_2017-11-10.pdf>.

⁸⁰³ Architektūros įstatymas, 20 str.

⁸⁰⁴ *Ibid.*

grindžiami jo turimomis specialiosiomis žiniomis. Tačiau nagrinėjamoje srityje veikiančių kitų subjektų (derinančių, tikrinančių, statybą leidžiančius dokumentus išduodančių institucijų) galimybė remtis specialiosiomis architektūros žiniomis yra apribota vien jau tuo, kad jiems netaikomas kvalifikacijos reikalavimas. Vadinasi, siekiant architektūros kokybės yra reikalingos kitos priemonės, kurios leistų perteikti ekspertines žinias, jomis pagrįdžiant administracinį sprendimą.

Viena iš tokių priemonių – nepriklausomas kolegialus ekspertinis vertinimas, kuris, išpildžius tam tikrus būtinus šios veiklos reikalavimus (kvalifikacijos, nešališkumo, skaidrumo, atsakomybės, kt.⁸⁰⁵), gali padėti užtikrinti sistemingą specialiųjų žinių panaudojimą ir visuomenės interesus geriausiai atitinkančių administracinių sprendimų priėmimą. Ekspertinis vertinimas yra naudojamas daugelyje sričių, kuriose vien teisinių žinių priimant sprendimus neužtenka, tačiau architektūros srityje, kurios specifika akivaizdžiai reikalauja specialiosiomis žiniomis grindžiamo vertinimo, iki pat 2017 m. įstatymų lygmeniu jo reglamentuota nebuvo. Iki Architektūros įstatymo priėmimo nepriklausomas architektūros ekspertinis vertinimas buvo minimas tik Statybos įstatymą detalizuojančiame Specialiųjų reikalavimų, specialiųjų architektūros reikalavimų, specialiųjų saugomos teritorijos tvarkymo ir apsaugos reikalavimų struktūros ir išdavimo tvarkos apraše, tačiau jo poreikis į statytojui išduodamus specialiuosius architektūros reikalavimus galėjo būti įrašomas tik kaip rekomendacinis⁸⁰⁶. Be to, jokiam teisės akte nenurodyta, kokio subjekto, kokia tvarka ir kokiais kriterijais remiantis atliekamas ekspertinis vertinimas atitiktų šį reikalavimą. Tuo metu architektūros ekspertinio vertinimo paslaugas savo iniciatyva teikė Lietuvos architektų sąjungos Architektūros ir urbanistikos ekspertų tarybos, kurių darbo tvarka nebuvo nustatyta ar bent viešinama⁸⁰⁷. Nesant kito pasirinkimo, Lietuvos architektų sąjungos atliekamas ekspertinis vertinimas kartais buvo nurodomas kaip privalomas, pavyzdžiui, savivaldybių teritorijų bendruosiuose planuose⁸⁰⁸.

⁸⁰⁵ BAKŠIENĖ, D. Pasitikėjimo reikšmė ir jo kūrimo prielaidos architektūros ekspertinio vertinimo procese. Iš *Architektūros kokybės užtikrinimo priemonės*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2017.

⁸⁰⁶ Specialiųjų reikalavimų, specialiųjų architektūros reikalavimų, specialiųjų saugomos teritorijos tvarkymo ir apsaugos reikalavimų struktūros ir išdavimo tvarkos aprašas, 2 priedo 9 p.

⁸⁰⁷ BAKŠIENĖ, D. Pasitikėjimo <...>.

⁸⁰⁸ Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2007 m. balandžio 5 d. sprendimas Nr. T2-110 „Dėl Klaipėdos miesto bendrojo plano patvirtinimo“. Aiškinamojo rašto 17.15 p.

Architektūros įstatymas užpildė šias spragas – įtvirtino architektūros kokybės kriterijų sąrašą⁸⁰⁹ ir numatė regionines architektūros tarybas, skirtas architektūros, teritorijų planavimo, nekilnojamojo architektūrinio ir urbanistinio paveldo sričių ir kitiems su architektūra susijusiems klausimams nagrinėti, rekomendacijoms ir pasiūlymams valstybės ir savivaldybių institucijoms, priimančioms su architektūra susijusius sprendimus, teikti, taip pat architektūros kokybei vertinti⁸¹⁰. Įstatyme buvo apibrėžta šių tarybų sudarymo tvarka, jų funkcijos ir esminiai veiklos principai. Juos detalizuoti pavesta Rūmams⁸¹¹.

Taigi šiuo metu teisės aktai jau numato architektūros ekspertinį vertinimą atliekantį subjektą, jo darbo tvarką ir kriterijus, kuriais remiantis atliekamas vertinimas. Prašymą teikiančių subjektų ratas taip pat nėra ribojamas, tad galima būtų teigti, kad nuo Architektūros įstatymo įsigaliojimo jau yra sudarytos reikalingos prielaidos aplinkos kokybę užtikrinantiems administraciniais sprendimams. Be to, regioninių architektūros tarybų įtvirtinimas įstatyme gali būti laikomas geru pavyzdžiu, kad teisė gali inicijuoti taip pat svarbiomis pripažįstamų neteisinių priemonių veikimą visuomenei svarbiais tikslais: regioninių architektūros tarybų posėdžiai yra vieši (išskyrus patį sprendimo priėmimą)⁸¹², jų motyvuotos išvados yra plačiai viešinamos, tai sudaro sąlygas ne tik skaidrinti priimamus administracinius sprendimus, bet ir šviesti visuomenę architektūros kokybės klausimais.

Vis dėlto kai kurie aspektai, nepalankūs visuomenės interesams užtikrinti, išliko. Pagrindiniai iš jų – ekspertinio vertinimo pasirinktinumas, terminai, taip pat regioninių architektūros tarybų sudarymo ir jų statuso klausimai. Pažymėtina, kad Architektūros įstatyme nenumatyta atveju, kada sprendimus architektūros srityje priimančios institucijos privalo kreiptis į regioninę architektūros tarybą ekspertinei išvadai gauti (išskyrus anksčiau nurodytą išlygą, susijusią su visuomeninių organizacijų raštu pareikštais prieštaravimais tam tikrų statinių statybai). Įstatymuose nenustatyta ir galimybė sustabdyti administracinio sprendimo priėmimo terminą, jei yra teikiamas paklausimas ekspertiniam vertinimui – institucijai pateikus tokį paklausimą regioninei architektūros tarybai, kuri susirinkimus rengia kartą

⁸⁰⁹ Architektūros įstatymas, 11 str.

⁸¹⁰ *Ibid.*, 18 str. 1 d.

⁸¹¹ *Ibid.*, 18 str. 4 d.

⁸¹² Regioninių architektūros tarybų nuostatai, 57 p.

per mėnesį⁸¹³, įstatymuose nustatyti administracinių sprendimų priėmimo terminai akivaizdžiai bus praleisti.

Plačiau aptartinas ir regioninių architektūros tarybų sudarymo klausimas. Architektūros įstatyme numatyta, kad regioninę architektūros tarybą sudaro ne mažiau kaip 13 narių, skiriamų trejiems metams. Iš jų: 1) ne mažiau kaip 7 nariai išrenkami visuotiniame Lietuvos Respublikos architektų rūmų susirinkime iš Lietuvos Respublikos architektų rūmų narių; 2) vieną narį architektą skiria Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija; 3) vieną narį architektą skiria Lietuvos Respublikos kultūros ministerija; 4) po vieną narį, baigusį universitetines architektūros krypties studijas ir vykdančių nuolatinę mokslinę pedagoginę architektūros srities veiklą, skiria Lietuvos Respublikos universitetinės aukštosios mokyklos, vykdančios architektūros krypties studijų programas; 5) vienas narys išrenkamas visuotiniame Lietuvos architektų sąjungos suvažiavime iš Lietuvos architektų sąjungos narių; 6) vieną narį skiria Lietuvos savivaldybių asociacija⁸¹⁴. Vertinant skiriamų asmenų kvalifikaciją matyti, kad tik Rūmų nariams užtikrinama, kad į šias tarybas pateks atestuoti architektai. Pakankamą skiriamų asmenų kvalifikaciją dar gali laiduoti meno kūrėjų organizacijos statusą turinti Lietuvos architektų sąjunga bei aukštosios mokyklos, deleguojančios mokslinę pedagoginę veiklą vykdančius architektus, tačiau įstatymas neužtikrina, kad kvalifikuotus architektus skirs nurodytos ministerijos, o Lietuvos savivaldybių asociacijai apskritai leista į šias tarybas deleguoti asmenis, neturinčius architekto išsilavinimo.

Kartu pažymėtinas ir profesinės etikos principų laikymosi užtikrinimas. Rūmų nariai (visi atestuoti architektai) yra varžomi Profesinės etikos kodekso reikalavimų. Kaip minėta, už šio kodekso reikalavimų pažeidimą įstatymai numato ir konkrečią nuobaudą – kvalifikacijos atestato galiojimo sustabdymą. Taip pat svarbi ir šio kodekso suponuojama profesinė atsakomybė – priimtų sprendimų viešumas, pažeidimą padariusių asmenų teisės kandidatuoti į Rūmų organų narius ribojimas ir kitos profesinės savivaldos nustatytų etikos reikalavimų nesilaikymo pasekmės⁸¹⁵.

Pažymėtina tai, kad Profesinės etikos kodekse numatomi ne tik nešališkumo, sąžiningumo ir kiti bendrieji profesinės etikos principai, bet ir konkretni reikalavimai, aktualūs ekspertinio vertinimo veiklai – pareiga nuolat tobulinti savo kvalifikaciją, atsakomybė už pasitelkiamus kitus

⁸¹³ Regioninių architektūros tarybų nuostatai, 50 p.

⁸¹⁴ Architektūros įstatymas, 18 str. 3 d.

⁸¹⁵ Lietuvos architektų rūmų statutas, 20 p.

specialistus, piktavališkos kritikos ribojimą, pareiga susisiekti su vertinamo objekto kūrėju, draudimas eiti bet kokias pareigas vertintame projekte, konfidencialumas ir kt.⁸¹⁶ Be to, Rūmų ekspertai į regionines architektūros tarybas patenka tik per visuotinius rinkimus – tokiu būdu visų atestuotų architektų pareiškiamas pasitikėjimas užtikrina ir aukštą jų kvalifikaciją, ir tam tikras šiai veiklai būtinas žmogiškąsias savybes. Tačiau Architektūros įstatymu negarantuojama, kad taip bus skiriami ir tokiais pat principais veiks visi regioninių architektūros tarybų nariai.

Dar vienas svarbus regioninių architektūros tarybų veiklos aspektas – jų teisinio statuso klausimas. Architektūros įstatyme numatyta, kad regionines architektūros tarybas techniškai aptarnauja ir jų darbą organizuoja Rūmai regioninės architektūros tarybos nuostatuose nustatyta tvarka⁸¹⁷. Taigi iš įstatymo nuostatų nėra aišku, ar šios tarybos yra savarankiški juridiniai asmenys (tada nebūtų logiška Rūmų pareiga jų veiklą organizuoti ir techniškai aptarnauti, tam reikia ir atitinkamų lėšų), ar tai Rūmų organai (tada kitų institucijų atstovų lygiateisis veikimas priimant sprendimus būtų neproporcingas Rūmų teisei atsakomybei).

Šiuo požiūriu artimiausias pavyzdys galėtų būti NKPAĮ numatyto⁸¹⁸, Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos „metodiškai vadovaujamos“ nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos, kurios taip pat sudaromos tarpinstituciniu principu ir jų nariams keliami aukšti kvalifikacijos reikalavimai⁸¹⁹. Šios vertinimo tarybos nustato nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ar vietovių vertingąsias savybes, apibrėžia kultūros paveldo objektų teritorijų bei apsaugos zonų ir vietovių ribas⁸²⁰. Teismas yra išaiškinęs, kad nors ir neturi juridinio asmens statuso, šios tarybos gali būti atsakovais teisme⁸²¹. Kai vertinimo tarybos sprendimas dėl atitinkamos nekilnojamojo kultūros paveldo vertybės duomenų pakeitimo yra pagrindas atlikti atitinkamus pakeitimus registre, būtent toks aktas turėtų būti ginčo

⁸¹⁶ Profesinės etikos kodeksas, 4.10 p.

⁸¹⁷ Architektūros įstatymas, 18 str. 6 d.

⁸¹⁸ Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, 8 str. 5 d.

⁸¹⁹ Tarybas sudaro, Tarybų nuostatus ir asmeninę sudėtį tvirtina jų sudarytojai: Departamentas, savivaldybės, tradicinės religinės bendruomenės, bendrijos ir centrai, mokslo ir studijų bei kitos valstybinių tyrimų institucijos. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 15 d. įsakymas Nr. ĮV-149 „Dėl Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybų pavyzdinių nuostatų patvirtinimo“, 9 p. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 52-1755.

⁸²⁰ Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybų pavyzdinių nuostatų, 7 p.

⁸²¹ LVAT. 2009 m. liepos 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS525-431/2009.

dalyku teisme⁸²². Tačiau vertinimo tarybos protokolai ir jais pareikštas pritarimas (arba nepritarimas) svarstytam klausimui tuo atveju, jeigu vėliau priimamas tolesnis aktas, kuriuo įforminamas atitinkamas sprendimas, yra tik būtina prielaida pastarajam aktui priimti ir negali būti savarankišku ginčo objektu⁸²³.

Aiškindamas nustatytą teisinį reguliavimą teismas pažymėjo, kad: 1) tik vertinimo tarybos yra NKPAI įgalioti viešojo administravimo subjektai, turintys teisę priimti sprendimus dėl teisinės apsaugos suteikimo vertybei, šios vertybės reikšmingumo, vertingųjų savybių ir teritorijos ribų apibrėžimo; 2) vertinimo tarybos sprendimas yra pagrindas registruoti atitinkamas nekilnojamosios kultūros vertybes Kultūros vertybių registre; 3) Departamentas atlieka tik duomenų įregistravimo Kultūros vertybių registre funkciją, tačiau nepriima sprendimų dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių įregistravimo šiame registre ar jų reikšmingumo, vertingųjų savybių ir teritorijos ribų apibrėžimo; 4) Departamentui nesuteikta teisė tikrinti vertinimo tarybos sprendimo pagrįstumo ir nevykdyti vertinimo tarybos priimtų sprendimų, t. y. neatlikti jam pavestų Kultūros vertybių registro tvarkytojo funkcijų⁸²⁴. Pažymėtina ir tai, kad vertinimo tarybų sukeltą žalą atlygintų valstybė, kuriai atstovautų šiuos sprendimus įregistravęs, „techninę pagalbą“ teikiantis Kultūros paveldo departamentas⁸²⁵.

Remiantis teismo išaiškinimais, būtų galima panašiai apibrėžti ir regioninių architektūros tarybų teisinį statusą. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad ryšį tarp Kultūros paveldo departamento ir vertinimo tarybų teismas kildino iš Kultūros paveldo departamento nuostatų⁸²⁶, o jokiam teisės akte nėra nustatyta, kad regioninės architektūros tarybos būtų sudaromos Rūmams pavestiems uždaviniams įgyvendinti ar kad kitu būdu būtų galima šias tarybas pripažinti struktūriniu Rūmų dalimi. Taip pat iš esmės skiriasi ir šių institucijų priimamų sprendimų teisinė reikšmė –

⁸²² LVAT. 2011 m. liepos 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-2636/2011.

⁸²³ LVAT. 2012 m. gegužės 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS492-237/2012.

⁸²⁴ VAAT. 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-4519-789/2015.

⁸²⁵ LVAT. 2013 m. gegužės 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-525-1010-13.

⁸²⁶ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 1 d. įsakymas Nr. IV-116 „Dėl Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 7.3 p. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 45-1474; *Teisės aktų registras*, 2017-06-09, Nr. 2017-09776. (2011 m. kovo 21 d. redakcija).

regioninių architektūros tarybų sprendimai (išvados) yra rekomendacinio pobūdžio. Taigi kol kas regioninių architektūros tarybų statusas ir atsakomybė išlieka neaiškūs, ir tai neprideda prie pasitikėjimo jų veikla didinimo.

3. VIEŠOJO INTERESO GYNIMO TEISME PAGRINDINIAI ASPEKTAI

Atsižvelgiant į pirmoje tyrimo dalyje aptartas viešojo intereso architektūros srityje ribas (iš esmės į tai, kad jų nėra), bene visus teisinius ginčus architektūros srityje galima priskirti viešojo intereso gynimui, nes individualaus ginčo sprendimas turės ir tam tikrų padarinių visuomenei – bus arba nebus vystoma tam tikra teritorija, sustabdžius statybą stovės nebaigti statiniai, bus išduoti arba neišduoti architektų kvalifikacijos atestatai, suteikiantys teisę priimti visuomenei reikšmingus sprendimus, panaikinti arba nepanaikinti statybą leidžiantys dokumentai statiniams, sukelsiantiems neigiamą poveikį aplinkai ar žmonių sveikatai (fizinei, dvasinei ir socialinei gerovei) ir pan. Net ir civiliniai ginčai dėl projektavimo sutarties nevykdymo ir žalos atlyginimo gali būti pripažinti reikšmingi architekto profesijai, jos prestižui, tai per ilgesnį laiką gali atsiliepti architektų kuriamos aplinkos kokybei ir visuomenės darnai⁸²⁷.

Remiantis tokiu požiūriu ir neieškant griežtų atskirčių tarp pažeistų asmens teisių ir pažeisto viešojo intereso, priešingai – laikant jų gynimą iš esmės tą patį tikslą turinčiais procesais, paskutinėje trečioje tyrimo dalyje nagrinėjami visuomenės interesų gynimo sąlygų pagrindiniai aspektai tiek ginčiuose dėl pažeistų asmens teisių ir teisėtų interesų, tiek bylose dėl viešojo intereso gynimo. Atsižvelgiant į tyrimo objektą ir tikslus, šioje proceso teisei skirtoje dalyje išskiriamas būtent individualių interesų ir viešojo intereso gynimas, šiuo atveju neakcentuojant skirties tarp civilinio ir administracinio procesų.

Kaip jau minėta, 2015 m. Lietuvos teisės instituto mokslininkų grupė atliko išsamią viešojo intereso atpažinimo analizę, apėmusią 836 teismo sprendimus. Remiantis šiuo tyrimu buvo išleista monografija, turinti

⁸²⁷ Visuomenės interesus siekiantis užtikrinti Profesinės etikos kodeksas skatina nesirinkti partneriais blogos reputacijos, teistų, narystės už pažeidimus netekusių asmenų. Profesinės etikos kodeksas, 4.2 p.

neabejotiną mokslinę ir praktinę vertę⁸²⁸. Tačiau nagrinėjamos temos atžvilgiu atkreiptas dėmesys į tai, kad žodis „architektūra“ monografijoje yra pavartotas tik du kartus ir tik šalia žodžio „paveldas“ (čia nevertinant bylų, kuriose nagrinėta problematika galėtų būti priskirta architektūros sričiai pagal jos sąvokos turinį; apie tai plačiau 3.2.1 skyriuje). Architektūros sąvoka apskritai retai vartojama teismų sprendimuose⁸²⁹. Būtų galima teigti, kad tokia padėtis rodo mažą visuomenės suinteresuotumą architektūros kokybe, tačiau ribotos teismų praktikos priežastis gali slypėti ir teisės aktų nuostatose, apibrėžiančiose teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo sąlygas (subjektus, jų statusą, kompetencijos ribas), taip pat pačioje teismų praktikoje, formuojančioje teisinės sistemos požiūrį į gintinus visuomenės interesus ir taip skatinančioje arba slopinančioje visuomenės iniciatyvą.

Siekiant įvertinti šiuos klausimus, toliau yra nagrinėjamos teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo architektūros srityje aktualios sąlygos, teisminės patikros ribos, specialiųjų žinių pateikimo teisėsaugos institucijoms teisinis reguliavimas. Atsižvelgiant į jau išryškintą profesionaliomis žiniomis grindžiamų sprendimų reikšmę, tyrimo pabaigoje aptariami ir ikiteisminio ginčų sprendimo būdai bei jų teikiamos galimybės nagrinėjamoje srityje.

3.1 Teisės kreiptis į teismą architektūros srityje įgyvendinimo sąlygos

Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas konstitucinis teisminės gynybos principas. Teisę į teisminę pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių gynybą turi kiekvienas asmuo, manantis, kad jo teisės ar laisvės pažeistos⁸³⁰. Asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą negali būti dirbtinai suvaržoma, taip pat negali būti nepagrįstai apsunkinama ją įgyvendinti⁸³¹, priešingu atveju tektų konstatuoti

⁸²⁸ BELIŪNIENĖ, L., *et al.* Viešojo <...>.

⁸²⁹ Kaip minėta įvade, LAT praktikoje architektūros sąvoka buvo pavartota 346 bylose (neskaitant Statybos įstatyme apibrėžtų dokumentų pavadinimų nurodymo), tačiau nė vienoje iš jų ji nebuvo pavartota motyvacinėje dalyje. LVAT praktikoje ši sąvoka vartojama dažniau – 1448 bylose, iš kurių motyvacinėje dalyje architektūros sąvoka pavartota 410 bylų (neskaitant dokumentų ir įstaigų skyrių pavadinimų). IS Infolex [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.infolex.lt/teise/Default.aspx?Id=20>>.

⁸³⁰ Konstitucinis Teismas. 2000 m. gegužės 8 d., 2010 m. gegužės 13 d., 2013 m. liepos 5 d. nutarimai.

⁸³¹ Konstitucinis Teismas. 2004 m. gruodžio 13 d., 2010 m. gegužės 13 d., 2011 m. gegužės 11 d. nutarimai.

šios konstitucinės teisės deklaratyvumą⁸³². Neužtikrinus asmens konstitucinės teisės kreiptis į teismą, būtų nepaisoma ir visuotinai pripažinto bendrojo teisės principo *ubi ius, ibi remedium* – jeigu yra kokia nors teisė (laisvė), turi būti ir jos gynimo priemonė⁸³³. Konstitucinė teisė kreiptis į teismą reiškia, kad teisinėje valstybėje kiekvienam užtikrinama galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo neteisėtų valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų. Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies nuostata, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, įtvirtina asmens konstitucinę teisę turėti nešališką ginčo arbitražą⁸³⁴.

Nagrinėjamos temos atžvilgiu pažymėtina Konstitucinio Teismo doktrinos nuostata, kad asmenų pažeistos teisės ir teisėti interesai teisme turi būti ginami, nepaisant to, ar jie yra tiesiogiai įtvirtinti Konstitucijoje, ar ne⁸³⁵. Vadinasi, vien tai, kad pažeisti interesai nėra konkrečiai įvardyti Konstitucijoje, neturėtų būti pagrindas atsisakyti juos ginti ar vien dėl šios priežasties ignoruoti patį interesų egzistavimo faktą. Be to, svarbu, kad pagal EŽTT praktiką remiantis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi nacionaliniai teismai įpareigojami išsamiai ištirti byloje pateiktus paaiškinimus, argumentus ir įrodymus be išankstinio vertinimo tuo aspektu, ar jie svarbūs sprendimui priimti. Sprendimą motyvuoti yra būtina, norint parodyti, kad bylos šalys buvo išklaustos ir teisingumas įvykdytas atidžiai⁸³⁶. Vis dėlto, nagrinėjant teismų praktiką architektūros srityje, kyla abejonių, ar šio ir kitų anksčiau nurodytų konstitucinių principų, net ir ginant Konstitucijoje įvardytus interesus, architektūros srityje yra tinkamai laikomasi.

Atsižvelgiant į tai, kad į teismą gali kreiptis dvi subjektų grupės – subjektai, ginantys jiems patiems priklausančią teisę arba interesą, ir subjektai, ginantys viešąjį interesą, – šių dviejų subjektų grupių teisė kreiptis į teismą nagrinėjama atskirai.

⁸³² Konstitucinis Teismas. 1994 m. vasario 14 d., 2001 m. vasario 22 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai.

⁸³³ Konstitucinis Teismas. 2008 m. sausio 21 d., 2008 m. kovo 15 d., 2010 m. gegužės 13 d. nutarimai.

⁸³⁴ Konstitucinis Teismas. 1997 m. spalio 1 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai.

⁸³⁵ Konstitucinis Teismas. 2000 m. gegužės 8 d., 2006 m. sausio 16 d., 2010 m. gegužės 13 d. nutarimai.

⁸³⁶ EŽTT. 2001 m. rugsėjo 27 d. sprendimas byloje Hirvisaari v. Finland.

3.1.1 Pažeistų asmens teisių gynimo inicijavimas

ABTĮ nurodyta, kad kiekvienas suinteresuotas subjektas turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas⁸³⁷. Remiantis Civilinio proceso kodeksu, kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas⁸³⁸. LAT savo nutartyje pažymėjo, kad asmenys, kreipdamiesi į teismą, privalo nurodyti, kokia jų teisė pažeista ir koks saugomas interesas turėtų būti ginamas. Tokia asmenų teisė kreiptis į teismą, siekiant apginti savo pažeistą teisę, yra konstitucinė (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnis), universali ir absoliuti teisė⁸³⁹. LAT taip pat yra konstatavęs, kad CPK 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta ne bet kurio, o suinteresuoto asmens teisė kreiptis į teismą⁸⁴⁰. Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad suinteresuotumas – tai savarankiškas teisinis interesas ir poreikis jį ginti. Teisė kreiptis į teismą nereiškia, kad asmuo gali reikalauti ginti nuo pažeidimų bet kieno teisę, ji reiškia galimybę kreiptis į teismą dėl to, kad būtų apginta jo subjekcinė teisė arba įstatymų saugomas interesas. Pirminė sąlyga asmeniui kreiptis į teismą yra teisinio suinteresuotumo turėjimas. Asmuo neturi teisės kreiptis į teismą prašydamas apginti ne jo paties, o kito asmens teisę, nes tai reikštų neleistiną kišimąsi į kito asmens laisvės sritį. Asmens pateiktas ieškinys, nesusijęs su jo subjekcinių teisių gynimu, teismuose nenagrinėtinas (CPK 137 straipsnio 2 dalies 1 punktą), išskyrus aiškiai įstatymuose nustatytus atvejus⁸⁴¹.

Iš pirmo žvilgsnio, teisės aktuose ir teismų praktikoje suformuluoti suinteresuoto asmens teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo pagrindai apibrėžti gana aiškiai, o architektūros srityje jie nesiskiria nuo bendrųjų pagrindų. Kasacinio teismo praktikoje yra konstatuota, kad privatus asmuo kreiptis į teismą ir ginčyti statybų teisėtumą gali tuo atveju, kai yra pažeidžiamos jo teisės ir teisėti interesai, o reikšti reikalavimą dėl visų neteisėtoms statybos padarinių pašalinimo, kai dėl statybos to privataus

⁸³⁷ ABTĮ, 5 str. 1 d.

⁸³⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 5 str. 1 d. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

⁸³⁹ LAT. 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-414/2014.

⁸⁴⁰ LAT. 2009 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-252/2009.

⁸⁴¹ LAT. 2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-25/2009; 2009 m. rugšėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-365/2009; 2013 m. gruodžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-706/2013.

asmens teisės nėra suvaržomos, jis neturi teisės, nes tokiu reikalavimu būtų ginamas viešasis interesas, o tokios teisės įstatymas jam nesuteikia⁸⁴². Vis dėlto, atsižvelgiant į architektūros santykių specifiką, gali kilti klausimas, kaip ir kada gali būti nustatomas asmens subjektinių teisių šioje srityje suvaržymas (pažeidimas).

Nagrinėjant bylas, kuriose asmenys bandė ginti savo pažeistus interesus teritorijų planavimo ir statybos srityse, išryškėjo tyrime ne kartą akcentuota tendencija – visų pirma, šie interesai teismo buvo siejami su konkrečiais teisės aktų pažeidimais⁸⁴³, be to, reikalaujama, kad asmenys objektyviais įrodymais pagrįstų, jog jų interesai buvo realiai pažeisti, net ir tais atvejais, kai aplinkos formavimo sprendiniai dar tik buvo pateikti projektiniuose dokumentuose ir faktiškai neįgyvendinti⁸⁴⁴.

Pažymėtina ir tai, kad galbūt jau atsižvelgdami į susiformavusią praktiką, kreipdamiesi į teismą dėl savo teisės į sveiką aplinką gynimo, pareiškėjai (ieškovai) remiasi visais įmanomais teisės aktų pažeidimais – tiek susijusiais su jų interesų pažeidimu, tiek ir kitais, kuriuos tik randa skundžiamame teritorijų planavimo dokumente ar statinio projekte⁸⁴⁵. Tokius pareiškimus (ieškinius) teismas priima nagrinėti, taip pat ir tada, kai asmens interesų sąsaja su skundžiamu administraciniu sprendimu nėra aiškiai reglamentuota teisės aktuose (pavyzdžiui, teisme buvo nagrinėjamas autorių teisių pažeidimas išduodant statybą leidžiančius dokumentus, nors tokios konkrečios sąsajos, kaip minėta, statybos teisinis reguliavimas nepateikia⁸⁴⁶).

Tačiau architektūros problematika grįstus pareiškimus ar ieškinius nagrinėjant teisme, jau yra vykdoma tam tikra gintinų ir negintinų asmens interesų atranka. Kaip yra apibrėžiama teisminės patikros riba kuriamos aplinkos kokybės klausimus nagrinėjančiose bylose, plačiau aptariama 3.2 skyriuje.

⁸⁴² LAT. 2015 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-8-916/2015.

⁸⁴³ LVAT. 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴-1240/06; 2008 m. lapkričio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-146-1846-08.

⁸⁴⁴ Ypač plačiai šis klausimas, remiantis taip pat ir ankstesnėmis kasacinio teismo bylomis, yra išnagrinėtas LAT 2018 m. rugpjūčio 20 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-198-969/2018 bei prie šios bylos pridėtoje teisėjo Gedimino Sagačio atskirojoje nuomonėje.

⁸⁴⁵ LVAT. 2014 m. vasario 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-662-491-12, 2009 m. vasario 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-143-201/2009.

⁸⁴⁶ Vilniaus miesto apylinkės teismas. Civilinė byla Nr. e2-19637-1066/2018 (pasiektas taikus šalių susitarimas).

3.1.2 Pažeisto viešojo intereso gynimo teisme inicijavimas

3.1.2.1 Prokuroro sprendimo ginti viešąjį interesą teisiniai pagrindai

Civilinio proceso kodekse numatyta, kad prokuroras turi teisę pareikšti ieškinį ar pareiškimą, įstoti į prasidėjusį procesą trečiuoju asmeniu, pareiškiančiu savarankiškus reikalavimus, viešajam interesui ginti Civiliniame kodekse, šiame Kodekse, Prokuratūros įstatyme ir kituose įstatymuose numatytais atvejais⁸⁴⁷. ABTĮ įtvirtinta, kad įstatymų nustatytais atvejais prokuroras, viešojo administravimo subjektai, organizacijos ar fiziniai asmenys gali kreiptis į teismą su pareiškimu, kad būtų apgintas viešasis interesas arba apgintos valstybės, savivaldybės ir asmenų teisės bei įstatymų saugomi interesai⁸⁴⁸. Prokuratūros įstatyme nurodyta, kad prokurorai gina viešąjį interesą, kai nustato teisės akto pažeidimą, kuriuo pažeidžiamos asmens, visuomenės, valstybės teisės ir teisėti interesai, ir toks pažeidimas laikytinas viešojo intereso pažeidimu, o valstybės ar savivaldybių institucijos, kurių veiklos srityse buvo padarytas teisės aktų pažeidimas, nesiėmė priemonių jam pašalinti, arba kai tokios kompetentingos institucijos nėra⁸⁴⁹.

Vertindamos nustatytą reguliavimą autorės S. Gadeikytė ir S. Galentienė nurodo, kad prokurorui priklauso diskrecijos teisė spręsti, ar pažeisti teisės aktų reikalavimai ir kartu viešasis interesas, nuo to priklauso, ar jis kreipsis į teismą ir ar bus iškelta byla. Prokuratūros įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad prokuroras sprendimus priima savarankiškai ir vienvaldiškai, vadovaudamasis įstatymais ir protingumo principu. Konstitucijos 118 straipsnyje nustatyta, kad prokuroras nepriklausomas ir klauso tik įstatymo (ši nuostata perkelta į Prokuratūros įstatymo 11 str. 2 d.). Prokurorai privalo teisės aktų nustatyta tvarka ištirti informaciją apie galbūt pažeistą viešąjį interesą ir įvertinti tyrimo metu nustatytas aplinkybes. Tik nustatęs dvi sąlygas: padarytas teisės aktų reikalavimo pažeidimas ir šis pažeidimas laikytinas viešojo intereso pažeidimu, prokuroras gali inicijuoti civilinę bylą.

⁸⁴⁷ Civilinio proceso kodeksas, 49 str. 1 d.

⁸⁴⁸ ABTĮ, 55 str. 1 d. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 13-308; 2000, Nr. 85-2566; *Teisės aktų registras*, 2016-06-15, Nr. 2016-16849.

⁸⁴⁹ Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas, 19 str. 1 d. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 81-1514; 2003, Nr. 42-1919.

Teismas negali atsisakyti priimti procesinio dokumento, motyvuodamas, kad nėra viešojo intereso pažeidimo⁸⁵⁰.

Nagrinėjamoje srityje prokuroro sprendimui ginti viešąjį interesą teisme turi įtakos ir jau kritiškai įvertintas viešojo intereso turinio apibrėžimas Teritorijų planavimo įstatyme⁸⁵¹, kuriuo prokuroras taip pat remiasi vertindamas, ar nustatytas teisės akto pažeidimas laikytinas viešojo intereso pažeidimu. Vertinant visus išvardytus pagrindus, galima kelti tą patį tyrime nagrinėjamą klausimą – ar ribota teismų praktika architektūros srityje nėra susijusi su siaurai suprantamomis teisinio reguliavimo ribomis, taip pat nepakankamai išnaudojamomis specialiosiomis žiniomis priimant sprendimą taikyti arba atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės konkrečioje situacijoje.

Visų pirma pažymėtina, kad prokuroro sprendimas ginti viešąjį interesą įstatyme yra siejamas su teisės akto pažeidimu. Kaip jau ne kartą pabrėžta, teisės aktuose įtvirtintos ne tik konkrečios, bet ir tam tikros vertinamosios normos. Tad, kai pažeista konkreti norma, pavyzdžiui, matematinę išraišką turintis rodiklis, prokurorui tenka didesnė užduotis įvertinti tokį pažeidimo ryšį su visuomenės, valstybės teisėmis ir teisėtais interesais, o kai vertinamoji norma (pažeidimas būdingesnis architektūros sričiai), dar reikia ir papildomų pastangų nustatyti tam tikro abstraktaus kriterijaus pažeidimą, o tai, panaudojant vien teisinę kvalifikaciją, gali būti sudėtinga.

Prievolės ar rekomendacijos pasamdyti privačius ekspertus, kurie individualiai ar (geriau) kolegialiai išnagrinėtų ir pateiktų ekspertines išvadas konkretaus ginčijamo objekto atžvilgiu, nenumato nei Prokuratūros įstatymas, nei Generalinio prokuroro patvirtintos rekomendacijos dėl viešojo intereso gynimo⁸⁵². Prokuratūros įstatyme nurodoma, kad prokurorai, turėdami pagrindą manyti, kad yra pažeisti teisės aktų reikalavimai, gindami viešąjį interesą turi įgaliojimus: 1) kreiptis į teismą su ieškiniu, pareiškimu, prašymu; 2) reikalauti iš valstybės ar savivaldybių institucijų, įstaigų ar įmonių, kitų juridinių ir fizinių asmenų pateikti dokumentus ir informaciją; 3) reikalauti iš valstybės ar savivaldybių institucijų, įstaigų atlikti patikrinimus, auditą, pateikti išvadas; 4) kviesti asmenis ir gauti jų paaiškinimus; 5) dalyvauti teismo procese, kai nagrinėjama civilinė ar

⁸⁵⁰ GADEIKYTĖ, S.; GALENTIENĖ, S. Prokuroro sprendimas atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės. *Teisė*, 2014, t. 91, p. 119–134.

⁸⁵¹ Teritorijų planavimo įstatymas, 8 str. 1 d.

⁸⁵² Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. sausio 31 d. įsakymas Nr. I-25 „Dėl Rekomendacijų dėl viešojo intereso gynimo patvirtinimo“. *Teisės aktuų registras*, 2014-01-31, Nr. 2014-00778.

administracinė byla pagal prokuroro ieškinį, pareiškimą ar prašymą, civilinis ieškinys, prokuroro pareikštas baudžiamojame byloje, ir apskūsti tose bylose priimtus teismo sprendimus, nutartis, nutarimus; 6) priimti nutarimus dėl fizinių asmenų iškeldinimo iš gyvenamųjų patalpų; 7) nutarimu įspėti valstybės pareigūną, valstybės tarnautoją ar jiems prilygintą asmenį, kad nedarytų teisės pažeidimų; 8) nutarimu reikalauti atlikti valstybės pareigūno, valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veiklos tarnybinį patikrinimą ir pasiūlyti patraukti juos drausminėn ar tarnybinėn atsakomybėn; 9) nutarimu perduoti tyrimo medžiagą nagrinėti administracine tvarka, kai ikiteisminis tyrimas nutraukiamas, tačiau yra duomenų apie asmens padarytą administracinę teisės pažeidimą; 10) gauti iš teismo išnagrinėtą bylą; 11) reikalauti iš valstybės ar savivaldybių institucijų, įstaigų vadovų paskirti specialistus padėti prokurorui nustatyti galimus viešojo intereso pažeidimus ir jį ginti⁸⁵³.

Taigi tik iškvieštų asmenų paaiškinimai (kuriems būtų sunku priskirti išsamius ekspertinius vertinimus), taip pat tik valstybės ir savivaldybių bei jų specialistų pagalba patenka į prokuroro įgaliojimus, tačiau tiek teismo ekspertai, tiek įvairių profesinių asociacijų ekspertai verčiasi privačia veikla už atlygį ir juos pasamdyti prokurorui gali būti sudėtinga. Be to, kaip tarnybinė pagalba teikiami paklausimai valstybės ir (ar) savivaldybių institucijoms dažnai gali būti netinkama priemonė gauti objektyvią informaciją, nes tos pačios institucijos dažniausiai jau būna dalyvavusios ginčijamame procese kaip derinančios ar valstybinę priežiūrą atliekančios institucijos. Galimas to padarinys – negauta ekspertinė išvada ir galimai dėl šios priežasties nenustatytas teisės akto pažeidimas.

Vienas iš atsisakymo ginti viešąjį interesą architektūros srityje pavyzdžių – Generalinio prokuroro atsakymas į Užupio bendruomenės prašymą, kuriame, be kita ko, bendruomenė akcentavo suprojektuoto statinio neigiamą įtaką Vilniaus senamiesčio panoramai, kraštovaizdžio autentiškumui, paveldo apsaugai ir kitiems Vilniaus senamiesčio apsaugos reglamente nustatytiems vertinamiesiems kriterijams, kurių ryšį su viešuoju interesu būtų sunku paneigti. Atsakyme teigiama, kad „nenustačius tokių teisės aktų pažeidimų, kurie pažeistų viešąjį interesą, nesant pagrįstam įsitikinimui, kad

⁸⁵³ Prokuratūros įstatymas, 19 str. 2 d.

reiškiami materialiniai teisiniai reikalavimai bus patenkinti, prokurorui nėra teisinio pagrindo kreiptis į teismą⁸⁵⁴.

Viena iš pagrindinių nagrinėtų naujovių – Architektūros įstatyme numatytos regioninės architektų tarybos galėtų tapti stipria paspirtimi prokurorui inicijuojant viešojo intereso gynimą teritorijų planavimo ir statybos srityse, tačiau nenumatytas procesinių terminų sustabdymas stipriai apriboja prokuroro galimybes gauti profesionalią ekspertinę išvadą dar iki priimant sprendimą taikyti ar atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemones konkrečioje situacijoje.

3.1.2.2 Lietuvos architektų rūmai kaip viešąjį interesą ginanti organizacija

Į teismą su pareiškimu, kad būtų apgintas viešasis interesas arba apgintos valstybės, savivaldybės ir asmenų teisės bei įstatymų saugomi interesai, įstatymų nustatytais atvejais gali kreiptis ne tik prokuroras, bet ir viešojo administravimo subjektai, organizacijos ar fiziniai asmenys⁸⁵⁵. Rūmai, kurių teisinis statusas aptartas II dalyje, taip pat yra viena iš organizacijų, kuriai įstatymu yra suteikta teisė ginti viešąjį interesą teisme. Iki Architektūros įstatymo priėmimo tokią Rūmų teisę buvo galima įžvelgti Architektų rūmų įstatyme, tačiau ji buvo apibrėžta abstrakčiai, neminint teismo, tik kaip Rūmų paskirtis tenkinti ir ginti su architektūra susijusius viešuosius interesus⁸⁵⁶. Priėmus Architektūros įstatymą ši teisė buvo sukonkretinta nustačius, jog kai yra pagrindas manyti, kad buvo pažeistas šio įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje nurodytas viešasis interesas, Lietuvos Respublikos architektų rūmai dėl viešojo intereso gynimo turi teisę kreiptis į teismą⁸⁵⁷.

Rūmai taip pat yra vienas iš subjektų, galinčių kreiptis į administracinį teismą dėl norminio akto teisėtumo patikrinimo – ABTĮ numatoma, kad kreiptis į administracinį teismą prašydami ištirti, ar norminis administracinis aktas (ar jo dalis) atitinka įstatymą ar Vyriausybės norminį teisės aktą, turi teisę Seimo nariai, Seimo kontrolieriai, vaiko teisių apsaugos kontrolierius, lygių galimybių kontrolierius, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės pareigūnai, bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai, prokurorai ir

⁸⁵⁴ Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2016 m. kovo 1 d. nutarimas Nr. 13.12-14 atmesti skundą dėl Vilniaus apygardos prokuroro 2015 m. gruodžio 5 d. nutarimo Nr. 2.1.5-81 atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemones.

⁸⁵⁵ ABTĮ, 55 str. 1 d.

⁸⁵⁶ Architektų rūmų įstatymas, 1 str. 2 d.

⁸⁵⁷ Architektūros įstatymas, 19 str.

profesinės savivaldos asociacijos, įsteigtos pagal įstatymą vykdyti viešąsias funkcijas⁸⁵⁸. Ši Rūmų teisė taip pat priskirtina viešojo intereso gynimo priemonėms.

Prisimintina, kad pagal Architektūros įstatymą, viešasis interesas, kurį ginti teisme pavesta Rūmams, apima: 1) architektūros kokybę, užtikrinančią žmogaus sveikatai ir gerovei palankią aplinką, jos fizinius, psichologinius, socialinius ir estetinius veiksnius; 2) statinių derinimą prie aplinkos, gamtinio ir urbanistinio kraštovaizdžio puoselėjimą, nekilnojamojo architektūrinio, urbanistinio ir etnokultūrinio paveldo išsaugojimą; 3) visuomeninių, valstybės, savivaldybių bendruomenių ir privačių interesų derinimą, pagrįstą objektyviais asmenų, jų grupių, valstybės ir savivaldybių institucijų ir savivaldybių bendruomenių poreikiais; 4) kitus teisėtus asmens ar asmenų grupės interesus, atspindinčius ir reiškiančius Konstitucijoje numatytas ir saugomas pamatines visuomenės vertybes⁸⁵⁹.

Architektūra, kaip funkcinis, erdvinis ir vizualiai suvokiamas meninis statinių, urbanistinių kompleksų ir kraštovaizdžio formavimas⁸⁶⁰, taip pat apima Teritorijų planavimo, Statybos ir kitų minėtų įstatymų reguliavimo sritis, tai patvirtina ne tik įvardyti viešojo intereso ir architektūros sąvokos elementai, bet ir konkrečios Architektūros įstatyme teikiamos nuorodos į šiuos įstatymus apibrėžiant architektų atestavimo, regioninių architektūros tarybų ir kitų architektūros kokybės priemonių reguliavimą. Vis dėlto ribos tarp teritorijų planavimo, statybos ir architektūros sąvokų nėra aiškiai apibrėžtos nei teisės aktuose, nei doktrinoje, todėl, Rūmams pradėjus įgyvendinti suteiktą teisę ginti viešąjį interesą architektūros srityje, gali kilti ir kyla Rūmų kompetencijos ribų klausimas.

2017 m. Rūmai pirmą kartą pateikė abstraktų prašymą ištirti, ar norminis administracinis aktas – Vilniaus miesto savivaldybės bendrasis planas (t. y. jo pagrindinio brėžinio tekstinių reglamentų 5 punkto nuostata, numatanti, jog teritorijos užstatymo reglamentus galima viršyti esant aiškiai deklaruotam viešajam interesui, ypatingai urbanistinei situacijai ir išskirtiniam pagrindimui bei pritarus savivaldybės tarybai) – neprieštarauja įstatymams ir teisinės valstybės principams. Bylą nagrinėjęs VAAT vertino, kad Rūmai laikytini profesine savivaldos asociacija pagal ABTĮ 112 straipsnio 1 dalį, tačiau jų teisė kreiptis į teismą dėl norminio administracinio teisės akto teisėtumo ištyrimo sietina ne tik su jų, kaip

⁸⁵⁸ ABTĮ, 112 str. 1 d.

⁸⁵⁹ Architektūros įstatymas, 3 str. 2 d.

⁸⁶⁰ *Ibid.*, 2 str. 3 d.

profesionālās savivaldības asociācijas, statusu, bet ir sritī, kurā tie var veikt, ar interesi, kurā tie var veikt. Iztēriņš Architektu rūmju īstatojuma 1, 2 straipsni, Architektu rūmju statuta 10.8 ir 10.9 punktu bei Architektūras īstatojuma 2 straipsnia 3 daļes noteikumi, tieslēmums spriedē, ka Rūmju ir tiesa veikt ar architektūras saistītus interesus, taču atzīmēja, ka šajā prasībā Rūmju nenorādē, ka skūdzāma bendrojo plāna noteikumi pārkāpj architektūras ar šo saistītus interesus. Tieslēmums padarē īstādā, ka Bendrojo plāna pamatīnā brēzīnā tekstīnā reglamentu 5 punkts pats savāc neregulējoja tiesīnā santīkū architektūras sritī, tādē Rūmju neturē tiesē ar abstraktū prasīmu kreiptis ī tiesmā īstērti Bendrojo plāna pamatīnā brēzīnā tekstīnā reglamentu 5 punkta tiesētumu, ir bīlā nutraukē⁸⁶¹.

Rūmju atskīrajī skūdnā nagrinējēš LVAT sūtīko ar Rūmju argumētū, ka pirmos īstāncīas tieslēmums nepagrīstāi sūsauro ar architektūras sāvokā ir Rūmju kompetencījā, gīnānt vīešājī interesā architektūras sritī. Tieslēmums atzīmēja, ka Rūmju, be kītū Architektu rūmju īstatojuma 3 straipsnia 1 daļē nurodītū funkcījū, atlīeka eksperto funkcījas architektūras, mīestū plānāvīmo ir teritorījū plānāvīmo klausīmā, tāp pat rengīa tiesē aktū, reglamentuojānčī architektūrinē, urbanīstīnē ir teritorījū plānāvīmo veiklā, projektus (Architektu rūmju īstatojuma 3 straipsnia 1 daļes 6 ir 7 punkta). Rūmju, *inter alia*, turē tiesē tektī pasīlūymus dēl galīojānčī tiesē aktū keītīmo; dālyvautī spredžīant architektu ir mīestū plānuotojū formālojo ir neformālojo švīetīmo klausīmus (Architektu rūmju īstatojuma 3 straipsnia 2 daļes 2 ir 3 punkta). Tāgī aptartos Rūmju funkcījas ir tiesē sudarō pagrīndā īstādā, ka Rūmju kompetencīja neapsīrīboja vīen architektūras sritī, jīems sūtēktī īgalīojīmā vektī ir teritorījū plānāvīmo bei urbanīzācījas sritīsē⁸⁶².

Atsīzvelgīant ī LVAT nutartī galīma manytī, ka Rūmju kompetencīja tāp pat turētū būtī vertīnāma ir statībos sritī, nes architektu atestāvīmo, ekspertīnā vertīnīmo ir kītos Rūmju funkcījas īstātūmosē sīejāmos ir ar statīnā statībā⁸⁶³. Vādīnāsī, Rūmju kompetencīja gīntī vīešājī interesā architektūras sritī apīmā tīek teritorījū plānāvīmo, tīek statībos sritīs. Tāgī Rūmju īnīcīatīva, galīntī turētī nemāžā ītakā vīsuomenēs interesāms

⁸⁶¹ VAAT. 2018 m. kovo 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eI-804-789/2018 (panaikinta).

⁸⁶² LVAT. 2018 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-297-822/2018.

⁸⁶³ Architektūras īstātūmas, 8, 12, 16, 18 str.; Statībos īstātūmas, 12 str.

užtikrinti šiose srityse, ateityje daugiausia priklausys nuo narių požiūrio ir jų skirto finansavimo.

3.1.2.3 Kitos viešąjį interesą ginančios institucijos ir jų kompetencija

Teritorijų planavimo įstatyme numatyta, kad teritorijų planavimo proceso (iki teritorijų planavimo dokumento patvirtinimo) metu neteisėtai priimtus administracinius sprendimus suinteresuotų asmenų prašymu ar savo iniciatyva administracine tvarka panaikina šiuos sprendimus priėmę subjektai arba teismas. Kreiptis į sprendimus priėmusią instituciją ar teismą turi teisę asmenys, kurių teisės ir teisėti interesai yra pažeisti, taip pat šių asmenų skundų ar pranešimų pagrindu arba savo iniciatyva – pagal kompetenciją teritorijų planavimo valstybinę priežiūrą atliekančios institucijos, kiti viešojo administravimo subjektai, suinteresuotos visuomenės atstovai, gindami visuomenės (viešąjį) interesą⁸⁶⁴. Neteisėtai priimtą sprendimą dėl teritorijų planavimo dokumento patvirtinimo panaikina teismas. Kreiptis į teismą panaikinti neteisėtai priimtą administracinį sprendimą dėl teritorijų planavimo dokumento patvirtinimo panaikinimo turi teisę teritorijų planavimo valstybinę priežiūrą atliekančios institucijos ir kiti pagal kompetenciją viešojo administravimo subjektai, kurių teisės ir teisėti interesai yra pažeisti⁸⁶⁵.

Statybos įstatyme nustatyta, kad kreiptis į teismą dėl statybą leidžiančio dokumento galiojimo panaikinimo turi teisę asmenys, kurių teisės ir teisėti interesai pažeidžiami, šių asmenų skundų ar pranešimų pagrindu arba savo iniciatyva – VTPSI, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos ar statinio saugos ir paskirties valstybinės priežiūros institucijos pagal kompetenciją. Jeigu pažeistas viešasis interesas, šios institucijos dėl viešojo intereso gynimo turi teisę kreiptis į prokuratūrą arba į teismą⁸⁶⁶.

Nediskutuojant, kodėl įstatymuose viešąjį interesą ginti pavedama institucijoms, kurios pačios priima ginčytinus administracinius sprendimus, taip pat kodėl reikia išskirti prokuratūrą, kuriai pranešimus gali pateikti bet kurie fiziniai asmenys ar jų grupės, juridiniai asmenys ir kiti subjektai,

⁸⁶⁴ Teritorijų planavimo įstatymas, 49 str. 1 d.

⁸⁶⁵ *Ibid.*, 49 str. 2, 3 d.

⁸⁶⁶ Statybos įstatymas, 27 str. 24 d.

neturintys juridinio asmens statuso⁸⁶⁷, atkreiptinas dėmesys į tai, kad Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas viešojo intereso gynimą išskiria iš kitų atvejų, kai valstybinę priežiūrą vykdančios institucijos turi teisę kreiptis į teismą. Pagal šį įstatymą, teritorijų planavimo valstybinę priežiūrą vykdančios institucijos turi teisę kreiptis į teismą: 1) nustačius viešojo intereso pažeidimų teritorijų planavimo srityje; 2) dėl įpareigojimo vykdyti šiame įstatyme nurodytus privalomuosius nurodymus, jeigu jie neįvykdomi; 3) šio įstatymo ir kitų teisės aktų nustatytais atvejais⁸⁶⁸. Savo ruožtu, privalomieji nurodymai viešojo administravimo subjektams ir kitiems asmenims gali būti teikiami dėl išvadų jų kompetencijos klausimais pateikimo, dėl visos su teritorijų planavimu susijusios informacijos ir dokumentų pateikimo, dėl neteisėtai priimtų su teritorijų planavimu susijusių administracinių sprendimų panaikinimo, teritorijų planavimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimų pašalinimo⁸⁶⁹. Iš esmės taip pat teisė kreiptis į teismą apibrėžta ir statybos valstybinės priežiūros srityje, tik numatant papildomą atvejį – teisę kreiptis į teismą dėl statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimo, jeigu statybą leidžiančio dokumento galiojimas teismo sprendimu panaikintas pagal VTPSI ar prokuratūros prašymą⁸⁷⁰.

Taigi, vertinant valstybinę priežiūrą reglamentuojančio įstatymo nuostatas, matyti, kad tai bene vienintelis įstatymas, tiesiogiai nesiejantis viešojo intereso pažeidimo su teisės akto pažeidimu – priešingai, teisės aktų pažeidimai minimi prie kitų atvejų, kada valstybinę priežiūrą vykdančios institucijos gali kreiptis į teismą. Tuo remiantis, būtų galima teigti, kad teritorijų planavimo ir statybos valstybinę priežiūrą vykdančioms institucijoms yra suteikta plati kompetencija vertinti viešojo intereso pažeidimus. Vis dėlto kartu kyla klausimas, kokius interesus valstybinės priežiūros institucijos gina teisme kitais atvejais, išskirtais į atskirus įstatymo punktus, atskiriant juos nuo viešojo intereso gynimo – ar privačius asmenų interesus, ar teisėtumą patį savaime, nevertinant nustatyto teisės akto pažeidimo reikšmės visuomenei, kas, galiojant nepagrįstam ir pertekliniam reguliavimui, gali būti pavojingai nutolę nuo tikrųjų visuomenės interesų.

⁸⁶⁷ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 3 d. įsakymas Nr. I-3 „Dėl Asmenų aptarnavimo Lietuvos Respublikos prokuratūroje tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2008-01-15, Nr. 6-230.

⁸⁶⁸ Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas, 22 str. 1 d. 4, 6, 8, 12 p.

⁸⁶⁹ *Ibid.*, 22 str. 1 d. 1, 2, 4, 11 p.

⁸⁷⁰ *Ibid.*, 23 str. 1 d. 13 p.

3.1.2.4 Visuomenės teisė kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo

Lietuvoje ratifikuotoje Konvencijoje dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (Orhuso konvencijoje) įtvirtinta, kad kiekviena šalis, vadovaudamasi šios konvencijos nuostatomis, užtikrina teisę gauti informaciją, visuomenei dalyvauti priimant sprendimus bei teisę kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais, kad būtų apsaugota kiekvieno dabartinės ir būsimų kartų žmogaus teisė gyventi palankioje jo sveikatai ir gerovei aplinkoje⁸⁷¹. Šios konvencijos preambulėje pažymima, kad visuomenės sąvoka apima ir organizacijas, kurioms taip pat turėtų būti sudaryta galimybė naudotis veiksmingomis teisminėmis priemonėmis ginant jos teisėtus interesus ir vykdant įstatymus. Taip pat iš preambulės teksto matyti, kad galimybė kreiptis į teismus, kaip ir teisė gauti informaciją ir dalyvauti priimant sprendimus aplinkos klausimais, yra viena iš priemonių siekiant piliečiams apginti teisę gyventi tinkamoje jo sveikatai bei gerovei aplinkoje, tiesiogiai susijusioje su nagrinėjama problematika.

Iš visų nagrinėtų architektūros sričių reguliuojančių įstatymų tik Teritorijų planavimo įstatymas apibrėžia tam tikras suinteresuotos visuomenės teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo sąlygas. Pagal šį įstatymą, suinteresuota visuomene laikoma visuomenė (vienas arba daugiau fizinių ir (ar) juridinių asmenų, jų asociacijos, organizacijos arba grupės⁸⁷²), kurios teisėtiems interesams daro arba gali daryti poveikį rengiamo teritorijų planavimo dokumento sprendiniai ar kuri yra suinteresuota, kad šie sprendiniai būtų įgyvendinti⁸⁷³. Pagal šią apibrėžtį asociacijos ir kiti viešieji juridiniai asmenys (išskyrus valstybės ar savivaldybės, jų institucijų įsteigtus juridinius asmenis), kurie įsteigti teisės aktų nustatyta tvarka ir skatina darnų teritorijų vystymą ir aplinkos apsaugą, visais atvejais laikomi suinteresuotais asmenimis⁸⁷⁴.

Vertinant Orhuso konvencijoje išdėstytą suinteresuotos visuomenės sąvokos apibrėžimą matyti, kad jis yra kur kas platesnis už pateiktą Teritorijų planavimo įstatyme ir nesiejamas su interesų *teisėtumu*. Konvencijoje nurodoma, kad suinteresuota visuomenė – tai visuomenė, kuriai daro įtaką arba gali daryti įtaką aplinkos srityje priimami sprendimai

⁸⁷¹ Konvencija dėl teisės gauti informaciją <...>, 1 str.

⁸⁷² Teritorijų planavimo įstatymas, 2 str. 44 d.

⁸⁷³ *Ibid.*, 2 str. 20 d.

⁸⁷⁴ *Ibid.*

arba kuri yra suinteresuota sprendimų priėmimo procesu; pagal šią apibrėžimą nevyriausybines organizacijas, padedančias spręsti aplinkosaugos problemas ir veikiančias pagal nacionalinių įstatymų reikalavimus, laikomas suinteresuotomis organizacijomis⁸⁷⁵. Taigi reikalaujamas interesų teisėtumas, norint ginti juos teisme, jau yra nacionalinis „produktas“, įtvirtintas Lietuvos įstatymuose.

Kalbant apie atvejus, kada visuomenė gali kreiptis į teismą, pažymėtina, kad, pagal Teritorijų planavimo įstatymą, suinteresuotos visuomenės atstovai, kiti suinteresuoti fiziniai ir juridiniai asmenys turi teisę kreiptis į teismą dėl priimto administracinio sprendimo dėl teritorijų planavimo dokumento patvirtinimo panaikinimo tik tuo atveju, jeigu jie: 1) dalyvavo teritorijų planavimo viešinimo procedūrose ir teikė skundus ar pranešimus dėl viešojo administravimo subjektų priimtų su teritorijų planavimu susijusių sprendimų ar dėl šių subjektų neveikimo teritorijų planavimo valstybinę priežiūrą atliekančioms institucijoms iki skundžiamo administracinio sprendimo dėl teritorijų planavimo dokumento patvirtinimo priėmimo, jeigu viešinimo procedūrų metu žinojo ar objektyviai galėjo numatyti apie savo galimai pažeidžiamas teises; 2) dėl priežasčių, kurias teismas pripažino svarbiomis, negalėjo dalyvauti teritorijų planavimo viešinimo procedūrose ir teikti skundus ar pranešimus dėl viešojo administravimo subjektų priimtų su teritorijų planavimu susijusių sprendimų ar dėl šių subjektų neveikimo teritorijų planavimo valstybinę priežiūrą atliekančioms institucijoms iki skundžiamo administracinio sprendimo dėl teritorijų planavimo dokumento patvirtinimo⁸⁷⁶.

Vis dėlto šios nuostatos, suteikiančios teisę visuomenės atstovams kreiptis į teismą, siejamos su tiesioginiu suinteresuotumu, nes viešajam interesui ginti yra skirta kita norma, nustatanti, kad suinteresuota visuomenė, turinti įrodymų ar teisinį pagrindą manyti, kad buvo pažeistas visuomenės (viešasis) interesas, nurodytas šio įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje (taigi tik įstatymo nurodytos apimtys – aut. past.), turi teisę ginti visuomenės (viešąjį) interesą teritorijų planavimo srityje ir kreiptis į *instituciją*, ginančią visuomenės (viešąjį) interesą srityje, kurioje buvo padarytas visuomenės (viešojo) intereso pažeidimas, *arba į prokurorą* su prašymu, kad būtų ištirti galimi visuomenės (viešojo) intereso pažeidimų atvejai⁸⁷⁷.

⁸⁷⁵ Konvencija dėl teisės gauti informaciją <...>, 2 str.

⁸⁷⁶ Teritorijų planavimo įstatymas, 49 str. 4 d.

⁸⁷⁷ *Ibid.*, 49 str. 5 d.

Iš to, kad viešojo intereso gynimas apsiriboja tik suinteresuotos visuomenės prašymo įgaliojimai institucijai pateikimu, bet ne tiesioginiu kreipimusi į teismą, matyti, kad viešojo intereso gynimą įstatymų leidėjas sieja tik su visišku nesuinteresuotumu – suinteresuotai visuomenei apie viešojo intereso pažeidimus leidžiama tik informuoti atitinkamas institucijas, o tai kuria papildomus dirbtinius ribojimus, nes iniciatyvą ginti viešąjį interesą visada bus galima priskirti tam tikram suinteresuotumui – siekiui išsaugoti bendruomenei (kartu ir visam miestui) svarbią viešąją erdvę, asmeniui ar jų grupei svarbioje teritorijoje esantį kultūros paveldą, naudojamus želdynus ar pan.⁸⁷⁸ Kita vertus, bandant ginti šiuos interesus kaip pažeistas subjektyvias teises, kaip matyti toliau, bus susidurta su reikalavimu įrodyti, kad šios teisės iš tikrųjų buvo pažeistos, arba kad jos susijusios su įstatymuose apibrėžtais asmens interesais, o ne su viešuoju interesu.

3.2 Teisminės patikros ribos architektūros srityje

3.2.1 Teismo argumentai, grindžiantys interesų architektūros srityje pažeidimus

Architektūros sąvoka teismų sprendimuose aptinkama gana retai, o architektūros kokybės sąvoka visai nevartojama (paieškos sistema pateikia tik vieną teismo nutartį, kurioje ji minima bendrai apibrėžiant sutarties neįvykdymo priežastis⁸⁷⁹). Architektūros sritis nėra atskirai įvardijama nei kalbant apie teismo ekspertizės teisinį reguliavimą, nei teismo bylų klasifikatoriuose, nei moksliniuose tyrimuose, nagrinėjančiuose viešojo intereso klausimus. Iš dalies tai suprantama, atsižvelgiant į tai, kad specialus Architektūros įstatymas buvo priimtas tik 2017 m., tad ši teisės sritis (šaka,

⁸⁷⁸ Kairiadoriškiai stojo ginti šimtamečių ąžuolų. *15min.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-26]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/kairiadoriskiai-stojo-ginti-simtameciu-azuolu-56-1047604?copied>>; Užupio bendruomenė kyla į kovą su statytojais. *Kaunodiena.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-26]. Prieiga per internetą: <<http://kauno.diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsas/uzupio-bendruomene-kyla-i-kova-su-statytojais-709057>>; Senąjį tiltą per Vokės upę gina gyventojai – išvarė ardyti atvažiuosius darbininkus. *15min.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-26]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/senaji-tilta-per-vokes-upe-gina-gyventojai-ismare-ardyti-atvaziavusius-darbininkus-56-946226?copied>>.

⁸⁷⁹ LApT. 2014 m. liepos 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1017/2014.

pošakis ar pan.) dar tik formuojasi, o jos turinys ir ribos tik pradėdamos analizuoti. Todėl, nagrinėjant teismų praktiką, tenka remtis teritorijų planavimo ir statybos sričiai priskiriamomis bylomis, nes į jas patenka (ar jos apima) ir architektūra, kaip funkcinis, erdvinis, vizualiai suvokiamas aplinkos formavimas.

Lietuvos teisės instituto analizėje „Viešojo intereso atpažinimo problema Lietuvos teisėje: kriterijai ir prioritetai“ pažymima, kad viešojo intereso gynimo praktika teritorijų planavimo ir statybos srityje neturi išskirtinių bruožų, tiek, kiek jų nelemia pati bylų specifika – jose nagrinėjami objektai (vertybės), pažeidimo pobūdis ir pan.⁸⁸⁰ Analizėje nurodoma, kad šios srities bylose argumentavimo šerdis yra Konstitucinio Teismo praktika, taip pat jose remiamasi teisės normomis (dažnai Konstitucija), LAT ir LVAT teismų praktika, kartais ir tarptautinių teismų praktika, dažniausiai sprendžiant klausimus dėl tam tikrų žmogaus teisių arba aplinkos apsaugos, kaip esminių ginamų vertybių. Pastebima ir tai, kad LAT labiau linkęs remtis savo jurisprudencija, juo seka kiti bendrosios kompetencijos teismai, o LVAT – savo formuojama praktika, kuria vadovaujasi administraciniai teismai⁸⁸¹.

Vertinant nurodytos analizės įvardytus teismų sprendimų šaltinius labiausiai norima atkreipti dėmesį į tai, kad mokslinė doktrina nėra išskiriama kaip vyraujantis šaltinis. Taigi, jei teismai, vertindami viešojo intereso turinį daugiausia vadovaujasi teisės aktais ir kitų teismų priimtais sprendimais, didėja tikimybė, kad kai kurie svarbūs visuomenės interesai, nors ir išsamiai atskleidžiami specialiojoje (ypač neteisinėje) doktrinoje, tačiau dėl savo specifinio pobūdžio abstrakčiau reglamentuojami, nepateks į jų akiratį. Galbūt dėl šios priežasties iki šiol viešasis interesas teritorijų planavimo ir statybos srityje buvo siejamas tik su kai kuriais šiame tyrime nagrinėtais visuomenės interesais⁸⁸²: gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga⁸⁸³; miškų

⁸⁸⁰ BELIŪNIENĖ, L., *et al.* Viešojo <...>, p. 214, 215.

⁸⁸¹ *Ibid.*

⁸⁸² *Ibid.*, p. 216–218.

⁸⁸³ LVAT. 2013 m. spalio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A756-752/2013; 2008 m. liepos 25 d. Nr. A146-335/2008; 2014 m. rugsėjo 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-1542/2014; 2012 m. spalio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A756-1621/2012; 2012 m. balandžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A556-1517/2012; 2011 m. spalio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-3469/2011; 2011 m. rugsėjo 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A662-3141/2011; 2009 m. birželio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-781/2009; LAT. 2009 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-48/2009; 2010 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje

apsauga⁸⁸⁴; visuomenei ypač svarbių objektų statybos (aplinkkeliai, elektros jungtys ir pan.)⁸⁸⁵; tinkamu teisės normų laikymusi⁸⁸⁶; tinkamu valstybės institucijų ir pareigūnų funkcijų vykdymu⁸⁸⁷.

Nr. 3K-3-143/2010; LApT. 2009 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-299/2009.

⁸⁸⁴ LVAT. 2014 m. spalio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A624-1646/2014; 2011 m. spalio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-2725/2011; 2011 m. gruodžio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-3255/2011; 2010 m. rugpjūčio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-1084/2010; 2010 m. sausio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-756-31/2010; 2011 m. lapkričio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-2827/2011; 2011 m. vasario 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-169/2011; LAT. 2013 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-449/2013.

⁸⁸⁵ LVAT. 2014 m. vasario 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A143-520/2014; 2013 m. sausio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-355/2013; 2014 m. balandžio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-342/2014; 2013 m. rugsėjo 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-211/2013; 2013 m. liepos 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A662-1488/2013; 2013 m. birželio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-139/2013; 2008 m. liepos 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-335/2008; 2009 m. vasario 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-822-42/2009; 2013 m. rugsėjo 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-500/2013; 2011 m. spalio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-2725/2011; 2010 m. rugsėjo 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A63-1158/2010; 2010 m. gegužės 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-648/2010; VAAT. 2013 m. vasario 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-1167-764/2013; Klaipėdos apygardos administracinis teismas. 2011 m. gruodžio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-124-243/2011; 2009 m. kovo 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-169-583/2009; LAT. 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2013; 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-523/2011; 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496/2010; 2010 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-262/2010; 2008 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-133/2008; 2013 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-48/2013; 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3/2014; 2010 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-566/2010; 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-310/2010; LApT. 2012 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2a-1261/2012.

⁸⁸⁶ LVAT. 2008 m. liepos 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-335/2008; 2009 m. vasario 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-822-42/2009; 2013 m. rugsėjo 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-500/2013; 2011 m. spalio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-2725/2011; 2010 m. rugsėjo 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A63-1158/2010; 2010 m. lapkričio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-648/2010; 2010 m. kovo 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A662-639/2010; 2010 m. sausio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-1504/2010; Klaipėdos apygardos administracinis teismas. 2009 m. kovo 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-169-583/2009; LAT. 2013 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-48/2013; 2014 m.

Išnagrinėjus 48 šiose interesų grupėse išskirtas bylas matyti, kad ir tais atvejais, kai teismas akcentavo aplinkos apsaugos svarbą, jo argumentacijoje nėra karto nebuvo minimi aplinkos psichologiniai veiksniai (šių veiksmių neminama nė vienoje iš nagrinėtų bylų), nors 1989 m. Europos aplinkos ir sveikatos chartijoje teigiama, kad žmogus turi teisę į jo sveikatos ir gerovės aukščiausiu lygiu palankią aplinką, ir kad gera sveikata ir gerovė reikalauja švarios ir darnios aplinkos, kurios fiziniams, psichologiniams, socialiniams ir estetiniams veiksniams yra skiriama pakankamai dėmesio⁸⁸⁸.

Europos aplinkos ir sveikatos chartijoje nurodomi estetiniai aplinkos veiksniai buvo pažymėti tik 6 bylose, daugiausia susijusiose su statinių statyba Kuršių nerijos nacionaliniame parke, cituojant Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo planą⁸⁸⁹, bet plačiau apie juos nebuvo pasisakyta. Panašiai bylose atspindimi ir socialiniai veiksniai (juos taip įvardijant arba pabrėžiant aplinkos poveikį žmogui, jo poreikius, pan.) – jie minimi 16 bylų, daugiausia cituojant Konstituciją, įstatymus arba teritorijų planavimo dokumentus, tačiau plačiau jų neatskleidžiant. Pati architektūros sąvoka buvo vartojama 11 iš 48 nagrinėtų teritorijų planavimo ir statybos sričiai priskiriamų bylų (neskaitant dokumentų, institucijų ir pareigų pavadinimų). Taigi, nors bylose nagrinėjami ginčai yra susiję su funkcinu-erdviniu aplinkos formavimu, šį formavimą apibūdinanti sąvoka dažniausiai jose nėra vartojama.

Nagrinėjant bylas, kuriose architektūros sąvoka yra vartojama, teismų argumentacijoje randama aiškių nuorodų į konkrečias teisės normas kaip pagrindinę atspirtį teismo sprendimui, nors patys pareiškėjai (ar ieškovai),

vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3/2014; 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-523/2011; 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496/2010; 2010 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-566/2010; 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-310/2010; 2010 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-262/2010; 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2013; 2008 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-133/2008; LApT. 2012 m. gegužės 25 d. Nr. 2A-1261/2012.

⁸⁸⁷ LVAT. 2008 m. spalio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-1678/2008; LAT. 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-194/2006; 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-279/2009.

⁸⁸⁸ European Charter on Environment and Health, 1989 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą:

<http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0017/136250/ICP_RUD_113.pdf>.

⁸⁸⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 6 d. nutarimas Nr. 702 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 70-3592.

kreipdamiesi į teismą dėl teritorijų planavimo ar statybos srityje priimtais sprendimais pažeidžiamų teisių ar teisėtų interesų, vadovaujasi plačia architektūros bei aplinkos ir jų kokybės samprata, apimdami ne tik teisės aktuose apibrėžtus konkrečiose normose įtvirtintus, bet ir kitus realiai egzistuojančius jų interesus. Vis dėlto, kaip matyti toliau nagrinėjamosiose bylose, teismai retai į juos atsižvelgia, net jei šie pareiškėjų argumentai būna grindžiami teisės aktuose nustatytais kokybės kriterijais.

Bylose pastebima ir tai, kad jau anksčiau galiojęs, o juolab po 2014 m. stipriai liberalizuotas teritorijų planavimo proceso teisinis reguliavimas, pagal kurį planavimas daugeliu atvejų buvo ar tapo neprivalomas arba priklausomas nuo privačių investuotojų, nesudaro galimybių iš anksto nustatyti visuomenės interesų apsaugai svarbius žemės sklypų tvarkymo ir naudojimo reglamentus, todėl projektus tikrinančios institucijos susiduria su konkrečiai vietai pritaikytų reglamentų stoka priimdamos individualius administracinius aktus, o jų pačių teikiami specialiosiomis žiniomis pagrįsti argumentai paprastai nėra pripažįstami objektyviai pagrindžiančiais ginčiui svarbias aplinkybes.

Pavyzdžiui, vienoje iš bylų, kurioje buvo nagrinėjamas Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Klaipėdos teritorinio padalinio atsisakymas derinti detalųjį planą, kuriuo Klaipėdos istorinėje miesto dalyje buvo numatyta daugiaaukščių stiklinių pastatų statyba, teismas nurodė, kad nepaisant nepritarimo derinimui netinkamos formos, pirmosios instancijos teismas vertino atsakovo raštų turinį ir pagrįstai nusprendė, kad pareiškėjui formuluojami reikalavimai nepagrįsti ir kintantys, o nesutikimo derinti motyvai abstraktūs, nenurodant, kuriais sprendiniais kokios teisės aktų nuostatos pažeidžiamos. Teismo teigimu, ginčo nagrinėjimo laikotarpiu taip pat nebuvo nurodyta parengto detaliojo plano ar jo sprendinių prieštaravimo konkretiems planavimo sąlygų ar teisės aktų reikalavimams. Teismas pažymėjo, kad bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka metu atsakovo atsisakymas derinti detalųjį planą buvo grindžiamas kitokiu nei plano rengėjų požiūriu į architektūrinės išraiškos priemones, pripažįstant naujos statybos ginčo teritorijoje galimybę. Taigi, net ilgalaikio ginčo nagrinėjimo teisme metu nebuvo surinkta ir pateikta pakankamų įrodymų pagrįsti atsisakymą derinti teritorijų planavimo dokumentą⁸⁹⁰.

Kultūros paveldo departamento Klaipėdos teritorinio padalinio vadovui N. P. nevykdant teismo įpareigojimo derinti detalųjį planą, antstolis jam

⁸⁹⁰ LVAT. 2011 m. vasario 10 d. nutartis administracinėje byloje A⁵⁰²-321/2011.

skyrė baudą⁸⁹¹, o prokuroro reikalavimu jame netgi iškelta baudžiamoji byla dėl piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi. Prokuroras savo skunde teigė, kad N. P. tyčinių veiksmų pasekmės pasireiškė tuo, kad didelės moralinės žalos patyrė ne tik juridinis asmuo, nes buvo sumenkintas šios bendrovės įvaizdis, nebuvo vykdomas verslo projektas, bet ir didelės žalos patyrė valstybė, nes buvo pažeisti valstybės deklaruojamų įstatymų viršenybės, teisėtumo, teisingumo, skaidrumo ir lojalumo principai, iškraipytos valstybės institucijos funkcijos ir veiklos principai bei diskredituotas valstybės tarnautojo vardas. Vis dėlto apeliacinės instancijos teismas su tokiais teiginiais nesutiko ir, nenustatęs pareigūno veiksmuose tyčios, prokuroro skundą atmetė⁸⁹².

Kitoje panašioje byloje, tik neperėjusioje į baudžiamąjį procesą, taip pat buvo skundžiamas institucijos (šiuo atveju – Saugomų teritorijų direkcijos prie Aplinkos ministerijos) atsakymas suderinti statinio projektą. Joje teismas konstatavo, kad atsakovas, teigdamas, jog statinio projektas neatitinka jo išduotuose specialiuosiuose reikalavimuose išvardytų teisės aktų reikalavimų, nepagrindžia išsakytų teiginių konkrečiomis aplinkybėmis ir nenurodo kiekvieną esminį teiginį (motyvą) patvirtinančios teisės akto normos, kuri, rengiant statybos projektą, buvo pažeista. Atsakovas neatskleidžia jo vartojamų sąvokų, pavyzdžiui, tradicinė architektūra, istoriškai susiformavęs kultūrinis kraštovaizdis, turinio, reikšmingo šių terminų taikymui projektuojamam kultūros paskirties pastatui. Jis nenurodo jokių konkrečių teisės aktų reikalavimų, reglamentuojančių aktualioje teritorijoje kultūrinės paskirties statinio išdėstymą žemės sklype, žemės sklypo užstatymą, statinio formą, tūrį, medžiagiškumą ir nepagrindžia šių teisės aktų pažeidimų⁸⁹³.

Manytina, kad tokiais atvejais projektus tikrinančioms (derinančioms) institucijoms, kurių tarnautojams nėra keliami architekto kvalifikacijos reikalavimai, galėtų padėti atitinkamos ekspertinės išvados, tačiau teisės aktuose nustatyti sprendimų priėmimo terminai (čia nekalbama apie finansines sąlygas) nesudaro sąlygų suspėti laiku gauti reikiamą ekspertinę išvadą, kas iš esmės yra naudinga statybą leidžiančio dokumento prašančiam statytojui.

⁸⁹¹ Klaipėdos apygardos teismas. 2011 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1376-513/2011.

⁸⁹² Klaipėdos apygardos teismas. 2012 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-301-360-2012.

⁸⁹³ Panevėžio apygardos administracinis teismas. 2016 m. gegužės 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-924-739/2016.

Kitais atvejais, kai statytojo „sumanytam“ statiniui prieštarauja atitinkamos teritorijos gyventojai, kurie galbūt galėtų spėti pasirinkti ekspertine išvada ar prašyti teismo skirti ekspertizę, jie susiduria ne tik su reikalavimu savo pažeistus interesus pagrįsti konkrečiomis teisės normomis, bet ir su kita anksčiau įvardyta problema – poreikiu objektyviai įrodyti, kad jų interesai iš tikrųjų buvo pažeisti. Kaip minėta, galbūt dėl jau susiklosčiusios teismų praktikos, gindami savo teisę į sveiką aplinką (ta jos apimtimi, kokia apibūdinta šiame tyrime), gyventojai bando remtis visomis įmanomomis teisės normomis, dažnai net mažai susijusiomis su jų interesais. Pavyzdžiui, prieštaraudama teritorijos tankinimui sklypą užstatant daugiabučiu gyvenamuoju pastatu, didinančiu transporto intensyvumą, mažinančiu želdynų plotus, keičiančiu socialinę aplinką, gyventojų bendruomenė, be kita ko, apeliuoja į neišlaikytus sanitarinės zonos atstumus nuo naujojo statinio iki faktiškai veikiančios degalinės, tačiau teismas atsako, kad pareiškėjai nepagrindė savo teiginių, jog reikalavimas išlaikyti nustatytą atstumą pažeidžia jų subjektines teises⁸⁹⁴.

Ne tik šioje, bet ir kitose bylose teismas pabrėžia, kad ginčo atveju turi būti nustatytas konkretus faktinis asmens teisių ar saugomų interesų pažeidimas („ar pareiškėjo nurodyti pažeidimai iš tikrųjų padaryti“⁸⁹⁵). Plėtoti tokią praktiką skatina ir nagrinėtas Teritorijų planavimo įstatyme pateiktas viešojo intereso apibrėžimas, kuriuo ginamos vertybės siejamos su teisės normomis ir objektyviais kriterijais⁸⁹⁶ (plačiau apie objektyvius kriterijus žr. 3.2.2 skyriuje). Įvade minėtoje byloje, kurioje teismas gintinus gyventojų interesus susiejo išimtinai su teisės aktuose nustatytomis „ribinėmis“ normomis, savo skundą gyventojai grindė detalijame plane nustatytu būsimu statinio aukštingumu, architektūriniu vietovės stiliumi, gyvenamosios aplinkos kokybės pažeidimais, aplinkos ir kraštovaizdžio išsaugojimu, ignoruojamais racionalumo kriterijais, neigiama įtaka gyventojų saugumui, prieštaravimu Teritorijų planavimo įstatymo 3 straipsnyje įtvirtintam tikslui formuoti sveiką ir darnią gyvenamąją, darbo ir poilsio aplinką, stengiantis sukurti geresnes ir visoje valstybės teritorijoje visavertes gyvenimo sąlygas, būtinumu atsižvelgti į visuomenės poreikius, nekilnojamojo turto savininkų ir trečiųjų asmenų teises. Taip pat gyventojai teigė, kad detalijame plane buvo neįvertinta gretimos teritorijos specifika

⁸⁹⁴ LVAT. 2014 m. vasario 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-662-491-12.

⁸⁹⁵ LVAT. 2009 m. vasario 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-143-201/2009.

⁸⁹⁶ Teritorijų planavimo įstatymas, 8 str. 1 d. 1 p.

bei pareiškėjų teisėti interesai gyventi tokioje aplinkoje, kuri buvo kuriama ir vystoma kaip individualių namų kvartalas. Pareiškėjų teigimu, atsiradus daugiabučiams daugiaaukščiams namams, kur gyvens 20–30 šeimų ir atsiras 30–40 papildomų automobilių, pablogės esamų gyventojų gyvenimo sąlygos, eisimo ir pėsčiųjų saugumo sąlygos, padidės triukšmo lygis, susiformavęs kvartalas praras savo individualumo bruožus, gerokai sumažės pareiškėjų nekilnojamojo turto vertė. Be to, gyventojai nurodė, kad detaliojo plano sprendiniai pažeidžia STR 2.02.01:2004 III skirsnyje įtvirtintus architektūros reikalavimus, tokius kaip būsimų daugiabučių statinių kompozicinis ryšys su supančios gamtinės ir dirbtinės aplinkos elementais, jų korektiškumas jau susiformavusioje aplinkoje, architektūrinė vienovė ir kt. Tačiau teismas, neatsižvelgdamas į šiuos argumentus, įskaitant gyventojų įvardytą sprendinių neatitiktį teisės aktuose įtvirtintiems architektūros kokybės kriterijams (ir neskirdamas ekspertizės jai įvertinti), priėmė sprendimą atmesti apeliacinį skundą, pabrėždamas, kad šių gyventojų interesų negarantuoja ir negina įstatymas, o nurodytų aplinkos veiksnių išaugimas galėtų būti draudžiamas tik tuo atveju, kai tai viršytų teisės aktuose įtvirtintas ribines normas⁸⁹⁷.

Dar vienoje byloje gyventojai taip pat prieštaravo detaliojo plano sprendiniams, motyvuodami tuo, kad vien formalus ir pažodinis statybos techninių reglamentų nuostatų taikymas vieninteliu aspektu – kad būtų išlaikyti atstumai tarp pastatų – negalėjo būti pagrindu nereaguoti į jų pastabas, nes nėra patvirtinta, jog trečiųjų asmenų – sklypo gyventojų – gyvenimo ir veiklos sąlygos nepablogės, palyginti su sąlygomis, kurias jie turėjo iki statybos pradžios. Pareiškėjai pažymėjo, kad, patvirtinus pasiūlytus detaliojo plano sprendinius, nebus išlaikyti insoliaciniai reikalavimai vaikų žaidimų aikštelės ir poilsio zonos sklype, valda bus ribojama iš dviejų pusių gatvėmis, o iš kitų dviejų pusių – daugiabučiais, sklypas praras privatumą, valda bus atskirta nuo įprastos aplinkos. Tai patvirtina, kad gyvenimo sąlygos iš esmės pablogės, neišvengiamai kris nekilnojamojo turto rinkos kaina. Tačiau teismas nurodė, kad nagrinėdamas bylą teismas kilusio administracinio ginčo ribose turi nustatyti: ar asmuo turi atitinkamą jo nurodytą subjekcinę teisę (įstatymų saugomą interesą); ar ši teisė (įstatymų saugomas interesas) iš tikrųjų buvo pažeista ir ar buvo pažeista asmens skundžiamo viešojo administravimo subjekto nurodytais administraciniais aktais, veiksmais (neveikimu); ar nustatyti teisės aktų pažeidimai (jei tokių

⁸⁹⁷ LVAT. 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴–1240/06.

nustatoma) yra pagrindas pareikštiems reikalavimams patenkinti: „teisės aktai gina tik pagrįstus trečiųjų asmenų interesus, kad teritorijų planavimu ir projektuojamo būsto visumos poveikiu nebūtų pažeistos normatyvinių dokumentų leistinos ribos“⁸⁹⁸. Tokių norminių ribų pažeidimas nustatytas nebuvo, todėl apeliacinis skundas buvo atmestas.

Panaši situacija matoma ir kitoje byloje, inicijuotoje gyventojų bendruomenės. Ji savo skunde teigė, kad detalajame plane esantys vertinimai urbanistiniu ir aplinkos apsaugos aspektu neatitinka tikrovės, o sprendinių paveldosauginis įvertinimas bei įvertinimas socialiniu, ekonominiu aspektu nėra atliktas, neužtikrinama saugomų medžių, želdynų apsauga bei Žvėryno, kaip kultūrinės vietovės, apsauga. Tačiau bylą nagrinėjęs teismas, neskirdamas teismo ekspertizės, tiesiog atmetė bendruomenės argumentus kaip nepagrįstus⁸⁹⁹.

Byloje, kurioje buvo bandoma ginčyti savivaldybės tarybos sprendimą ir juo patvirtintą detalų planą, pareiškėja savo pažeistas teises ir teisėtus interesus taip pat grindė architektūros (formuojamos aplinkos) kokybės trūkumais, nurodydama, kad detaliojo plano sprendiniai prieštarauja atitinkamų teisės aktų reikalavimams, nes siekiama padidinti rekonstruojamo pastato tūrį, o tai sudarkys urbanistinį ir tūrinį kontekstą visoje gatvėje, pažeis gretimų sklypų interesus ir sukurs precedentą tolesnei veiklai. Be to, anot pareiškėjos, detalusis planas buvo priimtas nesilaikant draudimo Kuršių nerijos nacionaliniame parke statyti požeminę automobilių stovėjimo saugyklą. Teisėjų kolegija šiuos argumentus įvertino kaip nepagrindžiančius pareiškėjos teiginio, kad buvo pažeisti jos teisės ar įstatymų saugomi interesai⁹⁰⁰, nors anksčiau LVAT buvo nurodęs priešingai – kad galima situacija, kai asmens subjektinės teisės ar įstatymų saugomų interesų pažeidimai gali visiškai arba iš dalies sutapti su viešuoju interesu, tačiau asmuo tokiais atvejais nepraranda teisės kreiptis į teismą, gindamas savo subjektinę teisę ar įstatymo saugomą interesą⁹⁰¹.

Toje pačioje byloje pareiškėja teigė, kad pagal detaliojo plano sprendinius rekonstravus pastatą, pablogės gretimo pastato insoliacija, o ji yra šio pastato bendraturtė, be to, detaliojo plano sprendinys įtraukti esamą taką, kuriuo patenkama į įrengtą poilsiavietę ir einama toliau, prie jūros, į

⁸⁹⁸ LVAT. 2008 m. lapkričio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-146-1846-08.

⁸⁹⁹ VAAT. 2011 m. sausio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-85-171/2011.

⁹⁰⁰ LVAT. 2010 m. kovo 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-399/2010.

⁹⁰¹ LVAT. 2007 m. sausio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A3-64/2007.

formuojamo žemės sklypo plotą taip pat tiesiogiai pažeidžia jos teises. Tačiau teisėjų kolegija pabrėžė, kad minėti pareiškėjos teiginiai taip pat vertintini kaip siekis apginti viešąjį interesą, nes nė vienas iš jų nepagrindžia individualizuotų neigiamų padarinių pareiškėjai: „pareiškėjos teiginiai yra daugiau subjektyvios prielaidos, kurių pagrįstumui, t. y. dėl negatyvaus Detaliojo plano sprendinių poveikio – tiek individualaus, tiek ir dėl kolektyvinio – patvirtinti nebuvo pateikta jokių įrodymų“⁹⁰².

Daugiausia tokių nagrinėtų teismų sprendimų buvo priimta 2006–2009 m., tačiau ir naujausia teismų praktika nepateikia kitokio gyventojų interesų ir jų pažeidimų vertinimo. LAT 2018 m. rugpjūčio 20 d. priėmė nutartį byloje, kurioje individualių namų kvartalo gyventojai prieštaravo kaimynystėje vykdomai, jų vertinimu, detalajame plane nustatytam užstatymo tipui neatitinkančio daugiabučio pastato statybai, kurioje teismas nurodė, kad privačiam asmeniui reiškiant ieškinį dėl statybą leidžiančių dokumentų panaikinimo, statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimo ir (ar) dėl savavališkos statybos padarinių šalinimo, šių reikalavimų pagrindu nurodomi viešosios teisės pažeidimai savaime nesudaro pagrindo konstatuoti ieškovo teisių ir teisėtų interesų pažeidimo, todėl privatus asmuo, reikšdamas teismui tokius reikalavimus, *turi įrodyti*: 1) reikalavimų pagrindu nurodomo viešosios teisės pažeidimo įtaką jo teisėms ir teisėtiems interesams; 2) reikalavimų pagrindu nurodomą viešosios teisės pažeidimą (norminių teisės aktų, reglamentuojančių statybą leidžiančio dokumento išdavimą, pažeidimą, statybos savavališkumą ar kt.). Tais atvejais, kai nenustatoma (neįrodoma) pirmoji aplinkybė, laikytina, kad privatus asmuo yra netinkamas ieškovas⁹⁰³. Nors konkrečioje byloje gyventojai teikė argumentus, kaip pablogės jų gyvenimo sąlygos pastačius ginčo objektu tapusį pastatą (jame gyvens daugiau, negu įprasta, asmenų, vyks didesnis transporto judėjimas, susidarys daugiau atliekų, sumažės jų turimo nekilnojamojo turto vertė), tačiau teismas pabrėžė, kad ieškovų įvardijami galimi nepatogumai dar nėra realūs, jie preziumuojami, ir kad ieškovai nepateikė jokių objektyvių įrodymų, kuriais remdamasis teismas galėtų daryti išvadą, jog ieškovų teisės buvo pažeistos⁹⁰⁴.

⁹⁰² LVAT. 2010 m. kovo 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-399/2010.

⁹⁰³ LAT. 2018 m. rugpjūčio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-198-969/2018.

⁹⁰⁴ *Ibid.*

Ilgainiui pristatyto pobūdžio praktika sumažina visuomenės tikėjimą, kad realiai egzistuojančius interesus galima apginti teisme⁹⁰⁵, kas reikštų, jog įstatymuose deklaruojami visuomenės darnos, sveikos aplinkos, gyvenimo kokybės ir kiti tikslai, taip pat ir pati asmenų konstitucinė teisė kreiptis į teismą tėra deklaratyvūs. Vis dėlto manytina, kad teismai, net ir esant jau susiformavusiai praktikai, turi galimybę tiek plačiau pažvelgti į ginamų interesų turinį, tiek vadovautis konstituciniu skirtingų interesų pusiausvyros paieškos principu, jei reikia, pasitelkiant abstrakčius kokybės kriterijus ir specialiąsias žinias arba tam tikras aplinkybes tiesiog pripažįstant visiems žinomomis, kaip tai siūlo atskirąją nuomonę anksčiau cituotoje 2018 m. LAT byloje pateikęs teisėjas G. Sagatys⁹⁰⁶.

Teisėjas atskirojoje nuomonėje nurodė, kad „nagrinėjamoje byloje ieškinio pagrindu nurodytų *prielaidų* pažeisti ieškovų teises ir interesus sukūrimas galimai neteisėtais atsakovų veiksmais turėtų būti laikomas *pakankamu* pagrindu pripažįstant ieškovų teisę savarankiškai reikšti ieškinį. Aplinkybės, kad trijuose sublokuotuose dvibučiuose (šešiuose butuose) sudaromos prielaidos gyventi daugiau asmenų nei vieno buto name ir kad atitinkamoje gatvėje ar rajone gyvenant daugiau žmonių bus daugiau automobilių, šiukšlių ir kt. turėtų būti pripažintos *visiems žinomomis* (CPK 182 str. 1 p.), o šių aplinkybių turėtų *pakakti* tam, kad būtų konstatuotas kaimyninių sklypų savininkų teisių ir interesų pažeidimas. Priešingas aiškinimas reikštų, kad ieškovai, norėdami surinkti pakankamai įrodymų apie savo teisių ir interesų pažeidimą, turėjo laukti, kol ginčo statinyje įsikurs šeši namų ūkiai <...>, ir tik tada, surinkę įrodymus apie jų gausumą bei palyginę juos su statistiniu vieno namų ūkio gausumo vidurkiu, taip pat įrodymus apie vieno asmens statistiškai valdomų transporto priemonių skaičių, išmetamų šiukšlių kiekį ir kt., galėjo kreiptis į teismą dėl savo teisių pažeidimo. Tačiau akivaizdu, kad tokiu atveju neišvengiamai kiltų ginčijamų administracinių aktų (statybą leidžiančio dokumento ir kt.) apskundimo terminų problema – t. y. teisė reikšti ieškinį taptų faktiškai beprasmė. Be to, tai sudarytų prielaidas kitam – būstus įsigyjančių asmenų teisių –

⁹⁰⁵ Nuomonę, kad apginti architektūros kokybę teisme neįmanoma, nes teismas visada vadovausis vienu ar kitu, su kokybe nieko bendro neturinčiu norminiu reikalavimu, išsakė dauguma apklausoje dalyvavusių architektūros ekspertų, tikėtina, kartu išreiškdami ir platesnės visuomenės, su kuria jiems nuolat tenka susidurti, požiūrį. Architektūros ekspertų apklausa <...>.

⁹⁰⁶ LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjo Gedimino Sagačio atskiroji nuomonė dėl 2018 m. rugpjūčio 20 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-198-969/2018.

pažeidimui, nes nuginčijus statybą leidžiantį dokumentą kiltų statybos, kuri kartu yra jų nuosavybė, padarinių šalinimo problema⁹⁰⁷.

Panaši pažeistų interesų vertinimo problematika aktuali ir viešojo intereso gynimo atvejais, todėl tiek teisės aktuose, tiek teismų praktikoje bei mokslinėje doktrinoje minimi objektyvieji kriterijai ir galimi jų taikymo padariniai šiame skyriuje aptariami plačiau.

3.2.2 Viešojo intereso pažeidimą apibūdinantys objektyvieji kriterijai

Tyrimė buvo pažymėta, kad, pagal Teritorijų planavimo įstatymą, viešuoju interesu pripažįstama tik ta gyvenimo kokybės dalis, kuri yra pagrįsta objektyviais visuomenės poreikiais bei nustatyta normomis, reglamentais ir kitais teisės aktuose numatytais reikalavimais⁹⁰⁸. Tokios pat nuostatos laikomasi ir aptartoje teismų praktikoje. Tai pabrėžtinai akcentuojama ir mokslinėje doktrinoje – autoriai E. Klimas ir A. Brazdeikis, nagrinėdami įstatyme įtvirtintus nuosavybės teisių prioriteto bei investicijų skatinimo elementus, juos lygina tik su „gyvenimo kokybės, nustatytos atitinkamais teisės aktais, užtikrinimu“⁹⁰⁹. Tai, kad teisės normomis ir kitais teisės aktų reikalavimais negali būti apibrėžti visi viešajam interesui svarbūs aplinkos formavimo sprendiniai, šiame tyrime minėta ne kartą, tačiau tam, kad būtų geriau atskleista, kokią riziką kelia požiūris į viešąjį interesą vien kaip į objektyviais kriterijais pagrįstą ir teisės aktuose reglamentuotą visuomenės poreikių rinkinį, šiame skyriuje pateikiama platesnė objektyviųjų kriterijų ir jų taikymo galimybių analizė.

Visų pirma pažymėtina, kad pati sąvoka „objektyvus“ Tarptautinių žodžių žodyne apibūdinama kaip priklausantis objektui, egzistuojantis už sąmonės ir nuo jos nepriklausomas, nešališkas, objekto sąlygotas, atitinkantis tikrovę⁹¹⁰. Taigi nagrinėjamo klausimo kontekste išėitų, kad gyvenimo kokybės pažeidimas tam tikrais teritorijos vystymo sprendiniais turėtų būti įrodytas objektyviais, nuo asmenų sąmonės (jų pristatymo, vertinimo) nepriklausančiais duomenimis. Akivaizdu, kad tokius reikalavimus gali būti sudėtinga įvykdyti dėl daugelio šiame tyrime nagrinėtų vertybių pobūdžio, ypač kai jos susijusios su socialiniais,

⁹⁰⁷ LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjo Gedimino Sagačio atskiroji nuomonė <...>.

⁹⁰⁸ Teritorijų planavimo įstatymas, 8 str. 1 d. 1 p.

⁹⁰⁹ KLIMAS, E.; BRAZDEIKIS, A. Visuomenės <...>.

⁹¹⁰ Tarptautinių žodžių žodynas, 2018 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-03-29]. Prieiga per internetą: <www.zodynas.lt>.

kultūriniais, psichologiniais aspektais. Taip pat neaišku, kokia aplinkybė turėtų būti įrodinėjama – ar konkretūs faktiniai pažeidimo padariniai (padidėjęs gyventojų sergamumas fizinėmis arba psichinėmis ligomis, susilpnėję bendruomenės socialiniai ryšiai, padidėjęs nusikalstamumas), ar *galimybė* tokių padarinių atsirasti. Pirmu atveju pažymėtina, kad tokio pobūdžio aplinkybės pasireišk ir objektyviai galės būti tiriamos tik jau suėjus bet kokiems teritorijų planavimo dokumentų apskundimo senaties terminams. Antru atveju *objektyviai* įrodyti galimą pažeidimą ateityje, vertinant tik grafiškai pavaizduotus ir tekstu aprašytus sprendinius, gali būti apskritai neįmanoma.

Vis dėlto autoriai E. Klimas ir J. Lankelis pateikia sąrašą objektyvių kriterijų, kurie turėtų padėti tinkamai (išlaikant viešųjų ir privačių interesų pusiausvyrą) nustatyti viešojo intereso pažeidimą teisme⁹¹¹. Siekiant įvertinti galimą jų panaudojimą architektūros srityje, verta panagrinti vieną iš iliustratyvių pavyzdžių – JAV urbanisto Roberto Moseso pasiūlytą 20 viadukų sistemos sprendimą Long Island'e praėjusio amžiaus trečiame dešimtmetyje. Kurdamas miesto paplūdimių ir parkų teritoriją, jis tikslingai kartu suprojektavo tokio aukščio viadukus, kurie į sutvarkytą viešą teritoriją leido patekti tik lengviesiems automobiliams, užkertant galimybę pro juos pravažiuoti autobusams, kuriais tuo metu važinėjo nepasiturintys bei juodaodžiai miesto gyventojai⁹¹². Ginčas šiuo atveju galėtų kilti siekiant įrodyti, kad miesto lėšomis pastatyti statiniai (laikant, kad jų aukštis reglamentuose nenustatytas) pažeidžia viešąjį interesą ir turi būti nugriauti ar perstatyti.

Minėti autoriai nurodo, jog tam, kad viešojo intereso pažeidimas būtų nustatytas, konkreti situacija turėtų būti įvertinta pagal formulę: 1 iš 3 kiekybinių kriterijų + 9 pagrindiniai kokybiniai kriterijai (+ galimi papildomi kriterijai) = gintinas viešasis interesas. Vertinant objektyvųjų kiekybinių kriterijų privalu atsižvelgti į *realų, o ne hipotetinį subjektų ratą*. Be to, net ir nustačius didelį suinteresuotų bylos baigtimi subjektų skaičių, rekomenduojama įvertinti *ir kitus kiekybinius kriterijus* – valstybės finansinius išteklius, asmenų skaičių, atvejų skaičių.

Taigi nagrinėjamu atveju reikėtų suskaičiuoti, kokia yra iš tikrųjų autobusais važinėjančių miesto gyventojų socialinė padėtis, kiek kartų ir

⁹¹¹ KLIMAS, E.; LANKELIS, J. Viešojo <...>.

⁹¹² CAMPANELLA, T. J. How Low Did He Go? 2017 [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-03-29]. Prieiga per internetą: <<https://www.citylab.com/transportation/2017/07/how-low-did-he-go/533019/>>. Straipsnyje remiamasi CARO, A. *The Power Broker*. Monumental biography of Robert Moses, 1974.

kiek asmenų bandė patekti į miesto paplūdimius ir kiek jų realiai nepateko. O praėjus šį testą, kartu reikėtų įvertinti, kiek miestui kainuos visų 20 viadukų nugriovimas ir naujų pastatymas. Žinant inžinerinių statinių statybos kaštus tikėtina, kad sprendimui ginti ar atsisakyti ginti viešąjį interesą tokiu atveju didelę įtaką turėtų kiti autorių siūlomi – objektyvieji *kokybiniai* kriterijai.

Vertinant juos iš eilės, pirmiausia turėtų būti svarstoma, *ar yra pažeistos ne bet kokios, o būtent svarbiausios Konstitucijoje įtvirtintos vertybės*. Asmenų lygiateisiškumas – viena iš neabejotinai esminių konstitucinių vertybių, tačiau gali kilti klausimas, lygios teisės į kokį dalyką (vertybę) būtų ginamos. Šiuo atveju – į poilsį ir pramogas, kurios, jei nebūtų gilinamosi į sveikatos apsaugos tikslus, gali būti pripažintos neesminėmis. Be to, naudodamiesi suformuota aplinka daugelis gyventojų susiduria su sunkumais – troleibusų turėklai per aukšti žemaūgiams, tėvai su vaikų vežimėliais neįvažiuoja pro siaurus praėjimus, stambūs žmonės netelpa į keleivių ar lankytojų krėslus, miestų aplinka tiek fiziniu, tiek psichologiniu požiūriu labiau atitinka vyrų nei moterų prigimtį⁹¹³ ir pan. Tačiau praktikoje visa tai nėra laikoma diskriminacija, o šiuos klausimus sprendžiantis universalus dizaino principas⁹¹⁴ dar tik lėtai skinasi kelią tiek į teisinį reguliavimą, tiek į praktiką. Taigi tikėtina, ypač jei mieste būtų ir kitų parkų, į kuriuos galėtų patekti visų socialinių grupių gyventojai, kad nagrinėjama situacija pagal šį kriterijų balo negautų.

Kitas siūlomas objektyvus kokybinis kriterijus – *ar būtų nustatyta atitinkamų subjektų, dėl kurių atsirado toks pažeidimas, kaltė*. Neišsiplečiant į kaltės formų ir sąlygų nagrinėjimą, tačiau atsiremiant į tyrime nagrinėtus statybą leidžiantį dokumentą išduodančios institucijos sprendimų teisinius pagrindus ir konkrečiomis normomis grįstą požiūrį į gyventojų interesus, būtų galima teigti, kad gyventojų teisė į miesto parkus ir paplūdimius nėra įtvirtinta įstatyme, o statybos leidimą išdavusi institucija jo nepažeidė, nes nėra normos, ribojančios viaduko aukštį. Todėl ir šis kriterijus galimai neprisidėtų prie sprendimo inicijuoti pažeisto viešojo intereso gynimą.

Trečias kokybinis kriterijus – *ar padarytas teisės pažeidimas yra rimtas ir sukelia itin neigiamų teisinių padarinių, ar tai nėra tik formalus, mažareikšmis pažeidimas*. Vertinant protingo žmogaus akimis (*bonus pater familias* – taip pat vienas iš nurodomų objektyviųjų kriterijų), be to, akimis

⁹¹³ WEISMAN, L. K. *Discrimination by Design. A Feminist Critique of the Man-Made Environment*. University of Illinois Press, 1994.

⁹¹⁴ Architektūros įstatymas, 11 str. 6 p.

žmogaus tik neseniai išsivadavusio iš sovietinės asmeninį gyvenimą neigusios sistemos, nepatirtas poilsis, geros emocijos ar atsipalaidavimas tikrai nesukelia itin neigiamų teisinių padarinių. Taigi balo už šį kriterijų taip pat nesuteikiama.

Ketvirtas kriterijus – *ar nėra praėjęs ilgas laiko tarpas nuo pažeidimo iki sprendimo priėmimo, dėl kurio būtų galima teigti, kad atitinkamas interesas prarado savo, kaip viešojo intereso, požymius, o gal pažeidimo padarymo metu tai nebuvo smerktina situacija.* Nagrinėjamu atveju būtų galima teigti, kad viadukų planavimo ir projektavimo metu pagarbus požiūris į žmogaus teises, taip pat į asmeninį gyvenimą, psichologinį komfortą ir fizinį poilsį, kaip lygiavertės atsvaras ekonominiams interesams, tik skynėsi kelią, tad ir šiam kriterijui balo neskirtina.

Penktas kokybinis kriterijus – *ar nėra suėjusi ieškinio senatis.* Šio kriterijaus vertinimas priklausytų nuo to, ar tokie statinių rodikliai buvo įtvirtinti teritorijų planavimo dokumente ar statinio projekte. Pirmu atveju tikėtina, kad 2014 m. priimtame Teritorijų planavimo įstatyme nustatytas senaties terminas pareikšti reikalavimus dėl patvirtintų teritorijų planavimo dokumentų, jų sprendinių ar juos patvirtinančių administracinių aktų ginčijimo (20 darbo dienų nuo statybą leidžiančio dokumento išdavimo dienos, tačiau ne vėliau kaip 2 metai nuo patvirtinto teritorijų planavimo dokumento įsigaliojimo; šioje dalyje numatytas 2 metų senaties terminas yra naikinamasis⁹¹⁵) būtų suėjęs – greičiausiai suinteresuoti asmenys nebūtų spėję pasirūpinti savo gerove dėl tos pačios priežasties, dėl kurios jie nebuvo įleisti į sutvarkytas teritorijas. Jei tai statinio projekto sprendinys, ginčijimo galimybės (prokurorui ar kitai institucijai, bet ne suinteresuotiems asmenims) bus didesnės, tačiau kaip ir daugeliu kitų viešojo pažeidimo atvejų realių negatyvių padarinių atsiras ir jie galės būti objektyviai tiriami tik praėjus gana ilgam laikotarpiui.

Šeštasis kriterijus – *pažeidimą padariusio asmens elgesys prieš, per ir po pažeidimo padarymo.* Nagrinėjamu atveju sunku preziumuoti asmens (valstybės tarnautojo ar projekto autoriaus) elgesį, tačiau reikia pripažinti, kad situacijos vertinimas pagal šį kriterijų esminės reikšmės neturėtų, nes tokio vertinimo objektyvumas nebūtų itin ryškus.

Septintas – *proporcingumo kriterijus.* Vertinama, ar pažeidimas yra tokio pobūdžio, dėl kurio turėtų būti paneigti kiti, išskyrus viešojo intereso, Konstitucijoje įtvirtinti principai. Šis vertinimas iš dalies susijęs su minėtu kiekybiniu kriterijumi. Manytina, kad viešojo intereso laikomos

⁹¹⁵ Teritorijų planavimo įstatymas, 49 str. 6 d.

savivaldybės biudžeto lėšos, būtinos padėčiai ištaisyti, vertinant kitų kriterijų kontekste, turėtų nemažą reikšmę priimant sprendimą.

Aštuntas kriterijus – *siekis įvertinti, ar būtų apginta tik subjektinė teisė, atskiriant ją nuo įstatymų saugomo intereso*. Atkreiptinas dėmesys, kad ir šiuose mokslininkų suformuluotuose kriterijuose pabrėžiamas subjektinių teisių atskyrimas nuo viešojo intereso, tai leidžia iš esmės bet kada atmesti galimybę ginti viešąjį interesą, nes vienaip ar kitaip jis bus susijęs su subjektinėmis teisėmis, pavyzdžiui, su asmens teise į sveikatos apsaugą. Nagrinėjamu atveju galėtų būti pripažinta, kad buvo pažeistos tik konkrečių asmenų, vykusių į parką ar paplūdimį, bet ten nepatekusių, subjektinės teisės, kurias ginti jie turėtų patys (jei objektyviai įrodytų, kad toks įvykis sukėlė realią žalą jų sveikatai).

Paskutinis iš pagrindinių kokybinių kriterijų – *tam tikri testai, t. y. ar taikant visuotinai praktikoje nusistovėjusį testą yra tenkinamos testo sąlygos ir viešasis interesas yra konstatuotinas, ar konkrečių teisinių santykių situacija netenkina tų teisinių santykių mastui būdingo atsakomybės nustatymo ar kito testo*. Lietuvos teisės instituto atliktame tyrime įvardyta, kad teritorijų planavimo ir statybos srities teismų praktikoje viešuoju interesu pripažįstama: 1) gamtinės aplinkos, gyvūnijos, augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga; 2) miškų apsauga; 3) visuomenei ypač svarbių objektų (aplinkkelių, elektros jungčių) statyba; 4) teisės normų laikymasis; 5) tinkamas valstybės institucijų ir pareigūnų funkcijų vykdymas⁹¹⁶. Tame pačiame tyrime konstatuota, kad viešasis interesas teritorijų planavimo ir statybos srityse išvelgiamas ar nustatomas pabrėžiant procedūrinį viešojo intereso gynimo aspektą, neišskiriant viešojo intereso sąvokos turinio ar požymių, o sureikšminant imperatyvų šių sričių normų pobūdį⁹¹⁷. Taigi nagrinėjama situacija greičiausiai netenkintų visuotinai praktikoje nusistovėjusio testo sąlygų, gerai iliustruojančių tyrime nagrinėjamą problematiką.

Iš papildomų kriterijų postūmį ginti viešąjį interesą nagrinėtoje situacijoje galėtų suteikti *gero viešojo administravimo principų* įgyvendinimas, autorės J. Paužaitės-Kulvinskienės išsamiai atskleistas giminingoje aplinkosaugos srityje. Pasak autorės, nors gero (atsakingo) viešojo administravimo principas daugiausia yra lemiamas procesinės teisės, tačiau tiek ES teisės aktuose, tiek Konstitucinio Teismo nutarimuose atsakingo valdymo principas apima ir kitus konstitucinius principus bei susijusias subjektines teises:

⁹¹⁶ BELIŪNIENĖ, L., *et al.* <...>, p. 217–218.

⁹¹⁷ *Ibid.*, p. 201.

konstitucijos viršenybės ir teisėtumo principus (Konstitucijos 5 ir 7 str.), diskriminacijos draudimo ir nešališkumo principus (Konstitucijos 29 str. 1 d.), principą valdžios įstaigos tarnauja žmogui (Konstitucijos 5 str. 3 d.), teisę kritikuoti ir apskusti sprendimus (Konstitucijos 33 str. 2 d.), teisę kreiptis teisminės gynybos (Konstitucijos 30 str. 1 d.), teisę į žalos atlyginimą (Konstitucijos 30 str. d.), valstybinės kalbos vartojimo principą (Konstitucijos 14 str.)⁹¹⁸. Remiantis apibūdintu atsakingo valdymo principo turiniu, papildomai pasitelkus ekspertines išvadas (ne tik architektų, bet ir sociologų, visuomenės sveikatos specialistų ir kt.), galbūt būtų galima teigti, kad viadukų statybą leidžiantį dokumentą išdavę subjektai nepaisė diskriminacijos draudimo, nešališkumo ir kitų nurodytų principų.

Vis dėlto antro papildomo kokybinio kriterijaus ši situacija greičiausiai neatitiktų, nes vieši parkai, paplūdimiai ir poilsis juose *nėra išimti iš normalios ir įprastos civilinės apyvartos, jų veikla nėra licencijuojama, nėra taikomi kitokie suvaržymai, kurie rodytų esant viešąjį interesą nagrinėtu atveju*.

Taigi, sudėję visus, gal kiek hiperbolizuotus, konkrečios situacijos vertinimus, vietoje 10 būtinų ir 2–3 galimų papildomų balų greičiausiai gautume tik vieną iš papildomų kokybinių balų (ilustruojančių atsakingo valdymo principo svarbą) ir sprendimą nepripažinti viešojo intereso pažeidimo net ir tokiu atveju, kurį JAV teisės mokslininkai mano esant vienu iš sąmoningų ir akivaizdžių diskriminacijos ir segregacijos pažeidimų aplinkos formavimo srityje⁹¹⁹.

3.2.3 Architektūros kokybės kriterijai kaip teismo sprendimo pagrindai

Architektūros įstatymas ir jame įtvirtinti architektūros kokybės kriterijai įsigaliojo tik 2017 m. lapkričio 1 d., todėl šiame tyrime dar nėra galimybės nagrinėti jų taikymo teismų sprendimuose. Teismų praktikoje apskritai šiuo metu randamos tik 3 bylos, kuriose buvo remtasi Architektūros įstatymu, konkrečiai – apibrėžiant Rūmų kompetenciją⁹²⁰, atskleidžiant urbanistinės struktūros sąvoką⁹²¹ ir vertinant viešųjų pirkimų konkurso sąlygų

⁹¹⁸ PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J. Teisės <...>.

⁹¹⁹ SCHINDLER, S. Architectural <...>.

⁹²⁰ LVAT. 2018 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-297-822/2018.

⁹²¹ LVAT. 2018 m. gegužės 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-3-502/2018.

teisėtumą⁹²². Vis dėlto Statybos įstatyme kai kurie esminiai architektūros reikalavimai (atitiktis statinio paskirčiai, derėjimas prie kraštovaizdžio) buvo įtvirtinti jau originalioje jo versijoje 1996 m.⁹²³, todėl galima rasti bylų, kuriose teismas bent iš dalies remiasi abstrakčiais Statybos įstatymo 5 straipsnyje įtvirtintais statinio architektūros reikalavimais.

Yra tokių bylų⁹²⁴, kurios susijusios su šiame įstatymo straipsnyje 2002–2017 m. buvusia blanketine norma, nurodančia, kad statinio architektūra turi būti tokia, kad atitiktų savivaldybės administracijos direktoriaus (jo įgalioto savivaldybės administracijos valstybės tarnautojo) išduotame projektavimo sąlygų sąvade (vėliau specialiuosiuose architektūros reikalavimuose) nustatytus architektūros ir statybos sklypo tvarkymo urbanistinius reikalavimus, normatyvinius statybos techninius ir normatyvinius statinio saugos ir paskirties dokumentus⁹²⁵. Taip pat teismo sprendimuose randama atvejų, kai privalomu esminių statinio architektūros reikalavimų įgyvendinimu buvo grindžiamos architektų (projektuotojų) sutartinės pareigos, viršijančios tikslą suprojektuoti tik tokį statinį, kuris būtų pripažintas tinkamu eksploatuoti⁹²⁶. Taip pat vienoje byloje, remdamasis įstatymine pareiga užtikrinti statinio atitiktį esminiams architektūros ir kitiems reikalavimams, teismas statinio bendrasavininkio atsisakymą leisti atlikti pastato atnaujinimo darbus prie jo buto esančiame balkone pripažino pažeidžiančiu kitų butų savininkų teises ir teisėtus interesus⁹²⁷.

Kartu randama bylų, kuriose teismas remiasi įstatyme įtvirtintais esminiais architektūros reikalavimais sprenddamas administracinių sprendimų teisėtumo klausimus. Seniausias iš tokių sprendimų priimtas 2007 m. byloje, kurioje buvo ginčijama miškų ūkio paskirties žemėje pastatyto pastato paskirtis. Remdamasis byloje pateiktais įrodymais (statinio projektu) ir Statybos įstatymo 5 straipsnyje įtvirtintu reikalavimu, kad statinio architektūra turi atitikti statinio paskirtį (šiuo atveju buvo galima tik pastatų

⁹²² LApT. 2018 m. birželio 12 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-832-302/2018.

⁹²³ Statybos įstatymas, 4 str.

⁹²⁴ VAAT. 2008 m. birželio 25 d. nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. II-826-281/2008; LVAT. 2012 m. vasario 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-261-301-12; Klaipėdos apygardos administracinis teismas. 2012 m. liepos 16 d. sprendimas Nr. I-524-342/2012.

⁹²⁵ Statybos įstatymas, 5 str. 3 p.

⁹²⁶ LApT. 2011 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-283/2011.

⁹²⁷ Kauno apygardos teismas. 2018 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-101-480/2018.

miško priežiūrai statyba, o faktiškai buvo suprojektuotas poilsio pastatas), teismas nustatė pastato statybos (jos leidimo) neteisėtumą⁹²⁸.

Tas pats esminis architektūros reikalavimas minimas beveik visose bylose, kuriose sprendžiamas pastaruoju metu aktualus gyvenamųjų pastatų paskirties klausimas, kai vietoje teritorijų planavimo dokumentų ir įregistruoto žemės naudojimo pobūdžio leidžiamų vienbučių ir dvibučių pastatų, prisidengiant jų pavadinimu, faktiškai yra projektuojami ir statomi daugiabučiai pastatai, dažniausiai neįvykdant jiems keliamų priešgaisrinių, higienos, aplinkos sutvarkymo ir kitų reikalavimų. Remiantis įvairiais specialiųjų žinių reikalaujančiais argumentais, šiose bylose nustatoma, jog statinys neatitinka Statybos įstatymo 5 straipsnyje įtvirtinto reikalavimo, kad statinio architektūra turi atitikti statinio paskirtį⁹²⁹.

Teismų praktikoje paminėtas ir kitas įstatyme įtvirtintas esminis architektūros reikalavimas – statinio derėjimas prie kraštovaizdžio⁹³⁰. Byloje, kurioje buvo ginčijamas savivaldybės administracijos atsakymas derinti pateiktą projektą, teismas nurodė, kad, remiantis Statybos įstatymo 5 straipsnio 2 punkte nustatytu reglamentavimu, savivaldybės administracija privalo užtikrinti Vilniaus miesto visų statinių kokybišką ir vientisą architektūrinę išraišką⁹³¹. Beje, teismas pabrėžė, jog bendrieji Statybos įstatymo reikalavimai, kad statinys turi būti pastatytas taip, jog nekeltų pavojaus žmonėms, jo architektūra atitiktų statinio paskirtį, kraštovaizdį ir kita, yra reikšmingi reikalavimai, kuriais pasiekiami viešieji tikslai statybų procese⁹³².

3.3 Specialiųjų architektūros žinių taikymas teismų praktikoje

3.3.1 Specialiųjų architektūros žinių taikymo teisme pavyzdžiai

Tiriant aktualią teismų praktiką pastebėta, kad net ir taikydamas abstrakčius kokybės kriterijus, ne visada teismas remiasi specialiosiomis žiniomis

⁹²⁸ LVAT. 2007 m. rugsėjo 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-575-754-07.

⁹²⁹ Klaipėdos apygardos teismas. 2017 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-160-730/2017; LApT. 2017 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-398-516/2017.

⁹³⁰ Statybos įstatymas, 5 str. 2 p.

⁹³¹ VAAT. 2015 m. kovo 10 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-2597-426/2015.

⁹³² LApT. 2017 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-398-516/2017.

(ekspertų išvadomis) ir dažnai pateikia savo argumentų, kodėl vienas ar kitas esminis architektūros reikalavimas yra laikytinas pažeistu. Pavyzdžiui, statinio paskirties klausimą nagrinėjusioje byloje teismas, remdamasis apelianto argumentais, sprendė, kad faktiškai yra pastatytas daugiabutis gyvenamasis pastatas, o ne dvibutis, kaip buvo deklaruota projekte ir užbaigus statinio statybą. Tam buvo pasitelkti tokie požymiai – pateikimas į pastatą, patalpų išdėstymas, laiptinių ir suformuotų patalpų bei kiti funkciniai ryšiai, namo konstrukcija, bendro naudojimo inžinerinė įranga⁹³³. Taip pat teismas rėmėsi dvibučių pastatų sąvoka, siejama su jų paskirtimi gyventi dviem šeimoms⁹³⁴, ir iš patalpas įsigijusių asmenų pavardžių nustatė, kad patalpas įsigijo daugiau nei trijų šeimų atstovai.

Specialiųjų žinių poreikis atsiskleidžia analizuojant ir kito, dažniausiai saugomų teritorijų tvarkymo planuose įtvirtinto „tradicinės“ architektūros kriterijaus atitiktį. Nors atlikta bylų analizė parodė, kad ją vertinant dažnai remiamasi teismo ekspertų ar specialistų išvadomis⁹³⁵ arba nurodoma, kad tokiomis išvadomis turėjo remtis ginčijamą sprendimą priėmusi viešojo administravimo institucija⁹³⁶, tačiau kai kuriais atvejais teismas pats imasi vertinti šio kriterijaus turinį. Kai specialioji sąvoka yra detalai atskleista teritorijų planavimo dokumento reikalavimuose, teismo pateiktas architektūrinių sprendinių vertinimas kelia mažiau abejonių (pavyzdžiui, kad suprojektuoto pastato stogo nuolydis, formos, medžiagos ir spalvos neatitinka Reglamente nurodytoms⁹³⁷), tačiau tiek tokiais, tiek kitais atvejais gali kilti klausimų, ar analizuojant architektūrinius sprendinius nebūtų tikslinga pasitelkti specialiųjų žinių turinčius ekspertus. Pavyzdžiui, nagrinėdamas ginčą dėl nepritarimo gyvenamojo namo ir ūkinio pastato sprendiniams, teismas nurodė, kad ginčijamu sprendimu Trakų istorinio nacionalinio parko direkcija nustatė pareiškėjo pareigą pastatų apdailai

⁹³³ Vilniaus apygardos teismas. 2016 m. birželio 17 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-243-803/2016.

⁹³⁴ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. birželio 11 d. įsakymas Nr. 289 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.01.09:2003 „Statinių klasifikavimas pagal jų naudojimo paskirtį“ patvirtinimo“, 7.2 p. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 58-2611.

⁹³⁵ LVAT. 2004 m. rugpjūčio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A1-806/2004; 2007 m. kovo 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A14-63-07; 2010 m. spalio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-1288/2010.

⁹³⁶ VAAT. 2012 m. lapkričio 6 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-3194-580/2012; Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-634-467/2013.

⁹³⁷ Vilniaus apygardos teismas. 2014 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1292-590/2014.

naudoti Trakų miesto apylinkių kaimų tradicinei architektūrai būdingas statybos medžiagas: medines dailylentes, stogo dangai – šiaudus, gontus, skiedras arba lygią neblizgią skardą, o pamatams – akmenį. Tačiau, pasak teismo, direkcija nenurodė, „kodėl šiuo konkrečiu atveju kategoriškai prieštarauja molio čerpių ir klinkerio plytų, gaminamų iš molio uolienos, kurios dideli klodai slypi Lietuvos žemės gelmėse, naudojimui“⁹³⁸. Nors tai, kad teismas gilinosi į architektūros kokybės kriterijaus turinį, vertintina teigiamai, tačiau kartu matyti, kad, neturint specialiųjų žinių, profesionaliai įvertinti statinio sprendinių atitiktį abstrakčiam kokybės kriterijui gali būti sudėtinga.

Nagrinėjant bylas, kuriose teismai remiasi ekspertų išvadomis, taip pat gali kilti klausimų, ar užtikrinama, kad byloje įrodinėjamos aplinkybės būtų grindžiamos specialiosiomis architektūros žiniomis, kad architektūrinius sprendinius vertintų architekto kvalifikaciją turintys asmenys. Pavyzdžiui, vienoje byloje, susijusioje su minėta pastato paskirties problematika, buvo gautos dvi viena kitai iš esmės prieštaraujančios ekspertizės, parengtos statybos srities teismo ekspertų. Vienas ekspertas teikdamas išvadą pažymėjo, kad projekte yra suprojektuotas vienbutis gyvenamasis namas, nes atliekant tyrimą nenustatyta, jog suprojektuotas pastatas neatitiktų kokių nors vienbučiams gyvenamiesiems pastatams keliamų reikalavimų (taip dar kartą iliustruodamas šiame tyrime nagrinėjamą problematiką). Kitas ekspertas teigė, kad projekto sprendiniai neatitinka deklaruojamos statinio paskirties.

Pastarojo eksperto išvada patvirtino, kad tiriamojo vienbučio gyvenamojo namo projekto sprendiniai neatitinka vienbučio gyvenamojo namo sąvokos, nes abiejuose projektuose yra daugiau nei devyni kambariai, aukštų planai ir fasadų architektūra turi viešbučių ar poilsio paskirties pastatų bei daugiabučio gyvenamojo namo požymių. Iš antro eksperto atlikto projekto tyrimo ir jo duoto įvertinimo turinio matyti, kad projektas neturi esminių vienbučio gyvenamojo namo atributų: beveik 1 000 kv. m name nėra garažo automobiliui. Namų fasadas susideda iš monotoniškų pasikartojančių architektūrinių elementų, būdingų daugiabučiam namui, per visą pastato perimetrą numatyti įėjimai / išėjimai iš pastato, kambarių skaičius ir išdėstymas objektyviai negali būti patogus prabangaus gyvenamojo namo vienai šeimai, pastate numatyta 10 WC kambarių, balkonų segmentai atskiri. Šis ekspertas išskyrė, kad pastato patalpų paskirtis faktiškai yra maskuojama

⁹³⁸ LVAT. 2013 m. gruodžio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-2322/2013.

įvairiais pavadinimais: namų ruošos kambarys, žaidimų kambarys, sporto salė ir pan. ir darė išvadą, kad iškart statinys buvo statomas kaip daugiabutis, t. y. izoliuojant patalpas ir paverčiant jas atskirais butais. Šiuo atveju teismas rėmėsi antro eksperto išvadomis ir, vadovaudamasis jomis ir kitais byloje buvusiais įrodymais (duomenimis, kad statytojas vykdė butų pardavimą), pripažino, kad faktiškai yra suprojektuotas ne vienbutis, o daugiabutis namas⁹³⁹.

Tų pačių ekspertų viena kitai iš esmės prieštaraujančios išvados buvo vertinamos ir kitoje byloje, susijusioje su statomo pastato paskirtimi, ginčijant, kad faktiškai yra suprojektuoti daugiabučiai, nors projekte įvardijami kaip dvibučiai gyvenamieji pastatai. Pirmas ekspertas, kaip ir ankstesniu atveju, nurodė, kad tyrimo metu nenustatyta, jog suprojektuoti pastatai neatitiktų kokių nors dvibučiams gyvenamiesiems namams keliamų reikalavimų, todėl darytina išvada, kad pastatai nepažeidžia jokių reikalavimų, taikomų dvibučiams gyvenamiesiems pastatams, ir gali būti naudojami kaip dvibučiai gyvenamieji pastatai. Antras ekspertas, analizuodamas suprojektuoto statinio parametrus, teigė, kad faktiškai suprojektuoti daugiabučiai gyvenamieji pastatai, o dvibučių namų projektas prieštarauja Statybos įstatyme įtvirtintam esminiam architektūros reikalavimui, kad statinio architektūra turi atitikti statinio paskirtį. Šioje byloje apeliacinės instancijos teismas, motyvuodamas įrodymų prieštaravimu ir neišsamiumi bylos esmės atskleidimu, grąžino bylą nagrinėti pirmosios instancijos teismui⁹⁴⁰.

Tam pačiam ginčiui apeliacinę instanciją pasiekus antrą kartą, teismas jau nurodė, kad architektūriniais sprendiniais vertinti yra būtina turėti architekto kvalifikacijos atestatą⁹⁴¹ ir nepripažino antro eksperto išvadų tinkamomis, nors ir neatskleidė, kodėl architektūriniais sprendiniais priskyrė tik projekto atitiktį specialiesiems architektūros reikalavimams, architektūros derėjimą prie sklypų užstatymo, santykį su aplinka ir kraštovaizdžiu ir suprojektuoto sklypo užstatymo atitiktį sodybinio užstatymo tipui, bet architektūriniais nepripažino (kito statybos eksperto nagrinėtų) pastato ir jo patalpų suplanavimo bei kitų funkcinių sprendinių, kurie pagal įstatymuose įtvirtintas architektūros ir statinio architektūros sąvokas taip pat laikytini architektūriniais sprendiniais.

⁹³⁹ LAPT. 2017 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-398-516/2017.

⁹⁴⁰ Klaipėdos apygardos teismas. 2017 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-160-730/2017.

⁹⁴¹ Klaipėdos apygardos teismas. 2019 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr.e2A-983-538/2019.

Specialiųjų architektūros žinių reikšmė buvo pabrėžta ir kur kas ankstesnėje byloje, kurioje buvo sprendžiama, ar teisėtai Pavilnių ir Verkių regioninių parkų direkcija atsisakė derinti gyvenamojo namo projektą, motyvuodama tik tuo, kad projektas prieštarauja Pavilnių regioninio parko nuostatų 9 punktui, Saugomų teritorijų įstatymo 13 straipsnio nuostatoms, Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų 139 punktui ir, kaip pažymėjo teismas, nenurodydama, kurie konkretūs pastato projekto sprendiniai prieštarauja konkrečioms minėtų teisės aktų reikalavimams⁹⁴². Teismas akcentavo, kad šio ginčo pagrindas yra vertinamieji kriterijai, todėl teismui, kuris neturi specialių žinių, analizuojant ir apibendrinant tuos esminius bylai išspręsti kriterijus, motyvuotos ekspertų išvados pagal Administracinių bylų įstatymo 57 straipsnį yra bylos įrodymai, kurie turi būti tiriami ir vertinami kartu su kitais įrodymais įstatymo nustatyta tvarka. Teismas pabrėžė, kad trijų paminėtų subjektų, kurių, kaip architektūros, urbanistikos, kraštovaizdžio specialistų, kvalifikacija teismui nekelia abejonių, pateiktos motyvuotos išvados yra palankios pareiškėjų pateiktam derinti statinio projektui. Atsižvelgiant į tai, kad atsakovo atsisakymas pritarti pareiškėjų pateiktam statinio projektui nebuvo motyvuotas, o išvardytos Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjungos, Urbanistikos ir architektūros ekspertų tarybos, prof. habil. dr. J. B. išvados, kuriose pareiškėjų statinio projektas iš esmės įvertintas palankiai, buvo motyvuotos, teismas nematė pagrindo šiomis išvadomis nesiremti.

Vis dėlto šioje byloje liko neaišku, kodėl projekto atitiktis Pavilnių regioninio parko nuostatų 9 punktui, pagal kurį reikalaujama pastatus projektuoti, statyti ar rekonstruoti atsižvelgiant į parko teritorijos architektūros savitumus (aukštingumą, pobūdį, formas, tradicinės statybos medžiagas) bei kraštovaizdžio pobūdį, buvo pagrįsta byloje trečiojo asmens pacituotomis ekspertinėmis išvadomis, kad „įgyvendinus projektą pasikeis susiklostęs aplinkos apstatymo charakteris“, kad „architektūrinis individualaus namo sprendimas yra netradicinis ir originalus“, o „novatoriški architektūriniai sprendiniai saugomose teritorijose mažiau susipažinusius su naujausiomis apsaugos ir plėtros sąsajų idėjomis gali šokiruoti“⁹⁴³.

Atsižvelgiant į EŽTT doktriną, manytina, kad teismas neturi remtis vien tuo, kad ekspertinėse išvadose suprojektuotų pastatų statyba įvertinta *palankiai*, bet turi nustatyti ir sprendime motyvuoti, kokiais argumentais remiantis šios ekspertinės išvados pagrindė atitiktį teritorijoje galiojantiems,

⁹⁴² LVAT. 2004 m. rugpjūčio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-01-806-04.

⁹⁴³ *Ibid.*

visiems asmenims vienodai taikomiems kokybiniais kriterijams, kad būtų parodyta, jog bylos šalys buvo išklaustos ir teisingumas įvykdytas atidžiai⁹⁴⁴.

3.3.2 Teismo ekspertų veiklos architektūros srityje reglamentavimas

Ekspertinio vertinimo poreikis, susijęs su esmine šio tyrimo problematika, jau buvo įvardytas tiek nagrinėjant administracinių, tiek teismų sprendimų pagrindus. Viešajam interesui svarbūs aplinkos formavimo sprendimai kiekvienu konkrečiu atveju priklauso nuo vietos specifikos ir būsimų naudotojų poreikių, todėl jie įvairiose situacijoje gali esmingai skirtis. Nesant galimybės iš anksto jų sureguliuoti konkrečiomis teisės normomis, specialiosios architektūros žinios tampa būtinos tiek priimant formuojamos aplinkos sprendimus, tiek vertinant priimtuosius. Teismo procese šį poreikį pirmiausia užtikrina (arba turi užtikrinti) teismo ekspertizės institutas, kurio teisinis reguliavimas plačiau aptariamas šiame skyriuje.

Mokslinėje literatūroje teismo ekspertų veiklos problematikai skiriama gana daug dėmesio – ją nagrinėja autoriai J. Paužaitė-Kulvinskienė, G. Juodkaitė-Granskienė, V. Pajaujis, M. Šimonis, M. Minkevičius⁹⁴⁵, R. Krikščiūnas, J. Juškevičiūtė, R. Burda⁹⁴⁶, M. Gušauskienė, M. Belevičius⁹⁴⁷,

⁹⁴⁴ EŽTT. 2001 m. rugsėjo 27 d. sprendimas byloje Hirvisaari v. Finland.

⁹⁴⁵ PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J.; JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G.; PAJAUJIS, V. Teismo eksperto pareigos, atsakomybė ir iš jos kylančios sankcijos. Lietuvos kontekstas ir Europos perspektyvos. Iš *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016; JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G., et. al. Lietuvos Respublikos teisės ir praktikos atitikimas teismo eksperto veiklos tarptautinį reglamentavimą. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XI*: Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų pagrindu parengtas mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2015, p. 37–49.

⁹⁴⁶ KRIKŠČIŪNAS, R. Ekspertizė ir specialisto dalyvavimas nagrinėjant civilines bylas. *Jurisprudencija*, 2002, t. 33(25), p. 74–82; KRIKŠČIŪNAS, R.; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Ekspertizės akto analizės ir vertinimo ypatumai civilinėje teise. *Jurisprudencija*, 2005, t. 66(58), p. 24–33; BURDA, R.; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p. 19–26.

⁹⁴⁷ GUŠAUSKIENĖ, M.; BELEVIČIUS, L. Diskusiniai specialiųjų žinių panaudojimo aspektai. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika XI*: recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2015, p. 412–413.

J. Rinkevičius⁹⁴⁸, tačiau šie tyrimai neapima specifinių architektūros klausimų. Galbūt todėl teismo ekspertizės teisinis reguliavimas kelia pagrįstų abejonų, ar architektūros srityje jis gali užtikrinti kokybiškas ekspertines išvadas, kuriomis vadovaudamiesi teismai priimtų ištis išsamiai išnagrinėtus ir pagrįstus sprendimus.

Teismo ekspertę, kaip specialiųjų žinių (išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba dėl profesinės veiklos įgytų išsamių mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinių⁹⁴⁹) panaudojimo mechanizmą, numato visi Lietuvos procesiniai įstatymai – ABTĮ⁹⁵⁰, Civilinio proceso kodeksas⁹⁵¹, Baudžiamojo proceso kodeksas⁹⁵². Išsamiai teismo ekspertų veiklą reglamentuoja Teismo ekspertizės įstatymas, kuriame nustatytas teismo ekspertizės įstaigų ir teismo ekspertų statusas, teismo ekspertų veiklos principai, atsakomybė už Lietuvos Respublikos teismo ekspertų profesinės etikos kodekso pažeidimus, kvalifikaciniai reikalavimai teismo ekspertams, teismo eksperto kvalifikacijos suteikimo tvarka, specialiųjų žinių panaudojimo atliekant teismo ekspertizės sąlygos bei tvarka ir reikalavimai teismo ekspertizės aktui⁹⁵³. Teismo ekspertų etikai, nešališkumui, nepriklausomumui bei atsakomybei daug dėmesio skiriama ir CEPEJ rekomendacijose⁹⁵⁴ bei mokslinėje literatūroje, kurioje pažymima, kad, atlikdamas ekspertinio pobūdžio veiklą, teismo ekspertas vadovaujasi tik profesinėmis žiniomis, įstatymu ir sąžine, o jo atsakomybė yra individuali – tretiesiems asmenims neperduodama⁹⁵⁵.

Vis dėlto, nepaisant išsamaus, Europos Komisijos rekomendacijas atitinkančio teismo ekspertų veiklos reguliavimo, architektūros srityje probleminių klausimų iškyla, pirmiausia – dėl kvalifikacijos. Teismo ekspertizės įstatyme nurodoma, kad teismo ekspertas, be atitikties kitiems nustatytiems reikalavimams, turi būti išlaikęs teismo eksperto kvalifikacijos

⁹⁴⁸ RINKEVIČIUS, J. Teismo ekspertų nepriklausomumas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 22(14), p. 194–200.

⁹⁴⁹ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas, 2 str. 2 d. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 112-4969.

⁹⁵⁰ ABTĮ, 61 str.

⁹⁵¹ Civilinio proceso kodeksas, 212–219 str.

⁹⁵² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 84–88 str. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

⁹⁵³ Teismo ekspertizės įstatymas, 1 str.

⁹⁵⁴ Europos Komisijos teisingumo efektyvumui stiprinti Rekomendacijos dėl teismo eksperto vaidmens procese Europos Sąjungos valstybėse narėse Nr. CEPEJ(2014)14.

⁹⁵⁵ PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J.; JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G.; PAJAUJIS, V. Teismo <...>.

ir teisinių žinių egzaminus⁹⁵⁶. Tačiau įstatyme yra ir išimtis, numatanti, kad kvalifikacijos egzamino reikalavimai netaikomi asmenims, kuriems įstatymų ar kitų norminių teisės aktų nustatyta tvarka kvalifikaciją suteikė kitos valstybės institucijos ar prie jų tam tikslui sudarytos komisijos⁹⁵⁷. Ši išimtis nagrinėjamu atveju aktuali, nes architektų, esančių Lietuvos teismo ekspertų sąrašė, kvalifikaciją apibrėžia jų turimas atestatas. Rūmų duomenimis, šiuo metu yra 1368 galiojančius atestatus turintys architektai⁹⁵⁸ – tiek jų, išlaikiusių bendrųjų teisinių žinių egzaminą, galėtų būti teismo ekspertais be jokios papildomos profesinės atrankos. Taigi, nagrinėjamo ekspertinio vertinimo kokybė iš esmės (ir gal pernelyg) priklauso nuo architektų atestavimo kokybės, kuri, ilgai neveikus profesinei savivaldai, praktikoje neretai sukelia pagrįstų abejonų, o ir atsitiktinė atranka iš jų negali užtikrinti, kad teismo ekspertais taps aukščiausios kvalifikacijos architektai, kurie įprastai užsiima savo tiesiogine praktika ir tik išimtiniais atvejais imasi papildomos veiklos.

Taip pat pažymėtina, kad teisingumo ministro įsakymu sudaromas Lietuvos teismo ekspertų sąrašas išskiria teismo ekspertus pagal skirtingas sritis, tarp kurių architektūra nėra minima⁹⁵⁹. Teismo ekspertai, kurie galėtų teikti išvadas architektūros klausimais, patenka į Statybos techninės veiklos ekspertizės (ypatingojo statinio, pastatų energetinio naudingumo, teritorijų planavimo ir kt.) ekspertų pogrupį ir tik pagal sąrašė pateiktą kvalifikacijos atestato turinį būtų galima nustatyti, kuris ekspertas galėtų pasisakyti architektūros klausimais. Tačiau ir tokiu atveju, pavyzdžiui, kai reikalinga teismo ekspertizė teritorijų planavimo srityje, nėra aišku, kuris ekspertas turi architektūrinį išsilavinimą, nes iki 2017 m. bendrojo ir detaliojo planavimo vadovų atestatai buvo išduodami ne tik architektams. Negana to, Teritorijų planavimo įstatyme numatyta, kad iki 2014 m. šio įstatymo pagrindu įgijusiems atestatus netaikomas išsilavinimo reikalavimas⁹⁶⁰, t. y. ne architektams išduotų atestatų galiojimas gali būti pratęsimas. Taigi dabartiniu Lietuvos teismo ekspertų sąrašu negalima užtikrinti, kad

⁹⁵⁶ Teismo ekspertizės įstatymas, 5 str. 1 d,

⁹⁵⁷ *Ibid.*, 5 str. 2 d.

⁹⁵⁸ Lietuvos architektų rūmų informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-03-28], Prieiga per internetą: <http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/Atestuoti_ARCHITEKTAI_137web.pdf>.

⁹⁵⁹ Lietuvos teismo ekspertų sąrašas <...>.

⁹⁶⁰ Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo Nr. I-1120 40 straipsnio pakeitimo įstatymas, 2 str. 4 d.

architektūros klausimus teritorijų planavimo srityje nagrinės architektūros specialistų žinių turintis teismo ekspertas.

Statybos srityje taip pat gali kilti neaiškumų parenkant teismo ekspertą architektūros klausimams nagrinėti. Nors Statybos įstatyme tiesiogiai nurodytas projekto architektūrinės dalies privalomumas ir tai, kad ją rengti privalo architektas, tačiau taip pat numatyta, kad už visus projekto sprendinius (įskaitant ir architektūrinius) atsako projekto vadovas, juo gali būti ir inžinierius⁹⁶¹. Remiantis tuo, praktikoje neretai laikoma, kad projekto vadovo atestatą turintis asmuo, nepaisant jo išsilavinimo, gali ekspertuoti visus projekto sprendinius, įskaitant architektūrinius. Vadinasi, nėra užtikrinama, kad architektūros klausimus nagrinės specialistų žinių turintis teismo ekspertas. Pažymėtina ir tai, kad šiuo metu Teismo ekspertų sąrašė yra tik penki (iki 2018 m. buvo tik trys) asmenys, turintys statinio projekto architektūrinės dalies vadovų atestatus. Taigi, atsižvelgiant į teismuose priimamų sprendimų skaičių, yra didelė tikimybė, kad ekspertines išvadas architektūros klausimais teismams šiuo metu teikia reikiamų specialistų žinių neturintys asmenys.

Kalbant apie teismo ekspertizės rūšis, verta atkreipti dėmesį, kad Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos patvirtintame Teismo ekspertizės rūšių sąrašė (beje, baigtiniame) architektūra taip pat nėra minima⁹⁶². Be to, pagal šį sąrašą, autorių teisių objektų ekspertizė gali apimti tik fonogramų ir audiovizualinių kūrinių ekspertizę, nors ATGTĮ autorių teisių objektais įvardijama ir daugiau kūrinių, įskaitant architektūros kūrinius – pastatų ir kitų statinių projektus, brėžinius, eskizus ir modelius, taip pat pastatus ir kitus statinius⁹⁶³. Taigi, jei teismai išties galėtų skirti tik Teismo ekspertizės rūšių sąrašė nustatyto pobūdžio ekspertizes, architektūros klausimai daugeliu atvejų liktų tinkamai neišnagrinėti.

3.3.3 Specialisto išvada ir jos probleminiai aspektai

Tyrimui aktualiuose teismų sprendimuose galima rasti atvejų, kai specialiosiomis architektūros žiniomis grįsti duomenys teismui teikiami ne atliekant teismo ekspertizę, o gaunant specialisto išvadą. Pavyzdžiui, vienoje

⁹⁶¹ STR1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“ patvirtinimo“, 1 priedo 2.9 p.

⁹⁶² Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos 2015 m. lapkričio 27 d. sprendimas Nr. KT-9 „Dėl teismo ekspertizė rūšių sąrašo patvirtinimo“. *Teisės aktu registras*, 2015, Nr. 2015-18969.

⁹⁶³ ATGTĮ, 4 str. 2 d. 9 p.

iš anksčiau nagrinėtų bylų, kurioje viešojo intereso pažeidimas nebuvo pripažintas, teismas, be kita ko, rėmėsi specialisto išvada, pacituodamas tik vieną jos sakinį: „detalusis planas formaliai jokių teisės aktų nepažeidžia ir įgyvendina bendrojo plano sprendinius“⁹⁶⁴. Specialisto išvadą, kaip įrodymų rūšį, reglamentuoja ABTĮ⁹⁶⁵ ir Baudžiamojo proceso kodeksas⁹⁶⁶. Civilinio proceso kodekse šiuo atžvilgiu numatyta tik galimas specialisto dalyvavimas kartu su fizinio ar juridinio asmens atstovu, iš esmės taip pat vykdant atstovo pareigas⁹⁶⁷, nors specialisto išvados poreikis fiksuojamas ir civiliniame procese⁹⁶⁸.

Specialisto išvada nėra taip išsamiai reguliuojama kaip teismo ekspertizė. ABTĮ numatyta, kad tam tikros srities specialistas kviečiamas tais atvejais, kai nagrinėjant administracinę bylą teisme reikia specialiųjų žinių dokumentams, daiktams ar veiksams ištirti ir įvertinti; specialisto paaiškinimai gali būti surašomi atskirame dokumente, kuris turi būti pasirašytas⁹⁶⁹. Jeigu to reikia paaiškinimams ar išvadai duoti, specialistas ir ekspertas turi teisę susipažinti su bylos medžiaga, būti teismui nagrinėjant bylą, užduoti proceso šalims, liudytojams klausimų, prašyti teismą pateikti jam papildomą medžiagą. Specialistas ir ekspertas turi teisę atsisakyti duoti paaiškinimus ar išvadą, jeigu mano, kad pateikta medžiaga yra nepakankama paaiškinimams ar išvadai duoti arba kad jam pateiktas klausimas peržengia jo specialiųjų žinių ribas⁹⁷⁰.

Nors specialisto išvados ir teismo ekspertizės atskirtis nėra tiksliai apibrėžta nei įstatymuose, nei nagrinėtoje mokslinėje literatūroje, tačiau galima rasti tyrimais pagrįstų nuomonių, kad ekspertas atlieka specialųjį tyrimą, kurio turinys nėra įstatymu reglamentuojamas mokslinių žinių gavimo procesas, o specialistas dažniausiai dalyvauja teismui atliekant tam tikrus procesinius veiksmus. Ekspertinio tyrimo jis neatlieka, bet tai nereiškia, kad specialistas negali naudoti jokių specialiųjų metodų savo veikloje. Esant būtinybei jis turi teisę ir pareigą juos naudoti, tačiau tokiais tiriamaisiais veiksmais (stebėjimu, matavimu ir pan.) siekiama ne gauti naujų faktinių duomenų, o paaiškinti tuos, kurie yra teismui žinomi arba yra

⁹⁶⁴ VAAT. 2011 m. sausio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-85-171/2011.

⁹⁶⁵ ABTĮ, 60 str.

⁹⁶⁶ Baudžiamojo proceso kodeksas, 89 str.

⁹⁶⁷ Civilinio proceso kodeksas, 212–219 str.

⁹⁶⁸ KRIKŠČIŪNAS, R. Ekspertizė <...>.

⁹⁶⁹ ABTĮ, 60 str. 1, 2 d.

⁹⁷⁰ *Ibid.*, 62 str.

jam prieinami. Specialistas taiko specialiąsias žinias aiškindamasis faktinius duomenis, kurie gali būti tiesiogiai suprantami⁹⁷¹. Taip suprantant specialisto išvadą, akivaizdu, kad architektūros srityje atsakymus į klausimus, susijusius su teritorijų planavimo dokumentuose ar statinių projektuose nustatytais architektūriniais sprendiniais, turėtų teikti ne specialistai, o teismo ekspertai, atlikę išsamų ekspertinį vertinimą, apimančį visų šiame tyrime akcentuotų architektūros sprendžiamų uždavinių analizę, kurios neįmanoma atlikti teikiant paaiškinimus ir konsultacijas teismui.

Be to, itin svarbūs ir specialistų bei ekspertų atsakomybės skirtumai. Teismo ekspertu gali būti tik atestuotas architektas, o specialistu teisme gali būti ir vien išsilavinimą turintis architektas, juolab kad tokią teisę jam (manytina, nepagrįstai) suteikia Architektūros įstatymas⁹⁷². Galima teigti, kad specialisto, kaip ir teismo eksperto, atsakomybė yra apibrėžta ABTĮ, numatant, kad už melagingų liudytojo parodymų, eksperto melagingos išvados, specialisto melagingo paaiškinimo davimą, melagingą ar žinomai neteisingą vertėjo vertimą asmenys atsako Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nustatyta tvarka⁹⁷³. Tačiau kyla klausimas, kas galėtų patikrinti, pavyzdžiui, anksčiau cituotos specialisto išvados tikslumą (melagingumą), kai joje teigiama, kad detalusis planas formaliai jokių teisės aktų nepažeidžia, taip pat kad detalusis planas įgyvendina bendrojo plano sprendinius.

Net jei abejonių keliančią išvadą pateiktų teismo ekspertas, manytina, tai nebūtų Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos, nagrinėjančios skundus dėl Teismo ekspertų profesinės etikos kodekso pažeidimų⁹⁷⁴, kompetencijos klausimas, nes net šališkumui įvertinti tokiu atveju reikėtų ne mažiau specialiųjų žinių, nei jų turėjo tokią išvadą pateikęs specialistas. Vis dėlto kai teismo ekspertizę atlieka atestuotas architektas, jo atsakomybė papildomai varžoma architekto veiklą reglamentuojančių teisės aktų, už kurių nesilaikymą gali būti sustabdytas ar panaikintas jo kvalifikacijos atestato galiojimas.

Tokios atsakomybės taikymo pavyzdys – Profesinės etikos tarybos sprendimas pripažinti architektą teikus teismui klaidinančią ir neobjektyvią informaciją, susijusią su statinio padalinimo projektiniais sprendiniais⁹⁷⁵, ir

⁹⁷¹ KRIKŠČIŪNAS, R. Ekspertizė <...>.

⁹⁷² Architektūros įstatymas, 4 str. 7 p.

⁹⁷³ ABTĮ, 58 str. 2 d.

⁹⁷⁴ Teismo ekspertizės įstatymas, 16 str. 1 d. 2 p.

⁹⁷⁵ Profesinės etikos tarybos 2017 m. spalio 20 d. sprendimas Nr. 2017/11 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą:

Atestavimo komisijos sprendimas sustabdyti architekto kvalifikacijos galiojimą dėl teismui teiktoje dokumentacijoje numatytų projektinių sprendinių, kurių įgyvendinti būtų neįmanoma nepažeidžiant įstatymuose nustatytų architektūros kokybės kriterijų ir esminių statinio reikalavimų⁹⁷⁶. Pažymėtina, kad, kitaip nei Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybą, tiek Profesinę etikos tarybą, tiek Atestavimo komisiją sudaro kvalifikuoti architektai, išrinkti iš beveik 1400 atestuotų architektų, tad jų kvalifikacija ir jiems perduota sprendimo teisė sudaro sąlygas išsamiai išnagrinėti architekto veiksmus panaudojant architektūros specialiąsias žinias.

Toks atsakomybės už teismui pateiktus klaidinančius duomenis taikymas būtų neįmanomas neatestuotam architektui, tad net ir kviečiant architektą specialisto išvada pateikti (paaiškinti tam tikrus specifinius teritorijų planavimo ar statinių projektavimo eigos aspektus, bet ne išsamiai įvertinti teritorijų planavimo dokumentą ar statinio projektą), rekomenduotina pripažinti aukštesnę atestuoto architekto kvalifikaciją ir atsakomybę.

3.4 Ikiteisminio ginčų sprendimo būdai architektūros srityje

3.4.1 Teisės aktuose numatyti ikiteisminio ginčų nagrinėjimo atvejai

Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2001 m. rugsėjo 5 d. rekomendacijoje dėl alternatyvių ginčų tarp viešojo administravimo institucijų ir privačių asmenų sprendimo priemonių pažymima, kad ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo mechanizmo pranašumai lemia paprastesnes ir lankstesnes ginčo nagrinėjimo procedūras, leidžiančias greičiau ir pigiau išspręsti kilusį ginčą, teikia didesnių galimybių ginčą baigti taikos sutartimi, leidžia ginčą spręsti asmenims, kurie turi specialių žinių, neįpareigoja asmenų, nagrinėjančių ginčą, laikytis griežtų ir formalių procedūrinių taisyklių, o leidžia naudotis didesne diskrecijos teise priimant sprendimą. Rekomendacijoje siūloma teisės aktuose įtvirtinti ir praktikoje taikyti tokius alternatyvius administracinių ginčų nagrinėjimo būdus: vidinė administracinio akto peržiūra, taikinimas, mediacija, susitarimo paieškos ir

<<http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/LAR-PET-2017-10-20-sprendimas-L.-Paulauskas.pdf>>.

⁹⁷⁶ Atestavimo komisijos 2018 m. vasario 28 d. sprendimas, protokolo Nr. 136 [rankraštis]. Lietuvos architektų rūmų archyvas.

arbitražas⁹⁷⁷. Ginčų nagrinėjimo ikiteisminėmis priemonėmis nauda gerinant teisinės gynybos funkcionavimą ir didinant asmenų teisių apsaugos efektyvumą deklaruojama ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2004 m. gruodžio 15 d. rekomendacijoje dėl teisminės administracinių aktų kontrolės, kurioje numatyta, jog tiek iš fizinių, tiek iš juridinių asmenų gali būti reikalaujama prieš kreipiantis į teismą išnaudoti ikiteismines nacionalinės teisės aktuose numatytas administracinių aktų ginčijimo priemones⁹⁷⁸. Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog, siekiant prieinamos ir veiksmingos teisminės gynybos, teisės aktais gali būti nustatyta ir ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka⁹⁷⁹. LVAT pabrėžia, kad ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo ne per teismą instituto įtvirtinimas rodo šiuolaikinės administracinės justicijos siekius: asmens teisių apsaugos prioritetą valstybės interesų atžvilgiu bei greitą ir veiksmingą asmens pažeistų teisių gynybą⁹⁸⁰.

Lietuvoje ikiteisminio skundų (prašymų) dėl viešojo administravimo subjektų priimtų individualių administracinių aktų ar veiksmų (neveikimo) viešojo administravimo srityje nagrinėjimo tvarką, Lietuvos administracinių ginčų komisijos ir jos teritorinių padalinių sudarymo tvarką bei kompetenciją nustato Ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymas⁹⁸¹, tačiau jame taip pat numatyta, kad įstatymai gali nustatyti ir kitokią atskirų kategorijų administracinių ginčų nagrinėjimo tvarką⁹⁸².

Atsižvelgiant į šiame tyrime nagrinėjamą architektūros srities specifiką, manytina, kad speciali ikiteisminio ginčų nagrinėjimo tvarka, nustatyta architektūros sritį reguliuojančiuose įstatymuose, būtų tikslinga. Tokia ginčų nagrinėjimo tvarka leistų efektyviai išnaudoti specialiąsias žinias, kurių poreikis ir panaudojimo pranašumai minimi tiek minėtose rekomendacijose,

⁹⁷⁷ Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2001 m. rugsėjo 5 d. rekomendacija Nr. Rec (2001) 9 dėl alternatyvių ginčų tarp viešojo administravimo institucijų ir privačių asmenų sprendimo priemonių.

⁹⁷⁸ Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2004 m. gruodžio 15 d. rekomendacija Nr. Rec (2004) 20 dėl teisminės administracinių aktų kontrolės.

⁹⁷⁹ Konstitucinis Teismas. *2002 m. liepos 2 d., 2003 m. kovo 4 d., 2004 m. rugpjūčio 17 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2005 m. vasario 7 d. nutarimai.*

⁹⁸⁰ LVAT praktikos, taikant išankstinio ginčų nagrinėjimo ne per teismą tvarką reglamentuojančias teisės normas, apibendrinimas. Pritarta teisėjų 2010 m. rugsėjo 22 d. pasitarime.

⁹⁸¹ Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymas, 1 str. 3 d. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 13-310; *Teisės aktų registras*, 2016-06-15, Nr. 2016-16850.

⁹⁸² *Ibid.*

tiek mokslinėje literatūroje⁹⁸³. Architektūros specialiųjų žinių pritaikymas sustiprintų galimybę išnaudoti ir kitus ikiteisminio ginčų nagrinėjimo pranašumus – greitą ir veiksmingą asmens teisių gynybą, administracinių teismų darbo krūvio sumažinimą⁹⁸⁴, didesnę tikimybę baigti ginčą taikos sutartimi, mažesni griežtų ir formalių procedūrų kiekį⁹⁸⁵ ir kt. Vis dėlto specialiai nagrinėjamai sričiai skirti Architektūros ir Architektų rūmų įstatymai jokios specialios ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos nenumato.

Kituose architektūros sričiai svarbiuose įstatymuose neprivalomas ikiteisminis ginčų nagrinėjimas netiesiogiai (neįvardijant jo ikiteisminė, neteisminė ar išankstine procedūra) yra numatytas, tačiau ir čia jis kelia diskusinių klausimų. Pavyzdžiui, Teritorijų planavimo įstatyme nustatyta, kad teritorijų planavimo valstybinės priežiūros ir asmenų, kurių interesai galimai pažeisti, skundų, ginčų tarp teritorijų planavimo proceso dalyvių ar asmenų pranešimų dėl galimų šio įstatymo pažeidimų nagrinėjimo tvarką nustato Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas⁹⁸⁶. Tačiau tame pačiame įstatyme nurodoma, kad teritorijų planavimo proceso (iki teritorijų planavimo dokumento patvirtinimo) metu neteisėtai priimtus administracinius sprendimus suinteresuotų asmenų prašymu ar savo iniciatyva administracine tvarka panaikina šiuos sprendimus priėmę subjektai arba teismas; neteisėtai priimtą sprendimą dėl teritorijų planavimo dokumento patvirtinimo panaikina teismas. Kreiptis į sprendimus priėmusią instituciją ar teismą turi teisę asmenys, kurių teisės ir teisėti interesai yra pažeisti, taip pat šių asmenų skundų ar pranešimų pagrindu arba savo iniciatyva – pagal kompetenciją teritorijų planavimo valstybinę priežiūrą atliekančios institucijos, kiti viešojo administravimo subjektai, suinteresuotos visuomenės atstovai, gindami visuomenės (viešąjį) interesą⁹⁸⁷.

Taigi galima teigti, kad valstybinę priežiūrą atliekanti institucija (VTPSI) pagal Teritorijų planavimo įstatymą nevykdo tikrosios ikiteisminio

⁹⁸³ PAŠKEVIČIENĖ, L. Išankstinio administracinių ginčų nagrinėjimo ne teisme institutas Lietuvoje: idėjiniai ir vertybiniai pagrindai. *Teisė*, 2018, t. 108, p. 51–69; SMALAKIENĖ, E. Specialisto ir eksperto teisinis statusas ikiteisminiame mokesčių ginčų procese. *Jurisprudencija*, 2002, t. 24(16), 99–104.

⁹⁸⁴ PAŠKEVIČIENĖ, L. Asmens teisės kreiptis į teismą įgyvendinimas administraciniuose teismuose ikiteisminio ginčų nagrinėjimo reguliavimo aspektais. Iš *Dabarties iššūkiai teismams užtikrinant žmogaus teises*. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2018, p. 207.

⁹⁸⁵ PAŠKEVIČIENĖ, L. Išankstinio <...>.

⁹⁸⁶ Teritorijų planavimo įstatymas, 9 str.

⁹⁸⁷ *Ibid.*, 49 str. 1, 2 d.

administracinių ginčų nagrinėjimo funkcijos. Be to, nurodytos Teritorijų planavimo įstatymo nuostatos suformuluotos taip, kad nėra aišku, į kurią instituciją dėl kokio sprendimo ir kuriai institucijai tarpininkaujant gali būti kreipiamasi. Pavyzdžiui, asmuo, kuris nori apskųsti VTPSI patvirtintą teritorijų planavimo dokumento patikrinimo aktą, gali kreiptis į teismą arba tą pačią VTPSI, kaip sprendimą priėmusią instituciją, tačiau taip pat jis gali kreiptis į VTPSI kaip valstybinę priežiūrą vykdančią instituciją, kuri jau turėtų kreiptis į sprendimą priėmusią instituciją. Kadangi sprendimą būtų priėmusi ta pati VTPSI, tai jau lyg būtų administracinės procedūros vykdymas ir mažai tikėtina, kad VTPSI kreiptųsi į teismą dėl savo priimto patikrinimo akto panaikinimo. Nors toks pasvarstymas formalus ir teorinis, tačiau jis gali iliustruoti iškart kelias autorės L. Paškevičienės išryškintas specialaus ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo reguliavimo problemas – neaiškų ir nedetalų įstatyminių reguliavimą, nekonkretų ikiteisminio ginčų nagrinėjimo atskyrimą nuo administracinės procedūros vykdymo pagal Viešojo administravimo įstatymą⁹⁸⁸, skundus ikiteismine tvarka nagrinėjančių institucijų nepriklausomumo klausimus, nesuteiktus įgaliojimus priimti sprendimus dėl subjektinių teisių, neaiškumą sprendžiant, ar asmuo, kreipęsis, pavyzdžiui, į VTPSI, nepraleido skundo pateikimo Lietuvos administracinių ginčų komisijai ar teismui termino, ir kt.⁹⁸⁹.

Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas, be kita ko, reglamentuoja asmenų prašymų, skundų ar pranešimų, susijusių su teritorijų planavimo ir statybos procesais, nagrinėjimo tvarką ir apibrėžia priimtų sprendimų teisinius padarinius, tačiau ir šiame įstatyme nėra numatyta, kad pati VTPSI panaikintų viešojo administravimo subjektų priimtus administracinius sprendimus. Pagal šį įstatymą, patikrinimo metu nustatę, kad administraciniai sprendimai priimti neteisėtai, teritorijų planavimo valstybinės priežiūros institucija ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo patikrinimo pabaigos dienos pateikia viešojo administravimo subjektams privalomuosius nurodymus per juose nurodytus, bet ne ilgesnius kaip vienas mėnuo, terminus panaikinti ar pakeisti neteisėtai priimtus administracinius sprendimus (jų dalį). Pasibaigus šio straipsnio 4 dalyje nurodyto privalomojo nurodymo įvykdymo terminui arba iki šio termino pabaigos gavusi subjekto, kuriam pateiktas privalomasis nurodymas, raštą, kad šis nurodymas yra įvykdytas, ir tai patvirtinančius dokumentus, privalomąjį nurodymą pateikusi teritorijų planavimo valstybinės priežiūros institucija patikrina, ar šis

⁹⁸⁸ Viešojo administravimo įstatymas, III skyrius.

⁹⁸⁹ PAŠKEVIČIENĖ, L. Asmens teisės <...>, p. 222, 223, 238.

nurodymas yra įvykdytas. Jeigu privalomasis nurodymas neįvykdytas, jį pateikusi teritorijų planavimo valstybinės priežiūros institucija per 2 mėnesius nuo privalomojo nurodymo įvykdymo termino pabaigos kreipiasi į teismą dėl neteisėtai priimto administracinio sprendimo (jo dalies) panaikinimo ar dėl įpareigojimo vykdyti privalomąjį nurodymą. Įvertinusi nustatytų pažeidimų mastą, pobūdį ir kitas su pažeidimų šalinimu susijusias aplinkybes, teritorijų planavimo valstybinės priežiūros institucija turi teisę per 2 mėnesius nuo patikrinimo pabaigos dienos kreiptis į teismą dėl nustatytų pažeidimų šalinimo, nepateikdama šio straipsnio 4 dalyje nurodyto privalomojo nurodymo⁹⁹⁰.

Statybos srityje padėtis yra panaši – Statybos įstatyme numatyta, kad statybos valstybinė priežiūra atliekama Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymo nustatyta tvarka⁹⁹¹, tačiau statybą leidžiantis dokumentas panaikinamas tik teismo sprendimu, išskyrus kai kurias išimtis⁹⁹². Kaip ir teritorijų planavimo atveju, VTPSI pagal Statybos įstatymą yra vienas iš subjektų, galinčių kreiptis į teismą dėl statybą leidžiančio dokumento teisėtumo⁹⁹³. Taigi ir šiuo atveju pati VTPSI, kuri lyg turėtų būti suprantama kaip ikiteisminio ginčų nagrinėjimo institucija, nepriima sprendimo dėl asmens subjektinių teisių. Nėra aiškus ir jau minėtas skundo pateikimo į teismą termino skaičiavimas.

Dar vienas nagrinėjamos srities pavyzdys – Statybos įstatyme numatyta skundų dėl sprendimų dėl kvalifikacijos atestato ir (ar) teisės pripažinimo dokumento išdavimo (neišdavimo), sprendimo dėl kvalifikacijos atestato ir (ar) teisės pripažinimo dokumento galiojimo sustabdymo ar galiojimo panaikinimo teisėtumo nagrinėjimo tvarka. Pačiame Statybos įstatyme ši tvarka nėra išsamiai apibrėžta – tik įvardyta jos galimybė, skundus

⁹⁹⁰ Tokia tvarka yra nustatyta nevykdant teritorijų planavimo proceso priimtų administracinių sprendimų patikrinimo atveju, tačiau panašiai reguliuojama skundų nagrinėjimo tvarka ir priimtų sprendimų teisiniai padariniai ir kituose procesuose. Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas, 6¹ str. 4-7 d.

⁹⁹¹ Statybos įstatymas, 31 str. 1 d.

⁹⁹² Viešojo administravimo subjekto, išdavusio statybą leidžiančius dokumentus, sprendimu statybą leidžiantis dokumentas panaikinamas šiais atvejais: 1) jeigu, pakeitus esminius statinio projekto sprendinius, šis subjektas išdavė naują statybą leidžiantį dokumentą; 2) jeigu buvo pakeisti žemės sklypo matmenys jį padalijant į atskirus žemės sklypus, sujungiant žemės sklypus, atlikus žemės sklypų perdalijimą (amalgamaciją) ir dėl to pažeidžiami leidžiami žemės sklypo užstatymo rodikliai ir kiti teisės aktai; statytojo (užsakovo) prašymu; 3) taip pat VTPSI sprendimu – leidimo tęsti sustabdytą statybą, jeigu statinio statyba po šio statybą leidžiančio dokumento išdavimo pakartotinai sustabdyta. *Ibid.*, 27 str. 23 d.

⁹⁹³ *Ibid.*, 27 str. 24 d.

nagrinėjantis subjektas (aplinkos ministro sudaryta komisija) ir pavesta aplinkos ministrui nustatyti šio nagrinėjimo tvarką⁹⁹⁴. Iš poįstatyminių lygmeniu nustatytos tvarkos matyti, kad ši ikiteisminio ginčų nagrinėjimo institucija nepriima teisinę reikšmę turinčių sprendimų – pagal aplinkos ministro patvirtintus nuostatus, ministro sudaryta komisija gali pripažinti atestuojančios organizacijos sprendimą nepagrįstu (neteisėtu) ir įpareigoti šią organizaciją skundą nagrinėti iš naujo⁹⁹⁵. Suprantama, kad Aplinkos ministerija negalėtų pati priimti atestuojančiai organizacijai deleguoto sprendimo išduoti atestatą (nors ir tokia galimybė gali būti svarstoma siekiant užtikrinti ikiteisminio ginčų nagrinėjimo tikslus⁹⁹⁶), tačiau neaiškiai sureguliuoti šios komisijos sprendimo teisiniai padariniai kelia abejonių, ar ši procedūra laikytina ikiteismine procedūra.

Be to, poįstatyminiame akte nėra numatyta skundą nagrinėjančios komisijos sprendimų apskundimo administracinių ginčų komisijai ar teismui tvarka, o tai turi neigiamą įtaką asmenų informuotumui, atitinkamai ir jų veiksmams ginant savo pažeistas teises⁹⁹⁷. Taip pat ši tvarka nenumato išklausti skundą pateikusių asmenų ir sprendimą priėmusios institucijos, kas neabejotinai mažina galimybes įgyvendinti rungimosiprincipą, svarbų ir ikiteisminio ginčų nagrinėjimo procese⁹⁹⁸. Taigi, nors specialiosiomis žiniomis paremti ikiteisminio administracinių sprendimų patikros būdai būtų palankūs viešajam interesui architektūros srityje įgyvendinti, tačiau šiuo metu jų pranašumai nagrinėjamoje srityje nėra panaudojami.

3.4.2 Mediacijos taikymo galimybės ir pranašumai architektūros srityje

Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2001 m. rugsėjo 5 d. rekomendacijoje dėl alternatyvių ginčų tarp viešojo administravimo institucijų ir privačių asmenų sprendimo priemonių nurodomas ir dar vienas skatinamas ginčų nagrinėjimo būdas – mediacija, ji Lietuvos įstatymuose apibrėžiama kaip

⁹⁹⁴ Statybos įstatymas, 12 str. 23 d.

⁹⁹⁵ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2017 m. gegužės 24 d. įsakymas Nr. D1-439 „Dėl Skundų dėl sprendimų dėl kvalifikacijos atestatų ir (ar) teisės pripažinimo dokumentų išdavimo ar neišdavimo arba galiojimo sustabdymo ar galiojimo panaikinimo teisėtumo nagrinėjimo komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“, 10 p. *Teisės aktų registras*, 2017-05-25, Nr. 2017-08772.

⁹⁹⁶ PAŠKEVIČIENĖ, L. Asmens teisės <...>, p. 243.

⁹⁹⁷ PAŠKEVIČIENĖ, L. Išankstinio <...>.

⁹⁹⁸ PAŠKEVIČIENĖ, L. Asmens teisės <...>, p. 223.

ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda ginčo šalims taikiai spręsti ginčą⁹⁹⁹. Tarp mediacijos pranašumų dažniausiai pažymimas ginčo sprendimo operatyvumas, šalių vykdoma ginčo sprendimo kontrolė¹⁰⁰⁰, taip pat tai, kad dažniausias jos rezultatas yra taikus susitarimas¹⁰⁰¹, o surastas visas šalis tenkinantis sprendimas suponuoja savanorišką jo įgyvendinimą¹⁰⁰². Klasikine prasme mediacija visų pirma yra civilinių ginčų sprendimo būdas, tačiau dėl savo universalumo ji turi plačias taikymo galimybes, įskaitant ir administracinį procesą¹⁰⁰³.

Mediacija skirstoma į teisminę (kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda ginčo šalims taikiai spręsti šį ginčą teisme nagrinėjamoje byloje¹⁰⁰⁴) ir neteisminę (kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda teisme nesprenžiamo ginčo šalims taikiai išspręsti šį ginčą¹⁰⁰⁵). Taip pat mediacija gali būti privaloma (kuria įstatymų nustatytais atvejais privaloma pasinaudoti prieš kreipiantis į teismą dėl ginčo sprendimo¹⁰⁰⁶) ir neprivaloma. Privaloma mediacija dažnai nagrinėjama ne tik kaip būdas efektyviau spręsti tam tikrų kategorijų ginčus, bet ir kaip palanki priemonė skatinti mediacijos plėtrą¹⁰⁰⁷.

Šiuo metu mediaciją kaip teisminę procedūrą reglamentuoja Civilinio proceso kodeksas, tačiau ABTĮ ji nenumatyta. Administraciniame procese mediacija taikoma pagal analogiją, įgyvendinant ABTĮ numatytą taikos sutarties reglamentavimą¹⁰⁰⁸. Pagrindines civilinių ginčų sprendimo sąlygas, institucijų funkcijas mediacijos srityje, reikalavimus asmenims, siekiantiems teikti mediacijos paslaugas, mediacijos vykdymo tvarką, teisminės mediacijos ypatumus, mediatorių drausminę atsakomybę apibrėžia

⁹⁹⁹ Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, 2 str. 3 d. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 87-3462; *Teisės aktų registras*, 2017-07-12, Nr. 2017-12053.

¹⁰⁰⁰ BANYS, A. Neteisminė mediacija Lietuvos administraciniame procese: koncepcija ir plėtros kryptys. *Jurisprudencija*, 2014, t. 21(4), p. 1117–1139.

¹⁰⁰¹ ATUTIENĖ, E. Mediacijos taikymo galimybės verslo ginčiuose. *Jurisprudencija*, 2018, t. 25(1), p. 279–300.

¹⁰⁰² TRUMPULIS, U. Teorinės ir praktinės mediacijos taikymo prielaidos sprendžiant administracinius ginčus Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(4), p. 1423–1437.

¹⁰⁰³ BANYS, A. Neteisminė mediacija <...>.

¹⁰⁰⁴ Mediacijos įstatymas, 2 str. 7 d.

¹⁰⁰⁵ Mediacijos įstatymas, 2 str. 9 d.

¹⁰⁰⁶ *Ibid*, 2 str. 6 d.

¹⁰⁰⁷ KAMINSKIENĖ, N. Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(2), p. 683–705.

¹⁰⁰⁸ BANYS, A. Neteisminė mediacija <...>.

Mediacijos įstatymas¹⁰⁰⁹. Siekiant platesnio mediacijos taikymo, šis įstatymas buvo iš esmės pakeistas – nuo 2019 m. sausio 1 d. įsigaliojo jo nauja redakcija, papildžiusi įstatymą aukštesniais reikalavimais mediatoriams, jų atsakomybei, privalomos mediacijos finansavimo iš biudžeto, privalomos mediacijos atvejais ir kitomis mediaciją skatinančiomis nuostatomis¹⁰¹⁰. Reikia pasakyti, kad šiuo metu yra įregistruotas ir šio įstatymo pakeitimo projektas, turintis apimti jos taikymą tiek teisminiuose, tiek ikiteisminiuose administraciniuose ginčiuose, atitinkamai papildant ABTĮ nuostatas¹⁰¹¹.

Mediacijos įstatymo nauja redakcija galioja pirmus metus, todėl dar nėra galimybės vertinti jos įtakos mediacijos plėtrai, tačiau apskritai ši plėtra jau kurį laiką matoma: 2014 m. teisminė mediacija bylose taikyta 53, 2015 m. – 123, 2016 m. – 313, o 2017 m. – 540 kartų¹⁰¹². Mediaciją taikyti skatinama įvairiose visuomeninių santykių srityse, tad ir architektūros srityje kylantys ginčai ne išimtis – jiems aktualūs bene visi mediacijos teikiami pranašumai, pasireiškiantys sprendžiant tiek civilinius, tiek administracinius ginčus.

Pažymėtina, kad nuo 2017 m. sausio 1 d. mediacijos funkcija buvo įtvirtinta Architektų rūmų įstatyme, nurodant, kad Rūmai turi teisę ginčo atveju organizuoti savo narių sutaikinimo (mediacijos) procedūras¹⁰¹³. Rūmų nariai yra fiziniai asmenys – atestuoti architektai, veikiantys architektūros, kaip mokslo, meno ir verslo¹⁰¹⁴, srityje, todėl pagal savo turinį jų tarpusavio ginčai bent iš dalies gali būti priskirti verslo ginčams¹⁰¹⁵. Į verslo ginčus patenka ir ginčai dėl intelektinės nuosavybės, pagal dabartinę praktiką – dažniausiai tarp Rūmų narių kylantys ginčai, šiuo metu sprendžiami tik profesinės etikos pažeidimų nagrinėjimo kontekste.

¹⁰⁰⁹ Mediacijos įstatymas, 1 d. 1 p.

¹⁰¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2017-07-12, Nr. 2017-12053.

¹⁰¹¹ Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. x-1702 pakeitimo įstatymo projektas Nr. 18-4795 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-21]. Prieiga per internetą: <[https://e-](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/893e9b61423d11e8844381e3890556cc)

[seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/893e9b61423d11e8844381e3890556cc](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/893e9b61423d11e8844381e3890556cc)>.

¹⁰¹² Teisėjų tarybos pasiūlymas dėl pastabų pateikimo teisės akto projektui Nr. 18-4803. 2018-05-25, Nr. 36P-67-(7.1.10) [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-21]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/b7c646b0601311e896f6c1bcca8cd3a8?jfwid=-y96oc2f4a>>.

¹⁰¹³ Architektų rūmų įstatymas, 3 str. 2 d. 14 p.

¹⁰¹⁴ Profesinės etikos kodeksas, 3 principas.

¹⁰¹⁵ ATUTIENĖ, E. Mediacijos taikymo <...>.

Tiek civiliniai santykiai, tiek ir juose kylančių ginčų sprendimo būdai pasitelkiant mediaciją turi aiškų dispozityvumo arba autonomijos pobūdį, leidžiantį konfliktinės situacijos šalims laisvai ieškoti kompromiso ir rinktis ginčo sureguliuojimą, t. y. bet kokią sprendimą, kuris nėra draudžiamas pozityviosios teisės normų¹⁰¹⁶. Neteisminė mediacija vaidina ir didelį prevencinį vaidmenį, sudarydama sąlygas ateityje išvengti teisminių ginčų¹⁰¹⁷. Sprendžiant verslo ginčus teigiamai vertinamas mediacijos užtikrinamas konfidencialumas, šalis siejančių ryšių sustiprinimas, mažesnės išlaidos, kūrybingi, patvarūs sprendimai ir kt.¹⁰¹⁸. Svarbu ir tai, kad pagal naująją įstatymo redakciją, pradėjus mediaciją, ieškinio senaties terminai sustabdomi¹⁰¹⁹. Architektūros srityje visi šie pranašumai taip pat yra aktualūs, tačiau, svarstant galimybę Rūmuose vykdyti mediacijos procedūras, reikia atkreipti dėmesį į keletą svarbių aspektų.

Visų pirma, mediacijos paslaugas nuo 2019 m. sausio 1 d. gali teikti tik mediatorius, įrašytas į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą¹⁰²⁰. Į mediatorių sąrašą gali būti įrašomi asmenys, atitinkantys įstatyme nustatytus reikalavimus¹⁰²¹. Taigi ir įgyvendinant Rūmų funkciją šis reikalavimas turi būti užtikrinamas. Pažymėtina, kad būtent mediacijos paslaugų teikėjų trūkumas dar iki nurodytų reikalavimų viešai buvo pažymimas kaip vienas iš pagrindinių mediacijos plėtros stabdžių¹⁰²². Taig, viena vertus, didesni reikalavimai gali apriboti šią veiklą, tačiau, kita vertus, tie patys reikalavimai, įskaitant ir mediatorių atsakomybę už padarytus pažeidimus¹⁰²³, gali padidinti visuomenės pasitikėjimą mediacija, taip pat paskatinti tokias paslaugas galinčius teikti asmenis imtis šios, kur kas aiškiau reglamentuotos veiklos.

¹⁰¹⁶ BANYS, A. Neteisminė mediacija <...>.

¹⁰¹⁷ *Ibid.*

¹⁰¹⁸ ATUTIENĖ, E. Mediacijos taikymo <...>.

¹⁰¹⁹ Mediacijos įstatymas, 18 str. 1 d.

¹⁰²⁰ *Ibid.*, 4 d. 1 p.

¹⁰²¹ Mediatoriais gali taptis asmenys: 1) turintys aukštąjį universitetinį išsilavinimą; 2) išklause ne trumpesnius kaip 40 akademinį valandų mokymus mediacijos tema ne anksčiau kaip prieš penkerius metus iki kreipimosi dėl įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą dienos; 3) išlaikę mediatorių kvalifikacinį egzaminą; 4) nepriekaištingos reputacijos, atsižvelgiant į šio įstatymo 7 straipsnyje nurodytus reikalavimus. *Ibid.*, 6 str. 1 d.

¹⁰²² Mediacija – kodėl nesulaukiame „sprogimo“ Lietuvoje? Jurex [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://jurex.lt/mediacija-kodel-nesulaukiame-sprogimo-lietuvoje/>>

¹⁰²³ Mediacijos įstatymas, 9, 28 str.

Kalbant apie mediacijos taikymo architektūros srityje galimybes, pažymėtinas ir jos metu priimto sprendimo vykdymas. Mediacijos įstatyme nurodoma, kad mediacijos metu ginčo šalių sudaryta taikos sutartis ginčo šalims turi įstatymo galią. Kai ginčas, kuris sprendžiamas mediacija, nėra tuo pačiu metu nagrinėjamas teisme, ginčo šalių bendru prašymu arba vienos iš ginčo šalių prašymu, kai yra gautas kitos ginčo šalies rašytinis sutikimas, taikos sutartis gali būti pateikta teismui tvirtinti. Įsiteisėjusia teismo nutartimi patvirtinta taikos sutartis ginčo šalims įgyja galutinio teismo sprendimo (*res judicata*) galią ir gali būti vykdoma priverstinai¹⁰²⁴. Vis dėlto autorė E. Atutienė pažymi, jog mažai tikėtina, kad šalis, gera valia nevykdanti mediacijos susitarimo, išreikštų sutikimą dėl taikos sutarties pateikimo tvirtinti teismui, tokiu būdu sudarydama sąlygas priverstinai ją vykdyti¹⁰²⁵. Taigi, jei visais atvejais mediacijos susitarimo vykdymas priklauso nuo šalių valios, tai tik dar labiau didina mediacijos proceso reikšmingumą, siekiant, kad priimamas susitarimas maksimaliai atitiktų ginčų šalių interesus ir būtų pasiektas abi šalis įtikinantis kompromisas.

Dar vienas svarbus aspektas, susijęs su galimu mediacijos taikymu architektūros srityje, taip pat civiliniuose ginčiuose – gana detalus architekto veiklos reglamentavimas, kuris yra neatsiejamai susijęs ir su civilinės sutarties su užsakovu vykdymu. Teikdamas paslaugas architektas privalo laikytis visų jo veiklą reglamentuojančių teisės aktų, todėl verslo ginčų metu priimamą sprendimą taip pat saistys viešosios teisės nuostatos. Taigi ir mediacijos metu turės būti paisoma kai kurių administracinės teisės principų. Vienas iš tokių principų – tai viešajai teisei būdingas principas „viskas, kas nėra leidžiama, yra draudžiama“¹⁰²⁶. Ir nors šis principas tiesiogiai neturėtų būti taikomas sprendžiant civilinį (verslo) ginčą tarp Rūmų narių arba, jei būtų išplėsta Rūmų kompetencija, – tarp narių, jų užsakovų ir (ar) visuomenės, tačiau ginčo sprendime turėtų būti atsižvelgta į imperatyvias teisės aktų ir sprendimus priimančių institucijų diskrecijos nuostatas, turinčias įtakos projektavimo sutarčiai įgyvendinti.

Vis dėlto ir šiuo atveju atkreiptinas dėmesys į vieną iš pagrindinių mediacijos taikymo aspektų, ypač aktualių architektūros sričiai. Net ir pripažįstant tam tikrus apibūdintus suvaržymus, pažymėtina, kad mediacija administraciniuose ginčiuose suteikia galimybę abipusiu sutarimu priimti

¹⁰²⁴ Mediacijos įstatymas, 16 str. 2, 3 d.

¹⁰²⁵ ATUTIENĖ, E. Mediacijos taikymo <...>.

¹⁰²⁶ Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugpjūčio 8 d. nutarimas.

vieną iš galimų sprendimų, kurie visi bus lygiai teisėti¹⁰²⁷. Atsižvelgiant į tai, kad architektūros kokybė reguliuojama daugiausia vertinamosiomis normomis, manytina, kad mediacija galėtų tapti viena iš pagrindinių profesionalių ir efektyvių ginčų dėl architektūros kokybės sprendimo priemonių, o Rūmai – viena iš pagrindinių mediaciją skatinančių ir ją vykdyti padedančių organizacijų.

IŠVADOS

1) Viešasis interesas architektūros srityje apima daugelio visuomenės ekonominių, ekologinių, socialinių ir kultūrinių interesų įgyvendinimą ir ypač jų suderinimą, o šių visuomeninių santykių specifika visų pirma pasireiškia individualia vietos sąlygų ir naudotojų poreikių analize, profesiniu architekto indėliu ir atsakomybe. Tačiau Lietuvos teisės aktuose ši specifika nėra atspindima: neužtikrinama, kad visuomenei svarbius sprendimus priimtų kvalifikuoti, atsakomybės varžomi asmenys, nenumatytas reikiamas kiekis efektyvių ir nešališkų visuomenės interesų analizės bei jų derinimo procedūrų, statytojo interesams nepagrįstai suteikiama prioritetinga reikšmė, fiksuojamos perteklinio reguliavimo tendencijos, poįstatyminis reguliavimas dažnai kelia rimtų abejonių dėl įstatymų viršenybės principo pažeidimų. Šiuo metu architektūros teisinis reguliavimas nesudaro sąlygų įgyvendinti konstitucinę valstybės pareigą garantuoti viešąjį interesą.

2) Dauguma architektūros srityje įgyvendinamų visuomenės interesų gali būti išreiškiami tik abstrakčiomis vertinamojo pobūdžio normomis, o tai, kad nėra konkrečios normos, nereiškia, jog nėra gintino intereso. Tačiau administracinėje teisėje ir teismų praktikoje fiksuojami dažni atvejai, kai gintinu pripažįstamas tik konkrečia teisės norma įvardytas interesas. Tai pasireiškia viešojo administravimo subjektams nekeliama kvalifikacijos reikalavimais, siaura savivaldybių vyriausiųjų architektų kompetencija, nenumatyta galimybe laiku gauti ekspertinį vertinimą. Teisminės patikros metu neužtikrinamas tinkamas specialiųjų architektūros žinių panaudojimas inicijuojant ir nagrinėjant bylas teisme. Teismų praktikoje vyrauja sprendimai, kuriuose konkrečiomis normomis neapibrėžti aplinkos kokybės klausimai nepagrįstai paliekami už teisminės patikros ribų arba reikalaujama objektyviais duomenimis įrodyti visiems žinomomis pripažintinas aplinkybes.

¹⁰²⁷ TRUMPULIS, U. Teorinės ir praktinės <...>.

3) Teigiamai galima vertinti įstatymų leidėjo siekį 2017 m. priimtu Architektūros įstatymu sustiprinti reikalavimus architektūros objektams, sprendimus priimantiems asmenims ir jų priėmimo procedūroms, suteikiant garantijas, kad viešasis interesas architektūros srityje bus užtikrintas. Tačiau, nors ir žymintis reikšmingą pokytį Lietuvos teisėje, šis įstatymas nebuvo suderintas su kitais įstatymais, jį priimant nebuvo ištaisytos kitų teisės aktų ydos, neišspręsta architektų kvalifikacijos įgyjimo ir atsakomybės problematika, nenumatyta pakankamai laiku atliekamų procedūrų, kurios sudarytų sąlygas konkrečioje situacijoje priimti darnius sprendimus. Šiuo metu Architektūros įstatyme ir kituose įstatymuose nustatytų aplinkos formavimo procedūrų esminiai trūkumai nesudaro prielaidų svarstyti apie architektūros srityje priimamų sprendimų priskyrimą tikslingumo klausimams, nepatenkantiems į teisminės patikros ribas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Tarptautinės sutartys ir jų parengiamieji dokumentai:

1. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, 1972 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <http://www.unep.org/Documents.multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=150>.
2. European Charter on Environment and Health, 1989 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0017/136250/ICP_RUD_113.pdf.
3. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais ratifikavimo. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 73-2565.
4. 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.
5. 1985 m. spalio 3 d. Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 100-2896.
6. 2000 m. spalio 20 d. Europos kraštovaizdžio konvencija. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4621.

Europos Sąjungos teisės aktai, jų parengiamieji dokumentai

7. 1985 m. birželio 27 d. Tarybos direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo. OL L 175, 1985 7 5.
8. 1997 m. kovo 3 d. Tarybos direktyva 97/11/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo. OL L 73, 1997 3 14.
9. 2001 m. vasario 12 d. Tarybos rezoliucija 2001/C73/04 dėl architektūros kokybės miesto ir kaimo aplinkoje, OL C 73, 2001 3 6.
10. 2002 m. liepos 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 1600/2002/EB dėl Šeštosios Bendrijos aplinkosaugos veiksmų programos. OL L 242, 2002 9 10, p. 1.
11. 2003 m. gegužės 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/35/EB, nustatanti visuomenės dalyvavimą rengiant tam tikrus su aplinka susijusius planus ir programas ir iš dalies keičianti Tarybos

- direktyvas 85/337/EEB ir 96/61/EB dėl visuomenės dalyvavimo ir teisės kreiptis į teismus. OL L 156, 2003 6 25.
12. 2005 m. rugsėjo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo, OL L 255, 2005 9 30.
 13. 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje, 113–115 str. OJ L 376, 2006 12 27.
 14. 2008 m. gruodžio 13 d. Tarybos išvados 2008/C319/05 dėl architektūros: kultūros įnašas į tvarų vystymąsi, OL C 319, 2008 12 13.
 15. 2009 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/31/EB dėl anglies dioksido geologinio saugojimo, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 85/337/EEB, direktyvas 2000/60/EB, 2001/80/EB, 2004/35/EB, 2006/12/EB, 2008/1/EB ir Reglamentą (EB) Nr. 1013/2006. OL L 140, 2009 6 5.
 16. 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo. OL L 26, 2012 1 28.
 17. 2013 m. lapkričio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 1386/2013/ES dėl bendrosios Sąjungos aplinkosaugos veiksmų programos iki 2020 m. „Gyventi gerai pagal mūsų planetos išgales“. Tekstas svarbus EEE. OJ L 354, 2013 12 28.
 18. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2001 m. rugsėjo 5 d. rekomendacija Nr. Rec (2001) 9 dėl alternatyvių ginčų tarp viešojo administravimo institucijų ir privačių asmenų sprendimo priemonių.
 19. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2004 m. gruodžio 15 d. rekomendacija Nr. Rec (2004) 20 dėl teisminės administracinių aktų kontrolės.
 20. Europos Komisijos 2009 m. rugsėjo 23 d. komunikatas „Komisijos architektūros politikos gidas“ Nr. KOM(2009) 7032 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civil_service/docs/comm_guide_en.pdf>.
 21. Europos Komisijos 2007 m. rugsėjo 5 d. komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui bei Regionų komitetui dėl Komisijos tarnybų įkurdinimo Briuselyje ir Liuksemburge politikos Nr. KOM(2007) 501 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu>>.
 22. Europos Komisijos 2007 m. rugsėjo 5 d. memorandumas dėl Komisijos architektūros politikos gido priėmimo [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu>>.

23. Europos Komisijos teisingumo efektyvumui stiprinti Rekomendacijos dėl teismo eksperto vaidmens procese Europos Sąjungos valstybėse narėse Nr. CEPEJ(2014)14.
24. Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. kovo 9 d. reglamentas (ES) Nr. 305/2011, kuriuo nustatomos suderintos statybos produktų rinkodaros sąlygos ir panaikinama Tarybos direktyva 89/106/EEB (Tekstas svarbus EEE), OL 2011 4 4, L88/5-43.
25. 2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama Direktyva 2004/18/EB. Tekstas svarbus EEE, 16 str. 13 d. OJ L 94, 2014 03 28, p. 65–242.
26. European Commission. Communication from European Commission – Report on Competition in Professional Services. COM 2004(0083) final.

Nacionaliniai teisės aktai ir jų parengiamieji dokumentai

27. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos aidas*, t. 220; 1992, Nr. 33-1014.
28. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“. *Valstybės žinios*, 1990, Nr. 9-224 (aktualus iki 1992-11-01).
29. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 13-308; 2000, Nr. 85-2566; *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. 2016-16849.
30. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. *Lietuvos aidas*. 1992, Nr. 5-75 (akto redakcija, galiojusi nuo 1997-07-09 iki 2000-05-12).
31. Lietuvos Respublikos architektų rūmų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 134-5063.
32. Lietuvos Respublikos architektų rūmų įstatymo Nr. X-914 1, 2, 3, 4, 11 straipsnių pakeitimo ir 18 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. 2016-26508.
33. Lietuvos Respublikos architektūros įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 2017-10247.
34. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 25-745.
35. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 50-1598; 2003, Nr. 28-1125.
36. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

37. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
38. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.
39. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2017-07-12, Nr. 2017-12053.
40. Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 13-310; *Teisės aktų registras*, 2016-06-15, Nr. 2016-16850
41. Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 87-3462; *Teisės aktų registras*, 2017-07-12, Nr. 2017-12053.
42. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 3-37; 2004, Nr. 153-5571.
43. Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 82-1965.
44. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 81-1514; 2003, Nr. 42-1919.
45. Lietuvos Respublikos reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 47-1747; *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. 2016-00361.
46. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 63-1188; 2001, Nr. 108-3902.
47. Lietuvos Respublikos statybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 32-788; 2001, Nr. 101-3597; *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. 2016-20300) (iki 2017-01-01).
48. Lietuvos Respublikos statybos įstatymo Nr. I-1240 pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. 2016-20300.
49. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 63-1231.
50. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 110-5564.
51. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 107-2391; 2004, Nr. 21-617; 2013, Nr. 76-3824.
52. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo Nr. I-1120 40 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. 2016-20325.
53. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 76-3848.

54. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 60-1945; 2006, Nr. 77-2975.
55. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 84-2000; 1999, Nr. 56-1809; 2002, Nr. 118-5296; 2006, Nr. 4-102; *Teisės aktų registras*, 2017-05-04, Nr. 2017-07550.
56. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1049; 2000, Nr. 91-2832; 2008, Nr. 113-4290.
57. Lietuvos Respublikos želdynų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 80-3215.
58. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 34-620; 2004, Nr. 28-868.
59. Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo projektas. 2017-04-13, Reg. Nr. XIIP-4606(2) [interaktyvus, žiūrėta 2018-01-19]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9c522f40202511e79f4996496b137f39?jfwid=-g0zrz4bb7>.
60. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo projekto ir Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo Nr. I-1120 25 ir 41 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos statybos įstatymo Nr. I-1240 2 ir 5 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/.../format/ISO_PDF/.
61. Lietuvos Respublikos Seimo Aplinkos apsaugos komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo projekto Nr. XIIP-4606(2). 2017-05-31 Nr. 107-P-20 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-20]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c2386f1045f211e7b465dc41e35792b9?jfwid=-g0zrz4bb7>.
62. Lietuvos Respublikos Seimo Aplinkos apsaugos komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo projekto Nr. XIIP-4606(2). 2017-04-05 Nr. 107-P-10 [interaktyvus, žiūrėta 2019-01-19]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9c522f40202511e79f4996496b137f39?jfwid=-g0zrz4bb7>.
63. Lietuvos Respublikos Seimo Aplinkos apsaugos komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo projekto Nr. XIIP-4606(2). 2017-04-26 Nr. 107-P-15 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-19]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/36940c502a4d11e79f4996496b137f39?jfwid=-g0zrz4bb7>.

64. Vilniaus miesto savivaldybės Visuomeninės miesto planavimo komisijos pasiūlymai Architektūros įstatymo projektui. 2017-03-20 Nr. G-2017-3542 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-19]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9c522f40202511e79f4996496b137f39?jfwid=-g0zrz4bb7>>.
65. Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. x-1702 pakeitimo įstatymo projektas Nr. 18-4795 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-21]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/893e9b61423d11e8844381e3890556cc>>.
66. Teisėjų tarybos pasiūlymas dėl pastabų pateikimo teisės akto projektui Nr. 18-4803. 2018-05-25, Nr. 36P-67-(7.1.10) [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-21]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/b7c646b0601311e896f6c1bcca8cd3a8?jfwid=-y96oc2f4a>>.
67. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo Nr. viii–1234 pakeitimo įstatymo projektas Nr. 19-3162(2) [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/58b079c098d411e9aab6d8dd69c6da66>>.

Vyriausybės nutarimai

68. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 343 „Dėl Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 22-652.
69. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 18 d. nutarimas Nr. 554 „Dėl Lietuvos Respublikos architektūros politikos kryptių aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 64-2302.
70. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. 643 „Dėl Lietuvos Respublikos architektūros įstatymo koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 22-652.
71. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. gruodžio 18 d. nutarimas Nr. 1265 „Dėl Pasiūlymų teikimo dėl teritorijų planavimo proceso inicijavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 139-7011.
72. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugsėjo 18 d. nutarimas Nr. 1079 „Dėl Visuomenės informavimo, konsultavimo ir dalyvavimo priimant sprendimus dėl teritorijų planavimo nuostatų patvirtinimo“.

Valstybės žinios, 1996, Nr. 90-2099; 2004, Nr. 112-4189; 2007, Nr. 33-1190; 2013, Nr. 140-7096.

Ministrų įsakymai

73. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. birželio 11 d. įsakymas Nr. 289 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.01.09:2003 „Statinių klasifikavimas pagal jų naudojimo paskirtį“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 58-2611.
74. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 705 „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.02.01:2004 „Gyvenamieji pastatai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 23-721.
75. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. vasario 27 d. įsakymas Nr. D1-91 „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.02.02:2004 „Visuomeninės paskirties statiniai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 54-1851.
76. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. kovo 25 d. įsakymas Nr. D1-131 „Dėl Architekto profesinės kvalifikacijos pripažinimo norint užsiimti architekto profesine veikla ar laikinai ir kartais teikti architektūrines paslaugas Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 55-1916; 2008, Nr. 114-4373; *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. 2016-12187.
77. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. spalio 4 d. įsakymas Nr. 3D-452/D1-513 „Dėl Žemės sklypų formavimo ir pertvarkymo projektų rengimo ir įgyvendinimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 149-5420.
78. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. D1-338 „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.02.09:2005 „Vienbučiai ir dvibučiai gyvenamieji pastatai“ patvirtinimo“, 60 p. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 93-3464.
79. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. rugsėjo 27 d. įsakymas Nr. D1-826 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.07.01:2010 „Statybą leidžiantys dokumentai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 116-5944.
80. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2012 m. sausio 16 d. įsakymu Nr. D1-39 „Dėl Trečiųjų šalių piliečių architekto profesinės kvalifikacijos pripažinimo Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 11-481.

81. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. sausio 2 d. įsakymas Nr. D1-8 „Dėl Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklių patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2014, Nr. 2014-00025.
82. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2016 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. D1-713 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.01.03:2017 „Statinių klasifikavimas“ patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2016-11-21, Nr. 2016-27168.
83. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2016 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. D1-453 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. vasario 27 d. įsakymo Nr. D1-91 „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.02.02:2004 „Visuomeninės paskirties statiniai“ patvirtinimo“ pakeitimo“. *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. 2016-17743.
84. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2016 m. lapkričio 7 d. įsakymas Nr. D1-738 „Dėl statybos techninio reglamento STR1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“ patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2016-11-11, Nr. 2016-26687.
85. Lietuvos Respublikos aplinkos 2016 m. gruodžio 12 d. ministro įsakymas Nr. D1-878 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.05.01:2017 „Statybą leidžiantys dokumentai. Statybos užbaigimas. Statybos sustabdymas. Savavališkos statybos padarinių šalinimas. Statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimas“ patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2016-12-12, Nr. 28700.
86. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2016 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. D1-945 pakeistas Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos 2005-07-11 įsakymas Nr. D1-341 „Dėl Architektų atestavimo ir teisės pripažinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 93-3466;
87. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2017 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. D1-22 „Dėl Specialiųjų reikalavimų, specialiųjų architektūros reikalavimų, specialiųjų saugomos teritorijos tvarkymo ir apsaugos reikalavimų struktūros ir išdavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 2017-00685.
88. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2017 m. vasario 9 d. įsakymas Nr. D1-130 „Dėl profesinių ir teisinių žinių egzaminų programų architektams patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 2369.
89. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2017 m. balandžio 21 d. įsakymas Nr. D1-329 „Dėl profesinių ir teisinių žinių egzaminų programos architektams, siekiantiems eiti statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovų pareigas statiniuose, esančiuose kultūros

- paveldo objekto teritorijoje, jo apsaugos zonoje ar kultūros paveldo vietovėje (išskyrus kultūros paveldo objektus ir kultūros paveldo statinius) patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 6777.
90. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2017 m. gegužės 24 d. įsakymas Nr. D1-439 „Dėl Skundų dėl sprendimų dėl kvalifikacijos atestatų ir (ar) teisės pripažinimo dokumentų išdavimo ar neišdavimo arba galiojimo sustabdymo ar galiojimo panaikinimo teisėtumo nagrinėjimo komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 2017-08772.
 91. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2017 m. rugpjūčio 22 d. įsakymas Nr. D1-671 „Dėl Projekto konkurso organizavimo taisyklių patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 2017-13556.
 92. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. sausio 23 d. įsakymas Nr. D1-72/IV-141 „Dėl Teritorijų planavimo vadovų atestavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 1346.
 93. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. sausio 23 d. įsakymas Nr. D1-75/IV-141 „Dėl Architektų teritorijų planavimo vadovų atestavimo komisijos nuostatų patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 1343.
 94. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 1 d. įsakymas Nr. IV-116 „Dėl Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 7.3 p. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 45-1474; *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 2017-09776.
 95. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 15 d. įsakymas Nr. IV-149 „Dėl Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybų pavyzdinių nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 52-1755.
 96. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. vasario 13 d. įsakymas Nr. IV-357 „Dėl Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo vadovų atestavimo komisijos sudėties patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 2501.
 97. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. vasario 13 d. įsakymas Nr. IV-358 „Dėl Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo vadovų atestavimo komisijos nuostatų patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 2501.
 98. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. balandžio 11 d. įsakymas Nr. IV-569/D1-295 „Dėl nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo vadovų profesinių ir teisinių

- žinių egzamino programos patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 6192.
99. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. gruodžio 21 d. įsakymas Nr. V-1308 „Dėl Geros mokyklos koncepcijos patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2015, Nr. 20048.
100. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2014 m. liepos 15 d. įsakymas Nr. 4-486 „Dėl Reglamentuojamų profesijų sąrašo patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2014, Nr. 2014-10267; 2016, Nr. 2016-11715.

Savivaldybių teisės aktai

101. Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2007 m. balandžio 5 d. sprendimas Nr. T2-110 „Dėl Klaipėdos miesto bendrojo plano patvirtinimo“.
102. Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2018 m. liepos 26 d. sprendimas Nr. T2-168 „Dėl architektūrinių konkursų organizavimo“.
103. Vilniaus miesto tarybos 2018 m. vasario 7 d. sprendimas Nr. 1-1355 „Dėl Vilniaus miesto savivaldybės teritorijoje projektuojamų objektų, kurių architektūrinėms idėjoms įvertinti privaloma skelbti projektų konkursus“.

Asociacijų dokumentai

104. Antstolių profesinės etikos kodeksas, priimtas 2013 m. vasario 22 d. antstolių susirinkime. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2013 m. kovo 13 d. įsakymas Nr. 1R-71 „Dėl Lietuvos advokatų etikos kodekso skelbimo“. *Valstybės žinios*, 2013-03-16, Nr. 28-1342.
105. Lietuvos advokatų etikos kodeksas, patvirtintas Lietuvos advokatūros 2016 m. balandžio 15 d. visuotinio advokatų susirinkimo sprendimu. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. balandžio 22 d. įsakymas Nr. 1R-133 „Dėl Lietuvos advokatų etikos kodekso skelbimo“. *Teisės aktų registras*, 2016-04-22, Nr. 10280.
106. Lietuvos architektų rūmų narių 2017 m. balandžio 21 d. susirinkimo sprendimas (protokolas) [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/1%C5%A1ra%C5%A1as-i%C5%A1-susirinkimo-protokolo-d%C4%97I-Architekt%C5%B3-profesinio-atestavimo-komisijos-i%C5%A1rinkimo.pdf>>.
107. Lietuvos architektų rūmų pirmininko 2017-10-10 įsakymas Nr. 17P-218 „Dėl Asmens duomenų tvarkymo Lietuvos architektų rūmuose

- taisyklių patvirtinimo“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/2018-05-23-Asmens-duomen%C5%B3-tvarkymo-taisykl%C4%97s.pdf>>.
108. Lietuvos architektų rūmų profesinės etikos tarybos 2017 m. spalio 20 d. sprendimas Nr. 2017/11 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/LAR-PET-2017-10-20-sprendimas-L.-Paulauskas.pdf>>.
109. Lietuvos architektų rūmų architektų profesinio atestavimo komisijos 2018 m. vasario 28 d. sprendimas, protokolo Nr. 136 [rankraštis]. Lietuvos architektų rūmų archyvas.
110. Lietuvos architektų rūmų statusas, 2018 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/LAR-Statutas-2018.pdf>>.
111. Lietuvos architektų rūmų steigiamojo susirinkimo protokolas, 2007-04-15 [rankraštis]. Lietuvos architektų rūmų archyvas.
112. Lietuvos architektų rūmų tarybos 2013 m. rugsėjo 25 d. sprendimas Nr. 13-05 „Dėl Profesinės etikos tarybos nuostatų patvirtinimo“, 2013 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-14]. Prieiga per internetą: <http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/LAR_PET_nuostatai_2018-05-11.pdf>.
113. Lietuvos architektų rūmų tarybos 2017 m. sausio 26 d. sprendimas Nr. T17/01-1 „Dėl Architektų kvalifikacijos tobulinimo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-02-27, Nr. 3100.
114. Lietuvos architektų rūmų tarybos 2017 m. sausio 26 d. sprendimas Nr. T17/01-2 „Dėl Architektų atestavimo vidaus tvarkos aprašo patvirtinimo“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-25]. Prieiga per internetą: <http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/LAR-Atestavimo_vidaus_aprasas-_patvirtintas-pakeitimas-2018-07-27-2.pdf>.
115. Lietuvos architektų rūmų tarybos 2017 m. kovo 10 d. sprendimas Nr. 17/10-3 „Dėl ekspertų komisijų nuostatų patvirtinimo“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-25]. Prieiga per internetą: <http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/LAR_EK_nuostat%C5%B3_pakeitimas_2017-11-10.pdf>.
116. Lietuvos architektų rūmų tarybos 2017 m. lapkričio 10 d. sprendimas Nr. T17/10-1 „Dėl regioninių architektūros tarybų nuostatų patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2017-11-16, Nr. 2017-18078.

117. Lietuvos architektų rūmų tarybos 2018 m. kovo 9 d. sprendimas Nr. T18/03-1 „Dėl architektų profesinio atestavimo komisijos nuostatų patvirtinimo“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/Architekt%C5%B3-profesionio-atestavimo-komisijos-nuostatai-patvirtinti-2018-03-09.pdf>>.
118. Lietuvos architektų rūmų tarybos 2018 m. balandžio 13 d. sprendimas Nr. 18/01 „Dėl laikinųjų architektūrinių konkursų nuostatų patvirtinimo“. Lietuvos architektų rūmų informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/kita-veikla/architekturiniai-konkursai/>>.
119. Lietuvos architektų sąjungos Architektūrinių konkursų nuostatai [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-12]. Prieiga per internetą: <http://old.architektusajunga.lt/uploads/File/konkursai/2014/LAS_konkursu_nuostatai_2014.pdf>.
120. Lietuvos architektų sąjungos Etikos kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.architektusajunga.lt/apie-las/las-etikos-kodeksas/>>.
121. Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas, patvirtintas Lietuvos notarų rūmų narių susirinkimo 2015 m. balandžio 11 d. nutarimu [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.notarurumai.lt/notaru-rumai/teises-aktai/notaru-garbes-kodeksas>>.
122. Lietuvos statybininkų asociacijos etikos kodeksas, patvirtintas Lietuvos statybininkų asociacijos Prezidiumo 2005 m. gruodžio 7 d. nutarimu [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.statybininkai.lt/lt/apie-lsa/etikos-kodeksas>>.
123. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, patvirtintas 2005 m. balandžio 15 d. žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkime [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.zeit.lt/lt/teisine-informacija/visuomenes-informavimo-etikos-kodeksas/41>>.
124. Odontologų profesinės etikos kodeksas, priimtas 2004 m. birželio 9 d. Lietuvos Respublikos odontologų rūmų visuotiniame narių suvažiavime [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://odontologurumai.lt/lt/dokumentai/item/odontolog-profesins-etikos-kodeksas>>.
125. Psichologų profesinės etikos kodeksas, patvirtintas 2017 m. gegužės 12 d. Lietuvos psichologų sąjungos narių suvažiavime [interaktyvus.

- Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.psichologusajunga.lt/?p=104>>.
126. Tarptautinis buhalterių profesionalų profesinės etikos kodeksas, parengtas Tarptautinės buhalterių federacijos [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.avnt.lt/assets/Teisine-informacija/2019-06-18-Etikos-kodekso-galutinis-vertimas.pdf>>.
Kitų institucijų dokumentai
127. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2016 m. kovo 1 d. nutarimas Nr. 13.12-14 atmesti skundą dėl Vilniaus apygardos prokuroro 2015 m. gruodžio 5 d. nutarimo Nr. 2.1.5-81 atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės.
128. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 3 d. įsakymas Nr. I-3 „Dėl Asmenų aptarnavimo Lietuvos Respublikos prokuratūroje tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2008-01-15, Nr. 6-230.
129. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. sausio 31 d. įsakymas Nr. I-25 „Dėl Rekomendacijų dėl viešojo intereso gynimo patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2014-01-31, Nr. 2014-00778.
130. Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2015 m. rugsėjo 18 d. įsakymas Nr. 1-264 „Dėl užsienio valstybės normatyvinio statybos techninio dokumento tiesioginio taikymo“. *Teisės aktų registras*. 2015, Nr. 2015-13962.
131. Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos 2015 m. lapkričio 27 d. sprendimas Nr. KT-9 „Dėl teismo ekspertizių rūšių sąrašo patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2015-11-30, Nr. 2015-18969.

Specialioji literatūra

Monografijos, studijos, vadovėliai

132. ANDRUŠKEVIČIUS, A.; PAŠKEVIČIENĖ, L. *Viešojo administravimo teisiniai pagrindai*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
133. BAKANAS, A., et al. *Civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
134. BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2012.
135. BELIŪNIENĖ, L., et al. *Viešojo intereso atpažinimo problema Lietuvos teisėje: kriterijai ir prioritetai*. Vilnius, 2015.
136. BIRMONTIENĖ, T., et al., *Lietuvos konstitucinė teisė (2 leid.)*. Vilnius, 2002.

137. BLEWIT, J. (ed.) *Sustainable Development. Critical Concepts in the Environment*. Volume I–IV. London: Routledge, 2014.
138. BUXTON, P. (ed.) *Metric handbook: planning and design data*. Routledge, 2015. Lietuviškas vertimas: BANAITIENĖ, N., et al. *Architekto žinynas*. Vilnius: Technika, 2017.
139. COOLEN, H. *The meaning of dwelling features conceptual and methodological issues*. Amsterdam: Delft University Press, 2008.
140. DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. 1 tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
141. FEINTUCK, M. *The Public Interest' in Regulation*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
142. FIEDLER, J. *Urbanisation, unlimited: A Tematic Journey*. Switzerland: Springer, 2014.
143. GAUZIN-MULLER, D. *Sustainable architecture and urbanism – Concepts, Technologies, Examples*. Basel: Birkhauser, 2002.
144. GRUODYTĖ, E. et al. *Teisininkų profesinė etika: nuo status quo pavyzdinio modelio link*. Kolektyvinė monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2016.
145. HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
146. JAMES, W., et al. *Pragmatism: The Classic Writings*. Hackett Publishing Co Inc, 1989, p. 26–27.
147. JANKAUSKAS, E.; JARAŠIŪNAS, E.; STAUGAITYTĖ, V. (sud.) *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos*. Vilnius: Konstitucinis Teismas, 2010.
148. JOČIENĖ, D.; ČILINSKAS, K., *Žmogaus teisių apsaugos problemas tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius, 2004.
149. JUŠKEVIČIUS, P., et al. *Urbanistika: procesai, problemas, planavimas, plėtra*. Vilnius: Technika, 2013.
150. KATYAL, N. K. *Architecture as Crime Control*. Yale, 2002.
151. KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
152. KERSTEIN, K., et al. *Architecture and Quality of Life*. Architects' Council of Europe, 2004.
153. KHAN, A. Z.; ALLACKER, K. *Architecture and Sustainability: Critical Perspectives for Integrated Design*. Leuven: ACCO Uitgeverij, 2015.
154. KLIMAS, E. *Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo komentaras*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2017.
155. KRIVKA, E. *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese: monografija*. Vilnius, 2009.

156. KUNCEVIČIUS, S., *et al.* *Pastatų tipologija. I dalis.* Vilnius: Technika, 2008.
157. KŪRIS, E., *et al.* *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės.* Šiauliai: AB „Titnagas“, 2015.
158. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė.* 1 tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
159. LEONAS, P. *Teisės filosofijos istorija.* Vilnius: Mintis, 1995.
160. LUNDSTEDT, A. V. *Legal thinking Revised.* 1956.
161. MADANIPOUR, A. *Urban Design, Space and Society.* Red Globe Press, 2014.
162. MEŠKA, V.; JUOZULYNAS, A. *Streso malšinimas,* Vilnius.
163. MIKELĖNIENĖ, D; MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai.* Vilnius: Justitia, 1999.
164. MITKUS, S. *Lietuvos Respublikos statybos įstatymo komentaras.* 1 dalis. Vilnius: Eugrimas, 2007.
165. MITKUS, S. *Statybos teisė.* Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013.
166. MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai.* Vilnius: Justitia, 2003.
167. MONKEVIČIUS A., *et al.* *Aplinkosaugos teisė.* Vilnius: Justitia, 2011.
168. MOORE, S. A.; WILSON, B. B. *Questioning Architectural Judgment. The problem of Codes in the United States.* New York: Routledge, 2014.
169. PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J. *Administracinė justicija: teorija ir praktika.* Vilnius: Justitia, 2005.
170. POSNER, R. A. *Jurisprudencijos problemos.* Vilnius: Eugrimas, 2004.
171. RANDALL, G. E. *Understanding Professional Self-Regulation,* 2000, p. 1–2 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-23]. Prieiga per internetą: <http://www.oavt.org/self_regulation/docs/about_selfreg_randall.pdf>
172. RASLANAS, S.; ŠLIOGERIENĖ, J. *Nekilnojamojo turto vertinimas,* mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2012.
173. SCHWARTZ, S. H. *Basic human values: an overview.* Jarusalem: The Hebrew University of Jerusalem, 2006.
174. SPREIREGEN, P. D. *Design Competitions.* New York: McGraw-Hill, Inc. 1979.
175. STENNING, A; SMITH, A; ROCHOVSKA, A; ŠWIĄTEC D. *Domesticating Neo-Liberalism: Spaces of Economic Practice and Social Reproduction in Post-Socialistic Cities.* Chichester:Wiley-Blackvel, 2010.

176. USONIENĖ, J. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008.
177. VANAGAS, J. *Miesto sociologijos pagrindai*. Vilnius, 1996.
178. VAN GULIJK, S. *European Architect Law. Towards a New Design*. Apeldoorn-Antwerpen, 2009.
179. VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
180. VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000.
181. VITRUVIUS, P. *The Ten Books on Architecture*. Courier Dover Publications. Vert. Morris Hicky Morgan, 1960.
182. VOLKER, L. *Deciding about Design Quality. Value Judgments and Decision Making in the Selection of Architects by Public Clients under European Tendering Regulations*. Leiden: Sidestone Press, 2010.
183. ZWEIGERT, K; KÖTZ, H. *Introduction to Comparative Law, 3rd edition*, 1998.
184. ŽUKAUSKAS, H. *Architektūrinio projektavimo ir teritorijų planavimo teisė*. Vilnius: Technika, 2013.
185. WEISMAN, L. K. *Discrimination by Design. A Feminist Critique of the Man-Made Environment*. University of Illinois Press, 1994.

Daktaro disertacijos

186. BALOČKAITĖ, R. *Viešojo diskurso raida Lietuvoje 1988–2002 m. ir jo sociologinė analizė socialinio konstravimo požiūriu*. Daktaro disertacija. Kaunas: KTU, 2004.
187. TRUMPULIS, U. *Viešojo intereso kategorija administracinėje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai (teisė 01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
188. SMITH, J. *An Investigation into the Theory of Public Participation in Environmental Impact Assessments Applied to a Case Study in Coastal Managementplanning*. PhD Dissertation, School of Environmental Sciences, University of East Anglia, 2003.

Moksliniai straipsniai

189. ARNSTEIN, S. R. A Ladder of Citizen Participation. *JAIP*, 1969, Vol. 35(4), p. 216–224.
190. ATUTIENĖ, E. Mediacijos taikymo galimybės verslo ginčiuose. *Jurisprudencija*, 2018, t. 25(1), p. 279–300.

191. BANYS, A. Neteisminė mediacija Lietuvos administraciniame procese: koncepcija ir plėtros kryptys. *Jurisprudencija*, 2014, t. 21(4), p. 1117–1139.
192. BIRMONTIENĖ T., Šiuolaikinės žmogaus teisių konstitucinės doktrinos tendencijos. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2007, t. 1, p. 202–225.
193. BURDA, R.; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p. 19–26.
194. DANNENBERG, A. L., *et al.* The Impact of Community Design and Land-Use Choices on Public Health: A Scientific Research Agenda. *American Journal of Public Health*, 2003, Vol. 93(9).
195. CAIRNS, G. Architecture as Political Image: The Perspective of Advertising. *Architecture Media Politics Society (AMPS)*, 2012, Vol. 1(1).
196. COLLIER, D.; HIDALGO, F. D.; MACIUCEANU, O. A. Essetially contested concepts. Debates and Applications. *Journal of Political Ideologies*, 2006, Vol. 11(3), p. 211–212.
197. CURRIERO, F. C., *et al.* The association between extreme precipitation ant waterborne disease outbrakes in the United States, 1948–1994. *Am J Public Health*, 2001.
198. DRĖMAITĖ, M. Sovietmečio paveldas Vilniaus architektūroje: tarp lietuviškumo ir sovietiško. Iš *Naujasis Vilniaus perskaitymas: didieji Lietuvos istoriniai pasakojimai ir daugiakultūris miesto paveldas*. Straipsnių rinktinė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 2009, p. 79–103.
199. DUDĖNAS, J. Esminių architektūros kriterijų sąrašo struktūra. Metodologiniai aspektai. Iš *Architektūros kokybės kriterijai*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2015, p. 40–61.
200. ELLIN, N. What is good urbanism? *Journal of Architecture and Urbanism*, 2012, t. 36(4), p. 247–251.
201. EVANS, G. W.; MITCHELL MCCOY, J. When Buildings Don't Work: The Role of Architecture in Human Health. *Journal of Environmental Psychology*, 1998, Vol. 18, p. 85–94.
202. EWALD, F. Norms, discipline, and the law. *Representations*, 1990, Vol. 30, p. 138–161.
203. FRYSZTAK, A. B. Complementarity of normative ethics and consumer ethics. *Architectus*, 2011, Vol. 2(30).

204. GADEIKYTĖ, S.; GALENTIENĖ, S. Prokuroro sprendimas atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės. *Teisė*, 2014, t. 91, p. 119–134.
205. GARVIN, E.; CANNUSCIO, C.; BRANAS, C. *Greening vacant lots to reduce violent crime: a randomised controlled trial* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <<http://injuryprevention.bmj.com/content/19/3/198.full>>.
206. GEČAITĖ, V. Viešojo intereso samprata civiliniame procese. Vilnius: Justitia, 2006, t. 2.
207. GENYS, D.; LEONAVIČIUS, V. Daugiabučių namų renovacija: socialinis ir ekonominis aspektai. *Filosofija. Sociologija*, 2014, Nr. 25(2), p. 98–108.
208. GENYTĖ, I.; JUOZULYNAS, A. Visuomenės sveikatos ir architektūros savasties aspektai. *Sveikatos mokslai*, 2011, t. 5, p. 44–47.
209. GIBSON, M.; THOMSON, H. *et. al.* Understanding the Psychosocial Impacts of Housing Type: Qualitative Evidence from a Housing and Regeneration Intervention. *Housing Studies*, 2011, Vol. 26(4), p. 555–573.
210. GLEMŽA, J. Heritage and Cultural Tourism in Vilnius. Iš *Urban Heritage: Research, Interpretation, Education*. Vilnius: Technika, 2007, p. 98–101.
211. GODIENĖ, G.; ARCHIPOVAITĖ, E. Konstruktyvaus visuomenės dalyvavimo architektūrinio miestų formavimo procese paieškos: Biržų viešųjų erdvių vizijos atvejais. Iš *Architektūros kokybės užtikrinimo priemonės*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2017.
212. GUMBIS, J. Public Interest: Problem of Conceptualisation. *Socialiniai mokslai*, 2006, t. 1(51).
213. GUMBIS, J. Changes in Social Phenomena and Their Conceptualisation: International and National Contexts. *Social Sciences*, 2006, Vol. 1(51).
214. GUREL M. O. Domestic Arrangements: The Maid's Room in the Ataköy Apartment Blocks, Istanbul, Turkey. *Journal of Architectural Education*, 2012, Vol. 66(1), p. 115–126.
215. GUŠAUSKIENĖ, M.; BELEVIČIUS, L. Diskusiniai specialiujų žinių panaudojimo aspektai. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika XI*: recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2015, p. 412–413.
216. HOLLENBACH, S. J. D. Virtue, the Common Good, and Democracy. Iš *Etzioni, A. (ed.) New Communitarian Thinking: Persons, Virtues,*

- Constitutions, and Communities*. Charlottesville: University Press of Virginia, 1996, p. 147.
217. JARAŠIŪNAS, E. Konstitucinė kontrolė: keletas minčių apie žmogaus teisių apsaugos matmenį. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2009, t. 4.
218. JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G., et. al. Lietuvos Respublikos teisės ir praktikos atitikimas teismo eksperto veiklos tarptautinį reglamentavimą. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XI*: tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų pagrindu parengtas mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2015, p. 37–49.
219. KAMINSKIENĖ, N. Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(2), p. 683–705.
220. KLIMAS, E.; BRAZDEIKIS, A. Visuomenės (viešojo) intereso gynimas planuojant teritorijas. Iš *Viešojo intereso gynimas: subalansuoto požiūrio link*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, p. 118–139.
221. KLIMAS, E.; LANKELIS, J. Viešojo intereso nustatymas – objektyvieji kriterijai. *Jurisprudencija*, 2014, t. 21(1).
222. KORSAKAITĖ, D. Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos analizė ir formavimas. *Ekonomika*, 2006, t. 76.
223. KRIKŠČIŪNAS, R. Ekspertizė ir specialisto dalyvavimas nagrinėjant civilines bylas. *Jurisprudencija*, 2002, t. 33(25), p. 74–82.
224. KRIKŠČIŪNAS, R.; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Ekspertizės akto analizės ir vertinimo ypatumai civilinėje teisejoje. *Jurisprudencija*, 2005, t. 66(58), p. 24–33.
225. KRIVKA, E. Viešojo intereso apsauga naujajame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37.
226. KRIVKA, E. Viešojo intereso gynimo civiliniame procese reglamentavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2008, t. 2(104).
227. KRIVKA, E. Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje. *Jurisprudencija*, 2007, t. 10(100).
228. KUNCEVIČIUS, G.; KOSMAČAITĖ, V. Viešasis administravimas kaip Lietuvos administracinės teisės reguliavimo dalykas: kai kurie probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 2014, t. 21(1), p. 141–163.
229. KUSTIENĖ, A.; LINKEVIČĖ, I. Audito kokybės vertinimas auditorių etikos požiūriu. *Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos. Science and Studies of Accounting and Finance: problems and perspectives*. 2016, Vol. 10(1), p. 100–108.

230. KŪRIS, E. Teisinė valstybė, teisinių sistemų įvairovė ir Vakarų teisės tradicija. Iš GLENDON, M. A.; GORDON, M.W.; OSAKWE, C. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993, p. XVI.
231. KŪRIS, E. Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. *Notariatas*, 2012, t. 13.
232. LASTAUSKIENĖ, G. Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(4), p. 1473–1491.
233. LASTAUSKIENĖ, G.; BAKŠIENĖ, D. Visuomenės interesų apsaugos problema teritorijų planavimo procese. *Teisė*, 2015, Nr. 96.
234. LINARTAS, D. Netiesioginės architektūros konkursų esmės ir prasmės. *Journal of Architecture and Urbanism*, 2013, Vol. 37(2).
235. LESSIG, L. The New Chicago School. *The Journal of Legal Studies*, 1998, Vol. 27 (S2), p. 661–691.
236. MASLOW, A. H. A Theory of Human Motyvation. *Psychological Review*, 1943, Vol. 50(4).
237. MACHOVENKO, J. Modernioji ir postmodernioji teisės istorijos mokslo paradigma. *Teisė*, 2012, t. 83, p. 7–17.
238. MACKONIS, A. Individualistinė viešojo intereso sąvokos turinio analizė. *Teisės problemos*, 2009, t. 2(64).
239. MANKO, R. Survival of the Socialist Legal Tradition? A Polish Perspective. *Comparative Law Review*, 2013, Vol. 4.
240. MCGAW J.; PIERIS, A.; POTTER, E. Indigenous Place-Making in the City: Dispossessions, Occupations and Implications for Cultural Architecture. *Architectural Theory Review*, 2011, Vol. 16(3), p. 296–311.
241. MCHARG, A. Reconciling Human Rights ant the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *The Modern Law Review*, 1999, Vol. 62(5).
242. MARKEVIČIENĖ, J. Miestas kaip sąžatai: apie normas ir laisves, kuriant miesto architektūrą. Iš *Architektūros kokybės kriterijai*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2015, p. 97–125.
243. MARKEVIČIENĖ, J. The spirit of the place – the problem of (re)creating. *Journal of Architecture and Urbanism*, 2012, Vol. 36(1), p. 73–81.
244. MEŠKYS, L. Aplinkosaugos priemonių reikšmė siekiant darnaus vystymosi tikslų. *Jurisprudencija*, 2008, t. 10(112).
245. MEŠKYS, L. Aplinkos teisės objekto transformacijos poreikis darnaus vystymosi ideologijos kontekste. Iš *Viešosios teisės raida: de*

- jure ir de facto *problematika*. Mokslo studija. Vilnius: Leidykla MES, 2013.
246. MEŠKYS, L. Juridinio asmens atsakomybė aplinkosaugos srityje: veiksmingumo problematika įgyvendinant aplinkosaugos tikslus. *Jurisprudencija*, 2008, t. 3(105).
247. MONKEVIČIUS, E. Viešojo intereso gynimo problema apsaugos ginčiuose. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, t.1(1).
248. NAESS, P. Urban Form, Sustainability and Health: The Case of Greater Oslo. *European Planning Studies*, 2004, Vol. 22(7), p. 1524–1543.
249. NEKROŠIUS, V. Viešojo intereso gynimas civiliniame procese ir Konstitucinio Teismo doktrina. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(3).
250. NORD, C. Design according to the law: juridical dimensions of architecture for assisted living in Sweden. *Hous and the Built Environ*, 2013, Vol. 28, p. 147–155.
251. ODE, A.; TVEIT M. S.; FRY, G. Capturing Landscape Visual Character Using Indicators: Touching Base with Landscape Aesthetic Theory. *Landscape Research*, 2008, Vol. 33(1), p. 89–117.
252. OZGUNER, H. Cultural Differences in Attitudes towards Urban Parks and Green Spaces. *Landscape Research*, 2011, Vol. 36(5), p. 599–620.
253. PAŠKEVIČIENĖ, L. Asmens teisės kreiptis į teismą įgyvendinimas administraciniuose teismuose ikiteisminio ginčų nagrinėjimo reguliavimo aspektais. Iš *Dabarties iššūkiai teismams užtikrinant žmogaus teises*. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2018, p. 206–249.
254. PAŠKEVIČIENĖ, L. Išankstinio administracinių ginčų nagrinėjimo ne teisme institutas Lietuvoje: idėjiniai ir vertybiniai pagrindai. *Teisė*, 2018, t. 108, p. 51–69.
255. PAŠKEVIČIENĖ, L. Išankstinio administracinių ginčų nagrinėjimo ne teisme institutas Lietuvoje: specialaus teisinio reguliavimo esminiai aspektai. *Teisė*, 2018, t. 109, p. 8–26.
256. PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J.; JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G.; PAJAUJIS, V. Teismo eksperto pareigos, atsakomybė ir iš jos kylančios sankcijos. Lietuvos kontekstas ir Europos perspektyvos. Iš *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016.
257. PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J. Teisės į gerą administravimą (atsakingo valdymo principo) sampratos doktrininiai aspektai bei įgyvendinimo pavyzdžiai aplinkos apsaugos teisėje. *Teisė*, 2009, t. 72.

258. PETRUŠONIS, V. Harmoningos architektūrinės aplinkos kūrimo teisinės prielaidos. Iš *Architektūros kokybės kriterijai*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2015.
259. PRANEVIČIENĖ, B.; MIKALAUŠKAITĖ-ŠOSTAKIENĖ, K. Teisėtų lūkesčių, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principų užtikrinimas teritorijų planavimo procese. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(2), p. 643–656.
260. RAGAUSKAS, A. Iš Vilniaus viešojo administravimo istorijos: miesto architekto pareigybės klausimas (XVIII a. vidurys – XIX a. vidurys). *Lituanistica*. 2006, t. 65, t. 1, p. 11–23.
261. RAGULSKYTĖ-MARKOVIENĖ, R. Europos Sąjungos aplinkos teisė: raida ir perspektyvos. *Teisė*, 2011, t. 78.
262. RIFKIN, S. B.; KANGERE, M. What is participation? Iš HARTLEY, S. (ed) *CBR: A Participatory Strategy in Africa*. Reference of the conference was hosted by the Uganda National Institute of Special Education [UNISE]. Kampala, 2001, p. 62 [interaktyvus. Žiūrėta 2004-05-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.asksourse.info/cbr-book/cbr03.pdf>>.
263. RINKEVIČIUS, J. Teismo ekspertų nepriklausomumas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 22(14), p. 194–200.
264. RUŠKYTĖ, R. Nuosavybės teisių ribojimo klausimas Konstitucinio Teismo doktrinoje. Iš *Viešojo intereso gynimas: subalansuoto požiūrio link*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.
265. SAKALAUŠKIENĖ, V. Veiksmažodžių abstraktų pateikimas dabartinės lietuvių kalbos žodynuose. *Kalbos kultūra*, 2005, t. 78, p. 153–161.
266. SCHINDLER, S. Architectural Exclusion: Discrimination and Segregation Through Physical Design of the Built Environment. *The Yale Law Journal*, 2015, Vol. 6(124).
267. SCHULTZE, R. What Does It Mean to Be a Self-governing Regulated Profession. *Journal of Property Tax Assessment & Administration*, Vol. 4 (3).
268. SCHWARTZ, S. H. A theory of cultural value orientations: Explication and applications. *International Studies in Sociology and Social Anthropology*, 2006, Vol. 104, p. 137–182.
269. SKARDŽIUS, P. Veiksmažodiniai daiktavardžiai su *-imas* ir jų vartosena. *Aidai*, 1955, Nr. 6.
270. STANIŪNAS, E. Viešojo intereso apibrėžimo Lietuvos urbanistinėje plėtroje klausimu. *Urbanistika ir architektūra*, 2008, t. 32(4).

271. STICKELLS, L. The Right To The City: Rethinking Architecture's Social Significance. *Architectural Theory Review*, 2011, Vol. 16(3), p. 213–227.
272. STOBBELAAR, D. J.; PEDROLI, B. Perspectives on Landscape Identity: A Conceptual Challenge. *Landscape Research*, 2011, Vol. 36(3), p. 321–339.
273. ŠILEIKIS, E. Savivaldos teisė: aktualūs aiškinimo ir įgyvendinimo klausimai. *Teisė*, 2002, t. 42.
274. ŠILEIKIS, E. Teisėtų lūkesčių principas ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2010, t. 3.
275. ŠILEIKIS, E. Viešasis interesas ir teisėti lūkesčiai politinių partijų finansavime: bendrieji ir specifiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2015, t. 1(87).
276. TIŠKUS, G. Urbanistinio planavimo reglamentavimas Teritorijų planavimo įstatymo redakcijose. Iš *Architektūros kokybės užtikrinimo priemonės*. Vilnius: Technika, 2017, p. 50.
277. TRUMPULIS, U. Teorinės ir praktinės nediacijos taikymo prielaidos sprendžiant administracinius ginčus Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(4), p. 1423–1437.
278. TRUMPULIS, U. Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, t. 4(8).
279. TRUMPULIS, U. Žmogaus individualūs interesai kaip viešojo intereso pagrindas. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, t. 2(6).
280. UZELAC, A. Survival of the Third Legal Tradition? *Supreme Court Law Review*, 2010, Vol. 49.
281. Van SETERS, P. Communitarianism in Law and Society. Iš *Van Seters, P. (ed.) Communitarianism in Law and Society*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2008, p. 12.
282. VITKUTĖ, E. A. Asociacijų priskyrimo viešojo administravimo subjektams problematika. *Teisė*, 2018, t. 106, p. 160–176, kt.
283. VITKUTĖ, E. A. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nustatyti profesinės savivaldos požymiai ir jų vertinimas. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 176–187.
284. ŽVAIGŽDINIENĖ, I. Aplinkos apsauga žmogaus teisių kontekste. *Teisė*, 2011, t. 78.

Praktinė medžiaga

Konstitucinio Teismo aktai

285. Konstitucinis Teismas. *1994 m. sausio 19 d. nutarimas, bylos Nr. 4/93.*
286. Konstitucinis Teismas. *1994 m. vasario 14 d. nutarimas, bylos Nr. 15/93.*
287. Konstitucinis Teismas. *1994 m. birželio 27 d. nutarimas, bylos Nr. 2/94.*
288. Konstitucinis Teismas. *1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas, bylos Nr. 2/96.*
289. Konstitucinis Teismas. *1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas, bylos Nr. 3/96.*
290. Konstitucinis Teismas. *1997 m. vasario 13 d. nutarimas, bylos Nr. 6/96-10/96.*
291. Konstitucinis Teismas. *1997 m. gegužės 6 d. nutarimas, bylos Nr. 13/96.*
292. Konstitucinis Teismas. *1997 m. gegužės 29 d. nutarimas, bylos Nr. 3/97.*
293. Konstitucinis Teismas. *1997 m. spalio 1 d. nutarimas, bylos Nr. 7/97.*
294. Konstitucinis Teismas. *1997 m. gruodžio 3 d. nutarimas, bylos Nr. 8/97.*
295. Konstitucinis Teismas. *1998 m. vasario 18 d. nutarimas, bylos Nr. 2/97.*
296. Konstitucinis Teismas. *1998 m. birželio 1 d. nutarimas, bylos Nr. 11/97.*
297. Konstitucinis Teismas. *1998 m. spalio 27 d. nutarimas, bylos Nr. 15/97.*
298. Konstitucinis Teismas. *2000 m. vasario 23 d. nutarimas, bylos Nr. 21/98-6/99.*
299. Konstitucinis Teismas. *2000 m. balandžio 5 d. nutarimas, bylos Nr. 24/99.*
300. Konstitucinis Teismas. *2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, bylos Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000.*
301. Konstitucinis Teismas. *2000 m. birželio 13 d. nutarimas, bylos Nr. 23/98.*
302. Konstitucinis Teismas. *2000 m. liepos 5 d. nutarimas, bylos Nr. 28/98.*

303. Konstitucinis Teismas. 2000 m. spalio 18 d. nutarimas, bylos Nr. 29/98-16/99-3/2000.
304. Konstitucinis Teismas. 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas, bylos Nr. 8/99.
305. Konstitucinis Teismas. 2001 m. birželio 28 d. nutarimas, bylos Nr. 9/2000.
306. Konstitucinis Teismas. 2001 m. liepos 12 d. nutarimas, bylos Nr. 13/2000-14/2000-20/2000.
307. Konstitucinis Teismas. 2002 m. sausio 14 d. nutarimas, bylos Nr. 25/01.
308. Konstitucinis Teismas. 2002 m. vasario 19 d. nutarimas, bylos Nr. 26/2000.
309. Konstitucinis Teismas. 2002 m. kovo 14 d. nutarimas, bylos Nr. 23/2000.
310. Konstitucinis Teismas. 2002 m. liepos 2 d. nutarimas, bylos Nr. 32/2000.
311. Konstitucinis Teismas. 2002 m. birželio 3 d. nutarimas, bylos Nr. 28/2000.
312. Konstitucinis Teismas. 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas, bylos Nr. 34/2000-28/01.
313. Konstitucinis Teismas. 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas, bylos Nr. 49/2000.
314. Konstitucinis Teismas. 2003 m. kovo 4 d. nutarimas, bylos Nr. 27/01-5/02-01/03.
315. Konstitucinis Teismas. 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas, bylos Nr. 21/2003.
316. Konstitucinis Teismas. 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas, bylos Nr. 40/03.
317. Konstitucinis Teismas. 2004 m. kovo 5 d. nutarimas, bylos Nr. 44/01.
318. Konstitucinis Teismas. 2004 m. liepos 1 d. nutarimas, bylos Nr. 04/04.
319. Konstitucinis Teismas. 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas, bylos Nr. 23/02.
320. Konstitucinis Teismas. 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas, bylos Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03.
321. Konstitucinis Teismas. 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas, bylos Nr. 8/02-16/02-25/02.
322. Konstitucinis Teismas. 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas, bylos Nr. 14/02.

323. Konstitucinis Teismas. 2005 m. liepos 8 d. nutarimas, bylos Nr. 10/02.
324. Konstitucinis Teismas. 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, bylos Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05.
325. Konstitucinis Teismas. 2006 m. kovo 14 d. nutarimas, bylos Nr. 17/02-24/02-06/03-22/04.
326. Konstitucinis Teismas. 2006 m. kovo 28 d. nutarimai, bylos Nr. 33/03.
327. Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, bylos Nr. 34/03.
328. Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas, bylos Nr. 35/03-11/06.
329. Konstitucinis Teismas. 2007 m. liepos 5 d. nutarimas, bylos Nr. 03/04-15/04-05/06.
330. Konstitucinis Teismas. 2007 m. lapkričio 23 d. nutarimas, bylos Nr. 13/05.
331. Konstitucinis Teismas. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas, bylos Nr. 44/06.
332. Konstitucinis Teismas. 2008 m. sausio 21 d. nutarimas, bylos Nr. 02/06-23/06-37/06-50/06-31/07.
333. Konstitucinis Teismas. 2008 m. kovo 15 d. nutarimas, bylos Nr. 19/06-20/06.
334. Konstitucinis Teismas. 2008 m. balandžio 29 d. nutarimas, bylos Nr. 56/06.
335. Konstitucinis Teismas. 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas, bylos Nr. 23/05-18/07.
336. Konstitucinis Teismas. 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas, bylos Nr. 26/06.
337. Konstitucinis Teismas. 2010 m. kovo 22 d. nutarimas, bylos Nr. 16/08.
338. Konstitucinis Teismas. 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas, bylos Nr. 04/08-11/08.
339. Konstitucinis Teismas. 2010 m. gegužės 28 d. nutarimas, bylos Nr. 14/2008.
340. Konstitucinis Teismas. 2011 m. sausio 31 d. nutarimas, bylos Nr. 3/2009-24/2009-37/2009-1/2010.
341. Konstitucinis Teismas. 2011 m. gegužės 11 d. nutarimas, bylos Nr. 136/2010-17/2011-18/2011-19/2011.
342. Konstitucinis Teismas. 2011 m. liepos 7 d. nutarimas, bylos Nr. 22/2008-31/2008-9/2010-35/2010.

343. Konstitucinis Teismas. *2013 m. vasario 15 d. nutarimas, bylos Nr. 28/2009.*
344. Konstitucinis Teismas. *2013 m. liepos 5 d. nutarimas, bylos Nr. 2/2012-12/2012-9/2013.*
345. Konstitucinis Teismas. *2013 m. gruodžio 16 d. nutarimas, bylos Nr.107/2010.*
346. Konstitucinis Teismas. *1995 m. sausio 24 d. išvada Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.*
347. Konstitucinis Teismas. *2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.*

Tarptautinių teismų aktai

348. EŽTT. *1994 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje Lopez Ostra v. Spain.*
349. EŽTT. *1998 m. vasario 19 d. sprendimas byloje Guerra and Others v. Italy.*
350. EŽTT. *1998 m. birželio 9 d. sprendimas byloje McGinley and Egan v. the United Kingdom.*
351. EŽTT. *2001 m. rugsėjo 27 d. sprendimas byloje Hirvisaari v. Finland.*
352. EŽTT. *2003 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje Kyrtatos v. Greece.*
353. EŽTT. *2003 m. liepos 8 d. sprendimas byloje Hatton and Others v. the United Kingdom.*
354. EŽTT. *2003 m. spalio 16 d. sprendimas byloje Fadeyeva v. Russia.*
355. EŽTT. *2006 m. spalio 26 d. sprendimas byloje Ledyayeva and Others v. Russia.*
356. EŽTT. *2007 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje Giacomelli v. Italy.*
357. EŽTT. *2009 m. sausio 27 d. sprendimas byloje Tătar v. Romania.*
358. EŽTT. *2009 m. balandžio 14 d. sprendimas byloje Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary.*
359. ESTT. *Sprendimas byloje C-50/09, Komisija v. Airija.*
360. ESTT. *Sprendimas byloje C-332/04, Komisija v. Ispanija.*

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo aktai

361. LAT. 2000 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2000.
362. LAT. 2003 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-695/2003.
363. LAT. 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-194/2006.
364. LAT. 2008 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-133/2008.
365. LAT. 2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-25/2009.
366. LAT. 2009 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-48/2009.
367. LAT. 2009 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-128/2009.
368. LAT. 2009 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-252/2009.
369. LAT. 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-279/2009.
370. LAT. 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-365/2009.
371. LAT. 2010 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-143/2010.
372. LAT. 2010 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-228/2010.
373. LAT. 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-310/2010.
374. LAT. 2010 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-262/2010.
375. LAT. 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496/2010.
376. LAT. 2010 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-566/2010.
377. LAT. 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-523/2011.
378. LAT. 2012 m. gruodžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-610/2012.
379. LAT. 2013 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-48/2013.

380. LAT. 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2013.
381. LAT. 2013 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-449/2013.
382. LAT. 2013 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-611/2013.
383. LAT. 2013 m. gruodžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-706/2013.
384. LAT. 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3/2014.
385. LAT. 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-414/2014.
386. LAT. 2015 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-490-469/2015.
387. LAT. 2015 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-8-916/2015.
388. LAT. 2018 m. rugpjūčio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-198-969/2018 su teisėjo Gedimino Sagačio atskirąja nuomone.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo aktai

389. LVAT. 2003 m. kovo 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵-63-2003.
390. LVAT. 2004 m. rugpjūčio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹ – 806/2004.
391. LVAT. 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴-1240/06.
392. LVAT. 2007 m. sausio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A3- 64/2007.
393. LVAT. 2007 m. vasario 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁷-174/2007.
394. LVAT. 2007 m. kovo 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴-63-07.
395. LVAT. 2007 m. rugsėjo 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-575-754-07.
396. LVAT. 2007 m. lapkričio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵-964/2007.
397. LVAT. 2008 m. liepos 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-335/2008.

398. LVAT. 2008 m. spalio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-1678/2008.
399. LVAT. 2008 m. lapkričio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-146-1846-08.
400. LVAT. 2009 m. vasario 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-143-201/2009.
401. LVAT. 2009 m. vasario 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-822-42/2009.
402. LVAT. 2009 m. birželio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-781/2009.
403. LVAT. 2009 m. liepos 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS525-431/2009.
404. LVAT. 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-1153/09.
405. LVAT. 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-1320/09.
406. LVAT. 2010 m. sausio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-756-31/2010.
407. LVAT. 2010 m. sausio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-1504/2010.
408. LVAT. 2010 m. kovo 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-399/2010.
409. LVAT. 2010 m. kovo 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A662-639/2010.
410. LVAT. 2010 m. gegužės 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-648/2010.
411. LVAT. 2010 m. rugpjūčio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A756-7450/2010.
412. LVAT. 2010 m. rugpjūčio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-1084/2010.
413. LVAT. 2010 m. rugsėjo 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A63-1158/2010;
414. LVAT. 2010 m. spalio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438-1116/2010.
415. LVAT. 2010 m. spalio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-1288/2010.
416. LVAT. 2010 m. lapkričio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. 500/2013.
417. LVAT. 2011 m. vasario 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-321/2011.

418. LVAT. 2011 m. vasario 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-169/2011.
419. LVAT. 2011 m. liepos 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-2636/2011.
420. LVAT. 2011 m. rugsėjo 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A662-3141/2011.
421. LVAT. 2011 m. spalio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-3469/2011.
422. LVAT. 2011 m. spalio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-2725/2011.
423. LVAT. 2011 m. lapkričio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS492-766/11.
424. LVAT. 2011 m. lapkričio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-2827/2011.
425. LVAT. 2011 m. gruodžio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-3255/2011.
426. LVAT. 2011 m. gruodžio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-502-3012-11.
427. LVAT. 2012 m. vasario 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-502-169-12.
428. LVAT. 2012 m. vasario 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-261-301-12.
429. LVAT. 2012 m. balandžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A556-1517/2012.
430. LVAT. 2012 m. gegužės 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS492-237/2012.
431. LVAT. 2012 m. spalio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A756-1621/2012.
432. LVAT. 2013 m. sausio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-355/2013.
433. LVAT. 2013 m. gegužės 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-525-1010-13.
434. LVAT. 2013 m. birželio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-139/2013.
435. LVAT. 2013 m. liepos 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A662-1488/2013.
436. LVAT. 2013 m. rugsėjo 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-500/2013.
437. LVAT. 2013 m. rugsėjo 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-211/2013.

438. LVAT. 2013 m. spalio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A756-752/2013.
439. LVAT. 2013 m. gruodžio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-2322/2013.
440. LVAT. 2013 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-2393/2013.
441. LVAT. 2014 m. vasario 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-662-491-12.
442. LVAT. 2014 m. vasario 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A143-520/2014.
443. LVAT. 2014 m. balandžio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-342/2014.
444. LVAT. 2014 m. rugsėjo 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-1542/2014.
445. LVAT. 2014 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-602-1150-14.
446. LVAT. 2014 m. spalio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A624-1646/2014.
447. LVAT. 2015 m. balandžio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P-43-822/2015.
448. LVAT. 2015 m. lapkričio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS1360-662/15.
449. LVAT. 2015 m. gruodžio 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS1418-146/15.
450. LVAT. 2016 m. vasario 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-174-602/2016.
451. LVAT. 2016 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-2374-442/2016.
452. LVAT. 2017 m. sausio 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-9-756/17.
453. LVAT. 2017 m. kovo 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-2902-556/17.
454. LVAT. 2017 m. birželio 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-517-438/17.
455. LVAT. 2017 m. lapkričio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1322-602/2017.
456. LVAT. 2018 m. kovo 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-178-525/2018.
457. LVAT. 2018 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-297-822/2018.

458. LVAT. 2018 m. gegužės 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-3-502/2018.
459. LVAT. 2018 m. lapkričio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-752-442/2018.
460. LVAT. 2019 m. sausio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-20-502/2019.

Kitų bendrosios kompetencijos teismų praktika

461. LApT. 2009 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-299/2009.
462. LApT. 2011 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-283/2011.
463. LApT. 2012 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1261/2012.
464. LApT. 2013 m. kovo 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-1192/2013 (panaikintas).
465. LApT. 2014 m. kovo 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-859/2014.
466. LApT. 2014 m. liepos 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1017/2014.
467. LApT. 2016 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-687-823/2016.
468. LApT. 2017 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-398-516/2017.
469. LApT. 2018 m. birželio 12 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-832-302/2018.
470. Kauno apygardos teismas. 2018 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-101-480/2018.
471. Klaipėdos apygardos teismas. 2009 m. balandžio 10 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-377-253/2009.
472. Klaipėdos apygardos teismas. 2011 m. rugsėjo 14 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2S-1376-513/2011.
473. Klaipėdos apygardos teismas. 2012 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-301-360-2012.
474. Klaipėdos apygardos teismas. 2017 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-160-730/2017.
475. Klaipėdos apygardos teismas. 2019 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-983-538/2019.

476. Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-634-467/2013.
477. Vilniaus apygardos teismas. 2014 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1292-590/2014.
478. Vilniaus apygardos teismas. 2016 m. birželio 17 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-243-803/2016.
479. Vilniaus apygardos teismas, Šiaulių apygardos teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-13-440/2019.
480. Vilniaus apygardos teismas. Civilinė byla Nr. e2-656-881/2018 (nutraukta ieškovams atsisakius reikalavimų).
481. Vilniaus miesto apylinkės teismas. 2017 m. lapkričio 7 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-33781-933/2017.
482. Vilniaus miesto apylinkės teismas. Civilinė byla Nr. e2-19637-1066/2018 (pasiektas taikus šalių susitarimas).

Kitų administracinių teismų praktika

483. VAAT. 2007 m. rugsėjo. 6 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-6705-142/07.
484. VAAT. 2008 m. birželio 25 d. nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. I-826-281/2008.
485. VAAT. 2008 m. lapkričio 21 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-4202-624/08.
486. VAAT. 2010 m. vasario 4 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-643-624/10.
487. VAAT. 2010 m. balandžio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I1947-484/10.
488. VAAT. 2011 m. sausio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-85-171/2011.
489. VAAT. 2012 m. lapkričio 6 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-3194-580/2012.
490. VAAT. 2013 m. vasario 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-1167-764/2013.
491. VAAT. 2013 m. vasario 25 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-1270-643/13.
492. VAAT. 2013 m. gegužės 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I2445-168/13.
493. VAAT. 2013 m. birželio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I4154-171/13.

494. VAAT. 2014 m. gruodžio 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-9719-463/2014.
495. VAAT. 2015 m. kovo 10 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-2597-426/2015.
496. VAAT. 2015 m. lapkričio 3 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-4519-789/2015.
497. VAAT. 2018 m. kovo 7 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eI-804-789/2018 (panaikintas).
498. VAAT. 2019 m. kovo 13 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eI-1085-809/2019.
499. Klaipėdos apygardos administracinis teismas. 2011 m. gruodžio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-124-243/2011.
500. Klaipėdos apygardos administracinis teismas. 2009 m. kovo 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-169-583/2009.
501. Klaipėdos apygardos administracinis teismas. 2009 m. kovo 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-169-583/2009.
502. Klaipėdos apygardos administracinis teismas. 2012 m. liepos 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-524-342/2012.
503. Panevėžio apygardos administracinis teismas. 2016 m. gegužės 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-924-739/2016.

Specialiosios teisėjų kolegijos sprendimai

504. Specialioji teisėjų kolegija. 2010 m. sausio 7 d. nutartis byloje Nr. T01/10.
505. Specialioji teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 3 d. nutartis byloje Nr. T62/12.
506. Specialioji teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 8 d. nutartis byloje Nr. T103/16.

Vyriausiosios administracinių ginčų komisijos sprendimai

507. Vyriausioji administracinių ginčų komisija. 2008 m. balandžio 8 d. sprendimas Nr. 08/05-4R-63.
508. Vyriausioji administracinių ginčų komisija. 2008 m. gegužės 30 d. sprendimas Nr. 08/05-4R-98.
509. Vyriausioji administracinių ginčų komisija. 2008 m. birželio 27 d. sprendimas Nr. 08/03-4R-123.
510. Vyriausioji administracinių ginčų komisija. 2014 m. vasario 10 d. sprendimas Nr. 3R-AG-38/04-14.

511. Vyriausioji administracinių ginčų komisija. 2014 m. rugsėjo 29 d. sprendimas Nr. 3R-AG-312/05-14.

Sociologiniai, statistiniai ir kiti tyrimai

512. BAKŠIENĖ, D.; MATVEJENKAITĖ, K.; USAVIČĖ, D. *Architektūros viešojo administravimo sistemos vertinimas ir tobulinimo galimybių analizė* [interaktyvus, žiūrėta 2018-01-27]. Prieiga per internetą: <https://archakva.weebly.com/uploads/1/1/6/4/116452637/arch_viesojo_adm_sistema_vertinimas-2017.pdf>.
513. Sveikatai palankios aplinkos vertinimo tyrimo ataskaita. R.A.C.H.E.L. Consulting, 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2014-08-01]. Prieiga per internetą: <<http://vsc.sam.lt/pub/imagelib/file/aplinka.pdf>>.
514. Architektų apklausa, 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2017-12-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/kita-veikla/apklausa/>>.
515. Architektūros ekspertų apklausa, 2015 [rankraštis]. Asmeninis archyvas.
516. Lietuvos gyventojų apklausa, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/B258-2014-09-architektura-ataskaita_su-foto.pdf>.
517. Savivaldybių vyriausiųjų architektų apklausa, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta: 2015-05-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/pages/lt/apklausa.php>>.
518. Lietuvos statistikos departamento informacija [interaktyvus, žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <<https://osp.stat.gov.lt>>.

Informacinė literatūra ir kiti šaltiniai

519. ANDRIJAUSKAS, D. Lengviausiai nuomininkus randa šiuolaikiški ir pažangūs biurų pastatai. *www.madeinvilnius.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <<https://www.madeinvilnius.lt/verslas/nekilnojamas-turtas/lengviausiai-nuomininkus-randa-siuolaikiski-ir-pazangus-biuru-pastatai/>> .
520. Autorių teisės architektūroje: balanso siekis ir dialogo svarba. *SA.LT* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-20]. Prieiga per internetą: <<https://sa.lt/autoriu-teises-architekturoje-balanso-siekis-ir-dialogo-svarba/>>.

521. Autorių teisės architektūroje – galvos skausmas ar papildoma apsauga? *Structum.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-20]. Prieiga per internetą: <<https://structum.lt/straipsnis/autoriu-teises-architekturoje-ndash-galvos-skausmas-ar-papildoma-apsauga>>.
522. CAMPANELLA, T. J. How Low Did He Go? [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-03-29]. Prieiga per internetą: <<https://www.citylab.com/transportation/2017/07/how-low-did-he-go/533019/>>. Straipsnyje remiamasi CARO, A. *The Power Broker*. Monumental biography of Robert Moses, 1974.
523. COLANTONIO, A. Socialinis tvarumas urbanistinės plėtros projektuose ir Europos miestai po 2008 m. ekonominės recesijos. Pranešimas EFAP konferencijoje [interaktyvus. Žiūrėta 2015-05-02]. Prieiga per internetą: <<http://efap2013.lt/index.php/lt/>>.
524. ČEKANA VIČIENĖ, D. Kai vienbutis namas virsta daugiabučiu: ką reikėtų įvertinti prieš susigundant „gera“ kaina. *Delfi.lt* [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-10-22]. Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/verslas/nuomones/d-cekanaviciene-kai-vienbutis-namas-virsta-daugiabuciu-ka-reiketu-ivertinti-pries-susigundant-gera-kaina.d?id=74085432>>.
525. *Dictionary of the Arts*. Helicon Publishing Ltd, 1994.
526. Doing bussines report series [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-10-22]. Prieiga per internetą: <http://www.doingbusiness.org/en/reports>>.
527. DONSKIS, L. Lietuviškoji architektūra: sintezė ar dezintegracija? *Archiforma*, 2011, t. 3–4 (49).
528. DUMALAKAS, A. Kovingai Antakalnio bendruomenei Sapiėgų parko pertvarka vėl neįtiko. *Lrytas.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/bustas/nekilnojamasisturtas/2019/05/13/news/kovingai-antakalnio-bendruomenei-spiegu-parko-pertvarka-vel-neitiko-10302425/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy>.
529. Elektroniniai teisės aktų sąvadai [interaktyvus. Žiūrėta 2015-10-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.esavadai.lt>>.
530. Enhancing the quality of services in the Internal Market: The role of European codes of conduct. Directorate-General for Internal Market and Services. 2007 [interaktyvus. Žiūrėta 2017-11-14]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/services/services-dir/conduct_en.html>.

531. Europos architektų tarybos informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.ace-cae.eu/architects-in-europe/>>.
532. GARNIENĖ, A. Pagalių kaišiotojams smagu, kai darbai stringa? *Diena.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/pagaliu-kaisiotojams-smagu-kai-darbai-stringa-816779>>.
533. ILKEVIČIŪTĖ, J. Lietuviškų statybų stebuklai: daugiabutis yra, bet nėra. *Delfi.lt* [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-10-22]. Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/verslas/nekilnojamas-turtas/lietuvisku-statybu-stebuklai-daugiabutis-yra-bet-nera.d?id=77743873>>.
534. Informacinė sistema „Infolex“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <<https://www.infolex.lt>>.
535. JOGAILA, L. Įžūlaus statytojo vienbutis, virtęs į daugiabutį namą, buvo sulygingtas su žeme. *Ve.lt* [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-10-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/vakaru-lietuva/izulau-statytojo-vienbutis-virtes-i-daugiabuti-nama-buvo-sulygingtas-su-zeme-1644679/>>.
536. JOKŪBAITIS, M. Antakalnio gyventojai sukilo prieš būsimas „Lidl“ statybas pušyne. *15 min.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/verslas/naujiena/kvadratinis-metras/nekilnojamas-turtas/antakalnio-gyventojai-sukilo-prie-busimas-lidl-statybas-pusyne-973-1194350?copied>>.
537. Kaišiadoriškiai stojo ginti šimtamečių ažuolų. *15 min.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-26]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/kaisiadoriskiai-stojo-ginti-simtameciu-azuolu-56-1047604?copied>>.
538. Tardisciplininė mokslinė-praktinė konferencija „Architektas – vykdytojas ar atsakingas kūrėjas?“ Lietuvos architektų rūmai, VGTU Architektūros fakultetas, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/KONFERENCIJOS-PROGRAMA.pdf>>.
539. Kova dėl Reformatų skvero: ar Vilniaus savivaldybė atsižvelgs į gyventojų norus? *Alfa.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.alfa.lt/straipsnis/50330296/kova-del-reformatu-skvero-ar-vilniaus-savivaldybe-atsizvelgs-i-gyventoju-norus>>.
540. LAHEY, W. *Self-Regulation and Unification Discussions in Canada's Accounting Profession*, 2012 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-24]. Prieiga per internetą: <<http://unification.cpacanada.ca/wp>>.

- content/uploads/2012/05/Self-Regulation-and-Unification-Discussions-Final_title.pdf.>;
541. LANCE, P.; WOOLCOCK, G. *Building Sustainable Social Capital in New Communities*, 2003 [interaktyvus. Žiūrėta 2007-03-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.uq.edu.au/boilerhouse/docs/Lance-&Woolcock-Delfin-Working-Paper.pdf>>.
 542. Lietuva – tarp greičiausiai išduodančių statybos leidimą Europoje. *15min.lt* [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-10-22]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/zalias/lietuva-tarp-greiciausiai-issuodanciu-statybos-leidima-europoje-1007-1005186?copied>>.
 543. Lietuvos architektų rūmų informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/pakartotinio-lietuvos-architektu-rumu-nariu-susirinkimo-rezultatai/>>.
 544. Lietuvos architektų sąjungos informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2014-05-04]. Prieiga per internetą: <http://www.architektusajunga.lt/naujienos/ryga_dripe?p=1#comment_s>.
 545. Lietuvos banko informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <<https://www.lb.lt/lt>>.
 546. Lietuvos teismo ekspertų sąrašas, atnaujintas 2018-03-19 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-03-28]. Prieiga per internetą: <<http://tm.lt/dok/2018%2003%2019%20TEISMO%20EKSPERTU%20SARASAS.pdf>>.
 547. LVAT biuletėnis „*Administracinių teismų praktika*“, 2003 t. 4.
 548. LVAT 2008 m. gruodžio 31 d. aprobuotas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, nagrinėjant bylas pagal viešąjį interesą galinčių ginti subjektų skundus (prašymus), apibendrinimas, 2008.
 549. LVAT praktikos, taikant išankstinio ginčų nagrinėjimo ne per teismą tvarką reglamentuojančias teisės normas, apibendrinimas. Pritarta teisėjų 2010 m. rugsėjo 22 d. pasitarime.
 550. Manual on human rights and the environment: Principles emerging from the case-law of the European Court of Human Rights. Council of Europe, 2006 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DH_DEV_Manual_Environment_Eng.pdf>.

551. Mediacija – kodėl nesulaukiame „sprogimo“ Lietuvoje? *Jurex* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://jurex.lt/mediacija-kodel-nesulaukiame-sprogimo-lietuvoje/>>.
552. Miestų išplanavimo ir statybos projektų rengimo instrukcija (SN 345–66), patvirtinta TSRS Valstybinio statybos komiteto 1966 m. kovo 23 d. [interaktyvus. Žiūrėta 2014-05-04]. Prieiga per internetą: <www.vtpsi.lt/vtpsi_dokum/istor.doc>.
553. MILAŠIUS, A. Nevaldomai augančio rajono gyventojai sukilo prieš naujas statybas. *Delfi.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/bustas/nt-rinka/nevaldomai-augancio-rajono-gyventojai-sukilo-pries-naujas-statybas.d?id=76203797>>.
554. Milijonų vertos bylos užstrigo teismuose. *Laikraštis.vz.lt* [interaktyvus, žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <<https://laikrastis.vz.lt/index.php?act=mprasa&sub=article&id=29986>>; „Misionierių namų“ statytojai teisybės ieško Vyriausybėje, *SA.LT* [interaktyvus, žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <<http://sa.lt/misionieriu-namu-statytojai-teisybes-iesko-vyriausybeje/>>.
555. Ministrų Tarybos 1986 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 249 „Dėl garažų statybos kooperatyvų“. *Valstybės žinios*, 1986, Nr. 21–228. Cituojama iš: VTPSI parengtos apžvalgos „Teisės aktų, reglamentavusių teritorijų planavimo, statybos ir valstybinės statybos kontrolės tvarką Lietuvoje 1947–1992 metais, sąrašas“ [interaktyvus. Žiūrėta 2014-05-04]. Prieiga per internetą: <www.vtpsi.lt>.
556. MRAZAUSKAITĖ, L. Pasitikrinkite, ar jūsų butas ne viešbutis? Gresia rimti nemalonumai. *Lzinios.lt* [interaktyvus. Žiūrėta: 2018-10-22]. Prieiga per internetą: <<https://www.lzinios.lt/lzinios/Ekonomika/pasitikrinkite-ar-jusu-butas-ne-viesbutis-gresia-rimti-nemalonumai/250292>>.
557. NAKTINIENĖ, G., et al. *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <www.lkz.lt>.
558. *Orhuso konvencija: taikymo vadovas (The Aarhus Convention: an Implementation Guide)*, United Nations, New York and Geneva, 2000 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/acig.pdf>>.
559. Projektas „Aikštelė“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.projektas-aikstele.lt>>.

560. REPEIKAITĖ, K. Dėl statybų prie sinagogos – karas su kaimynais. *Kauno.diena.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/statybas-prie-sinagogos-kylanti-nama-raizgo-gincai-609355>>.
561. SAULYTĖ, G. Miestų plėtrą stabdo populizmas ir politiniai žaidimai [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-03]. Prieiga per internetą: <<http://straipsniai.lt/skandalai/miestu-pletra-stabdo-populizmas-ir-politiniai-zaidimai/>>.
562. Savivaldybės vyriausiajam architektui – visas sąlygas kurti darnią aplinką [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=14612>.
563. Senąjį tiltą per Vokės upę gina gyventojai – išvarė ardyti atvažiavusius darbininkus. *15 min.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-26]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/senaji-tilta-per-vokesupe-gina-gyventojai-ismare-ardyti-atvaziavusius-darbininkus-56-946226?copied>>.
564. ŠARKAITĖ, K. Gyventojai nušvilpė Kauno savivaldybėje pristatytą kontroversiško kelio paupyje idėją. *15 min.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/gyventojai-nusvilpe-kauno-savivaldybeje-pristatyta-kontraversisko-kelio-paupyje-idejakontraversiska-kelia-paupyje-pristaciusios-kauno-valdzios-argumentas-gatve-numatyta-dar-1929-56-1137976?copied>>.
565. Tarptautinės architektų sąjungos informacija (UAI) [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.uia-architectes.org>>.
566. Tarptautinių žodžių žodynas, 2018 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-03-29]. Prieiga per internetą: <www.zodynas.lt>.
567. Užupio bendruomenė kyla į kovą su statytojais. *Kauno.diena.lt* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-10-26]. Prieiga per internetą: <<http://kauno.diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsas/uzupio-bendruomene-kyla-i-kova-su-statytojais-709057>>.
568. Vilniaus miesto savivaldybės informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2015-01-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.vilnius.lt>>.
569. VIRPILAITYTĖ, I. Restoranų bankroto tendencija: kodėl vieni užsidaro po metų, o kiti sėkme džiaugiasi dešimtmečius? [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <<http://vmgonline.lt/restoranu-bankroto-tendencija-kodel-vieni-uzsidaro-po-metu-o-kiti-sekme-dziaugiasi-desimtmečius/>>.

570. VTPSI 2017 m. rugpjūčio 29 d. konsultacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://vtpsi.lrv.lt/lt/konsultacijos/klausimai-ir-atsakymai/2017-metair-senesni/ii-statybos-valstybine-prieziura-reglamentuojanciu-ir-sujais-susijusiu-teises-aktu-nuostatu-taikymas/10-1-leidimai-statytrekonstruoti-atnaujinti-modernizuoti-statini/inspekcijos-isaiskinimai-27/ar-reikalingas-pastatyto-pastato-projekto-autoriaus-sutikimas-irengti-irengini-ant-pastato-fasado-2017-08-29>>.
571. VTPSI metinės veiklos ataskaitos [interaktyvus. Žiūrėta 2019-03-11]. Prieiga per internetą: <<http://vtpsi.lrv.lt/lt/administracine-informacija/veiklos-ataskaitos>>.
572. ŽIBŪDA, M. Vilniaus būsto rinka: besikeičiantis pirkėjo portretas. Pranešimas Nekilnojamojo turto plėtros asociacijos NT konferencijoje, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <http://www.ntkonferencija.lt/?page_id=236>.
573. World Health Organization [interaktyvus. Žiūrėta 2014-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.who.int>>.

PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

1. BAKŠIENĖ, D. Pasitikėjimo reikšmė ir jo kūrimo prielaidos architektūros ekspertinio vertinimo procese. Iš *Architektūros kokybės užtikrinimo priemonės*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2017.
2. BAKŠIENĖ, D. Socialistinės teisės tradicijos pavyzdžiai šiuolaikiniame statybos santykių teisiniame reguliavime. *Jurisprudencija*, 2016, Nr. 23(1).
3. BAKŠIENĖ, D. Architektūros kokybės kriterijų teisinis reguliavimas: poreikis ir galimybės. Iš *Architektūros kokybės kriterijai*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2015.
4. LASTAUSKIENĖ, G.; BAKŠIENĖ, D. Visuomenės interesų apsaugos problema teritorijų planavimo procese. *Teisė*, 2015, Nr. 96.
5. BAKŠIENĖ, D.; MATVEJENKAITĖ, K. Architektūros kokybės užtikrinimo priemonės viešųjų pirkimų teisinio reguliavimo sistemoje. *Journal of Architecture and Urbanism*, 2013, Vol. 37(2).
6. BAKŠIENĖ, D.; MATVEJENKAITĖ, K.; USAVIČĖ, D. *Architektūros viešojo administravimo sistemos vertinimas ir tobulinimo galimybių analizė* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-01-27]. Prieiga per internetą: <https://archakva.weebly.com/uploads/1/1/6/4/116452637/arch_viesojo_adm_sistemos_vertinimas-2017.pdf>.

UŽRAŠAMS

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, III rūmai, LT-10222 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt,
www.leidykla.vu.lt
Tiražas 20 egz.